

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Marija S. Koprivica Lelićanin

METADISKURS

U SAVREMENIM ITALIJANSKIM

AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA

doktorska disertacija

Beograd, 2014

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Marija S. Koprivica Lelićanin

METADISCOURSE

IN CONTEMPORARY ITALIAN ACADEMIC

ARTICLES AND NEWSPAPERS EDITORIALS

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

Mentor:

dr. Slobodan Stević, vanredni profesor

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

1. _____

2. _____

3. _____

Datum odbrane:

METADISKURS U SAVREMENIM ITALIJANSKIM AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA

APSTRAKT

Posljednjih godina fokus lingvisti pomeren je sa ideacione dimenzije na interpersonalni plan teksta ili govora. Pisci ili govornici ne predstavljaju samo informacije, već nastoje da svoje informacije učine razumljivim i prihvatljivim. Na taj način, autori i govornici uvode čitaoce ili sagovornike u svoju stvarnost, tj. motivišu svoju publiku da ih podrži i prati. Shodno tome, efikasna komunikacija nije samo razmena informacija, robe ili usluga, već uključuje ličnosti, stavove i pretpostavke učesnika (Hyland 2005: 3). Jedno od ključnih jezičkih sredstava kojima autor može pretpostaviti potrebe čitalaca, iskazati stepen formalnosti, moći, ili pak bliskosti je upravo metadiskurs.

Metadiskurs je „pisanje o pisanju” (Williams 1985: 226), „diskurs o diskursu” ili „komunikacija o komunikaciji” (Vande Kopple 1985: 83). Obuhvata jezički materijal koji signalizira autorovo prisustvo i odnos prema propozicionom sadržaju i čitalačkoj publici (Swales 1990: 188). Ukratko, metadiskurs pomaže čitaocima da „organizuju, klasifikuju, tumače, procene i reaguju“ na datu informaciju (Vande Kopple 1985: 83).

Predmet ovog rada je metadiskurs u akademskim i novinskim člancima (uvodnicima) na italijanskom jeziku. Iako Hyland (2005: 200-204) ističe da je neophodno istražiti metadiskursnu prirodu u različitim žanrovima, napisanim za različitu publiku i na različite teme, uporedne studije su retke čak i na engleskom jeziku. Izbor žanrova opravdan je njihovom društvenom ulogom. Akademski članci su jedinstveni vid komunikacije naučne zajednice i imaju ključnu ulogu u afirmaciji njenih članova. Stoga pored referencijske, akademski članci imaju persuazivnu i argumentacijsku funkciju. Isto tako, novinski uvodnici obrađuju teme koje su od posebnog društvenog značaja u trenutku njihovog objavljivanja i smatraju se najprikladnijim primerom persuazivnog pisanja (Connor 1996: 143). Dakle, oba žanra su argumentacijska, ali napisana za različite potrebe i publiku. Na osnovu svega toga, pretpostavljena je različita upotreba metadiskursa u navedenim žanrovima.

Rad ima nekoliko ciljeva. Na lingvističko-teorijskom planu sintetizuju se teorijska saznanja o metadiskursu kao pojmu (obim, sadržaj i doseg), ispituje odnos između metadiskursa i bliskih

pojmovia i porede najvažnije integrativne taksonomije. Predlaže se pionirski model za analizu i poređenje metadiskursa u argumentacijskom pisanju na italijanskom jeziku. Na lingvističko-empirijskom planu našeg istraživanja ispituje se primena našeg modela u komparativnoj analizi dva različita argumentacijska žanra. Konačno, na lingvističko-metodološkom planu dokazuje se primena korpusne lingvistike i analize diskursa na velikom korpusu.

Primenjen je metod analize diskursa i korpusne lingvistike jer omogućuje i dubinu i širinu u analizi podataka. U kategorizaciji metadiskursa u akademskim člancima i novinskim uvodnicima na italijanskom jeziku korišćen je postupak koji objedinjuje kvalitativnu i kvantitativnu analizu (*corpus driven research*).

Istraživanje je sprovedeno na korpusu koji smo samostalno prikupili, elektronski arhivirali i potom analizirali. Korpus se sastoji od dva potkorpusa, akademskog (AK) i novinskog (NK). Oba korpusa usklađena su prema veličini (> 500.000 reči) i vremenskom periodu (2000-2011).

Rezultati ukazuju da metadiskurs nije u potpunosti nov pojam u lingvistici i da postoji nekoliko srodnih interferentnih ili subordiniranih pojmova. Iako se većina autora slaže oko definicije metadiskursa, nesuglasice nastaju oko obima pojma i podele metadiskursnih kategorija. Razdvojila su se dva pristupa: široki i uski odnosno “mršavi” i “debeli”. Imajući u vidu interaktivnost kao osnovno obeležje metadiskursa, u istraživanju je primenjen široki, tj. intergrativni pristup. Naša taksonomija obuhvata dve makro funkcije (tekstualnu i interpersonalnu). Najveće novine ogledaju se u definisanju markera stava, markera orgađivanja, markera angažovanja, kao i pojedinih vrsta tekstualnih markera.

Rezultati potvrđuju da je metadiskurs univerzalna pojava u argumentacijskom pisanju. Kvantitativna analiza otkriva preferentnu upotrebu pojedinačnih markera u ova dva žanra: tekstualni markeri učestaliji su u akademskom, a interpersonalni u novinskom korpusu. Najveće podudarnosti uočene su kod logičkih markera (osim suprostavljanja) i markera ograđivanja, a najveća odstupanja zapažena su kod markera sigurnosti i angažovanja. Na osnovnu kvalitativne analize navode se razlozi za ovu različitu upotrebu i pretpostavljaju efekti na čitalačku publiku.

Ključne reči: metadiskurs, tekstualni metadiskurs, interpersonalni metadiskurs, akademski članci, novinski članci/uvodnici

NAUČNA OBLAST: NAUKA O JEZIKU

UŽA NAUČNA OBLAST: ANALIZA DISKURSA, PRIMENJENA LINGVISTIKA,
ITALIJANISTIKA

UDK BROJ: 81`42: 811.131.1

METADISOURSE IN CONTEMPORARY ITALIAN ACADEMIC ARTICLES AND NEWSPAPERS EDITORIALS

ABSTRACT

In recent years, the linguists' focus has moved from ideational dimension to interpersonal plan of a text or a speech. Namely, writers or speakers do not only present some information, they also try to make that information understandable and acceptable. At the same time, authors and speakers introduce their readers and interlocutors to their own reality ie. they motivate their audience to support and follow them in a number of different ways. Consequently, effective communication is not simply an exchange of information, goods or services, but it also involves personalities, attitudes and assumptions of those who are communicating (Hyland 2005: 3). One of the key aiding linguistic tools by which the author can assume the needs of his readers, express the level of formality, power or even closeness is actually what metadiscourse is all about.

Metadiscourse is “writing about writing” (Williams 1985: 226), “a discourse about a discourse” or “communication about communication” (Vande Kopple 1985: 83). It encompasses linguistic material which signals the author's presence and his relation to the propositional content and reading audience (Swales 1990:188). To summarise, metadiscourse assists the readers to “organise, classify, interpret, evaluate, and react to such material” (Vande Kopple 1985: 83).

The subject of this dissertation is metadiscourse in academic articles and newspaper editorials in the Italian language. Although Hyland (2005: 200-204) emphasizes that it is necessary to study the metadiscourse in different genres, written for different audiences and on different subjects, the comparative studies are still rare even in English language. The choice of genres is justified by their social roles. Academic articles are a genuine means of communication within the scientific community and they play a key role in the affirmation of its members. Therefore, in addition to their referential function, academic articles have persuasive and argumentative function, too. Likewise, newspaper editorials cover some topics of a special social significance at the moment of their publication and are considered the most appropriate example of persuasive writing (Connor 1996: 143). Thus, both genres are argumentative but written for different purposes and audiences.

Based on the information mentioned above, we assumed a different usage of metadiscourse in the mentioned genres.

The thesis has several objectives. On the linguistic and theoretical level, we have synthesised some theoretical findings about metadiscourse as a concept (scope, content and reach), then examined the relation between metadiscourse and closely related concepts and finally compared the most important integrative taxonomies. We suggest a pioneer model for analysing and comparing the metadiscourse in argumentative writing in Italian language. On the linguistic and empirical level of our research, we examined the usage of our model in a comparative analysis of two different argumentative genres. Finally, on the linguistic and methodological level, the application of corpus linguistics and discourse analysis on a large corpus has been proven.

We have opted for the method of discourse analysis and corpus linguistics since this synergy allows both depth and breadth in data analysis. In categorisation of metadiscourse in academic articles and newspaper editorials in Italian language, a procedure combining both qualitative and quantitative analysis (*corpus driven research*) has been applied.

The research was conducted on a corpus autonomously compiled, electronically archived and then analysed. The corpus consists of two subcorpora: academic (AC) and newspaper (NC). Both corpora have been adjusted in size (> 500.000 words) and time (2000 - 2011).

The results indicate that metadiscourse is not a completely new concept in linguistics and that there are several related intersectional or subordinated concepts. Even though the majority of authors agree on the definition of metadiscourse, the disagreements arise regarding the scope of the concept and the division of metadiscourse categories. These two approaches have emerged: broad and narrow, ie. “thin” and “thick”. Considering the interactivity as the basic characteristic of metadiscourse, we followed the broad and integrated approach. Our taxonomy includes two macro functions: textual and interpersonal. The biggest novelties are reflected in defining the attitude markers, hedge markers, engagement markers, as well as some types of textual markers.

The results confirm that metadiscourse is a universal phenomenon in argumentative writing. Quantitative analysis reveals a preferred usage of individual markers in these two genres: textual markers are more frequent in academic corpus, while interpersonal markers are more frequent in

newspaper one. The similarities in usage of logical markers (except for the contrast markers) and hedge markers has been recorded, whereas the biggest divergence has been noted with the markers of certainty and engagement. Based on the qualitative analysis, we discussed the reasons behind this different usage, as well as the effects they have on the reading public.

Key words: metadiscours, textual metadiscours, interpersonal metadiscourse, academic articles, newspaper articles/editorials.

SCIENTIFIC FIELD: LINGUISTICS

SPECIFIC SCIENTIFIC FIELD: DISCOURSE ANALYSIS, APPLIED LINGUISTICS,
ITALIAN STUDIES

UDC NUMBER: 81`42: 811.131.1

SADRŽAJ

SADRŽAJ	VII
LISTA TABELA I SLIKA	XV
PREDGOVOR	XVII
UVODNE NAPOMENE	1
Predmet i ciljevi	1
Korpus	2
Metod	2
Struktura rada	3
IDEO O METADISKURSU	4
1. POJAM METADISKURSA	4
1.1. Pojam i definicija	4
1.2. Sadržaj pojma	7
1.2.1. Metadiskurs i diskursni planovi	7
1.2.2. Metadiskursne funkcije	8
1.3. Obim pojma	9
1.3.1. Široki i uski pristup	9
1.3.2. “Mršavi” i “debeli” pristup	13
1.4. Doseg pojma i studije o metadiskursu	14
1.4.1. Metadiskurs i žanr	15
1.4.2. Metadiskurs i kultura	15
1.4.3. Metadiskurs i učenje stranog jezika	16
1.4.4. Metadiskurs i vreme	17
2. METADISKURS I SRODNI POJMOVI	18

2.1. Metakomunikacija.....	18
2.2. Signalne reči.....	18
2.3. Netematski materijal.....	19
2.4. Metarazgovor.....	20
2.5. Diskursni markeri.....	20
2.6. Procena, stav i evaluacija.....	26
3. OSVRT NA LITERATURU I TAKSONOMIJE METADISKURSA.....	30
3.1. Vande Kopple.....	30
3.2. Crismore.....	34
3.3. Hyland.....	36
3.4. Uporedni pregled funkcijskih taksonomija na engleskom jeziku.....	38
3.5. O metadiskursnim markerima na italijanskom jeziku.....	39
II DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: TEORIJSKO - METODOLOŠKE NAPOMENE.....	41
1. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA.....	41
2. TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR.....	42
2.1. Studije diskursa.....	43
2.1.1. Analiza žanra.....	43
2.1.2. Nova retorika.....	45
2.1.3. Analiza diskursa (AD) i kritička analiza diskursa (KAD).....	46
2.2. Korpusna lingvistika (KL).....	49
2.3. (Kritička) analiza diskursa zasnovana na korpusnoj lingvistici.....	49
2.3.1. KL versus (K)AD.....	50
2.3.2. Sadejstvo KL i (K)AD.....	51

3. HIPOTETIČKO-ISTRAŽIVAČKI OKVIR.....	53
3.1. Istraživačka pitanja.....	53
3.2. Istraživačke hipoteze	54
4. POSTUPAK.....	54
5. TAKSONOMIJA.....	56
6. METODOLOŠKI PRINCIPI TAKSONOMIJE	60
6.1. Granice metadiskursa	60
6.1.1. Tekstualni metadiskurs – metodološka razjašnjenja.....	61
6.1.2. Interpersonalni metadiskurs – metodološka razjašnjenja i ograničenja.....	64
6.1.2.1. Ograđivanje i sigurnost.....	64
6.1.2.2. Stav i evaluacija.....	65
6.1.2.3. Atributeri/podrživači	65
6.2. Funkcijski pristup ukršten sa gramatičkim funkcijama	66
6.3. Polifunkcionalnost i polisemičnost markera	66
7. KORPUS	67
7.1. Sastav i kriterijumi	67
7.1.1. Sastav i kriterijumi korpusa akademskih članaka.....	67
7.1.2. Sastav i kriterijumi koprusa novinskih članaka	69
7.2. Diskursne karakteristike korpusa	73
7.2.1. Korpus prema tipologiji pisanih tekstova	73
7.2.2. Korpus u „arhitekturi“ italijanskog jezika	74
7.2.3. Osnovne odlike akademskog diskursa	77
7.2.4. Osnovne odlike novinskog diskursa	78
7.3. Žanrovske karakteristike korpusa.....	80

7.3.1.	Žanrovske karakteristike akademskih članaka.....	80
7.3.2.	Žanrovske karakteristike novinskih uvodnika	81
III DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: REZULTATI I		
DISKUSIJA		
	1. METADISKURS	83
	2. TEKSTUALNI METADISKURS	84
2.1.	Logički/Tranzacioni markeri.....	84
2.1.1.	Pragmatska funkcija.....	84
2.1.2.	Učestalost.....	85
2.1.3.	Aditivni logički markeri.....	86
2.1.3.1.	Aditivni markeri afirmacije	86
2.1.3.2.	Aditivni markeri negacije	90
2.1.4.	Komparativni logički markeri.....	91
2.1.4.1.	Komparativni markeri podudarnosti/izjednačavanja.....	91
2.1.4.2.	Komparativni markeri suprostavljanja	94
2.1.4.3.	Komparativni markeri alternacije	99
2.1.5.	Konkluzivni logički markeri.....	100
2.2.	Okvirni markeri	106
2.2.1.	Pragmatska funkcija.....	106
2.2.2.	Učestalost.....	107
2.2.3.	Topikalizatori.....	108
2.2.4.	Podsetnici.....	109
2.2.5.	Najavljiivači/nastavljiivači.....	111
2.3.	Objašnjiivači (code glosses).....	114

2.3.1.	Pragmatska funkcija.....	114
2.3.2.	Učestalost.....	114
2.3.3.	Reformulatori/eksplikatori.....	115
2.3.4.	Egzemplifikatori.....	118
3.	INTERPERSONALNI METADISKURS.....	119
3.1.	Markeri ograđivanja.....	119
3.1.1.	Pragmatska funkcija.....	119
3.1.2.	Učestalost.....	123
3.1.3.	Kvalitativna analiza.....	124
3.1.3.1.	Markeri ograđivanja sadržaja i prikrivanja autora.....	124
3.1.3.1.1.	Modalni glagoli u trećem licu.....	124
3.1.3.1.2.	Epistemički prilozi i prilozi za ublažavanje tvrdnje.....	125
3.1.3.1.3.	Epistemički i neodređeni pridevi i zamenice.....	126
3.1.3.1.4.	Kopulativni glagoli privida.....	127
3.1.3.2.	Markeri ograđivanja sadržaja i otkrivanja autora.....	128
3.1.3.2.1.	Epistemički glagoli i glagoli procene u prvom licu jednine i množine.....	128
3.1.3.2.2.	Verba dicendi: diciamo, direi.....	130
3.1.3.2.3.	Lični izrazi.....	131
3.2.	Markeri sigurnosti.....	132
3.2.1.	Pragmatska funkcija.....	132
3.2.2.	Učestalost.....	133
3.2.3.	Kvalitativna analiza.....	134
3.2.3.1.	Prilozi i konektori za iskazivanje sigurnosti, kategoričkog tvrđenja i pojačanja.....	134
3.2.3.2.	Pridevi za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja.....	140

3.2.3.3. Zamenice i pridevi za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja	141
3.2.3.4. Glagoli za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja	142
3.3. Markeri stava	144
3.3.1. Pragmatska funkcija	144
3.3.2. Učestalost	145
3.3.3. Kvalitativna analiza	146
3.3.3.1. Markeri stava sa pretežnom konativnom komponentom	146
3.3.3.1.1. Deontički glagoli i glagolske konstrukcije kojima se iskazuje obaveza i neophodnost	146
3.3.3.1.2. Pridevi i prilozi kojima se iskazuje obaveza	148
3.3.3.2. Markeri stava sa pretežnom emocijom komponentom	150
3.3.3.2.1. Glagoli sa emocijom komponentom	150
3.3.3.2.2. Pridevi i prilozi sa emocijom komponentom	155
3.3.3.2.3. Prilozi sa emocijom komponentom	157
3.3.3.2.4. Uzvičnik	158
3.3.3.3. Markeri stava sa pretežnom kognitivnom komponentom	159
3.3.3.3.1. Glagoli sa kognitivnom komponentom	159
3.3.3.3.2. Pridevi i prilozi sa kognitivnom komponentom	160
3.4. Markeri angažovanja	162
3.4.1. Pragmatska funkcija	162
3.4.2. Učestalost	162
3.4.3. Kvalitativna analiza	163
3.4.3.1. Markeri angažovanja autora	163
3.4.3.2. Markeri angažovanja autora i čitalaca	165

3.4.3.3. Markeri angažovanja čitalaca	169
3.4.3.3.1. Markeri apelacije čitalaca.....	169
3.4.3.3.2. Zamenica u drugom licu.....	171
3.4.3.3.3. Pitanja.....	172
IV DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: ZAKLJUČCI I DOPRINOSI	176
1. TEORIJSKI ZAKLJUČAK.....	177
1.1. Pojam metadiskursa.....	177
1.2. Metadiskurs i bliski pojmovi.....	178
1.3. Problem taksonomije.....	179
1.4. Naša taksonomija	179
2. METODOLOŠKI ZAKLJUČAK.....	181
3. EMPIRIJSKI ZAKLJUČAK	182
3.1. Zaključci o upotrebi tekstualnog metadiskursa.....	184
3.2. Zaključci o upotrebi interpersonalnog metadiskursa	187
4. OGRANIČENJA I PREPORUKE ZA BUDUĆI RAD	189
LITERATURA	193
PRILOZI	211
Prilog 1: Korpus akademskih članaka na italijanskom jeziku.....	211
Didaktika:	211
Nauka o italijanskoj književnosti:	213
Lingvistika:	215
Prilog 2: Korpus novinskih članaka na italijanskom jeziku.....	216
Corriere della sera.....	216

La Repubblica:.....	233
La Stampa:.....	250
L'Espresso:.....	267
Panorama:.....	278
INDEKS.....	291
BIOGRAFIJA AUTORA.....	300

LISTA TABELA I SLIKA

Tabela 1: Pregled studija širokog pristupa (sastavljeno prema Ädel 2006: 172)	10
Tabela 2: Pregled studija uskog pristupa (sastavljeno prema Ädel 2006: 178).....	12
Tabela 3: Taksonomija Vande Kopple (sastavljeno prema Vande Kopple 1997, 2002 i 2012)...	30
Tabela 4: Taksonomija Crismore et al (1993: 47-54).....	34
Tabela 5: Taksonomija Hyland (2005: 50-54).....	36
Tabela 6: Uporedni pregled funkcijskih taksonomija.....	38
Tabela 7: Klasifikovanje nekih metadiskursnih markera na italijanskom jeziku	40
Tabela 8: KL vs. (K)AD (prilagođeno prema Marchi & Taylor 2009: 2)	50
Tabela 9: KL i (K)AD: različit pristup korpusu (prilagođeno prema Tognini-Bonelli 2004: 18)	50
Tabela 10: Naš predlog taksonomije.....	56
Tabela 11: Metadiskursna i nemetadiskursna upotreba	62
Tabela 12: Sastav i veličina korpusa.....	67
Tabela 13: Sastav i veličina akademskog korpusa.....	68
Tabela 14: Sastav i veličina novinskog korpusa.....	69
Slika 1: Arhitektura italijanskog jezika (Berruto u Sobrero 2000: 12).....	77
Tabela 15: Učestalost metadiskursa.....	83
Tabela 16: Učestalost tekstualnog metadiskursa	84
Tabela 17: Učestalost logičkih tekstualnih markera	85
Tabela 18: Učestalost okvirnih tekstualnih markera.....	108

Tabela 19: Učestalost tekstualnih markera objašnjavača	115
Tabela 20: Učestalost interpersonalnog metadiskursa	119
Tabela 21: Učestalost interpersonalnih markera ograđivanja	124
Tabela 22: Učestalost interpersonalnih markera sigurnosti	134
Tabela 23: Učestalost interpersonalnih markera stava.....	145
Tabela 24: Učestalost prideva sa emocijom komponentom.....	155
Tabela 25: Učestalost priloga sa emocijom komponentom	157
Tabela 26: Učestalost interpersonalnih markera angažovanja.....	163
Tabela 27: Ukupan pregled učestalosti metadiskursa u akademskim člancima i novinskim uvodnicima.....	183

PREDGOVOR

Ovaj rad rezultat je dugogodišnjeg istraživanja u oblasti analize diskursa, kritičke analize diskursa i korpusne lingvistike. Najšira oblast naših interesovanja tiče se dinamike odnosa učesnika u razmeni informacija. Ovu temu smatrali smo naročito interesantnom u pisanom diskursu zbog ograničenijih sredstava nego što to nudi govoreni diskurs. Naime, dok u konverzaciji učesnici mogu ravnopravno da učestvuju u razmeni i da prema reakcijama sagovornika neposredno oblikuju iskaze, u pisanom diskursu to nije moguće. Zbog jednosmernosti ili, bolje rečeno, odložene komunikacije autor mora da pretpostavi reakcije čitalaca. U tome mu pomaže upravo metadiskurs. Stoga nam je cilj bio da se prvenstveno upoznamo sa svim metadiskursnim sredstvima u dva argumentacijska žanra *par excellence* i predložimo model metadiskursne taksonomije za italijanski jezik.

Na naše istraživanje o komparativnoj analizi metadiskursa u dva žanra, kao i na sam izbor žanrova, podstakli su nas pre svih anglosaksonski i italijanski autori. Hyland (2005:200-204) zaključuje da je neophodno istražiti metadiskurs u različitim žanrovima, napisanim za različitu publiku i na različite teme. U poređnom analizom metadiskursa u različitim žanrovima produbljuju se saznanja o pojedinačnim žanrovima, ali i rasvetljava odnos između pisca i čitaoca, tj. različita sredstva za građenje tog odnosa. Takođe, čuveni italijanski lingvista Serianni posvetio je svoju poslednju knjigu (2013) upravo argumentacijskim žanrovima iz naučnog (akademski članci i esejistika) i novinskog (novinski uvodnici i ostali članci) registra.

Naši rezultati imaju višestruk značaj i primenu. Najpre, sumiraju se dosadašnja saznanja o metadiskursu i utvrđuje njegov odnos sa bliskim pojmovima. Pored toga, predlaže se jedinstveni metadiskursni model na italijanskom jeziku, čija se validnost potvrdila u žanrovima pisanim za različitu publiku. Ova saznanja se dalje mogu produbljivati i ispitivati u studijama reakcije publike na tekstove sa različitim prisustvom metadiskursa, kakvih je malo čak i na engleskom jeziku. I najzad, sva saznanja o metadiskursu mogu se uključiti u nastavu pisanja na italijanskom kao stranom jeziku.

Pretpostavljamo da naša studija ostvaruje doprinos i na planu metodologije pošto je jedna od retkih studija metadiskursa koja objedinjuje analizu diskursa i korpusnu lingvistiku. Ovo sadejstvo

omogućuje niz prednosti, ali u našem slučaju podrazumeva i brižljiv rad na pripremi elektronskog korpusa.

U kategorizaciji pragmatikih funkcija veliki problem predstaju polisemičnost i polifunkcionalnost markera. Nastojali smo da prevaziđemo sve navedene poteškoće. Najpre smo se temeljno upoznali sa korpusom, zatim prilagodili taksonomiju korpusu, uradili kvalitativnu i ručnu analizu na srednje-velikom korpusu, zatim kvantitativnu i mašinsku analizu na velikom korpusu i najzad, ponovo kvalitativnu i „pešačku“ proveru svakog metadiskursnog markera u datom jezičkom okruženju. Svesni smo, međutim, da nijedna metadiskursna studija ne može da pribeleži i strogo razvrsta sve metadiskursne elemente, upravo zbog polifunkcijske prirode nekih metadiskursnih markera. Ono što možemo i što nam je i bio cilj, jeste da ukažemo na metadiskursne preferencije i razlike u dva izrazito argumentacijska žanra.

Istraživanje je rađeno pod mentorstvom profesora Slobodana Stevića. Kao vrhunski poznavalac analize diskursa i iskusni metodičar nas je usmeravao, pratio i bodrio. Njegovi saveti i podrška su nam bili veoma dragoceni i dugujemo mu neizmernu zahvalnost za saradnju i prijateljstvo.

UVODNE NAPOMENE

Predmet i ciljevi

Predmet istraživanja je integrativni (tekstualni i interpersonalni) metadiskurs u dva različita žanra: akademskim člancima i novinskim uvodnicima. Metadiskursu se pristupa kao strategiji pisca da uspostavi logičku organizaciju teksta (tekstualni metadiskurs) i odnos sa čitaocem (interpersonalni metadiskurs).

Rad ima nekoliko ciljeva. Primarni ciljevi su teorijske, metodološke i najzad, empirijske prirode.

- **lingvističko-teorijski cilj:** sumirati teorijska saznanja o metadiskursu kao pojmu (obim, sadržaj i doseg), ispitati odnos između metadiskursa i bliskih pojmova i uporediti najvažnije integrativne taksonomije. Na osnovu svega prethodnog, cilj nam je da predložimo model za analizu i poređenje metadiskursa u argumentacijskom pisanju na italijanskom jeziku.
- **lingvističko-metodološki cilj:** dokazati primenu ujedinenih metoda i postupaka korpusne lingvistike i analize diskursa na velikom korpusu. Reč je o objedinjenom delovanju dva lingvistička pravca koje se do sad svega nekoliko puta primenilo u metadiskursnim studijama (Ädel 2006), ali svakako, prema našim saznanjima, prvi put za studije pisanog metadiskursa na italijanskom jeziku.
- **lingvističko-empirijski cilj:** proveriti primenu integrativnog modela metadiskursa za italijanski jezik u komparativnoj analizi dva različita argumentacijska žanra. Cilj nam je da rasvetlimo upotrebu metadiskursa u dva navedena žanra (čak dva registra) i pretpostavimo uzroke za različitu upotrebu, kao i efekte na čitalačku publiku.

Pored toga, očekujemo da ćemo moći da ukažemo i na neka od retoričkih obeležja u dva navedena žanra, kao i na pedagoške implikacije naših rezultata, pre svega, u nastavi akademskog pisanja i analizi diskursa.

Korpus

Korpus se sastoji od dva potkorpusa, akademskog (AK) i novinskog (NK). Pošto je reč o različitim diskursima i žanrovima, radije govorimo o dva različita korpusa. AK sačinjavaju potkorpusi tri filološke discipline (nauka o jeziku, didaktika i nauka o književnosti). NK obuhvata članke pet najtiražnijih novina (*Corriere della Sera*, *La Repubblica*, *La Stampa*, *L'Espresso* i *Panorama*). Oba korpusa (AK i NK), kao i svi potkorpusi (različite filološke discipline i novinski izvori) usklađeni su prema veličini (> 500.000 reči) i periodu nastanka (2000-2011).

Motivacija za ovakav izbor korpusa je višestruka. Najpre, oba potkorpusa sastoje se od argumentacijskih članaka, ali namenjenih različitoj publici. Drugo, odabir akademskih i novinskih članaka omogućuje pregled upotrebe metadiskursa u dva različita registra (npr. višem i standardnom), kao i upotrebe u jednom jeziku struke (italijanistika) i jednom sektorskom jeziku (jezik štampe). Prema Serianniju (2013: 9) novinski uvodnici sve više približavaju akademskoj esejistici. O svemu tome više u II delu, glava 7.

Metod

Opredelili smo se za kombinovan metod analize diskursa i korpusne lingvistike jer omogućuje i dubinu i širinu u analizi podataka. U kategorizaciji metadiskursa u akademskim člancima i novinskim editorijalima u italijanskom jeziku primenjen je postupak koji objedinjuje i kvalitativnu i kvantitativnu analizu (*corpus-supported* i *corpus-driven*).

U različitim fazama istraživanja smenjivali su se različiti postupci. Pošto smo krenuli od teorije (*theory-driven approach*) funkcijskog pristupa i dosadašnjih funkcijskih podela metadiskursa (I deo, glava 3) najpre smo očekivali da će naše istraživanje biti *corpus supported*. Međutim, kako su sve navedene podele rađene za engleski jezik i prvenstveno za akademski diskurs, nisu mogle da nam pruže odgovarajuće polazište za naše istraživanje. Stoga je bilo neophodno da se detaljno upoznamo s korpusom, te smo, shodno tome, postojeće podele prilagodili italijanskom jeziku i našem korpusu (*text-driven approach*), predložili našu taksonomiju i na taj način objedinili i pristup vođen teorijom i pristup vođen tekstom. Metod za empirijski deo istraživanja je detaljno opisan u II delu rada.

Struktura rada

U organizaciji sadržaja vodili smo se principom od opšteg ka posebnom. Teza je podeljena na četiri veća dela.

Prvi deo posvećen je lingvističko-teorijskom cilju. Definiše se pojam metadiskursa, odnos metadiskursa i bliskih pojmova i poredi se integrativne taksonomije metadiskursa.

Drugi deo se tiče lingvističko-metodološkog cilja. Detaljnije se opisuje metodologija empirijskog istraživanja. Najpre se definiše istraživački problem, smešta u teorijsko-metodološki okvir, postavljaju istraživačka pitanja i hipoteze, razjašnjava postupak, predlaže taksonomija i detaljno opisuju principi na osnovu kojih je taksonomija nastala. Posebna glava posvećena je korpusu, predstavlja se njegov sastav i kriterijumi za odabir tekstova, kao i korpusne diskursne i žanrovske karakteristike.

Treći deo definisan je lingvističko-empirijskim ciljem istraživanja. Iznose se rezultati i diskusija o upotrebi metadiskursnih markera u akademskim i novinskim člancima. Svako poglavlje ima istu strukturu prema sledu od opštijeg ka pojedinačnom. Najpre se govori o pojmu i studijama dotičnog markera, pragmatiskim funkcijama i metodološkim razjašnjenjima, sledi kvantitativna analiza kroz učestalost upotrebe i naposljetku kvalitativno-pragmatska analiza.

Četvrti deo sadrži zaključke i doprinose našeg istraživanja: teorijske, metodološke, empirijske i implikacije u nastavi. Navode se još i ograničenja studije i preporuke za buduća istraživanja.

I DEO O METADISKURSU

U prvoj glavi definiše se pojam metadiskursa kroz njegov sadržaj, obim i doseg. Polazi se od termina i preliminarnih definicija, zatim se sadržaj pojma smešta na diskursne planove i definiše kroz metadiskursne funkcije. Da bi se kasnije uže mogao definisati obim pojma, tj. skup nižih pojmova na koji se metadiskurs odnosi, bilo je neophodno ukazati na različite pristupe obimu pojma. Dosegom pojma podrazumevamo njegovu primenu, te se navode nekoliko istraživačkih pravaca u metadiskursnim studijama.

Druga glava posvećena je razvoju pojma metadiskursa i analiziraju se njemu bliske jezičke pojave. Tema treće glave je uže shvatanje obima pojma metadiskurs, te se predstavljaju i poredbe najvažnije integrativne i funkcijske podele metadiskursa na engleskom jeziku. Naposljetku se rezimiraju saznanja o metadiskursnim markerima na italijanskom jeziku.

1. POJAM METADISKURSA

1.1. Pojam i definicija

Iako relativno novo polje istraživanja, metadiskurs je već utemeljen pojam u analizi diskursa i poslednjih godina budi sve veću pažnju lingvista širom sveta. Tragove metadiskursa možemo naći u Jakobsonovoj podeli jezičkih funkcija¹ (Jakobson 1960), konkretno u metalingvističkoj funkciji jezika. Pored toga, interesovanje za metadiskurs oslanja se na Hallidayeve metajezičke funkcije i Sinclairove diskursne planove (više u 1.2.).

Metadiskurs, međutim, podrazumeva mnogo više. Ova jezička pojava nam otkriva da li je autor oprezan ili potpuno siguran u sopstvene tvrdnje, ko su mu uzori, kakvi su mu stavovi i preduverenja o reakcijama čitalaca na sadržaj. Stoga metadiskurs ima važnu ulogu u organizaciji teksta i u persuzivnom i argumentacijskom pisanju.

U metadiskursnim studijama jezik se posmatra izvan okvira razmene „stvarnih“ informacija i ideja o spoljnom svetu. Poslednjih godina fokus lingvista pomera

---

¹Jakobson navodi šest jezičkih funkcija: metalingvistička, ekspresivna, direktivna, referentna, poetska i fatička. Od ovih šest funkcija, metalingvistička, ekspresivna i direktivna mogu da se ostvare kroz metadiskurs.

se sa ideacione dimenzije na inetrpersonalni plan teksta ili govora. Naime, pisci ili govornici ne predstavljaju samo informacije, već nastoje da svoju informaciju učine razumljivom i prihvatljivom. Autori uvode čitaoce ili sagovornike u svoju stvarnost i motivišu ih da ih podrže i prate. Efikasna komunikacija zahteva da se pretpostave potrebe primalaca teksta, a pisac ima niz metadiskursnih sredstava kojima može da iskaže stepen formalnosti i moći, ili bliskosti sa publikom. Hyland (2005: 3) dodaje da komunikacija nije samo razmena informacija, robe ili usluga, već da uključuje ličnosti, stavove i pretpostavke svih učesnika. Jezik se posmatra kao društveni događaj, a metadiskurs je njegov sastavni deo.

Termin „metadiskurs“ skovao je Zellig S. Harris 1959. da bi imenovao informacije u tekstu od sekundarne važnosti (Harris 1959: 464-466). Zanimljivo je napomenuti da se istom autoru pripisuje i da je početkom pedesetih godina prošlog veka prvi upotrebio termin „analiza diskursa“ (Schiffirin et al. 2001: 539; Savić 1993: 26; Polovina 1999: 71). Jezičkim pojavama koje u manjoj ili većoj meri odgovara metadiskurs u današnjem smislu reči bavili su se mnogi autori nazivajući ga metakomunikacija (Rossiter 1974), signalne reči (Meyer 1975), netematski materijal (Lautamatti 1987) i metarazgovor (Schiffirin 1980). Ovi pojmovi su manjeg obima od metadiskursa i subordinirani su mu, ali imaju značajnu ulogu u razvoju samog metadiskursa. Uporedo nastaju i drugi bliski pojmovi kao što su diskursni makeri, stav i evaluacija (v. Glava 2).

Metadiskurs su razrađivali mnogi autori, te ćemo navesti njihove najkraće definicije. Williams (1985: 226) definiše metadiskurs kao „pisanje o pisanju”², a Vande Kopple (1985: 83) „diskurs o diskursu” ili „komunikacija o komunikaciji”. Reč je o jezičkom materijalu koji ne doprinosi i ne menja značenje u propozicionom sadržaju autorovog teksta, već signalizira njegovo prisustvo i odnos prema propozicionom sadržaju i čitalačkoj publici (Swales 1990: 188). Dakle, kroz metadiskurs autor često iskazuje odnos prema sopstvenom tekstu i prema tekstovima drugih autora, ali ujedno i pomaže čitaocima

---

2 Ovu definiciju Williams (1985) pojašnjava nekolicinom primera, te metadiskurs uključuje konektore (*therefore, however, in the first place*), komentare o autorovom stavu (*I believe, in my opinion, let me also point out*), ostale komentare o autorovoj sigurnosti (*most people believe, it is widely assumed, allegedly*), obraćanje publici (*as you can see, you will find that, consider now the problem of*)

da „organizuju, klasifikuju, tumače, procene i reaguju“ na datu informaciju (Vande Kopple 1985: 83).

Crismore (1983: 8-9) ističe sledeće funkcije metadiskursa: menja temu, utiče na zaključivanje, pristupa temi sa ili bez sigurnosti, ističe važnu ideju, definiše termin, primećuje čitaoca, ukazuje na uzročne ili druge veze između ideja, povezuje diskursne elemente, izražava stav prema nekom događaju.

Hyland (2005: 37) sintetizuje dotadašnje definicije i metadiskursom naziva „*self-reflective*“ izraze koji pomažu piscu (ili govorniku) da angažuje čitaoce kao članove neke posebne zajednice. Isti autor rezimira metadiskurs u interakciji između pisca i teksta i između pisca i čitaoca (Hyland 2005: 1).

Metadiskurs je postao centralni pragmatički fenomen koji nam ukazuje na diskretno ili nametljivo otkrivanje autora u tekstu u cilju uveravanja čitaoca u sadržaj primarnog diskursa (O diskursnim planovima v. 1.2.1.). Primera radi, izrazi kao što su: *očigledno, možda, nažalost, veoma je važno istaći* i sl. deo su metadiskursne retorike.

Zbog svega navedenog, metadiskurs ima neizostavnu ulogu u argumentaciji i uveravanju. Autoru se nudi niz nenametljivih jezičkih sredstava kojima se čitalac privlači i uvlači u autorov svet i viđenje stvarnosti. Persuazivnost se postiže organizacijom, redosledom i povezivanjem argumenata, suptilnim ograđivanjem ili kategoričkim tvrđenjem, direktnim ili indirektnim angažovanjem čitaoca. Pored autora, i čitalac se posmatra kao učesnik u interakciji pisac-tekst-čitalac.

Metadiskurs je naizgled lak pojam za shvatanje, ali je istovremeno teško precizno definisati njegove granice. Stoga je metadiskurs još uvek nejasan (eng. *fuzzy*) pojam (Swales 1990: 188). U tekstu se može manifestovati kao znak interpunkcije, jedna reč, izraz, rečenica ili čitav pasus. Ovaj problem (Nash 1992: 100) još objašnjava činjenicom da metadiskurs pokreće retorička i/ili stilistička pitanja, te da ono što je metadiskurs za jednog čitalaca, ne mora da bude za drugog. Kategorizacija metadiskursnih elemenata je ključni problem u svim metadiskursnim studijama jer se mnogi sintaksni elementi mogu smatrati metadiskursom. Shodno tome, metadiskurs može obuhvatati konektore, diskursne markere, leksičke izraze, performativne glagole, lične zamenice itd. Bez obzira na sintaksnu raznovrsnost metadiskursa, u dosadašnjim taksonomijama preovladava funkcijski pristup zasnovan na različitim komunikativnim i pragmatičkim funkcijama metadiskursnih markera.

1.2. Sadržaj pojma

1.2.1. Metadiskurs i diskursni planovi

Pre nego što definišemo sadržaj pojma metadiskurs, moramo opisati diskursni plan za koji se tradicionalno vezuje. Većina definicija ističe da metadiskurs pripada nepropozicionom sadržaju. Ove definicije ne objašnjavaju šta se podrazumeva pod propozicionim, ali se obično smatra da propozicioni sadržaj obuhvata informacije o stvarnosti (Hyland 2005: 19). Halliday (1994: 70) navodi da je propozicioni materijal sve ono što se može potvrditi, poreći, dovesti u pitanje, kvalifikovati, ublažiti itd. Iz toga zaključujemo da je nepropoziciono sve ono što predstavlja autorovo tumačenje stvarnosti i njegovo uplitanje u čitaočev doživljaj.

Ako kažemo „Zemlja je okrugla“ krećemo se na planu propozicionog sadržaja. Međutim, u iskazu „Izgleda da nisu svi oduvek mislili da je Zemlja okrugla“ pojavljuje se metadiskurs u obliku markera ograđivanja.

Distinkcija propoziciono/nepropoziciono nadovezuje se na transakcionu i interakcionu upotrebu jezika (Brown & Yule 1983; Jakobson 1960). Transakcionim se smatra sam sadržaj, a interakcionom funkcijom se iskazuju lični odnosi i stavovi. Za ovu razliku lingvisti su se zainteresovali osamdesetih godina prošlog veka. Sinclair (1981) razrađuje ovu dihotomiju nazivajući je autonomnim i interaktivnim planom diskursa i definiše diskurs kao kontinuirano kretanje s jednog stanja ili pozicije na drugo („*continious movement from one state of affairs, or posture, to another*“, Sinclair 1985: 15). Jezik u upotrebi ima dvostruku funkciju. Prva se odnosi na kontinuirano pregovaranje između učesnika („*continious negotiation between participants*“, Sinclair 1981: 15; Sinclair 2004: 52), a druga na beleženje iskustava („*developing record of experience*“ Sinclair 1981: 15; Sinclair 2004: 52). Reč je, dakle, o dva različita plana diskursa, o interaktivnom i autonomnom planu. Prema Sinclairu (1981) svaka rečenica u tekstu deluje simultano na oba plana, mada neke rečenice privlače pažnju na interaktivni plan eksplicitnije od drugih. Na polju nepropozicionog sadržaja, tj. interaktivnog plana diskursa razvijaju se metadiskursne funkcije.

1.2.2. Metadiskursne funkcije

Na razvoj metadiskursnih funkcija uticala je sistemsko-funkcijska lingvistika. Halliday (1994) ukazuje na tri jezičke makrofunkcije:

- **ideaciona funkcija (*ideational*)** se realizuje kroz upotrebu jezika za izražavanje iskustava i ideja. Jezički elementi sa ideacionom funkcijom tiču se jezičkog sadržaja, sredstava za izražavanje iskustava, kako o spoljnom, tako i o unutrašnjem svetu naše svesti.

Tradicionalno se povezuje sa tranzitivnošću, agansom, procesom i ciljem (Vande Kopple 2012: 38), tj. propozicionim nivoom sadržaja u tekstu (Hyland 2005: 26).

- **interpersonalna funkcija** omogućuje interakciju, preuzimanje uloga, razumevanje vrednosnih sudova i osećanja. Jezički elementi sa interpersonalnom funkcijom imaju suštinsko društveno značenje jer ukazuju na to kako osobe stupaju u retoričke situacije i nastoje da utiču na druge (Vande Kopple 2012: 38).

- **tekstualna funkcija** se odnosi na upotrebu jezika u organizaciji samog teksta, tj. na postizanje tekstualne koherencije. Ova komponenta omogućuje govorniku da smisleno organizuje svoj iskaz u kontekstu i ispuni funkciju poruke.

Ove tri funkcije deluju zajednički u svakom iskazu. Značenje teksta ostavuje se kroz integraciju sve tri funkcije (Hyland 2005: 26).

Prve metadiskursne taksonomije oslanjale su se u većoj meri na Hallidayeve jezičke funkcije i naglašavale paralelu između ideacione funkcije i propozicionog sadržaja, kao i između tekstualnih i interpersonalnih jezičkih, tj. metadiskursnih funkcija. Takođe, pozajmile su i samu terminologiju. Vande-Kopple (1985) i Crismore et al. (1993) razvrstavaju metadiskursne elemente prema dvema funkcijama: tekstualna i interpersonalna. Tekstualni metadiskurs utiče na organizaciju i koherenciju teksta. Pokazuje kako pisci uređuju ideacioni materijal u okviru teksta. S druge strane, pomoću interpersonalnog metadiskursa pisci otkrivaju svoju ličnost i stavove prema ideacionom materijalu. Pored toga, vode zamišljeni dijalog sa čitaocem, izražavaju svoja očekivanja kako bi čitaoci trebalo da prihvate propozicioni sadržaj.

Funkcijska podela metadiskursa na tekstualni i interpersonalni aktualna je i danas.

Hyland (2005: 49), međutim, predlaže drugačiju terminologiju. Pošto i tekstualni metadiskurs ima svoj udeo u interakciji jer utiče na doživljaj organizacije teksta, logičko povezivanje i slično, Hyland ističe interaktivnost kao zajedničko obeležje obe funkcije. Metadiskurs se, tako, sastoji od dve interakcijske dimenzije:

- ***interaktivna (interactive) dimenzija*** otkriva kako autor organizuje svoje znanje i ideje imajući u vidu publiku kojoj se obraća. U ovu grupu spadaju svi oni metadiskursni izvori pomoću kojih autor oblikuje tekst i organizuje argumentovanost svojih ideja i stvarnosti.

U smislu klasične grčke retorike interaktivna dimenzija ostvaruje se u okvirima komponente *taxi*s, tj. u okvirima latinske retorike kroz kanon *dispositio*. Ova dimenzija odgovarala bi tekstualnoj funkciji, ali nova terminologija pokriva dodatni uticaj na čitaoca, pre svega na njegov logički doživljaj organizacije teksta.

- ***interakciona (interactional) dimenzija*** ostvaruje se na planu interakcije između autora i čitaoca. Podrazumeva sva sredstva kojima autor eksplicitno komentariše svoju poruku. Reč je o evaluativnom i angažovanom metadiskursu koji izražava solidarnost, anticipira primedbe i prigovore i odgovara na zamišljeni dijalog sa čitaocem (Hyland 2005: 49-50).

Interakciona dimenzija bi se mogla ostvariti kroz starogrčko shvatanje *lexisa*, tj. latinski *elocutio*, iako oni podrazumevaju više jer uključuju i stilske i evaluativne elemente propozicionog sadržaja. Odgovara interpersonalnom metadiskursu u ranijim taksonomijama.

1.3. Obim pojma

1.3.1. Široki i uski pristup

Metadiskursna istraživanja nisu ujednačena po pitanju obima pojma, te su se razdvojila dva vodeća pristupa (Mauranen 1993: 145-155; Ädel 2006: 167-179). Jedan pristup zastupa šire shvatanje obima pojma metadiskurs, a drugi uže. Široki model ističe interakciju, prvenstveno u pisanom tekstu, između autora i čitaoca kao suštinsko obeležje metadiskursa. Uski pristup se koncentriše na reflektivnost, tj. sposobnost jezika da komentariše samog sebe. Široki pristup obuhvata i tekstualne i interpersonalne

metadiskursne funkcije, a uski samo tekstualne. Takođe, široki pristup se još naziva integrativnim (Mauranen 1993) i interaktivnim (Ädel 2006), a uski neintegrativnim (Mauranen 1993) i reflektivnim (Ädel 2006).

Prve studije o metadiskursu primenjivale su široki integrativni pristup (Vande Kopple 1985; Crismore & Farnsworth 1990; Crismore, Markkanen & Steffensen 1993; Hyland 2005) i danas ovaj pristup preovladava u literaturi.

U tabeli 1 sumirali smo hronološki najvažnije studije širokog pristupa.

Tabela 1: Pregled studija širokog pristupa (sastavljeno prema Ädel 2006: 172)

AUTOR	GOD.	TERMIN	PREDMET	PRISTUP / LINGV.DISCIPLINA
Williams	1981	metadiskurs	akademsko pisanje	pedagoški pristup
Vande Kopple	1985	metadiskurs	informativni tekstovi	kognitivni pristup pisanju
Crismore 1989	1989	metadiskurs	akademsko pisanje (udžbenici iz sociologije)	didaktički pristup
Crismore, Markkanen & Steffensen	1993	metadiskurs	studentski argumentacijski eseji na engleskom i finskom	kontrastivna retorika
Mao	1993	metadiskurs	politički tekstovi na	retorika

AUTOR	GOD.	TERMIN	PREDMET	PRISTUP / LINGV.DISCIPLINA
			engleskom i kineskom	
Markkanen, Steffenson. & Crismore	1993	metadiskurs	studentski argumentacijski eseji na engleskom i finskom	kontrastivna retorika
Intaraprawat Puangpen & Steffenson	1995	metadiskurs	studentski eseji	pisanje na L2 (SLA)
Cheng & Steffensen	1996	metadiskurs	studentski radovi	studentsko pisanje
Hyland	1998a	metadiskurs	akademski članci	pragmatika i retorika
Hyland	1998	metadiskurs	uvodna pisma izvršnih direktora u finansijskim izveštajima	poslovna komunikacija i menadžment
Taavitsainen	2000	metadiskurs, metadiskursni komentari	pisanje u oblasti medicine na engleskom jeziku (1375-1550)	istorijski razvoj naučnih žanrova
Bondi	2001	refleksivnost	uvodna poglavlja u	analiza žanra, pristup korpusne lingvistike

AUTOR	GOD.	TERMIN	PREDMET	PRISTUP / LINGV.DISCIPLINA
		meta-argumentacijski izrazi	udžbenicima i apstraktima iz ekonomije	
Fuertes et al.	2001	metadiskurs	oglašavanje (naslovi, podnaslovi i slogani u ženskim časopisima)	analiza žanra
Dafouz Milne	2003	metadiskurs	novinski uvodnici na engleskom i španskom	analiza žanra i pragmatika, kontrastivna retorika
Hyland	2004	metadiskurs	poglavlja u udžbenicima	analiza žanra

Uži refleksivni model zastupaju autorke kao što su Ädel (2006), Mauranen (1993), Vassileva (1998). U tabeli 2 sumirali smo najvažnije studije uskog pristupa.

Tabela 2: Pregled studija uskog pristupa (sastavljeno prema Ädel 2006: 178)

AUTOR	GOD.	TERMIN	PREDMET	PRISTUP / LINGV.DISCIPLINA
Schiffrin	1980	metarazgovor	konverzacija	analiza diskursa

AUTOR	GOD.	TERMIN	PREDMET	PRISTUP / LINGV.DISCIPLINA
Mauranen	1993	metatekst	akademski tekstovi iz ekonomije	kontrastivna retorika (engleski i finski)
Telenius	1994	metatekst	master radovi	pisanje na L2
Valero-Garcés	1996	metatekst	akademski tekstovi iz ekonomije	kontrastivna retorika (engleski i španski)
Bäcklund	1998	metatekst	akademsko pisanje i tekstovi iz trgovine i industrije	kontrastivna retorika (engleski, švedski i nemački)
Bunton	1999	metatekst	doktorske disertacije	tekstualna lingvistika
Thompson	2003	<i>Text-structuring metadiscourse</i>	usmena akademska predavanja	analiza diskursa, didaktika
Dahl	2004	metatekst	akademski članci	kontrastivna retorika (norveški, francuski, engleski)

1.3.2. “Mršavi” i “debeli” pristup

U odnosu na metod, autorke koje zastupaju refleksivni model (Mauranen i Ädel) razlikuju još “mršavi” (*thin*) i “debeli” (*thick*) pristup. U ovoj podeli, mršav je integrativni i široki pristup, a debeo je neintegrativni i uski pristup.

Integrativni pristup se smatra mršavim jer se oslanja na kvantitativne podatke i unapred definisane liste metadiskursnih elemenata. Pomoću odgovarajućih kompjuterskih programa pretraga se može automatizovati, te se mogu i porediti podaci o frekvenciji i distribuciji u velikim korpusima. Tako je moguće dobiti pregled i detaljne komparacije upotrebe metadiskursa u različitim žanrovima, registrima, kontekstima itd. Svaki marker se konačno proverava u datom kontekstu. Naime, pošto se ustanove frekvencije unapred definisanih markera koji se smatraju metadiskursom, ne zanemaruje se njihova stvarna upotreba.

Uski, debeli i neintegrativni pristup izdvaja iz konteksta sve moguće kandidate, zatim isključuje one irelevantne i analizira proširene metadiskursne jedinice. Budući da je debeli reflektivni model ograničen na tekstualnu funkciju metadiskursa, zanemaruje suštinsku karakteristiku metadiskursa tj. pregovaranje o sadržaju, persuazivnost i građenje odnosa sa čitaocem.

Imajući u vidu suštinsku komunikativno-pragmatsku funkciju metadiskursa, u našoj studiji smo se opredelili za funkcijski i integrativni pristup koji obuhvata kako markere za organizaciju teksta, tako i za komunikaciju između autora i čitaoca. Međutim, naš metod je kombinovani, mršavo-debeli, jer nismo imali referentne italijanske studije na koje smo mogli da se oslonimo (v. II deo).

1.4. Doseg pojma i studije o metadiskursu

Dosegom pojma podrazumevamo primenu metadiskursa u različitim istraživačkim poljima. Metadiskurs se izučavao u različitim kontekstima. Istraživanja o pisanom tekstu pokazala su da autori različitih žanrova i disciplina, kultura i perioda koriste metadiskurs.

Tako smo podelili istraživačke pravce na izučavanje metadiskursa u različitim žanrovima, kontrastivnu analizu metadiskursa u različitim kulturama i jezicima, promene metadiskursa kroz različite vremenske epohe, kao i primene saznanja o metadiskursu u nastavi stranih jezika.

Naravno, ovi makro-pravci se mogu i međusobno ukrštati, što potvrđuju i primeri iz literature.

1.4.1. Metadiskurs i žanr

S obzirom na interaktivnu prirodu metadiskursa, očekivana je i njegova varijabilnost u različitim kontekstima. Metadiskursna kontekstualna uslovljenost je naročito očigledna u različitim žanrovima (Hyland 2005: 87), te je i metadiskurs ključna odlika žanra. Kroz metadiskurs možemo analizirati različite namere pisca, pretpostavke koje ima pisac prema publici i uspostavljenu interakciju (Hyland 2005: 87-88). Sigurno je da se publika ne može uveriti samo nizanjem autorovih stanovišta i da, pre svega, interpersonalni metadiskurs ima važnu persuazivnu ulogu. Hyland (2005: 88) ističe da se persuazivnost posebno može otkriti poređenjem različitih argumentacijskih žanrova, kao što su akademski članci i novinski uvodnici, što je ujedno i predmet ove teze.

Metadiskurs se do sad najviše analizirao u akademskom pisanju u engleskom jeziku (Crismore & Farnsworth 1990; Mauranen 1993; Hyland 1998a, 1998b, 2004). U akademskom pisanju metadiskurs pomaže piscima istraživačima da ujedno iskažu i svoju sigurnost i sumnju, kolegijalno poštovanje i interes naučne discipline (Hyland 2005: 112). Tako npr. u naučno popularnim publikacijama isti naučni rezultati prikazuju se drugačije nego u stručnim akademskim člancima. Metadiskurs doprinosi da se sadržaj prilagodi publici i kontekstu. Stoga u popularanim časopisima akcenat je na relevantnim dokazima i rezultatima, radije nego na metodu ili naučnoj praksi (Hyland 2005: 112).

Poslednjih godina metadiskurs se sve više ispituje u štampi. Konstrastivno se pored upotreba metadiskursa u novinskim uvodnicima na različitim jezicima, npr. engleskom i španskom (Dafouz Milne 2008) i engleskom i makedonskom jeziku (Trajkova 2011).

Istraživanja obuhvataju još i upotrebu metadiskursa u konverzaciji (Shiffrin 1980), udžbenicima (Crismore 1984; Hyland 1999, 2000), studentskom pisanju (Crismore et al., 1993), reklamama (Fuertes-Olivera et al. 2001), čak i u godišnjim finansijskim izveštajima (Hyland 1998c).

1.4.2. Metadiskurs i kultura

Robert Kaplan (1966) je u studiji na korpusu od 600 eseja studenata na stranom jeziku prvi razvio ideju da su jezik i pisanje kulturološki fenomen, kao i da jezik ima sopstvena kulturološka ograničenja. Nadovezujući se na Sapir-Whorfovu hipotezu o odnosu između

jezika i kulture, Kaplan otkriva različite obrasce u mišljenju (*thought patterns*) za različite jezike i kulture koji se odražavaju na pisanje.

Mauranen (1993) je dokazala da Finci koriste manje tekstualnih konektora u ekonomskim tekstovima na finskom, dok izvorni govornici engleskog jezika u sličnim tekstovima na engleskom koriste mnogo više konektora. Mauranen (1993) objašnjava da se u Finskoj daci uče da je upotreba konektora ne samo odraz površnosti, nego i lošeg pisanja. Suprotno tome, mnoge škole u Severnoj Americi ističu upotrebu konektora, naročito između paragrafa. Autorka još dodaje da je upotreba metadiskursa u vezi sa različitim shvatanjima učtivosti i drugačijih očekivanja od čitalaca. Za razliku od američkih kolega, Finci ukazuju poštovanje svojim čitaocima tako što im ostavljaju više prostora za samostalno tekstualno povezivanje.

Izdvojili bismo još studiju iz kontrastivne i interkulture retorike. Reč je o studiji Alessandre Molino (2010) o upotrebi markera za autora teksta u istraživačkim člancima na italijanskom i engleskom jeziku. U ovom članku metadiskurs se ne spominje kao pojam, ali se obrađuje upotreba lične zamenice prvog lica i glagola u prvom licu, pasivna i bezlična konstrukcija, koji se svakako mogu svrstati u metadiskursne kategorije ličnog pominjanja i ograđivanja. Molino otkriva da je češća upotreba ličnih referenci u tekstovima na engleskom jeziku, dok je upotreba bezličnih konstrukcija približno iste učestalosti u oba jezika. U italijanskom se više upotrebljavaju bezlični oblici koji se odnose na neki prethodni tekst, a u engleskom da bi se ilustrovali podaci.

Studije iz kontrastivne retorike otkrivaju kulturološki uslovljen doživljaj čitaočeve uloge u interakciji, ali i ujedno pružaju saznanja koja mogu biti od koristi u učenju drugog i stranog jezika.

1.4.3. Metadiskurs i učenje stranog jezika

Metadiskursna istraživanja i saznanja mogu da imaju značajne primene u nastavi stranih jezika, naročito kad je reč o akademskom pisanju na stranom jeziku. Videli smo da se jezici mogu razlikovati po upotrebi konektora koji povezuju paragrafe, stepenu sigurnosti trvdnji, otkrivanja pisca i njegove bliskosti sa publikom. Stoga metadiskurs zaslužuje pažnju didaktičara.

Salager-Meyer (1994, 1995) potvrđuje da neizvorni govornici engleskog teško razlikuju prihvaćene od osporavanih tvrdnji u akademskim tekstovima na engleskom. Specifična upotreba markera ograđivanja, prema Skeltonu (1988), može se usvojiti pomoću vežbi evaluacije markera ograđivanja u pisanju. Slične vežbe su predložili i Intaraprawat i Steffensen (1995), kao i Cheng i Steffensen (1996). Prema ovim autorima, nastava stranog jezika treba da obuhvati i čitanje o vrstama metadiskursa, analizu njegove upotrebe u prozi i primenu u vežbama studentskog pisanja koje bi pomogle studentima da postanu osjetljiviji na potrebe čitalaca, a samim time njihovi tekstovi razumljiviji i prijemčiviji. Biber i Finegan (1989) se ne bave metadiskursom u celini i pod tim imenom, ali analiziraju osnovne stilove o iskazivanju stanovišta u engleskom jeziku.

1.4.4. Metadiskurs i vreme

Dijahronijske studije metadiskursa su malobrojnije u odnosu na prethodno navedene pravce, iako možemo pretpostaviti da su se zahtevi i očekivanja u pisanju menjali tokom vremena.

Taavitsainen (1999) se bavila engleskim jezikom u medicini od srednjeg veka do danas, a Boggel (2009) u religiji. Dustsadih i Kuhl (2012) su analizirali interpersonalni metadiskurs u akademskom pisanju u poslednje dve decenije (1991-2010).

2. METADISKURS I SRODNI POJMOVI

Na razvoj metadiskursa uticali su mnogi autori. Mnogobrojne studije bave se pojmovima veoma bliskim metadiskursu, ali pod neujednačenom terminologijom i pristupom. Stoga smo nastojali da pobrojimo i opišemo sve bliske pojmove metadiskursu i utvrdimo njihovu što precizniju vezu sa metadiskursom.

2.1. Metakomunikacija

Pojmom „metakomunikacija“ ili „komunikacijom o komunikaciji“ Rossiter (1974) podrazumeva širok opseg verbalnih ili neverbalnih poruka u usmenoj komunikaciji. Rossiter naglašava razliku između dve vrste metakomunikacije. Prva se odnosi na opšte aspekte koji su prisutni u svim komunikativnim razmenama, a druga na dodatne komentare. U prvu grupu spadaju neverbalni ukazatelji (npr. boja glasa) koji navode publiku kako da tumači poruku. Dodatnim komentarima govornik razjašnjava svoj iskaz i proverava kod publike da li je shvaćen na pravi način. Tako se omogućuje i direktan *feed-back*.

Ova druga grupa bi se mogla povezati sa interpersonalnim metadiskursnim markerima (npr. autorov komentar i sl.), mada Rossiter ne nudi neke konkretne manifestacije, tj. realizaciju u stvarnom diskursu.

2.2. Signalne reči

Na termin „*signalling words*“ nailazimo u studijama koje se bave uticajem organizacije teksta na pamćenje istog teksta (Meyer 1975). Reč je o signalima koji ne dodaju nove informacije sadržaju jezičkog materijala već imaju emfatičku funkciju, a samim tim doprinose pamćenju teksta (Meyer 1975).

Meyer (1975) razlikuje četiri vrste signaliziranja:

- a) Specifikacija strukture odnosa u sadržaju npr. *Two problems exist. One is the problem of money, and the other is the problem of motivation.*
- b) Prerano otkrivena informacija koja se kasnije javlja u sadržaju, npr. naslovi i uvodne rečenice u pasusu.

- c) Sumiranje prethodnog sadržaja istim ili sličnim rečima, obično na kraju pasusa, npr. *In short, a wonderful vacation is available for those with time, money, and the proper equipment.*
- d) Reči koje ukazuju na autorovo viđenje neke ideje (*pointer words*) npr. *My first important point is that ERA is not a dead issue; Unfortunately, not very many legislators agree with me.*

Ova podela je značajna za razvoj metadiskursa. Ukazuje na dva plana diskursnog delovanja: plan sadržaja i plan nesadržaja, iako ne postavlja jasnu granicu između njih.

Meyer među prvima ispituje značaj i efekte (metadiskursnih) signala na čitaoca i pamćenje teksta i tvrdi da signaliziranje može da pozitivno da utiče na razumevanje i pamćenje teksta. Ova podela je bila polazište za prvu taksonomiju autorke Crismore (1983) (v. Tačku 3.2.).

2.3. Netematski materijal

Lautamatti (1987) smatra da informacije treba da budu predstavljene tako da pomognu čitaocu da ih razume, vrednuje i poveže sa prethodnim. Autorka razlikuje tematski i netematski jezički materijal. Tematski se odnosi na ono o čemu rečenica govori (Lautamatti 1987: 88), a netematski je sve ono što nije direktno u vezi sa predmetom ili temom diskursa, već uokviruje tematski materijal i pomaže čitaocima da razumeju unutrašnju organizaciju diskursa. Lautamatti (1987: 90) svrstava netematski materijal u sledećih šest grupa:

1. Diskursni konektivi kojima se organizuje propoziciona informacija u svrhu predstavljanja npr. *consequently, however*
2. Ilokucionni markeri i kojima se eksplicitno izražava ilokucionna snaga iskaza npr. *for example*
3. Markeri modaliteta kojima se obeležava istinita vrednost propozicione informacija, npr. *it seems probable, obviously, X suggests.*

4. Markeri stava koji ukazuju na autorov stav prema onome o čemu se diskutuje npr. *I would like to, it seems futile to.*
5. Metatekstualni materijal kojim se komentariše unutrašnja organizacija samog diskursa, npr. *next, I shall discuss, in later chapters.*
6. Komentari kojima se prilazi čitaocu i komentariše na ukupan proces čitanja.

Lautamatti ne govori eksplicitno o tekstualnim i interpersonalnim signalima, već ih sve tretira jednako. Ova podela nije mnogo precizna niti razrađena kao naredne, ali obuhvata najvažnije kategorije koje se nahode u svim daljim taksonomijama i značajna je za potonji razvoj metadiskursa.

2.4. Metarazgovor

Pod pojmom metarazgovor (*meta-talk*) Schiffrin (1980) podrazumeva u konverzaciji jezik koji se koristi da bi jezik govorio sam o sebi, npr. *I'm telling you, that's your opinion, what do you mean by that* i sl.

Metarazgovor obuhvata dve kategorije: organizacione i evaluativne zagrade. Organizacione zagrade se ostvaruju na referencionom i informacionom planu, a evaluativne na ekspresivnom i simboličkom (Schiffrin 1980: 231). Stoga organizacione zagrade upućuju na vezu između dva dela govorenog diskursa npr. *I'll tell you something, The reason is that, I'll answer you this way*. Istovremeno, pomoću evaluativnih zagrada govornik izražava sopstveni stav prema onome što je rečeno, npr. *That's my opinion, at least it seems that way to me, I don't agree with that*.

I kod Schiffrin preovlađuje stanovište da diskurs deluje na dva plana, propozicionom i nepropozicionom. Na ovom drugom planu ostvaruju se organizacione i evaluativne zagrade koje možemo povezati sa tekstualnim i interpersonalnim metadiskursom. Ipak, iako se autorka temeljno bavila govorenim diskursom, ne nalazimo na detaljniju podelu ovih markera koja bi se mogla primeniti i na pisani diskurs.

2.5. Diskursni markeri

Diskursne markere prvi put spominje Labov (Labov & Fanshel 1977) sedamdesetih godina, a sistemski im se pristupa od sredine osamdesetih godina prošlog veka. Rastuće

interesovanje za diskursne markere rezultiralo je veoma bogatom literaturom i isto tako bogatom i nejedinstvenom terminologijom³. Većina definicija ističe da diskursni markeri pripadaju nepropozicionom sadržaju. Takođe se napominje da povezuju govorne segmente i ostvaruju koherenciju. Ova definicija može da odgovara i metadiskursu, ali ne bi obuhvatila sve njegove odlike. Naime, metadiskurs takođe pripada planu nepropozicionog sadržaja, ali pored tekstualne funkcije povezivanja, služi autorima teksta da navode idealnog čitaoca na svoje viđenje stvarnosti. Poslednjih godina, autori koji se bave diskursnim markerima podvlače i njihovu kognitivnu funkciju i time ih više približavaju shvatanju metadiskursa.

U literaturi smo uočili da se diskursnim markerima poklanja pažnja pre svega u govorenom diskursu, kao i da preovladavaju tri dominantna pristupa: pristup zasnovan na postizanju koherencije u diskursu (Schiffrin), gramatičko-pragmatički pristup (Fraser) i pristup s aspekta teorije relevancije (Blakemore).

Schiffrin

Schiffrin (1987: 24-27) analizira izraze *but, and, because, I mean, now, oh, or, so, then, well* i *y'know* u konverzaciji i predlaže model diskursa koji obuhvata pet nivoa:

- 1) strukturu razmene – različiti mehanizmi u interakciji
- 2) strukturu radnje – raspored govornih činova
- 3) ideacionu strukturu – odnosi između ideja (propozicija)
- 4) participacioni okvir – odnos govornika prema diskursu i odnos između govornika i sagovornika
- 5) informacioni nivo – organizacija i upotreba znanja u diskursu

---

³Navešćemo samo neke od najčešćih termina na engleskom jeziku: *discourse operators* (Redeker 1990, 1991) *discourse particles* (Schourup 1999), *pragmatic markers* (Fraser 1996), *sentence connectives* (Halliday & Hasan 1976). O različitim nazivima diskursnih markera na engleskom v. Mišković Luković (2006), a na engleskom, francuskom, hrvatskom, nemačkom, slovenačkom, srpskom, španskom, portugalskom i italijanskom v. Nigoević (2010)

Diskursne markere autorka definiše kao „sekvencijsko zavisne elemente koji ograđuju jedinice govora“ (“*sequentially dependent elements which brackets units of talk*”, Schiffrin 1987: 31) locirajući iskaz na različitim planovima diskursa (Mišković Luković 2006: 61). Tako se svaki marker vezuje za neki od pet planova diskursa, za govornika/sagovornika i za prethodni/naredni govor (Mišković Luković 2006: 61).

Schiffrin analizira svega nekoliko diskursnih markera u govorenom diskursu. Kategorije su široke i međusobno se preklapaju (Fraser 1990). Uprkos tome, moguće je napraviti paralele sa dominantnim funkcijskim metadiskursnim modelima. Tako bi se informacioni, pa i ideacioni nivo mogli eventualno povezati sa tekstualnim metadiskursom, a participacioni okvir prvenstveno sa interpersonalnim. U svakom slučaju, budući da je nedovoljno razrađen i neprimen pisanom diskursu, ovaj model nije upotrebljiv u analizi metadiskursa.

Fraser

Kao i autori koji se bave metadiskursom, i Fraser (1990, 1996, 1999) posmatra diskurs na dva nivoa: semantički/propozicioni nivo i pragmatički nivo. Na pragmatičkom nivou oslikavaju se govornikove komunikativne namere i to upravo pomoću pragmatičkih markera, kako Fraser najpre naziva široku kategoriju iz koje će se kasnije, kao posebna klasa, izdvojiti diskursni markeri. Fraserovi pragmatički (1990: 387 u 2006: 57- 59) markeri obuhvataju:

- 1) Osnovne markere – signaliziraju ilokucionu snagu
- 2) Komentare – poruke o osnovnoj poruci i obuhvataju
  - a. Markere procene (*assessment markers*) – npr. *sadly*
  - b. Markeri načina govorenja (*manner-of-speaking markers*) – npr. *frankly*
  - c. Markeri dokazivanja (*evidential markers*) – npr. *certainly*
  - d. Markeri posledice ili rezultata (*consequent-effect markers*) – npr. *to sum up*
  - e. Markeri rekla-kazala (*hearsay markers*) npr. *allegedly*

- f. Markeri ublažavanja (*mitigation markers*) npr. *if you don't mind*
- g. Markeri isticanja (*emphasis markers*) npr. *mark my words*

3) Paralelni (*parall pragmatic markers*) – vokativi ili izrazi kojima govornik izražava nezadovoljstvo – npr. *Get your damned shoes off the table!* (Mišković Luković 2006: 58).

Ovoj podeli Fraser (1999) dodaje četvrtu kategoriju koju naziva diskursnim markerima. Njihova je funkcija da povežu segmente u kojima se nalaze sa prethodnim segmentima diskursa. Naime, kao i Schiffrin (1987), i Fraser (1999: 946) navodi da se diskursnim markerima povezuju poruke (*markers which relate messages*) ili teme (*discourse markers which relate topics*).

Markeri koji povezuju poruke obuhvataju, prema Fraseru (2006) obuhvataju:

- a) Kontrastivne markere: *but, alternatively, although, contrariwise, contrary to expectations, conversely, despite (this/that), even so, however, in spite of (this/that), in comparison (with this/that), in contrast (to this/that), instead (of this/that), nevertheless, nonetheless, (this/that point), notwithstanding, on the other hand, on the contrary, rather (than this/that), regardless (of this/that), still, though, whereas, yet*
- b) Elaborativne markere: *and, above all, also, alternatively, analogously, besides, by the same token, correspondingly, equally, for example, for instance, further(more), in addition, in other words, in particular, likewise, more accurately, more importantly, more precisely, more to the point, moreover, on that basis, on top of it all, or, otherwise, rather, similarly, that is (to say)*

- c) Inferencijske markere: *so, after all, all things considered, as a conclusion, as a consequence (of this/that), as a result (of this/that), because (of this/that), consequently, for this/that reason, hence, it follows that, accordingly, in this/that/any case, on this/that condition, on these/those grounds, then, therefore, thus*
- d) Temporalne markere: *then, after, as soon as, before, eventually, finally, first, immediately afterwards, meantime, meanwhile, originally, second, subsequently, when*

Fraserovo shvatanje pragmatičkih markera ima nekoliko dodirnih tačaka sa shvatanjima metadiskursa, ali i značajnih ograničenja. Naime, pojedina preklapanja sa metadiskursnim markerima moguće je pretpostaviti u datom kontekstu i to u slučaju Fraserovih komentara i diskursnih markera. Fraserovi komentari su bliži interpersonalnom metadiskursu, a diskursni markeri tekstualnom. Među podvrstama Fraserovih komentara uočeno je da su markeri ublažavanja slični metadiskursnim markerima ograđivanja, a markeri isticanja metadiskursnim markerima sigurnosti, naravno u datom kontekstu.

Schiffrin i Fraser definišu diskursne markere kao deo nepropozicionog sadržaja i ističu njihovu funkciju povezivanja segmenata diskursa i ulogu u postizanju koherencije u diskursu. Ova funkcija je najbliža metadiskursnoj tekstualnosti, ali već znamo da metadiskurs podrazumeva mnogo više u socijalnoj razmeni.

Teorija relevancije i Blakemore

Teorija relevancije ističe psihološku stranu komunikacije i predmet njenog proučavanja nije sam diskurs, kao strukturna i/ili društvena pojava, već interpretacija istog diskursa. Diskursni markeri su signali koji upućuju slušaoca na tumačenje i razumevanje iskaza, te samim tim doprinose relevanciji iskaza. Wilson i Sperber (1995) razlikuju dve vrste značenja: konceptijsko i procedurno. Informacije koje doprinose sadržaju iskaza pripadaju konceptijskom značenju i povezuju se sa uslovljenošću istinitom iskaza (*truth-conditioned*). S druge strane, informacije koje nam govore kako da razumemo i prihvatimo pojedine segmente diskursa pripadaju konceptualnom značenju. Razlika

između konceptualnog i procedurnog odgovara razlici između propozicionog i nepropozicionog značenja. Diskursni markeri manifestuju se na procedurnom nivou.

U teoriji relevancije diskursni markeri nazivaju se konektivima diskursa (*discourse connectives* u Blakemore 2002). Njihova funkcija je da navode proces interpretacije tako što specificuju određene osobine konteksta i kontekstualne efekte (Blakemore 1987: 77). Blakemore (1987, 2002) deli konektive diskursa na dve grupe. Prvu grupu čine izrazi kojima se označava uloga iskaza u diskursu (*anyway, incidentally, by the way, finally*). Druga grupa su izrazi kojima se određuje vrsta kontekstualnog efekta i obuhvata: kontekstualnu implikaciju (*so, therefore*), intenzifikaciju (inicijalni *also, after all, furthermore, indeed*) i negaciju (*but, however, nevertheless, still*) (Mišković Luković 2005: 55). Možemo tragati za paralelama između podele Blakemore i metadiskursa, ali je njena podela, za metadiskursne potrebe, preuska.

Schourup (1999: 240) tvrdi da su pristupi Sciffrinove i Fräsera zasnovani na koherenciji. Teorija relevancije, međutim, ne navodi koherenciju kao osnovnu funkciju diskursnih markera, već kako pomoću diskursnih markera slušaoci određuju relevantnost nekog iskaza.

Schourup (1999) ističe sledećih sedam osobina diskursnih markera: konektivnost, opcionost, neuslovoljenost istinitošću iskaza (*non-truth conditionality*), slaba veza sa rečenicom (*weak close association*), inicijalnost, oralnost i multikategoralnost. Od ovih sedam osobina barem dve ne odgovaraju nužno metadiskursu, a to su: inicijalnost i oralnost. Od preostalih pet, irelevantnim, te stoga, nesuštinskim obeležjima metadiskursa, smatramo: opcionost (metadiskurs ne utiče na gramatičku ispravnost rečenice, ali utiče na doživljaj poruke) i slaba veza sa rečenicom (metadiskurs se može manifestovati i kao znak interpunkcije, jedna reč, cela rečenica ili čitav pasus, ali opet sintaksijski parametar nije suštinski za metadiskurs). Konektivnost je osobina koja se može pripisati pre tekstualnom, nego interpersonalnom metadiskursu. Stoga zaključujemo da su dva zajednička elementa celokupnog metadiskursa i diskursnih markera: realizacija na nepropozicionom planu i multikategorijalnost.

Zaključujemo da i metadiskurs i diskursni markeri ne doprinose propozicionom sadržaju teksta. Ipak, reč je o pojmovima različitog obima kojima se različito pristupa. Diskursni

markeri povezuju različite delove diskursa i omogućavaju koherenciju, dok metadiskurs podrazumeva veći opseg markera kako tekstualne, tako i interpersonalne tj. interakcijske prirode. Na osnovu toga, najpre bi se moglo zaključiti da su diskursni markeri podskup metadiskursa. Ovo tumačenje smatramo delimično tačnim jer čak i samo tekstualni metadiskursni markeri nemaju isključivo kohezionu funkciju, već utiču na to kako čitalac organizuje, a samim tim i interpretira tekst. U srži metadiskursa je odnos između autora i primaoca teksta. Isto tako, pristupi se razlikuju, te ne čudi činjenica da se u literaturi ova dva pojma ne prepliću, tako da se jedni autori bave metadiskursom, a drugi diskursnim markerima. Metadiskurs se najviše izučavao u pisanom diskursu, a diskursni markeri u govorenom. U studijama o metadiskursu preovladava funkcijski pristup koji obuhvata aspekte tekstualnosti i interaktivnosti. Stoga metadiskurs treba da ukaže kako jezik deluje da bi ostvario komunikativne svrhe za svoje korisnike (Hyland 2005: 24), dok se diskursnim markerima pristupa pre svega semantički i sintaktički, pa tek onda funkcijski.

Suptilna persuazivnost u argumentacijskim tekstovima je metadiskursno ostvarenje, a ne predmet izučavanja diskursnih markera. Tek u novijim studijama o diskursnim markerima ukazuje se i na njihovu kognitivnu funkciju koja se može dovesti u vezu sa metatekstualnošću i metadiskursom, te se očekuje da će ubuduće njihove podudarnosti veće.

2.6. Procena, stav i evaluacija

Paralelno sa metadiskursom, razvijaju se i pojmovi kao što su procena (*appraisal*), stav (*attitude*) i evaluacija (*evaluation*) u tekstu (Martin & Rose 2003, Martin & White 2005, Hunston & Thompson 2000). Okvir za ova razmatranja je jezik u društvenom kontekstu i semantika diskursa sistemsko-funkcijske lingvistike. Procena, stav i evaluacija bliski su interpersonalnom metadiskursu, ali ne možemo ustanoviti njihovu podudarnost. Navešćemo najpre definicije, primere, a onda sličnosti i razlike sa interpersonalnim metadiskursom.

Procena (appraisal)

Procena ukazuje na različita sredstva kojima pisac ili govornik izražava osećanja ili stav i tako uspostavlja društvene odnose (Martin & Rose, 2003: 22). Procena je jedna od

najvažnijih semantičkih izvora diskursa za interpersonalno značenje (Martin i White 2005: 35). Martin i Rose (2003) i Martin i White (2005) u semantičko-pragmatskoj analizi teksta procenom obuhvataju tri aspekta: stav (*attitude*), angažovanje (*engagement*) i gradaciju (*graduation*). Pomoću stava (*attitude*) vrednujemo stvari i ljude, tj. njihova osećanja. Angažovanje (*engagement*) otkriva odakle ta osećanja dolaze npr. od pisca ili nekog drugog izvora. Gradacija (*graduation*) pomaže da shvatimo stepen tih osećanja.

Stav (*attitude*)

Martin i White (2005) analiziraju pojam stava u zavisnosti od toga šta se vrednuje: ljudska osećanja, karakter ili vrednost stvari. Tako se stav razlaže na tri aspekta: afekt, sud/rasuđivanje (*judgement*) i procenjivanje (*appreciation*) (Martin and Rose, 2003:24). Pomoću afekta definišu se pozitivna ili negativna osećanja. Rasuđivanje se odnosi na stavove prema ponašanju, a procenjivanje (*appreciation*) uključuje evaluaciju semiotičkih i prirodnih pojava (Martin i White 2005: 42-43).

Na sledećem primeru autori pokazuju sva tri aspekta procene.

*He was working in a **top** security structure. It was the beginning of a **beautiful** relationship. We even spoke about marriage. A **bubbly, vivacious** man who beamed out **wild energy. Sharply intelligent.** Even if he was an Englishman, he was **popular** with all the 'Boer' Afrikaners. And all my girlfriends **envied** me. Then one day he said he was going on a 'trip'. 'We won't see each other again...maybe never ever again.' I was **torn to pieces. So** was he.*

Ova priča počinje iskazivanjem vrednosti posla autorkinog voljenog i njihove potonje veze (*a **top** security structure, a **beautiful** relationship*). Zatim se usmerava na karakter voljenog (*a **bubbly vivacious** man, **wild energy, sharply intelligent, popular***), i najzad, opisuje emotivnu reakciju autorkinih drugarica, kao i njeno sopstveno emotivno stanje nakon raskida (***envied, torn to pieces***). Na ovom primeru autori ilustruju tri osnovne vrste procene: vrednosti, ljudskog karaktera i ljudskih osećanja (Martin i Rose 2003: 22-23).

Angažovanje (*Engagement*)

Angažovanje obuhvata ona značenja kojima se u tekstu povezuje sa prethodnim ili drugačijim stanovištima ili anticipiraju odgovori. Taksonomija angažovanja obuhvata:

- 1) iskazivanje suprotne pozicije (*disclaim*) pomoću:
  - negacije npr. *You don't need to give up potatoes to lose weight.*
  - dopusnog značenja npr. *Although he ate potatoes most days he still lost weight.*
- 2) prikazivanje propozicije (*proclaim*) kao veoma opravdane
  - *naturally ..., of course ..., obviously ..., admittedly ...* etc.; neke vrste retorskih pitanja
  - *the truth of the matter is ..., there can be nodoubt that ...* etc.
  - *X has demonstrated that ...; As X has shown ...* etc.
- 3) individualna /lična subjektivnost i autorovo prisustvo (*entertain*) u propoziciji kao npr:
  - *it seems, the evidence suggests, apparently, I hear*
  - *perhaps, probably, maybe, it's possible, in my view, I suspect that, I believe*
  - *that, probably, it's almost certain that ..., may/will/must;* neke vrste retorskih pitanja itd.
- 4) subjektivnost kroz eksterno prisustvo, nekog trećeg lica (*attribute*) npr.
  - (*acknowledge*) *X said..., X believes ..., according to X, in X's view*
  - (*distance*) *X claims that, it's rumoured that*

Iz ove taksonomije uviđamo izvesna moguća preklapanja sa metadiskursnim markerima. U datom kontekstu, izrazi iz grupe *proclaim* se mogu identifikovati u metadiskursnim taksonomijama kao marker sigurnosti (Crismore et al.1993) ili pojačanja (Hyland 2005). Isto tako, *entertain* izrazi u datom kontekstu mogu odgovarati metadiskursnim markerima ograđivanja (Vande Kopple 2002, Crismore et al. 1993, Hyland 2005). *Attribute* se mogu svrstati pod markere dokazivanja, *attributors* (Crismore et al. 1993) ili *evidentials* (Hyland 2005).

Gradacija (*Graduation*)

Gradacija se deli na *force* i *focus*. *Force* služi sa pojačavanje, a *focus* za ublažavanje i preciziranje. *Force* obuhvata intenzifikatore kao što su *very, really, extremelly*, ali i *happy*,

delighted i sl. *Focus* bismo ilustrirali primerima kao što su *about, exactly, real, sort of*. Sličnost gradacije sa pojedinim interpersonalnim markerima je očigledna. I sami autori Martin i White (2005: 138) navode da je *force* sličan intenzifikatorima tj. markerima koji su najbliži Hylandovoj kategoriji *boosters*, dok je *focus* sličan markerima ograničavanja (*hedges*).

Evaluacija (Evaluation)

Hunston i Thompson (2000) definišu evaluaciju kao stav govornika ili pisca prema osećanjima o kojima se govori (Hunston & Thompson 2000: 5). Pisci ili govornici izražavaju svoje mišljenje i predstavljaju svoj vrednosni sistem, grade i održavaju odnose sa čitaocem tj. slušaocem i organizuju diskurs (Hunston & Thompson 2000: 6). Identifikovati evaluaciju u tekstu znači otkriti signale komparativnosti, subjektivnosti i socijalnih vrednosti. Leksička evaluacija obuhvata npr.

Prideve: *splendid, terrible, surprising, obvious, important, possible, untrue*

Priloge: *happily, unfortunately, plainly, interestingly, possibly, necessarily*

Imenice: *success, failure, tragedy, triumph, likelihood*

Glagole: *succeed, fail, win, lose, doubt* (Hunston i Thompson 2000)

Labov (1972) i Biber i Finegan (1989) nam još ukazuju na evaluaciju na gramatičkom nivou. Tako Labov (1972 u Hunston & Thompson 2000: 18) u evaluaciju smešta: intenzifikatore, komparative (negativi, modali, kvazimodali, imperativi, or-clauses, superlative i komparative), korelative i eksplikative. Biber i Finegan (1989 u Hunston & Thompson 2000:19) navode listu markera stanovišta (*stance markers*) koje definišu kao leksičke i gramatičke izraze stava, osećanja, rasuđivanja ili privrženosti u vezi sa propozicionim sadržajem poruke (Biber & Finegan 1989: 93 u Hunston & Thompson 2000: 19). Tu spadaju: prilozni, pridevi i glagoli koji iskazuju afekt, sigurnost i sumnju, markeri ograničavanja (*about, sort of*), emphatics (*for sure, really*), modali koji iskazuju mogućnost, potrebu i predviđanje (Biber & Finegan 1989: 93 u Hunston & Thompson 2000: 19).

Iz navedene diskusije o proceni, stavu i evaluaciji zaključujemo da Martin i Rose (2003), Martin i White (2005) i Hunston i Thompson (2000) ne razgraničavaju dva nivoa teksta, tj. plan propozicionog sadržaja i plan koji ne doprinosi propozicionom značenju teksta. Tako njihovi markeri procene, stava i evaluacije obuhvataju i elemente sadržaja, kao i one koji ne doprinose samom sadržaju, nego nas navode kako da ga razumemo. Iz svega toga sledi da su preklapanja procene, stava i evaluacije (onako kako ih ovi autori definišu) i metadiskursa (onako kako je definisan u metadiskursnoj literaturi i kako mu se pristupa u ovom radu) samo delimična.

3. OSVRT NA LITERATURU I TAKSONOMIJE METADISKURSA

Imajući u vidu suštinsku komunikativno-pragmatsku funkciju metadiskursa, i u našoj studiji smo se opredelili za funkcijski i integrativni pristup koji obuhvata kako markere za organizaciju teksta, tako i za opštenje između autora i čitaoca.

U ovoj glavi predstavimo najznačajnije integrativne podele metadiskursa. Najpre ćemo analizirati taksonomiju autora Vande Kopple koja je i danas polazište za savremene studije, a zatim taksonomiju autorke Crismore i naposletku taksonomiju Hylanda.

3.1. Vande Kopple

Vande Kopple je uradio prvu podelu metadiskursnih markera još 1985. pod uticajem taksonomije Lautamatti (1978) i Williamsovih (1981) saveta o stilu u pisanju.

Ova podela referentna je za sve naredne. Taksonomiju iz 1985. Vande Kopple je dopunio 2002., te je prikazana novija verzija.

Tabela 3: Taksonomija Vande Kopple (sastavljeno prema Vande Kopple 1997, 2002 i 2012)

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
1. TEKSTUALNI METADIKURS		
1.1. Tekstualni konektori (<i>textual connectives</i>)	Pokazati čitaocima kako su delovi teksta	

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
	međusobno povezani i kako je tekst organizovan	
- nabrajivači (<i>sequencers</i>)		<i>first, next, in the third place</i>
- logička ili vremenska veza (<i>logical or temporal relationships</i>)		<i>consequently, at the same time</i>
- podsetnici (<i>reminders</i>)		<i>as we saw in Chapter One</i>
- najavljuivači (<i>statements about forthcoming material</i>)		<i>as we shall see in the next chapter</i>
- topikalizatori (<i>topicalizers</i>)		<i>as for, with regard to, in connection with</i>
1.2. Objašnivači (Code glosses)	Pomažu čitaocu da shvate značenje elemenata u tekstu	
- Definišu reč ili frazu (<i>definers of a word or phrase</i>)		
- Ukazuju na problem sa uobičajenim tumačenjem reči (<i>signals of a problem with ordinary interpretation of a word</i>)		<i>so-called, what some people call</i>
- Ukazuju na to kako želimo da čitaoci private naše reči (<i>signal how strictly or loosely we wish readers to take our words</i>)		<i>strictly speaking, technically, sort of, roughly speaking</i>
- Parafraza (<i>re-phrase</i>)		<i>I'll put it this way; What I mean to say is.</i>
1.3. Ilokucionni markeri	Ekplicitno se ukazuje na govorni čin	<i>I hypothesize that, to sum up, we claim that, I promise to, for example; I must ask that you</i>
- ublaživači (<i>mitigators</i>)		<i>I must ask that you, As gently as possible we claim that, I have to have to do</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
		<i>this, but I must ask that, Sit down, won't you?</i>
- pojačivači (<i>boosters</i>)		<i>We enthusiastically promise, I most sincerely promise</i>
2. INTERPERSONALNI METADISKURS		
2.1. Epistemološki marker (<i>Epistemology markers</i>)	Stav pisca prema epistemološkom statusu ideacionog materijala	
2.1.1. Markeri modalnosti (<i>Modality markers</i>)		
- ograđivanje (<i>hedge</i>)		<i>not unlikely, perhaps</i>
- štitovi (<i>shields</i>)		<i>it is possible that</i>
- emfatični marker (<i>emphatics</i>)		<i>without a doubt, most certainly, believe me</i>
2.1.2. Markeri dokazivanja (<i>Evidentials</i>)	“vrsta dokaza” (na osnovu naših uverenja, senzornog iskustva i/ili onoga što smo čuli od drugih)	
- lično uverenje		<i>I believe that</i>
- indukcija		<i>I induce that, evidently</i>
- senzorno iskustvo		<i>It sounds like, it feels like, it looks like</i>
- rekla-kazala (hearsay evidentials)	na osnovu onoga što smo čuli ili pročitali u radovima drugih	<i>Reportedly, Sarah told me, According to Professor Snythe, the principal</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
		<i>reported that i reference između zagrada</i>
- dedukcija		<i>should, should be, presumably, I deduce that, of course</i>
2.2. Markeri stava <i>(Attitude markers)</i>	Stav pisca prema ideacionom materijalu	<i>fortunately, I regret, I rejoice, I am grateful that</i>
2.3. Komentari <i>(Commentary)</i>	Direktno obraćanje čitaocu, često u formi implicitnog dijaloga	<i>some of you will be amazed that</i>

Vande Kopple razlaže metadiskurs na tekstualni i interpersonalni. U tekstualni ubraja tekstualne konektore, objašnjenja pojmova i ilokucione markere. Tekstualni konektori obuhvataju markere koji uvode temu (*topicalizers*), pokrivaju korak napred (*announcers*), korak nazad (*reminders*), predstavljaju redosled (*sequencers*) i ukazuju na logičku i vremensku vezu. Interpersonalni metadiskurs obuhvata epistemološke markere, markere stava i komentare. Epistemološki markeri su najrazrađenija kategorija i dele se na markere modalnosti i markere dokazivanja. Nije dovoljno jasna razlika između markera ograđivanja i tzv. štitova jer je na osnovu primera reč o istoj kategoriji. Marker dokazivanja su veoma detaljno razvrstani prema podeli Chafe (1986). Uočavamo merila ličnog (uverenje, percepcija i zaključivanje) i tuđeg (reference). Poslednje dve kategorije se čine nedovoljno razrađenim. S obzirom na to da Vande Kopple markere stava definiše kao markere koji ukazuju na stepen poželjnosti, očekivala se najmanja podela na markere odobravanja i neodobravanja. Ukoliko bi uključili i deontičku komponentu (npr. *have to*) došlo bi do preklapanja sa emfatičnim markerima i/ili markerima dokazivanja na osnovu ličnog uverenja. Kategorija komentara podrazumeva direktno obraćanje čitaocu, često u formi implicitnog dijaloga. Vande Kopple ne ističe različitu upotrebu ličnih zamenica u okviru ove kategorije.

Na osnovu ovog razmatranja smatramo Vande Koppleovu taksonomiju izvrsnim polazištem u svakoj metadiskursnoj funkcijskoj analizi. Ono što joj nedostaje je pre svega

jasna distinkcija između propozicionog i nepropozicionog sadržaja, ali je to problem koji neodvojivo prati metadiskurs u celosti. Takođe, smatramo je neujednačenom u odnosu na merila na osnovu kojih se dele podvrste tekstualnog i interpersonalnog metadiskursa. U nekim kategorijama nailazimo na izuzetnu temeljitost, a u drugim na opštost.

3.2. Crismore

Crismore (1983) je najpre klasifikovala pisani metadiskurs prema dvema kategorijama: informacioni i metadiskurs koji se tiče stava. Informacioni uključuje ciljeve (*the purpose of this study*), *pre-plans* (*this chapter is about*), *post plans* (*in the previous section*) i topikalizatore. Druga kategorija uključuje salijenciju, (*still more important*), emfatične markere, ograđivanje i markere stava (*unfortunately*). Ove dve kategorije Crismore razvija u narednim podelama (Crismore 1990, 1993) kroz tekstualne i interpersonalne kategorije. U nastavku ćemo obrazložiti autorkinu taksonomiju iz 1993. godine.

Tabela 4: Taksonomija Crismore et al (1993: 47-54)

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
I TEKSTUALNI METADISKURS		
1. TEKSTUALNI MARKERI		
- logički konektori (<i>logical connectives</i>)	Povezati ideje	<i>Therefore, so, and</i>
- nabrajivači (<i>sequencers</i>)	Ukazuju na redosled	<i>First, next, finally, 1,2,3</i>
- podsetnici (<i>reminders</i>)	Podsećaju na prethodno rečeno	<i>As we saw in Chapter 1</i>
- topikalizatori (<i>topicalizers</i>)	Menjaju ili uvode temu	<i>Well, now we will discuss</i>
2. INTERPRETATIVNI MARKERI		
- Objašnjivači (<i>Code glosses</i>)	Objašnjavaju tekstualni materijal	<i>For example, that is</i>
- Ilokucionni markeri (<i>Illocution markers</i>)	Imenuju govorni čin	<i>To conclude, to sum, I predict</i>
- Najavljivači (<i>Announcements</i>)	Najavljuju o čemu će se govoriti	<i>In the next section</i>
II INTERPERSONALNI METADISKURS		

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
- Ograđivanje (<i>hedges</i>)	Nesigurnost u istinitost	<i>Might, possible, likely</i>
- Markeri sigurnosti (<i>certainty markers</i>)	Potpuna uverenost	<i>Certainly, know, shows</i>
- Podrživači/Atributeri (<i>attributors</i>)	Izvor, podrška informaciji	<i>Smith claims that</i>
- Markeri stava (<i>attitude markers</i>)	Autorove afektivne vrednosti	<i>I hope/agree, suprisingly</i>
- Komentari (<i>commentary</i>)	Gradi odnos sa čitaocem	<i>You may not agree that</i>

Podela Crismore et al. (1993) je veoma slična taksonomiji Vande Kopple. Takođe obuhvata tekstualni i interpersonalni metadiskurs. U podeli tekstualnog metadiskursa razlikujemo tekstualnu organizaciju (tekstualni markeri) i tekstualnu interpretaciju (interpretativni markeri). Tekstualni markeri pokrivaju različite funkcije u organizaciji teksta, kao što su logičko povezivanje, redosled, korak nazad i predstavljanje teme. U interpretativne markere ubraja objašnjivače (*code glosses*), ilokucione markere i najavljiivače (*announcers*). Najavljiivače smatra interpretativnim markerima, a ne markerima tekstualne organizacije, te odvaja temu (kao referentnu tačku) i korak nazad (*reminders*) od koraka napred (*announcers*).

Crismore pojednostavljuje podvrste interpersonalnog metadiskursa. Obuhvata stepen sigurnosti (kroz markere ograđivanja, markere sigurnosti, atributeri kao izvor sigurnosti), afektivni stav (markeri stava) i komentar (dijalog sa čitaocem). Novinu predstavljaju atributeri kao podrška dokazivanju.

Sveukupno, Crismorina podela ne podrazumeva neke suštinske razlike u odnosu na Vande Kopplea. Nedostaje jasna razlika propoziciono/nepropoziciono, kao i detaljnije obrazloženje komentara.

3.3. Hyland

Hyland ističe interaktivnost kao ključno obeležje metadiskursa. Interakcija sa čitaocem se ostvaruje na dva načina: tako što metadiskurs vodi čitaoca kroz tekst i tako što uključuje čitaoca u tekst. Na osnovu ovih funkcija, Hyland (2005) deli metadiskurs na interaktivni (*interactive*) i interakcioni (*interactional*). Interaktivni metadiskurs obuhvata elemente kojima se gradi odnos između rečenica (tranzacioni), uokviruje tekst pomoću govornih činova, endoforičnih markera i objašnjivača. Tranzacioni markeri su većinom veznici i priloški izrazi koji pomažu čitaocu da tumači pragmatiku vezu (sastavna, poredbena i posledično-zaključna) između koraka u argumentaciji (Hyland 2005: 50). Okvirni markeri ukazuju na tekstualne granice ili elemente shematske strukture teksta (Hyland 2005: 51). Obuhvataju ono što su prethodno autori nazivali nabrajivači (*first, second, then*), govorne činove (*to summarize, in sum, by way of introduction*), najavljuju diskursne ciljeve (*my purpose is*) i promenu teme (*well, right, OK, now, let us turn to*). Endoforični markeri ukazuju na informacije iz drugog dela teksta, a markeri dokazivanja su „metalingvistička prezentacija ideje iz drugog izvora“ (Thomas & Hawes 1994: 129 u Hyland 2005: 51).

Interakcijskim metadiskursom Hyland podrazumeva markere ograđivanja, pojačivače (*boosters*), markere stava, lično pominjanje i markere angažovanja. Markeri angažovanja se kod drugih autora nazivaju komentarima.

I u Hylandovoj taksonomiji ostaje nerešen problem razlikovanja propozicionog od nepropozicionog sadržaja. Pošto je to problem koji je vezan za metadiskurs od njegovog nastanka i uveliko zavisi od konteksta, možda se i ne može rešiti dekontekstualizovanom taksonomijom. Uočili smo moguća preklapanja između markera stava i markera ličnog pominjanja. Mišljenja smo da je Hylandova podela pokriva najvažnije funkcije metadiskursa i da je dobro polazište za primenjena istraživanja.

Tabela 5: Taksonomija Hyland (2005: 50-54)

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
Interaktivni	Vode čitaoca kroz tekst	Izvori
- tranzicioni (<i>transitions</i>)	Odnosi između rečenica	<i>In addition, but, thus, and</i>
- okvirni (<i>frame markers</i>)	Diskursni činovi, sekvence ili faze	<i>Finally, to conclude, my purpose is</i>
➤ nabrajivači		<i>first, second, then</i>
➤ govorni činovi		<i>to summarize, in sum, by way of introduction</i>
➤ diskursni ciljevi		<i>my purpose is</i>
➤ promena teme – topikalizatori		<i>well, right, OK, now, let us turn to</i>
- endoforični (<i>endophoric markers</i>)	Ukazuju na informaciju iz prethodnog teksta	<i>Noted above, see Fig, in section 2</i>
- markeri dokazivanja (<i>evidentials</i>)		<i>According to X, Z states</i>
- objašnjivači (<i>code glosses</i>)	Elaboracija propozicionog značenja	<i>Namely, e.g., such as, in other words</i>
Interakcioni	Uključuju čitaoca u tekst	Izvori
- ograđivanje (<i>hedges</i>)	Suzdržanost i otvaraju dijalog	<i>Might, perhaps, possible, about</i>
- pojačivači (<i>boosters</i>)	Sigurnost i zatvaraju dijalog	<i>In fact, definitely, it is clear that</i>
- markeri stava (<i>attitude markers</i>)	Autorov stav prema propozicionom sadržaju	<i>Unfortunately, I agree, surprisingly</i>
- lično spominjanje (<i>self mentions</i>)	Upućivanje na autor(e)	<i>I, we, my, me, our</i>
- markeri angažovanja (<i>engagement markers</i>)	EksPLICITNO gradi odnos sa čitaocem	<i>Consider, note, you can see that</i>

3.4. Uporedni pregled funkcijskih taksonomija na engleskom jeziku

Zajedničko obeležje podela autora Vande Kopple, Crismore et al. i Hylanda je funkcijski pristup. Kod Vande Kopplea i Crismore et al. dve najvažnije funkcije su tekstualna i interpersonalna, a kod Hylanda interaktivna i interakciona. Tako, Hyland naglašava interaktivnost kao obeležje obe funkcije i ne podvlači jasnu granicu između njih. Takođe smatramo da usled polifunkcionalnosti metadiskursnih markera, jasne granice i nisu uvek moguće.

Hyland uvodi još terminoloških novina u odnosu na prethodnike. Ne spominje ilokucione markere, a podsetnike (*reminders*) naziva endoforičnim markerima. Terminološke razlike naglašavaju preciznost kategorija.

Suštinske sličnosti između navedenih taksonomija najbolje se uočavaju u uporednom tabelarnom prikazu (Tabela 6). Neke kategorije se apsolutno poklapaju, a neke se i preklapaju. Primera radi, Vande Koppleovi tekstualni konektivi Hyland obuhvata dvema kategorijama. I pored toga, nismo primetili suštinsku razliku u pristupu kod navedenih autora, samo različit stepen analitičnosti pojedinačnih kategorija. U uporednom prikazu zadržali smo engleske termine da bismo podvukli sličnosti i razlike u obimu i u imenovanju kategorija.

Tabela 6: Uporedni pregled funkcijskih taksonomija

Funkcija	Vande Kopple	Crismore	Hyland
Textual Interactive	text connectives	logical connectives	transitions
		sequencers	frame markers
		topicalizers	
	illocution markers	announcements	illocution markers
	code glosses	reminders	endophoric markers
		code glosses	code glosses
Interpersonal Interactional	epistemology markers	hedges	hedges
		certainty markers	boosters

Funkcija	Vande Kopple	Crismore	Hyland
	evidentials	attributors	<i>evidentials*</i> (kao interaktivni/tekstualni MD)
	attitude markers	attitude markers	attitude markers
			self mention
	commentaries	commentaries	engagement markers

3.5. O metadiskursnim markerima na italijanskom jeziku

Za razliku od angloameričke literature u italijanskoj lingvistici metadiskurs nije česta tema. Naime, metadiskurs se sporadično napominje kroz metatekstualnu kategoriju diskursnih markera i to samo kod pojedinih autora koji se bave diskursnim markerima i, pre svega, u govorenom jeziku, a ne u pisanom tekstu.

Berretta (1984) u svojoj podeli navodi i tekstualne/pragmatične konektore za reformulaciju, argumentaciju, izražavanje posledice, zaključka i ublažavanje tvrdnje koje potom ispituje na korpusu predavanja univerzitetskih profesora. Cresti (2000) u analizi arhivirane usmene građe projekta LABLITA (oko 300 sati) obuhvata i podgrupu umetnutih markera (*incisivi*), a koji bi mogli da imaju pragmatičku funkciju komentara, argumentacije pomoću primera i sl. Od diskursnih markera s metadiskursnom funkcijom kod Seriannija (1996) nailazimo na ispunjivače (*riempitivi*). Kod autorke Bazzanella (1995) srećemo kompletniju podelu metatekstualnih markera na demarkative, fokalizatore, egzemplifikatore i, prvi put, makar u italijanskoj tradiciji, i na kognitivne markere. Opet, sve su ove podele rađene prvenstveno za govoreni diskurs.

U tabeli 7 smo izdvojili nekoliko zajedničkih markera i uporedili kako ih svrstavaju različiti autori.

Tabela 7: Klasifikovanje nekih metadiskursnih markera na italijanskom jeziku

	MDM	Berretta	Cresti	Serianni	Bazzanella
1	<i>allora</i>	posledica/zaključak		ispunjivač	demarkativ
2	<i>appunto</i>				fokalizator
3	<i>cioè</i>	reformulacija/ autokorekcija	umetnut (komentar)		egzemplifikacija
4	<i>comunque</i>	posledica/zaključak		ispunjivač	demarkativ
5	<i>così</i>	posledica/zaključak			
6	<i>dunque</i>			ispunjivač	demarkativ
7	<i>infatti</i>	argumentacija			
8	<i>insomma</i>	posledica/zaključak		ispunjivač	esemplificazione
9	<i>naturalmente</i>		umetnut (komentar)		
10	<i>perché</i>	argumentacija			
11	<i>praticamente/ in pratica</i>	ublažavanje tvrdnje	umetnut (komentar)		
12	<i>probabilmente</i>	ublažavanje tvrdnje	umetnut (komentar)		
13	<i>proprio</i>				fokalizator
14	<i>quindi</i>	posledica/zaključak			

Navedena italijanska literatura ne može u potpunosti da zadovolji potrebe našeg istraživanja s obzirom na širu definiciju metadiskursa koji se može u tekstu realizovati i kao znak interpunkcije, ali i kao čitava rečenica, a nekad i čitav pasus.

II DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: TEORIJSKO - METODOLOŠKE NAPOMENE

1. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Pošto je metadiskurs kontekstualno uslovljen, videli smo da se do sada najviše ispitivao u odnosu na neki određeni žanr. Iako Hyland (2005: 89) ističe da se ispitivanjem metadiskursa u različitim žanrovima produbljuju i saznanja o tim žanrovima, uporedne studije su i dalje malobrojne. Naša teza je skroman pokušaj da se nadomesti ova praznina, naročito kada je reč o korpusnim studijama na italijanskom jeziku.

Predmet istraživanja je integrativni metadiskurs kao obeležje tekstualne i interpersonalne strategije pisca u dva različita žanra, akademskim člancima iz italijanistike i novinskim uvodnicima. Na odabir žanrova uticalo je nekoliko faktora. Metadiskurs se do sad najviše proučavao na engleskom jeziku upravo u akademskim člancima, a novija istraživanja metadiskursa usmeravaju se na novinske uvodnike i na istraživanja metadiskursa na drugim jezicima. U svim metadiskursnim studijama, italijanski jezik je zanemaren. Ova dva žanra povezuje izrazita argumentativnost, te metadiskurs u persuazivnosti igra važnu ulogu. Istovremeno, obraćaju se različitoj publici, što ujedno čini osnovu za naše komparativno istraživanje.

Ponovićemo da su ciljevi našeg istraživanja:

- 1) **lingvističko-teorijski cilj:** sumirati teorijska saznanja o metadiskursu, uporediti dosadašnje taksonomije, utvrditi pravce razvoja, kao i odnos između metadiskursa i bliskih pojmova (v. I deo).
- 2) **lingvističko-empirijski cilj:** predložiti jedinstveni i pionirski model za analizu metadiskursa u argumentacijskom pisanju na italijanskom jeziku (v. II deo/ tačka 5. i 6) i rasvetliti upotrebu metadiskursa u dva navedena žanra (čak dva registra, II deo/ 7.2., 7.3. i III deo).

- 3) *lingvističko-metodološki cilj*: dokazati primenu ujedinjenih metoda i postupaka korpusne lingvistike i analize diskursa na velikom korpusu (v. II deo, tačka 2). Reč je o sadejstvu dva lingvistička pravca koje se do sad svega nekoliko puta primenilo u metadiskursnim studijama (Ädel 2006), ali svakako, prema našim saznanjima, prvi put za studije pisanog metadiskursa na italijanskom jeziku.

Ostvarivanjem ova tri navedena cilja doprineće se sveobuhvatnoj metadiskursnoj teoriji, naročito u italijanskom jeziku, u kome metadiskursnih studija gotovo da nema, kao i u komparativnoj analizi dva žanra, čak dva registra, na čijem planu takođe studije nedostaju. Radom na velikom korpusu, ujedinjenim postupcima korpusne lingvistike i analize diskursa nastojaćemo da popunimo metodološku prazninu dosadašnjih studija, koje su uglavnom rađene na korpusima manje veličine. Stroga definicija između propozicionog i nepropozicionog značenja omogućiće nam da izbegnemo opasnosti koje prate metadiskurs od njegovog nastanka. Ujedno, samo na osnovu definisanih merila i možemo ostvariti komparaciju između dva žanra.

Pored toga, očekujemo da ćemo moći da ukažemo i na retorička obeležja u dva navedena žanra, kao i na osnovne pedagoške implikacije naših rezultata, pre svega, u nastavi akademskog pisanja i analizi diskursa. Stoga pored navedenih ciljeva, naša studija ima još preostala sekundarna doprinosa koje je moguće produbljivati u narednim studijama, a to su: lingvističko-retorički i lingvističko-nastavni.

2. TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR

Teorijsko-metodološki okvir obuhvata nekoliko bliskih lingvističkih disciplina koje se bave žanrom i diskursom, tj. diskursom u najširem smislu reči. Metod objedinjuje sredstva korpusne lingvistike i (kritičke) analize diskursa.

U narednim redovima u predstavljanju multidisciplinarnog pristupa opet ćemo se držati principa od opšteg ka posebnijem. U odeljku posvećenom disciplinama koje se bave diskursom u najširem smislu, navode se osnovne postavke analize žanra koje su nam neophodne za dalje predstavljanje korpusa i metadiskursne obrasce u dva različita žanra. Nastavićemo savremenim tumačenjem retorike koja nam je neophodna, pre svega u kvalitativnoj analizi i prožima se sa analizom diskursa koja obuhvata još i kritičku analizu

diskursa kao poseban pravac. Pošto metod objedinjuje i sredstva korpusne lingvistike, predstavimo ovu disciplinu s aspekta mogućnosti koje nudi u proučavanju diskursa. Stoga ćemo posebnu pažnju posvetiti metodološkim prednostima kombinovanja korpusne lingvistike i analize diskursa. Ističemo ovu metodološko sadejstvo jer je ključno u našem postupku koji kombinuje kvantitativnu i kvalitativnu analizu.

2.1. Studije diskursa

Analiza žanra i nova retorika nisu posebni pravci u analizi diskursa, već samostalne lingvističke discipline. Odlučili smo se da ih svrstamo pod studije diskursa jer se prožimaju sa analizom diskursa, a istovremeno i da naglasimo metodološki jaz između svih ovih diskursnih disciplina i korpusne lingvistike, a potom i prednosti i mogućnosti njihovog metodološkog kombinovanja.

2.1.1. Analiza žanra

Analiza žanra u lingvistici razvija se poslednjih trideset godina iako je pojam žanra u književnosti poznat još od antike. Ovaj lingvistički pravac fokusira se na strukturu diskursa, tj. žanrova kao što su akademski članci, teze/disertacije, tekstovi iz udžbenika, vesti, novinski uvodnici itd. Rezultati analize žanra mogu se primeniti na studije pisanja, jezike struke itd, naročito za neizvorne govornike. Na razvoj savremenog pristupa pojmu žanra uticao je ruski književni teoretičar Bakhtin (1986) smatrajući žanrom svaki relativno stabilni tip interaktivnih iskaza.

Ističu se dva pravca u analizi žanra: Swalesova analiza žanra i Australijska sistemsko-funkcijska lingvistika. Swales (1990: 58) navodi da žanr obuhvata komunikativne događaje čiji učesnici dele niz komunikativnih ciljeva. Članovi nadležne diskursne zajednice prepoznaju ove ciljeve i izgrađuju osnove dotičnog žanra. Ove osnove dalje oblikuju shematsku strukturu diskursa i utiču na izbor sadržaja i stila. Pored istih ciljeva, žanr je određen strukturom, stilom, sadržajem i publikom (Swales 1990: 58). Swales (1990) razvija model strukture žanra podeljen na poteze (*moves*). Najpoznatiji je njegov CARS (Create – A – Research – Space) model u analizi uvodnih delova istraživačkih članaka. Ovaj model obuhvata korake: polje istraživanja, istraživačku nišu i zauzimanje niše.

Analitički postupak prema potezima primenjuje se u akademskim i poslovnim tekstovima. Pored uvoda u istraživačkim člancima, analizirani su još i delovi diskusije (Holmes 1997, Biria & Tahririan 1997, Fallahi & Erzi 2003), apstrakti (Hyland 2000), akademska elektronska pošta (Amirian & Tahririan 2003) itd. Od poslovnih žanrova rađene su studije promotivnih pisama (Bhatia 1993), kandidature za posao (Henry i Roseberry 2001), poslovni faksovi (Akar & Louhiala-Salminen 1999) itd. Nakon Stubbsove kritike (1996) da se analiziraju samo kraći tekstovi, istraživanja se usmeravaju na naučne knjige (Fuller 1998), doktorske disertacije (Bunton 1999), školske udžbenike (Coffin 1997, Veel 1998).

Gotovo paralelno ovom analitičkom pravcu, žanru se pristupa i u sistemsko-funkcijskoj lingvistici (SFL). Osnovna razlika između dva gledišta na žanr sastoji se u tome da SFL ide korak dalje. Ne samo da sagledava i opisuje jezičku strukturu žanra, već uzima u obzir kontekst registra/žanra, kako žanrovi utiču jedan na drugi, različite žanrove u istoj kulturi i slične žanrove u različitim kulturama. Kontekstualna dimenzija približava ovaj pristup analizi diskursa, tj. kritičkoj analizi diskursa, te je bliska našem istraživanju koje poredi dva različita žanra u istoj kulturi. U Hallidayevom pristupu ključni su *field* (šta se dešava u društvenoj razmeni), *tenor* (ko su učesnici) i *mode* (način govorenja, npr. usmeni ili pisani diskurs). Ove varijable se dalje mogu razlagati u zavisnosti od kontekstualne konfiguracije (*contextual configuration*) i određuju registar, a Halliday izjednačava pojam žanra i registra (Halliday 1978: 133-134).⁴

Pored navedenih pojmova, Halliday i Hasan (1989: 63-65) uvode i pojam generičkog strukturnog potencijala (*generic structure potential*) za svaku komunikativnu konfiguraciju žanra. Ovi autori najpre ispituju niz sličnih tekstova, onda uočavaju obavezne i opcione retoričke elemente u tekstu i uspostavljaju žanrovske formule. Tako, na primer, razmena u prodavnici obuhvata pozdrav, iniciranje prodaje, raspitivanje, zahtev, prihvatanje, prodaja, kupovina, zatvaranje kupovine i kraj. Drugim rečima, autori tvrde da se svaka razmena sastoji od niza opcionih i obaveznih makro-strukturnih elemenata poređanih prema posebnom redosledu, kao i da obavezni elementi definišu žanr kojima tekst pripada (Halliday & Hasan 1989: 62). Ovaj model primenjivan je na

---

4 O odnosu žanra i registra v. Blagojević 2008: 19-21

različite žanrove kao što su: poslovna pisma (Ghadessy 1993), uvod u istraživačkim člancima (Paltridge 1993), uvod i zaključak u esejima (Henry & Roseberry 1997) itd.

Pored ova dva najpoznatija pristupa žanru, temeljan okvir za kontekstualnu analizu našli smo u Tribble (2002) koji predstavlja sintezu Swalesovog pristupa, Australijske sistemsko-funkcijske lingvistike i nove retorike.

2.1.2. Nova retorika

Pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka ponovo se budi interesovanje za klasičnu Aristotelovu retoriku. Perelman i Olbrechts-Tyteca (1969) prilagođavaju saznanja klasične retorike modernom dobu. Njihova „nova retorika“ ne fokusira se na estetske odlike teksta, već na diskurs kao društvenu razmenu. Pisanje i govor su sredstvo informisanja, uveravanja, prosvetavanja, promene, zabave i inspiracije drugih. Stoga se nova retorika posmatra kao teorija argumentacije u kojoj ključnu ulogu ima persuazivnost, tj. jezički izbori čiji je cilj da promene ili utiču na ponašanje drugih ili da ojačaju postojeća uverenja onih koji se već slažu (Kinneavy 1971: 211).

Perelmanov prethodnik, Kenneth Burke (1967) ističe još da pored persuazivnosti, novo doba zahteva međusobnu identifikaciju govornika i publike. To može uključiti i delimično nesvesne faktore. U ovoj nesvesnoj identifikaciji važnu ulogu može imati upravo metadiskurs.

Savremene retoričke studije uzdižu se sa tradicionalnih studija uokvirenih tekstem ka studijama komunikacijskog procesa i interakcije u stvarnim situacijama (Johnstone 2008: 5). Retoričke analize ne primenjuju se samo na istorijska dela, već na svakodnevnu komunikaciju. Stoga ove nove tendencije približavaju savremenu retoriku analizi diskursa.

2.1.3. Analiza diskursa (AD) i kritička analiza diskursa (KAD)

Analiza diskursa ili teksta⁵ proučava jezik u upotrebi. Za razliku od generativističkog pristupa, analiziraju se „stvarni“ pisani tekstovi ili transkripti „stvarno“ izgovorenih iskaza.

Analiza diskursa odnosi se na kontekstnu nadrećeničnu celinu (Stević 1997: 8). Termin “diskurs” označava “*language above the sentence or above the clause*” (Stubbs 1983: 1) ili “*language in use*” (Brown & Yule 1983). Predmet analize je struktura i funkcija odlomaka pisanog teksta ili konverzacije koji su duži od jedne rečenice u društvenom kontekstu u kojoj su upotrebljeni. Treba se ipak podsetiti na činjenicu da su pražani već poodavo istakli da se rećenićni nivo ne treba smatrati konaćnim nivoom analize (Ivić 2001: 145). Foucault (1972) proširuje ovaj pojam i “diskursima” naziva zaokružen skup ideja, društvene prakse i ponašanja koji obuhvataju i naćin izražavanja.

Postoji nekoliko desetina definicija (Jaworski & Coupland 1999: 1–3) analize diskursa. Prema Schiffrin (2001: 1) sve se definicije mogu svrstati u gore navedeno: (1) sve što je iznad rećenice

(2) jezićka upotreba i (3) širok spektar društvene prakse.

Analiza diskursa je široka oblast. Moćemo reći ćak krovna lingvistićka disciplina koja obuhvata realizaciju jezika na svim planovima, od morfologije, sintakse, izbora leksike, kohezije, koherencije do diskursa kao društvenih pojava u najrazlićitijim kontekstima kao npr. institucijska komunikacija, politićki diskurs, stvaranje identiteta društvenih aktera, organizaciono ponašanje, komunikacija u porodici, kod lekara (vid asimetrićne komunikacije) itd.

Analiza diskursa je ćak eklektićka disciplina koja se razvija na planu sociolingvistike, oslanja na znanja pragmatike, prepliće sa analizom ćanra i objedinjuje analizu konverzacije i interakcijsku lingvistiku, etnografiju govorenja i antropoloćku lingvistiku

---

⁵Smatramo da se analiza diskursa tj. teksta (tekstualna lingvistika) danas mogu smatrati jedinstvenom disciplinom iako se dosta polemisalo o razlici između pojmova “tekst” i “diskurs” (Brown & Yule 1983, Levinson 1983, Bugarski 1993, Polovina 1999, Savić 1993, Lakić 2011). U ovoj studiji koristimo termin “diskurs” i “analiza diskursa” jer se diskursu pristupa kao dinamićkom procesu saradnje između autora i ćitalaca.

i tekstualnu lingvistiku/gramatiku (Labov 1972; Sacks, Schegloff, & Jefferson 1974; ten Have 1999; Gumperz & Hymes 1986).

Na razvoj analize diskurs uticali su mnogi autori. U Velikoj Britaniji Halliday izučavao je koherenciju u tekstu (Halliday 1994). U Sjedinjenim državama Kenneth Pike je razvio sličan funkcijski pristup u razumevanju rečenice i strukture diskursa koju je nazvao tagmemička gramatika (Pike 1967). U Velikoj Britaniji nastaje kritički pristup diskursu čiji je cilj da otkrije kako se moć oslikava u diskursu (Fairclough 1989, 1992; Wodak 1996; Wodak & Meyer 2001). Ovaj pravac naziva se kritička analiza diskursa (KAD) i nastaje na temeljima kritičke lingvistike (Wodak & Meyer 2001), pokreta koji je nastao i razvijao se sedamdesetih godina na Univerzitetu East Anglia. Vodeća imena kritičke lingvistike Fowler, Kress, Hodge i Trew (Fowler et al 1979) nastojala su da razviju društveni aspekt u lingvističkim studijama s akcentom na problem moći, kao centralnog teorijskog pitanja, i teksta, kao centralne jedinice analize (Kress 1989). Drugo filozofsko uporište KAD-a se može naći u delima autora kao što su Bernstein, Bourdieu, Derrida, Gramsci, Foucault, Giddens i Habermas (Flowerdew u Bhatia et al., 2008:195), ali i Peacheux, Bakhtin i Voloshinov (Wodak 2001: 7). Za celokupnu postavku KAD-a ključna je, pre svih, sistemsko-funkcijska gramatika Hallidaya (Fairclough 1989:11; Wodak 2001:7).

KAD pristupa diskursu kao jeziku u upotrebi, društvenom događaju, društvenom ponašanju, obliku društvene prakse (Fairclough 1989; Wodak 2001). Istražuje kako se društvena moć, dominacija i nejednakost oslikavaju i prikrivaju u tekstu i razgovoru u društvenom i političkom kontekstu. Primenjuje se u analizi nejednakosti polova, diskursa medija, politike, etnocentrizma, antisemitizma, nacionalizma i racizma, kao i dominacije u profesionalnom i insitucijskom okruženju (van Dijk 2001: 352-372). KAD se najčešće posmatra kao istraživački pristup, a ne kao novi metod⁶ u analizi diskursa i nema jedinstveni teorijski okvir ili metodologiju.

---

6 Wodakova naslovom i sadržajem knjige *Methods of Critical Discourse Analysis* (2001) kao da ipak upućuje na "metodološko" u KAD.

U KAD analizi svaki tekst (ili vizuelni znak) je semiotički entitet upleten u neposredno unutrašnje tekstualno okruženje (ko-tekst) i intertekstualni i društveno-politički kontekst. KAD uključuje makro, mezo i mikro okruženje tj. tekst, interpretaciju i objašnjenje teksta u socijalno-političkom okruženju (Fairclough 1989). U istraživanjima se treba posvetiti svim trima aspektima jer čine neraskidive tačke trougla diskurs (ne samo tekst već i vizuelni efekti) – kognicija (misao, interpretacija) – društvo (promena, efekti itd). Da pojednostavimo: diskurs nastaje u određenim društvenim okolnostima, svojim tekstualnim (i drugim) karakteristikama utiče na sagovornike/čitaoce tj. njihovo razmišljanje i poimanje, što dalje može da proizvede promene u društvu, npr. od promene stava i odluka do promene vlade, ustava, porasta prodaje nekog proizvoda i sl. što dalje proizvodi nove diskurse i tako redom.

Nedostatak KAD-a je veliki broj teorija i praktičnih alatki za analizu teksta. Gotovo da je svaki predstavnik razvio svoj *user friendly tool-kit* za analizu teksta (pregled postojećih okvira za analizu teksta u Flowerdew u Bhatia et al, 2008: 195-211), ali istovremeno primećujemo i nedovoljno razrađena sredstva za analizu konteksta. Takođe, KAD okviri se ne mogu primeniti na veći broj tekstova, što neminovno dovodi do parcijalnosti u odabiru tekstova i rada na tekstualnim fragmentima (Fowler 1996: 8, 12)⁷.

Opasnost u KAD istraživanjima je preterano oslanjanje istraživača na sopstvenu intuiciju i cirkularnost u zaključivanju (Stubbs 1997). Izdvojili bismo još i sledeći komentar na KAD (Sharrock & Anderson 1981: 289): “Kress i njegove kolege traže nešto na pogrešnom mestu, a onda se žale da to ne mogu naći, pa predlažu da je to sakriveno od njih”.

Uglovi posmatranja i fokusi analize mogu biti različiti, ali su istraživačka pitanja u analizi diskursa uvek ista npr. “Zašto ovaj diskurs ima baš tu strukturu?” “Zašto su baš ove reči ovim redosledom?” “Koji je učinak ovog teksta?” “Kome je namenjen?” i sl. Da bismo odgovorili na ova pitanja, pored tekstualne analize, moramo se uzdići i iznad teksta, razmisliti o vantekstualnoj stvarnosti, autoru, kontekstu, posledicama jer, kako nas

---

7 Za druge kritike v. Richardson (1987) i Widdowson (2000)

neprekidno uče filozofi (Foucault 1972), retoričari (Burke 1945) i lingvisti (Sapir 1949; Whorf 1941), svet je oblikovan diskursom.

2.2. Korpusna lingvistika (KL)

Korpusna istraživanja zasnivaju se na prikupljanju i beleženju velikog broja jezičkih podataka. Korpus označava „veliku zbirku autentičnog teksta“ (Bowker & Pearson 2002: 9, McEnery & Wilson, 1996: 1). Cilj korpusnog istraživanja je da ukaže na dominantne jezičke obrasce i ima najčešću primenu u leksikografiji, studijama gramatike i sve više u nastavi stranih jezika. Korpusni lingvisti oslanjaju se na kvantitativne metode (npr. frekvencija i kolokacija), upućeni su samo na tekst i zanemaruju spoljašnji kontekst.

Najveća prednost KL je replikabilnost i pouzdanost koje omogućuje statistička obrada pomoću specijalizovanih kompjuterskih softvera (Brannen 1992). Njen nedostatak je što ne uzima u obzir vankontekstualni svet, te se izostavljaju društveni, politički, kulturni i istorijski činioci (Mautner 2007; Widdowson 2000). Pretnja u korpusnim istraživanjima diskursa može biti tendencija da se „broji samo ono što je lako da se izbroji“ (Stubbs & Gerbig 1993), a istraživači ne bi smeli da upadnu u zamku da nam „ispričaju samo nešto više o onome što već znamo“ (Sinclair 2004: 185).

2.3. (Kritička) analiza diskursa zasnovana na korpusnoj lingvistici

Iz svega prethodnog videli smo koliko su neke od lingvističkih disciplina srodne i koliko se, zapravo, slivaju jedna u drugu. Analiza žanra posmatra strukturu diskursa, nova retorika retoričke celine i diskursne obrasce, a (kritička) analiza diskursa sve to zajedno i još mnogo toga. Iako se svaka od navedenih disciplina posebno izgrađuje, zajednička odlika sve tri navedene discipline je gledanje na diskurs kao jezik u upotrebi i odraz interaktivnosti i intertekstualnosti. S druge strane, upadljiv je i metodološki kontrast između studija diskursa i korpusne lingvistike. Ovaj kontrast nudi niz mogućnosti koje ćemo argumentovati u nastavku.

2.3.1. KL versus (K)AD

Rezimiramo prethodno rečeno o pojedinačnim pristupima KL i (K)AD u sledećoj tabeli:

Tabela 8: KL vs. (K)AD (prilagođeno prema Marchi & Taylor 2009: 2)

KL	KAD
Kvantitativna	Kvalitativna
Vođena podacima (eng. <i>data driven</i>)	Vođena teorijom (eng. <i>theory driven</i>)
Reprezentativni uzorci	Individualni kontekstualizovani primeri (eng. <i>individual contextualised examples</i>)
Statistička relevantnost = reprezentativnost	Društvena relevantnost = značajnost
Širina	Dubina
Mogućnost generalizacije	Preciznost i bogatsvo (analize)
Replikabilnost = veća objektivnost	Politička angažovanost = subjektivnost
Opisnost	Objašnjenje

Sledećom tabelom ilustrovaćemo različit pristup podacima: kako (K)AD pristupa tekstu i kako KL pristupa korpusu.

Tabela 9: KL i (K)AD: različit pristup korpusu (prilagođeno prema Tognini-Bonelli 2004: 18)

Korpus (KL)	Tekst ((K)AD)
Čitaju se delovi	Čita se ceo
Čita se vertikalno	Čita se horizontalno

Korpus (KL)	Tekst ((K)AD)
Čita se zbog obrazaca u oblikovanju (eng. <i>Formal patterning</i>)	Čita se zbog sadržaja
Čita se tražeći ponovljene događaje	Čita se kao jedinstveni događaj
Čita se kao uzorak društvene prakse	Čita se kao individualni voljni čin
Koherentni komunikativni događaj	Nekoherentni komunikativni događaj

2.3.2. Sadejstvo KL i (K)AD

Iz svega prethodnog nameće se kombinacija oba pristupa. Ova ideja nije nova (Krishnamurthy 1996; Stubbs 1994), ali tek u poslednjih nekoliko godina interesovanje za ovo sadejstvo veoma raste. U novijoj zbirci Fairclougha (2007) gotovo da je svaki peti članak iz KAD-a urađen na osnovu korpusne lingvistike. Lee (Lee u Bhatia et al. 2008: 90) čak tvrdi da će korpusne studije postati standard i budućnost u kritičkoj analizi diskursa.

Moramo reći da analiza diskursa pomoću korpusne lingvistike (eng. *corpus-based analysis*, o tipovima korpusnih istraživanja v. Lee u Bhatia et al. 2008: 86 -99) ne znači samo kompjutersko objektivno brojanje i razvrstavanje podataka. Kritička misao istraživača potvrđuje se u svim fazama istraživanja: od odluke koje tekstove staviti u korpus, koje analitičke procese sprovesti, do „ručne“ analize i ponovnog smisaonog sortiranja konkordanci.

Predstavićemo neke od studija koje kombinuju KL i KAD. Pionirski rad je autorke Hardt-Mautner (1995) o analizi diskursa Evropske unije/zajednice na korpusu od 370 članaka (162 752 reči) iz Britanske štampe 1971-1994. Autorka detaljno navodi postupak elektronskog arhiviranja podataka, kompjuterske i kritičke analize. Od praktične primene ovakvog postupka ističe predstavljanje aktera u vestima, aspekte upotrebe zamenica i kako čak usko okruženje jedne konkordantske linije može ukazati na širi diskursni proces.

Stubbs (1997) posebno kritikuje potencijalnu cirkularnost i smatra da KAD mora obuhvatiti etnografske studije proizvodnje teksta, analizu pratećih jezičkih osobina,

poređenje teksta i korpusa, uključujući dijahronijske i korpusne različite jezika i studije recepcije publike (Stubbs 1997: 10).

Flowerdew (1997) je ispitivao diskurs kolonijalnog povlačenja iz Hong Konga i potkrepio svoje tvrdnje podacima iz korpusa. Fairclough (2000) je analizirao ključne reči u diskursu laburističke partije. Teubert (2000) je tražio ključne reči u diskursu “evroskeptizicma” u Britaniji, a Partington (2003) je analizirao lingvističke karakteristike političkih diskursa.

Tim stručnjaka okupljenih na Univerzitetu u Lankasteru uspešno je objedinio KL i KAD u skorašnjem projektu na temu predstavljanja izbeglica i lica koja traže azil u Britanskoj štampi u periodu 1996-2006. U ovom radu Baker (2008: 295) preporučuje sledećih 9 faza u *corpus-assisted* KAD:

1. Analiza konteksta teme kroz istoriju/politiku/kulturu/etimologiju. Identifikovati postojeće topoi/diskurse/strategije kroz sive čitanje, referentne druge KAD studije.
2. Uspostaviti istraživačka pitanja/procedure sastavljanja korpusa.
3. Korpusna analiza frekvencija, klastera, ključnih reči, disperzije itd. – identifikovati potencijalna mesta interesovanja u korpusu sa mogućim diskursima/topoima/strategijama, povezati ih sa onima iz literature.
4. Kvalitativna ili KAD analiza manjeg, reprezentativnog broja podataka (npr. konkordance pojedinih leksičkih itema ili posebnog teksta ili grupe tekstova unutar korpusa) – identifikovati diskurse/topoe/strategije.
5. Formulirati nove hipoteze ili istraživačka pitanja
6. Dalja korpusna analiza zasnovana na novim hipotezama, identifikovati dalje diskurse/topoe/strategije itd.
7. Analiza intertekstualnosti ili interdiskursivnosti zasnovana na nalazištima iz korpusne analize.
8. Nove hipoteze.
9. Dalja korpusna analiza, identifikovati dodatne diskurse/topoe/strategije itd.

Navedene studije se uglavnom bave izborom leksike. Međutim, ne treba zanemariti i druge jezičke pojave, kao što je upravo metadiskurs, imajući u vidu njegovo snažno retoričko utemeljenje. Takođe, u većini dosadašnjih studija metodi i teorijski KAD i KL okviri nisu uravnoteženi (Baker et al. 2008: 275). Korpusne studije mogu usvojiti kritički

pristup, ali ne moraju biti eksplicitno vezane za KAD teoriju i/ili njene tradicionalne metode ili ne moraju da doprinesu nekoj posebnoj diskursno orijentisanoj teoriji (Krishnamurthy 1996; Stubbs 1994 u Baker et al 2008: 275). Isto tako, KAD studije mogu da imaju korpus, ali i da se ne oslanjaju na tehnike KL. Najčešće se u KAD studijama iz korpusa uzimaju samo oni primeri kojima se samo ilustruje već prethodno teorijski prikazano. U našoj studiji nastojali smo da ujednačimo uticaj oba pristupa. Date taksonomije smo menjali i prilagođavali italijanskom korpusu, a markere smo brojučano i kontekstualno uporedili i razvrstali.

3. HIPOTETIČKO-ISTRAŽIVAČKI OKVIR

Opšti hipotetičko-istraživački okvir zasniva se na pretpostavci da je metadiskurs univerzalna kategorija u argumentacijskom diskursu, kao i da svojim pojedinačnim manifestacijama kroz funkcijske podvrste doprinosi opštoj persuazivnosti argumentacijskog diskursa (Mauranen 1993; Dafouz Milne 2003; Hyland 1998a).

Kvantitativnu upotrebu metadiskursnih markera formulisali smo u vidu hipoteza. Pošto nismo mogli da pretpostavimo razlike u izboru pojedinačnih markera, kao ni u pragmatsoj funkciji u dva ispitivana žanra, za kvalitativnu analizu smo definisali istraživačka pitanja.

3.1. Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja tiču se taksonomije metadiskursa za italijanski jezik i kvalitativne analize upotrebe metadiskursnih markera u akademskim i novinskim člancima.

Konkretno, nastojaćemo da odgovorimo na sledeća pitanja:

- a. Koji je odnos između metadiskursa i drugih bliskih pojmova? (na ovo pitanje odgovorili smo u I delu rada)
- b. Koji sve metadiskursni markeri postoje u italijanskom jeziku? Kako izgleda teorijski model/taksonomija metadiskursa koji bi obuhvatio sve metadiskursne markere (i tekstualne i interpersonalne), a ujedno bio odgovarajući za poređenje dva argumentacijska teksta različitog žanra?
- c. Kako definisati merila za razvrstavanje metadiskursnih kategorija?

- d. Da li postoje razlike u odabiru metadiskursnih markera u akademskim člancima iz italijanistike i novinskim uvodnicima?
- e. Da li postoje razlike u pragmatsoj (i retoričkoj) funkciji metadiskursnih markera u akademskim i novinskim člancima?

3.2. Istraživačke hipoteze

Hipoteze smo razvrstali na one koje se odnose na sličnosti i frekvenciju metadiskursnih markera u korpusima pojedinačno (hipoteza 1 i 2) i na hipoteze koje se odnose na razlike u upotrebi metadiskursa u akademskim i novinskim člancima (hipoteza 3 i 4).

Hipoteza 1: Pošto je ključno obeležje oba žanra argumentativnost, pretpostavljamo da će u oba korpusa interpersonalni markeri biće frekventniji od tekstualnih.

Hipoteza 2: Pošto su uvodnici znatno manje dužine od akademskih članaka, potreba za tekstualnim markerima organizacije teksta je manja, te očekujemo da će učestalost svih podvrsta tekstualnih markera biti veća u akademskim člancima nego u novinskim uvodnicima.

Hipoteza 3: Markeri ograđivanja biće brojniji u akademskom korpusu nego u novinskom jer pretpostavljamo da novinari iskazuju mišljenje neposrednije.

Hipoteza 4: Markeri sigurnosti, stava i angažovanja biće brojniji u novinskom korpusu nego u akademskom jer smatramo da se epistemološki sadržaj u novinskim uvodnicima predstavlja subjektivnije nego u akademskim člancima.

4. POSTUPAK

Kako smo videli (tačka 2.3.), opredelili smo se za analizu diskursa zasnovanu na korpusima (*corpus-based discourse analysis*). Ovaj metod objedinjuje nekoliko različitih postupaka, te istraživanja mogu biti:

- 1) pretežno kvalitativna – nazivaju se *corpus-informed*
- 2) pretežno kvantitativna (*corpus-induced*) koja pomoću statistike indukcijom zaključuju gramatička pravila sa daljom primenom u mašinskom prevodenju, automatskom rezimiranju teksta i sl.

- 3) kvalitativna i kvantitativna – dele se na *corpus-supported* (istraživač se oslanja na prethodnu lingvističku intuiciju ili teorijski okvir dok ispituje podatke) i *corpus-driven* (istraživač pristupa analizi sa manje prethodno uspostavljenih stavova) (Lee u Bhatia et al. 2008: 88).

U našem slučaju odabrali smo poslednji navedeni pristup koji objedinjuje i kvalitativnu i kvantitativnu analizu (*corpus-supported* i *corpus-driven*). Krenuli smo od teorije (*theory-driven approach*) funkcijskog pristupa i dosadašnjih funkcijskih podela metadiskursa (v. I deo) te smo najpre smatrali da će naše istraživanje biti *corpus supported*. Međutim, kako su sve navedene podele rađene za engleski jezik i, pre svega, za akademski diskurs, nisu mogle da nam pruže odgovarajuće polazište za naše istraživanje. Stoga je bilo neophodno da se podrobno upoznamo s korpusom, te smo, shodno tome, postojeće podele prilagodili italijanskom jeziku i našem korpusu (*text-driven approach*) i na taj način objedinili i pristup vođen teorijom i pristup vođen tekstom. Pošto smo priredili obiman korpus koji nije bilo moguće u celini detaljno ručno obraditi, sledili smo savet Kena Hylanda:

I sympathise with your problem but suggest you take a sample of texts (say a dozen or so) and go through them to identify what seem to be MD markers. Then put them into the concordancer for the full corpus and examine the concordance lines to see if they are behaving as MD. (K. Hyland, lična elektronska prepiska, 19. novembar 2012.)

Dakle, prvo smo iščitali poduzorak (obradili smo veći poduzorak nego što nam je Hyland savetovao, tj. više od 50% celokupnog uzorka), identifikovali markere i razvrstali ih prema pragmatškoj i sintaksičkoj funkciji. Ova faza je kvalitativne prirode i *corpus driven*. Zatim je usledila kvantitativna analiza, tj. prebrojavanje markera koje smo utvrdili kvalitativnim putem. Markere smo podvrgli detaljnijoj kvantitativnoj analizi, tj. statističkom poređenju prema matrici žanr i marker. Na samom kraju, kvalitativno smo analizirali upotrebu markera u oba žanra prema funkcijama i pretpostavljenim persuzivnim efektima. Stoga je naša analiza najpre kvalitativna i *corpus driven*, zatim kvantitativna i *corpus supported*, i konačno opet kvalitativna, tj. *corpus driven*.

U prikazivanju podataka svuda smo sledili princip od opšteg ka posebnom. Pošto predložena metadiskursna taksonomija detaljno razlaže i tekstualne i interpersonalne

markere, a predmet naše analize je prvenstveno ostvarivanje interakcije između autora i čitaoca u dva različita persuzivna žanra, opredelili smo se za temeljniju analizu interpersonalnih markera i između dva korpusa, kao i između potkorpusa pojedinačno.

5. TAKSONOMIJA

Predstavićemo metadiskursni model koji je prilagođen našem korpusu i potrebama našeg istraživanja. Kategorije smo podelili na tekstualne i interpersonalne, iako se slažemo sa Hylandom da su obe funkcije suštinski interaktivne. Odlučili smo se za ovu terminologiju iz praktičnih razloga s obzirom da je učestalija u metadiskursnim istraživanjima. Tekstualni metadiskurs podelili smo na logičke, okvirne markere i objašnjivače, a interpersonalni na markere ograđivanja, sigurnosti, markere stava i markere angažovanja čitaoca. Podvučeni primeri mogu biti polisemični.

U odabiru svih markera nastojali smo da se koncentrišemo samo na one koji nisu deo propozicionog sadržaja. S obzirom da je metadiskurs otvorena kategorija treba još imati na umu da nijedno istraživanje, nijedna taksonomija ne može da obuhvati sve metadiskursne manifestacije. Stoga je svaka podela manjkava i može da pokaže tendencije, pre nego apsolutne veličine.

Tabela 10: Naš predlog taksonomije

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
1. TEKSTUALNI		
1.1. LOGIČKI	povezivanje koraka u argumentaciji	
1.1.1. aditivni (afirmacije i negacije)	dodavanje i proširivanje argumenata	aditivno <i>e, in/per aggiunta, in/di più, oltretutto; neanche, neppure, nemmeno, né.</i>
1.1.2. komparativni (podudarnost, suprostavljanje i alternacija)	poređenje na osnovu jednakosti, razlika i alternacije	<i>allo stesso tempo, allo stesso modo, analogamente,</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
		<i>ugualmente, contemporaneamente; ma, però, tuttavia, nondimeno, eppure itd; oppure, altrimenti, in caso contrario, diversamente itd.</i>
1.1.3. konkluzivni	kontinuirani odnos uzroka i posledice	<i>quindi, dunque, pertanto, perciò, allora, per questo, per cui, di conseguenza itd.</i>
1.2.OKVIRNI	oblikuju tekst	
1.2.1. topikalizatori	uvode temu	<i>per quanto riguarda, (in) quanto a, a proposito di, relativo/relativamente a, rispetto a, in fatto di itd.</i>
1.2.2. podsetnici	korak nazad/flashback/anafora	<i>come dicevo, abbiamo (già) scritto, ricordiamo, ripetiamo, come ho/abbiamo/si è accennato, itd. nel/nella (precedente) paragrafo/tabella, suddetto, sopra itd.</i>
1.2.3. najavljiivači	korak napred/flashforward/katafora	<i>comincio, comincerò, inizierò, esamineremo, per concludere, aggiungo, aggiungiamo, concludo, per cominciare, come si</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
		<i>vedrà, analizzerò, dimostrerò, dimostreremo itd. voglio/desidero ringraziare, sottolineare in questo articolo/nel (primo, prossimo) paragrafo, nella prima, seconda parte, in questo/nel capitolo (seguinte), tabella; sotto, in seguito; successivo, seguente</i>
1.3.OBJAŠNJIVAČI		
1.3.1. reformulatori	preciziraju, rezimiraju i preformulišu	<i>in una/altre/poche parola/e, cioè; ovvero, ossia, vale a dire, o meglio, insomma, infatti itd.</i>
1.3.2. egzemplifikatori	uvode primer	<i>ad esempio; per esempio; ad es.; p.es</i>
2. INTERPERSONALNI		
2.1.OGRAĐIVANJE	ublažavaju kategoričke tvrdnje	
2.1.1. Ograđivanje sadržaja i prikrivanje autora	obazrivost, skepticizam, skromnost i prikrivaju autora	<i>quasi, forse, almeno; qualche, alcuno, un certo; sembra, appare itd.</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
2.1.2. Ograđivanje sadržaja i otkrivanje autora	obazrivost, skepticizam, skromnost i otkrivaju autora	<i>secondo me/noi, a mio/nostro parere, a mio/nostro avviso, per me/noi, dal mio/nostro punto di vista, a mio giudizio, dal canto mio</i>
2.2.SIGURNOST	potpuna uverenost u sadržaj	<i>assolutamente, certamente, davvero, decisamente, definitivamente, di certo, di fatto, di sicuro, difatti, effettivamente, in effetti, in fondo, in pratica, in realtà, in sostanza, in verità, indubbiamente, inevitabilmente, infatti, innegabilmente, invero, naturalmente, ovviamente, senza dubbio, sicuramente, veramente, per la verità</i>
2.3.STAV	autorova afektivna i deontička veza sa proposicionim sadržajem	
2.3.1. konativni	spremnost na akciju i ponašanje	<i>obbligatoriamente, necessariamente</i>
2.3.2. emozioni	osećanja	<i>fortunatamente, per fortuna, simpaticamente, affettuosamente, etc</i>

KATEGORIJA	FUNKCIJA	PRIMER
2.3.3. kognitivni	shvatanja, vrednosni sudovi	<i>bene, meglio, facilmente, difficilmente, male, peggio, correttamente, oppurtanamente, logicamente, utilmente, inutilmente, criticamente, adeguatamente</i>
2.4. ANGAŽOVANJE	eksplicitan odnos sa čitaocem	
2.4.1. autora	eksplicitno angažovanje eminenta poruke	<i>io, mio, scrittore, autore</i>
2.4.2. autora i čitalaca	zajedničko angažovanje i eminenta i recipijenta poruke	<i>noi, nostro</i>
2.4.3. čitalaca	eksplicitno angažovanje recipijenta poruke	<i>lettore/i, voi, vostro</i>

6. METODOLOŠKI PRINCIPI TAKSONOMIJE

6.1. *Granice metadiskursa*

Distinkcija između propozicionog i nepropozicionog sadržaja prati metadiskurs od njegovog nastanka. Kako smo videli (I deo, 3 glava), iako se svi autori slažu oko nepropozicione prirode metadiskursa, postoje izvesne razlike u tumačenju, što istraživanja čini veoma varijabilnim. Stoga smo smatrali da je neophodno definisati, koliko je to moguće, granice između propozicionog i nepropozicionog sadržaja i tako omogućiti konzistentan pristup u analizi oba korpusa, i novinskog i akademskog.

Kao što je to slučaj u većini metadiskursnih studija (Crismore et al. 1993, Hyland 1998a, 1998b), odlučili smo se za eksplicitne tekstualne markere koji imaju sigurno metadiskursno značenje. Izdvajali smo samo markere samog autora, a izostavljali

markere ograđivanja iz eventualnih citata (npr. iz analiziranih književnih dela), gramatičkih korpusa ili sastavljenih gramatičkih primera⁸.

Diskurs obuhvata nadrećenićni nivo, te smo i metadiskursu pristupili na isti naćin. Uloga tekstualnog metadiskursa je da doprinese koheziji i koherenciji teksta, a interpersonalnog da gradi odnos sa ćitaocem. Iz tog razloga u naćem istraćivanju smo ukljućili tekstualne markere koji obezbećuju mećdurećenićnu povezanost i logićko povezivanje argumenata. Većinom je reć o veznicima koji uvode nezavisnu rećenicu i koji se nalaze na poćetku rećenice, mada se mogu naći i na drugim mestima.

6.1.1. Tekstualni metadiskurs – medoloćka razjaćnjenja

Razlika izmećdu rećenićnih i tekstualnih konektora prvi put se sistematski obraćuje u rećniku Sabatini Coletti. Prema Ferrari (2008) rećenićni konektori povezuju rećenice unutar istog iskaza, a tekstualni konektori povezuju rećenice unutar teksta. Rećenićni konektor postaje tekstualni ako povezuje nizove rećenica i ako mu prethodi prozodijski ili interpunkcijski signal kojim se ukazuje na jezićki kontinuitet (Ferrari 2008).

Prema Samardćić (1991:15) nizove rećenica mogu da povezuju samo koordinativni veznici i rećenićni prilozi, a nikada, na primer, subordinativni veznici. Mećutim, kako se navodi u rećniku Sabatini Coletti (1997) neki subordintivni veznici mogu da postanu tekstualni konektori, ali onda gube svoju primarno subordinativno znaćenje i poprimaju drugu semantićku nijansu.

Perché kao tekstualni konektor dobija vrednost ekplikativnog komentara i u primeru *fa caldo, perché si sta sciogliendo la neve* priblićava se znaćenju koje ima *infatti* (Sabattini Coletti 1997). *Benché* kao tekstualni konektor u Manzoniјеvoj rećenici „*furon marito e moglie: benché la poveretta se e pentì poi, in capo a tre giorni*“ (Manzoni 1985: 130)

---

8 Primera radi, u akademskom korpusu nam se takoćde pojavio i marker *è capace che* umesto *è possibile che*, ali ga nismo uraćunali jer je upotrebljen u primeru kojim se ilustruje regionalna jezićka upotreba, a ne kao ograđivanje autora: *E se il giovane tiene a coppa a cinquant'anni non vi mettete paura che lo dovette regalare, perché quello è capace che viene pure per senza niente.*

poprima adverbativno-isključno značenje kao *ma, tuttavia, peraltro* (Sabattini Coletti 1997). .

Rečenični, interklauzalni veznici čiji se dejstvo ograničava samo na rečenicu nisu predmet naše analize jer nisu tekstualni konektori. Isto tako, tekstualni konektori koji obuhvataju odnose činjeničnog karaktera, kao nizanje događaja u vremenu, njihovi uzročni odnosi i slično, nisu metadiskursni jer pripadaju propozicionom sadržaju.

Navedena metodološka razjašnjenja ilustrovaćemo sledećim primerima u kojima ista jezički materijal nema ili ima funkciju tekstualnog metadiskursa.

Tabela 11: Metadiskursna i nemetadiskursna upotreba

NIJE METADISKURS	TEKSTUALNI	JESTE METADISKURS	TEKSTUALNI
<i>Tutti i dati e i risultati sono desunti dal lavoro del Progetto.. (AK, DID)</i>		<i>Ma per i nostri apprendenti, che sono molto meno abituati al contatto con l'italiano scritto che con l'orale, sarà lo stesso? <u>E</u> immediatamente, con questo semplice cambio di messa a fuoco..(AK, DID)</i>	
<i>Ricordiamo che MK è a questo punto arrivato in Italia da 20 giorni. (AK, DID)</i>		<i>È necessario <u>a questo punto</u> introdurre alcuni concetti teorici riguardanti il plurilinguismo e le sue manifestazioni a livello discorsivo, concetti che torneranno particolarmente utili in fase di analisi del corpus. (AK, DID)</i>	

NIJE METADISKURS	TEKSTUALNI	JESTE METADISKURS	TEKSTUALNI
<i>Se ripetiamo continuamente ai giovani che non c'è futuro ma solo declino e precarietà, se li intossichiamo di cinismo, scenari catastrofici e neghiamo spazio alla speranza, allora cancelliamo ogni occasione per una spinta al cambiamento.</i> (NK, STA)		<i><u>Abbiamo più volte scritto e qui lo ripetiamo</u> che la manovra che ha come obiettivo la stabilizzazione del debito pubblico era necessaria.</i> (NK, REP)	
<i>I problemi Usa si ripercuotono su quelli europei che vi aggiungono i propri e si riflettono su di noi che vi aggiungiamo i nostri.</i> (NK, REP)		<i>...che essi <u>possono dare</u> per insegnare/imparare a guardare con occhio diverso le produzioni dei propri allievi (<u>e, aggiungiamo</u>:l'abitudine all'osservazione delle varietà di apprendimento...). (AK, DID)</i>	
<i>L'insegnante in genere guida la fase del dopo visione, tirando le fila e sintetizzando quanto emerso</i> (AK, DID)		<i><u>Sintetizzando e concretizzando quanto precedentemente affermato</u></i> (AK, DID)	
<i>Gli studi condotti precedentemente in questa direzione hanno già provato che</i> (AK, LIN)		<i><u>Come si è discusso precedentemente, infatti,</u> l'ancoraggio al predicato principale è obbligatorio</i> (AK, LIN)	

Ističemo da je svaki marker ispitan najmanje u okvirima konkordansne linije i/ili u širem kontekstu, tj. kontekstu, čime se garantuje njegova metadiskursna priroda..

6.1.2. Interpersonalni metadiskurs – metodološka razjašnjenja i ograničenja

6.1.2.1. Ograđivanje i sigurnost

Kao markere ograđivanja računali smo samo markere kojima autor iskazuje svoju nesigurnost prema sadržaju (epistemičke glagole, epistemičke prideve i priloge, zamenice, lične izraze itd). Nismo uključili u analizu npr. i priloge za učestalost (npr. *di solito*, *occasionalmente* i sl) jer smo ih tumačili kao deo propozicionog sadržaja.

Postoje i drugi načini ograđivanja autora u tekstu koje ovom studijom nismo obuhvatili. Naime, autor se često prikriva i ograđuje sadržaj iza strateških sredstava kao što su apstraktne imenice⁹ (npr. *dati*, *evidenze*, *analisi*), upućivanje na metod, pasivne konstrukcije, hipotetičke rečenice i sl. To je svakako veoma široko shvatanje metadiskursa, a navedena sredstva mogu da pripadaju i propozicionom sadržaju, te ih u našoj studiji nismo uvrstili. Iz istog razloga nismo uzimali u obzir neke druge kvalifikativne prideve kojima se ograđuje sadržaj (npr. *tipico*, *usuale* i sl.), već smo se u obradi markera ograđivanja ograničili samo na prideve sa epistemičkom i neodređenom vrednošću.

Takođe nismo analizirali kondicional ograđivanja (*condizionale di dissociazione*) i kondicional ublažene tvrdnje (*condizionale di modestia*), kondicional sumnje ili nesigurnosti (*condizionale esprime dubbio o insicurezza*), epistemički futur, imperfekat radnje koja se umalo nije dogodila (*imperfetto imminente*) i nekih drugih, ustinu, ređih glagola. Upotreba konjunktiva u zavisnim rečenicama može se tumačiti kao ograđivanje, ali je prvenstveno uslovljem semantikom glagola glavne rečenice ili veznikom.

Jednim istraživanjem ne mogu se sa sigurnošću prebrojati svi markeri ograđivanja upravo zbog prirode samog metadiskursa, kao i neograničene kreativnosti autora. Stoga smo nastojali da ustanovimo kriterijume koji bi nam omogućili uporedno istraživanje u dva žanra i zabeležimo radije najvažnije tendencije nego pojedinačne upotrebe.

---

⁹ U analizi smo ispitivali i upotrebu imenica kao što su *possibilità* i *probabilità* ukoliko su deo imenskog predikata, ali je njihova upotreba retka, te je nismo računali.

Markerima sigurnosti i kategoričkog tvrđenja obuhvatili smo glagole, priloge, prideve i zamenice kojima se iskazuje apsolutna uverenost u sadržaj. Kao što u markere ograđivanja nismo uključili priloge učestalosti za ograđivanja (*qualche volta* i sl), ni u markere sigurnosti nismo uračunali priloge učestalosti kao što su npr. *sempre* i *mai* jer smo ih takođe tumačili kao deo propozicionog sadržaja.

6.1.2.2. Stav i evaluacija

Markeri stava prepliću se sa evaluacijom u tekstu, te su nužna ograničenja. U definiciji markera stava krenuli smo od definicije stava u socijalnoj psihologiji, a zatim iz korpusa izdvajali jezičke elemente koji su nosioci jedne od tri dominantne komponente stava. Kognitivna komponenta stava se u nekim slučajevima (npr. epistemički glagoli, glagoli procene i rasuđivanja) prepliće se sa markerima ograđivanja. U obzir smo uzimali samo autorov markirani stav, dakle deontičke, kognitivne, afektivne glagole, priloge i prideve kojima se izražava autorov stav.

Nije bilo moguće uzeti u obzir sve kvalitativne prideve iz više razloga. Najpre, ne radi se u svim slučajevima o pridevima kao markerima stava, a potom veliki broj različitih prideva onemogućio bi rad na velikom korpusu. Stoga smo se u slučaju prideva opredelili za najučestalije i nedvosmislene markere stava (predstavnik tri komponente stava).

6.1.2.3. Atributeri/podrživači

Atributeri/podrživači su izrazi kojima se autor teksta poziva na druge autore. Nazivaju se još i markerima dokazivanja (*evidentials*, Hyland 2005). Ovom studijom ih nismo obuhvatili iz nekoliko razloga. Nas je prvenstveno zanimalo kako se autor lično upliće u interpretaciju čitalaca. U slučaju atributera autorova intervencija svodi na izbor izvora, što nismo smatrali dovoljnim da se kvalifikuje kao metadiskurs. U krajnjoj liniji, ono što je rekao neko drugi može da pripada vantekstualnoj stvarnosti, te se i približava propozicionom sadržaju i odvaja od plana metadiskursa.

Takođe, u pretrazi atributera naišli smo i na prepreku tehničke prirode. Atributeri se veoma različito navode u akademskom i novinskom korpusu, te ih nije bilo moguće sistematski pobrojati i uporediti. Isto tako, referenciranje 4se veoma razlikuje čak i u različitim časopisima u istom akademskom korpusu.

Zbog svega toga, u ovoj studiji, na ovako velikom korpusu, ulogu atributera nismo obradili.

6.2. Funkcijski pristup ukršten sa gramatičkim funkcijama

Već smo naglasili da je osnovni princip podele markera prema njihovoj tekstualnoj i interpersonalnoj funkciji u tekstu. S obzirom da je reč o markerima koji mogu pripadati različitim vrstama reči, ili označavati različite diskursne činove ili rečenice, tamo gde je bilo moguće i gde smo smatrali da doprinosimo preglednijem prikazu dobijenih podataka, nastojali smo da razvrstamo funkcije dobijenih markera i prema sintaktičkom principu. Primera radi, pored ostalih vrsta reči, aditivni logički markeri obuhvataju sastavne veznike i konektore, komparativni markeri alternacije rastavne, suprostavljanja adverzativne, a konkluzivni zaključne veznike.

Razlaganje funkcije na gramatičke forme rešavaju se zamerke prethodnim autorima o mešanju dva principa, a da se istovremeno nije izneverila osnovna funkcijska priroda metadiskursa. Isto tako, smatramo da olakšava pregled podataka naročito kod lingvista fokusiranih na formu i omogućuje brojna dalja ispitivanja i ukrštanja.

6.3. Polifunkcionalnost i polisemičnost markera

Poznato je da metadiskursni markeri mogu da ispolje svoju polivalentnu prirodu, što otežava njihovu kategorizaciju. Polifunkcionalnost znači da se jedan marker u istoj kolokaciji može tumačiti istovremeno kao marker različitih kategorija. Polisemijom podrazumevamo kad isti marker u različitim kolokacijama ima različitu funkciju.

Kategorije u taksonomiji su definisane tako da bi se u najvećoj meri izbegla preklapanja u funkcijama različitih markera. To nije bilo moguće u retkim slučajevima, upravo zbog prirode samog metadiskursa. Primera radi, lični izrazi kao podvrsta markera ograđivanja (*a mio parere/a mio avviso* i sl) u sebi sadrže i markere ličnog spominjanja tj. markere angažovanja autora.

Drugi i veći problem taksonomije odnosi se na polisemiju istih markera. *Dunque* može da bude i konkluzivni marker, ali i da označi prelazak na novu temu, *comunque* ima i adverzativnu i zaključnu vrednost itd. U našoj studiji nastojali smo da procenimo koja je

funkcija u datom kontekstu dominantna i u tu grupu svrstavali marker iz date kolokacije. U svakoj podgrupi tekstualnog metadiskursa podvukli smo i posebnu pažnju posvetili smo polisemičnim markerima, navodili pragmatske razlike i primerima ilustrovali svako značenje.

7. KORPUS

7.1. Sastav i kriterijumi

Korpus čine akademski i novinski članci. Pošto je reč o različitim diskursima i žanrovima, radije govorimo o dva različita korpusa koja se dalje dele na potkorpuse prema naučnim filološkim disciplinama (akademski korpus), tj. prema novinskim izvorima (novinski korpus). Oba korpusa spadaju u velike korpuse (v. Tabelu 12) i usklađeni su prema veličini i vremenskom periodu.

Motivacija za ovakav izbor korpusa je višestruka. Najpre, oba potkorpuse sastoje se od argumentacijskih članaka koji su namenjeni različitoj publici. Drugo, odabir akademskih i novinskih članaka omogućuje pregled upotrebe metadiskursa u dva različita registra (npr. višem i standardnom), kao i upotrebe u jednom jeziku struke (italijanistika) i jednom sektorskom jeziku (jezik štampe). O svemu tome više u narednim poglavljima, 7.2. i 7.3.

Tabela 12: Sastav i veličina korpusa

Korpus	Broj reči
Akademski članci	500.457
Novinski uvodnici	500.285

7.1.1. Sastav i kriterijumi korpusa akademskih članaka

Akademski korpus sadrži 75 akademskih članaka na italijanskom jeziku iz tri oblasti: nauka o italijanskom jeziku, didaktika italijanskog jezika i nauka o italijanskoj

književnosti. Broji 500.029 reči ili preko 1400 strana teksta¹⁰. Prema broju reči spada u veće korpuse, a pojedinačni subkorpusi su „srednje-veliki“ (Bolasco 1999: 204)¹¹. Detaljni brojčani podaci sastavu korpusa i subkorpusa dati su u Tabeli 13.

Tabela 13: Sastav i veličina akademskog korpusa

Potkorpus	Broj članaka	Broj reči
Didaktika italijanskog jezika	25	152 546
Nauka o italijanskoj književnosti	25	166 781
Nauka o jeziku	25	181 130
Korpus ukupno	75	500 457

U kreiranju korpusa vodili smo se sledećim načelima:

1. *Potrebe akademske zajednice (italijanista i ostalih naučnih disciplina)*: Odabrali smo ove naučne oblasti imajući na umu italijanistu koj čita, piše i objavljuje na italijanskom, pre svega, kao stranom (ali i maternjem) jeziku. Problem akademskog pisanja zanemaren je na našim akademskim studijama, iako upravo upotreba metadiskursa kao retoričkog transfera odaje neizvornog govornika. Motivisani smo bili željom da doprinesemo rasvetljivanju problema metadiskursa makar u domenu naših interesovanja i delovanja, tj. u italijanistici.

Isto tako, pretpostavljajući da su autori članaka iz italijanistike neminovno i poznavaoци sopstvenog jezika (veći poznavaoци italijanskog od autora, istraživača i

---

¹⁰ Ovu računicu preuzeli smo od Hylanda (1996): njegov korpus od 700.000 reči odgovara broju od 2000 strana teksta.

¹¹ Neprezentativni korpus ≤ 15.000 reči, mali korpus oko 15.000 reči, srednji korpus oko 45.000 reči, srednje-veliki oko 100.000 reči i veliki korpus oko 500.000 reči i više (Bolasco 1999: 204). Ipak, Bolascovu podelu smatramo prevaziđenom, naročito u današnje vreme kad postoje višemilionski korpusi na engleskom jeziku i koji objedinjuju čitave timove istraživača. U našem slučaju, reč je svakako o korpusu pouzdane veličine.

naučnika, drugih naučnih disciplina), saznanja o metadiskursu mogu biti i uzor za opšte akademsko pisanje na italijanskom jeziku.

2. *Referentnost*: svi akademski članci iz svih subkorpusa su poznatih autora i iz referentnih italijanskih časopisa¹².
3. *Vremenska i žanrovska usaglašenost*: svi akademski članci su iz istog vremenskog perioda (2000-2011). Selekcija novijih članaka iz ovih časopisa omogućila nam je “prototipske primere” žanra (Swales 1990: 58) koji ispunjavaju tipična očekivanja naučne zajednice. Nismo uzimali u obzir eventualne prikaze knjiga, već samo originalne naučne radove. U primere markere ograđivanja uvrstili smo samo markere samog autora, a izostavljali smo markere ograđivanja iz eventualnih citata (npr. iz analiziranih književnih dela).
4. *Ujednačenost u veličini*: subkorpusi se sastoje od jednakog broja članaka (po 25) i približno istog broja reči
5. *Tematska raznovrsnost*: korpusi iz italijanistike pokrivaju aktuelne i različite teme iz lingvistike i didaktike, a korpus iz nauke o književnosti sadrži članke iz časopisa koji se bave svim epohama italijanske književnosti (od XIII do XX veka).

7.1.2. Sastav i kriterijumi koprusa novinskih članaka

Novinski korpus sadrži 600 članaka, tj. novinskih članaka/uvodnika iz italijanskih dnevnih i nedeljnih novina. Takođe, prema broju reči (500.429) spada u veće korpuse. Detaljniji brojevi podaci navedeni su u Tabeli 14, a spisak svih članaka hronološki i prema izvorima dat je u prilogu 2.

Tabela 14: Sastav i veličina novinskog korpusa

Potkorpus	Broj članaka	Broj reči	
dnevne novine	<i>Corriere della Sera</i>	130	83 792
	<i>La Repubblica</i>	124	150 782
nedeljnici	<i>La Stampa</i>	122	102 451
	<i>L'Espresso</i>	112	91 353
	<i>Panorama</i>	112	71 907

12 Prema našim saznanjima, u periodu sastavljanja korpusa (2011-2012) u Italiji nije postojala zvanična lista časopisa koje je odobrilo Ministarstvo obrazovanja ili neka druga ugledna institucija, te smo se se u odabiru časopisa i autora vodili reputacijom izdavača, kao i samih autora.

Potkorpus	Broj članaka	Broj reči
Korpus ukupno	600	500 285

U formiranju korpusa vodili smo se sledećim načelima:

1. *Tiraž i referentnost*: Opredelili smo se za najtiražnije¹³ novinske izvore. Najtiražnije dnevne novine u Italiji su *Corriere della Sera*, *La Repubblica* i *La Stampa*, a najtiražniji nedeljnici su *L'Espresso* i *Panorama*.
2. *Isti žanr novinskih članaka*: Birali smo novinske uvodnike ili editorijale jer kritički rezimiraju događaje, te njihova funkcija nije samo referencijalna, već i argumentacijsko-persuazivna.
3. *Vremenska i tematska usaglašenost*: Svi članci su iz istog perioda (2000-2011). Podsetićemo da su iz istog perioda i članci akademskog korpusa. U formiranju korpusa bili smo u izvesnoj meri uslovljeni dostupnošću članaka na Internetu. Stoga smo najpre prikupili sve online dostupne uvodnike dnevnika *La Repubblica*, s obzirom da ove novine imaju najmanju arhivu uvodnika. Ovaj nedostatak smo prebrodili tako što smo dalje za ostale novine birali uvodnike objavljene istog datuma kao i *La Repubblica*. U retkim slučajevima kad to nije bilo moguće, birali smo članke koji su objavljeni dan pre i dan posle. Nedeljnici su takođe međusobno usklađeni prema datumima¹⁴. Biranjem članaka koji su objavljeni istih ili približno istih datuma obezbedili smo usaglašenost u temama. Prošlu deceniju obeležili su brojni događaji u Italiji. Kratka hronološka retrospektiva dodaja obuhvaćenih u manjoj ili većoj meri korpusom glasila bi: Berlusconijska pobeda na izborima 2001., novi zakon o izborima, nazvan kasnije *Porcellum*, Berlusconijski poraz na izborima 2006., problemi sa gradskom čistoćom u Napulju 2007., kriza u Prodijskoj vladi i Berlusconijska pobeda 2007. zahvaljujući ukidanju poreza na nepokretnosti (*imposta comunale immobili*), početak

---

13 Prosečni tiraži u 2010. za dnevne novine: *Corriere della sera* – 630 643, *La Repubblica* – 586 643 i *La Stampa* – 389 557. Prosečna distribucija za nedeljnike: *L'Espresso* – 313 399 i *Panorama* – 381 711 (Accertamenti diffusione stampa, 2011)

14 U potkorpusu nedeljnika moguća su mala odstupanja prema datumima jer se ponekad datumi objavljivanja u papirnoj formi ne podudaraju sa online verzijom.

ekonomske krize 2008. koju Berlusconi negira, Berlusconijeve ljubavne afere (Noemi, Ruby), njegov pad 2011. i nova vlada Marija Montija koja je povećala poreze i nezaposlenost.

4. *Ujednačenost u veličini*: I potkorpus dnevnih i potkorpus nedeljnih novina sadrži približno isti broj članaka. S obzirom da veličina editorijala varira u različitim novinama, bila su neizbežna mala odstupanja u broju reči u subkorpusima.
5. *Različita politička orijentacija*. Kao što smo već videli, uvodnici su birani iz najtiražnijih novina, ali i ujedno iz novina različitog društvenog i vlasničkog konteksta koji neminovno utiču na političku orijentaciju lista. Ove razlike su izraženije u potkorpusu nedeljnika. *Panorama* je izdanje kuće Arnoldo Mondadori Editore Spa Management. Od 2003. na čelu kompanije je Marina Berlusconi, ćerka Silvija Berlusconija, a od oktobra 2005. Marina je i predsednica Fininvest S.p.A., holding kompanije koja upravlja više od polovine akcija (53,06%) kompanije Mondadori. *L'Espresso* i *La Repubblica* su izdanja kompanije Gruppo Editoriale L'Espresso. Više od polovine akcija u ovoj kompaniji (53.82%) pripadaju Carlu de Benedettiju (Gruppo Espresso, 2013), preduzetniku koji otvoreno podržava politiku levog centra i Demokratsku partiju. *La Stampa* je osnovana 1867. u Torinu, a danas je u vlasništvu FIAT-a (Editrice La Stampa S.p.A.). Prvi broj novina *Corriere della Sera* izašao je 1876. i eksplicitno se izjasnio kao konzervativni list koji želi da zadrži kraljevsku dinastiju (Murialdi 2006: 71). Danas je građanski list. Krajem sedamdesetih jedan deo novinara otišao je u *Il Giornale* koji potom postaje list Berlusconijeve partije. Poslednjih decenija *Corriere della Sera* je manje oštar prema Berlusconiu nego što je to *La Repubblica*, te se može zaključiti da je njegova pozicija bliža centru. Nedeljnici su strožije polarizovani. *Panorama* je desno, a *L'Espresso* levo orijentisan nedeljnik (Koprivica Lelićanin 2013), dok se dnevni listovi kreću oko centra (*La Repubblica* levi centar).

Prethodno navedeno argumentovaćemo i primerima iz korpusa. Dovoljno je da odaberemo članke objavljene istog datuma i da pratimo različiti pristup istim

dogadajima. Slede primeri iz uvodnika objavljenih 10. aprila 2008., uoči izbora na kojima pobeđuje Berlusconi. U primerima su podvučeni metadiskursni markeri:

E invece ieri Berlusconi, quasi cedendo al crescendo di frenesia che scambia per politica, ha apertamente ipotizzato che la sua vittoria alle urne possa portare addirittura all'uscita di scena del capo dello Stato Giorgio Napolitano, costretto a dimettersi per conformarsi in fretta e furia al nuovo ordine, anzi alla nuova era... Non sono dunque bastati due cicli da Premier del Paese, la doppia conquista di Palazzo Chigi, per trasformare il Capo della destra italiana in un uomo di Stato. (La Repubblica 10.4.2008).

Istog dana *Corriere della Sera* prividno zauzima neutralnu poziciju, izražava računicu na osnovu koje je najvažnije izaći a izbore, ali ne kritikuje nijednu stranu. Zaključuje: *Allora, io come voterò? Certo, adottando i criteri che ho suggerito. Ma certo non dirò per chi. Ognuno deve decidere per sé.* (Corriere della Sera, 10.4.2008).

La Stampa takođe zauzima neutralan stav, ali ističe ekonomske probleme: *Si possono avere le idee più diverse sulla destinazione delle risorse così liberate. Alcuni pensano che la priorità siano le imprese, perché «solo così torneremo a crescere». Altri che la priorità siano le famiglie, perché troppe di esse sono entrate in povertà. Altri ancora che la priorità sia il nostro Stato sociale, che non è solo inefficiente ma è anche incompleto (mancano asili nido, ammortizzatori sociali, politiche per gli anziani e i non autosufficienti). Ma su un punto non dovremmo avere più dubbi: con un debito di 1600 miliardi di euro e un'economia che è diventata la più lenta e inefficiente d'Europa, 80 miliardi l'anno di sprechi non possiamo più permetterceli.* (La Stampa, 10.4.2008)

Na osnovu istraživanja na svim uvodnicima i autorskim kolumnama koji su objavljeni u nedeljnicima *Panorama* i *L'Espresso* u 2011. godini (Koprivica Lelićanin 2013) utvrđena je polarizacija nedeljnika. Cilj ispitivanja je bio da se prikaže sadejstvo između korpusne lingvistike i kritičke analize diskursa, a kao primer delovanja ovog sadejstva analizirano je kreiranje Berlusconijevog identiteta uoči smene vlade i dolaska Marija Montija. Navešćemo nekoliko rezultata. U *Panorama* se oslovljava sa imenom, prezimenom, funkcijom (*premier*) i titulom (*Cavaliere*). U *L'Espresso* imenom, prezimenom, ređe funkcijom, skoro nikad titulom, ali zato skraćenicama za ime *B.* i

skraćenicom za titulu *Cav*. U opisivanju i građenju identiteta *L'Espresso* negativno predstavlja ličnost premijera i njegove osobine, dok u *Panorama* dominira viktimizacija kroz rečenice u kojima je Berlusconi ili objekat ili subjekat pasivne rečenice. Ovakvom pasivizacijom doprinosi se slici Berlusconija koji trpi nekakvu nepravdu. Kao podvarijanta načina samo u *Panorama* javlja se i optativni način, kao forma političkog navijanja i ohrabrivanja (Koprivica Lelićanin 2013).

7.2. Diskursne karakteristike korpusa

Korpus obuhvata akademske članke iz italijanistike i novinske uvodnike iz najčitanijih italijanskih izvora. Potkorpuse povezuje bliska tipologija tekstova argumentacijskog tipa, a razdvaja realizacija jezika na različitim nivoima dijafazije i dijastratije. Da bismo argumentovali prethodno rečeno, moramo reći nešto najpre o tipologiji tekstova, kao i preciznije smestiti naše potkorpuse u kontekst italijanskih varijeteta.

7.2.1. Korpus prema tipologiji pisanih tekstova

Postoje različite podele tekstova, navešćemo samo one koji se najčešće spominju u literaturi. U podeli tekstova Sabatini (1999) se oslanja na načelo strogosti tj. elastičnosti. Razlikuje tri vrste tekstova. Prvu grupu čine veoma obavezujući tekstovi kao što su naučni tekstovi (npr. naučne definicije), normativni tekstovi (zakoni, dekreti), tehnički tekstovi (uputstva za upotrebu). U ovim tekstovima sloboda tumačenja je veoma mala. Srednje obavezujući tekstovi pružaju objašnjenja (traktati, udžbenici, kritički eseji, izveštaji, poslovna pisma) i informacije (novinski tekstovi, porodična i prijateljska prepiska). Malo obavezujući tekstovi predstavljaju ekspresivni izraz autora i čitalac ima punu slobodu u tumačenju (književna dela, poslovice, religiozni tekstovi i molitve).

Dardano (1996) predlaže podelu prema cilju pošiljaoca teksta. Njegova podela obuhvata narativne tekstove (romani, priče, bajke, novinski članci, istorijske hronike, biografije itd.), deskriptivne tekstovi (delovi književnih dela sa opisima, izveštaji sa putovanja, tehnički priručnici), naučne i druge rasprave (govori advokata i političara, novinski uvodnici, neke školske teme, neki reklamni tekstovi) i regulacione tekstovi (pravni tekstovi, pravilnici, arker, uputstva za upotrebu, recepti).

Sličan princip nailazimo i u anglosaksonskoj literaturi. Kinneavy (1971) takođe deli diskurs na osnovu komunikativnog cilja. Razlikuje ekspresivni, persuazivni, literarni i referencijalni diskurs.

Prema navedenim podelama vidimo da se akademski članci i novinski uvodnici svrstavaju u istu grupu. U Sabatinijevom modelu akademski i novinski članci našeg korpusa spadaju u srednje obavezujuće tekstove, čija je osnovna funkcija eksplanatorna i informativna. U Dardanovoj podeli pripadaju raspravama, a Kinneavy im dodeljuje prvenstveno referencijalnu funkciju, ali se mora reći da poslednjih godina, naročito u akademskom diskursu, primećuje njegova persuazivna uloga. Stoga akademske članke i novinske uvodnike treba posmatrati kao argumentacijske tekstove. Odlike persuazivnosti priznaju se u akademskim tekstovima prvenstveno zahvaljujući Swalesovoj analizi žanra (1990) i ponovnim interesovanjem za retoriku (Blagojević 2008: 15). Isto tako, pošto uloga novinskih uvodnika nije samo informativna, već predstavlja kritičko viđenje aktuelnih događaja, neminovna je njihova persuazivna funkcija.

Uprkos bliskoj tipologiji tekstova, korpusi se mogu suprostaviti i ispitati na nekoliko nivoa koji ih razdvajaju, npr. registar (viši i standardni registrar akademskih članaka nasuprot standardnom i čak neostandardnom registru novinskih uvodnika) i/ili jezik italijanističke struke nasuprot sektorskom jeziku štampe. Pre nego što navedemo osnovne karakteristike pojedinačnih korpusa, moramo ih najpre preciznije smestiti u kontekst italijanskih varijeteta.

7.2.2. Korpus u „arhitekturi“ italijanskog jezika

Italijanski jezik raslojava se prema geografskom području (dijatopija), društvenom sloju (dijastratija) i komunikativnoj situaciji (dijafazija) (Berruto 2008). Takođe, može se uzeti u obzir i fizičko sredstvo ili kanal pomoću kojeg se jezik ostvaruje tj. pisani ili usmeni jezik (dijamezija). Raslojavanje italijanskog jezika prikazuje se pomoću sistema osa. Dijamezija je prikazana duž horizontalne, dijastratija vertikalne, a dijafazija dijagonalne ose. Berrutov sistem osa ne beleži dijatopiju, ali se narodni varijeteti neučenih govornika i dijalekti nalaze između dijastratije i dijafazije (Berruto 2008: 92). Svaka osa je *continuum* na čijim krajevima su dve suprostavljene vrednosti. Tako su duž dijatopske ose regionalni varijeteti, a krajnje tačke su italijanski „standardni“ jezik i dijalekti. Osa

dijastratije kreće od učenog italijanskog jezika do narodnog govora, osa dijafazije od formalnog ka neformalnom, a krajevi ose dijamezije su italijanski pisani i italijanski govorni jezik. U centru ovog sistema, u neutralnom preseku triju osa (ali u slučaju italijanskog jezika reč je ipak o centru koji je pomeren ka polovima učeni, formalni i pisani jezik) je italijanski „standardni“ jezik (Berruto 2008: 93). Osamdesetih godina prošlog veka italijanski lingvisti (Sabatini 1985 i Berruto 1987) ukazuju na upliv niza morfosinaksičkih i leksičkih elemenata iz govornog jezika u italijanski standardni jezik. Ovaj novi varijetet nazivaju *italiano dell'uso medio* (Sabatini 1985) i *italiano neostandard* (Berruto 1987).

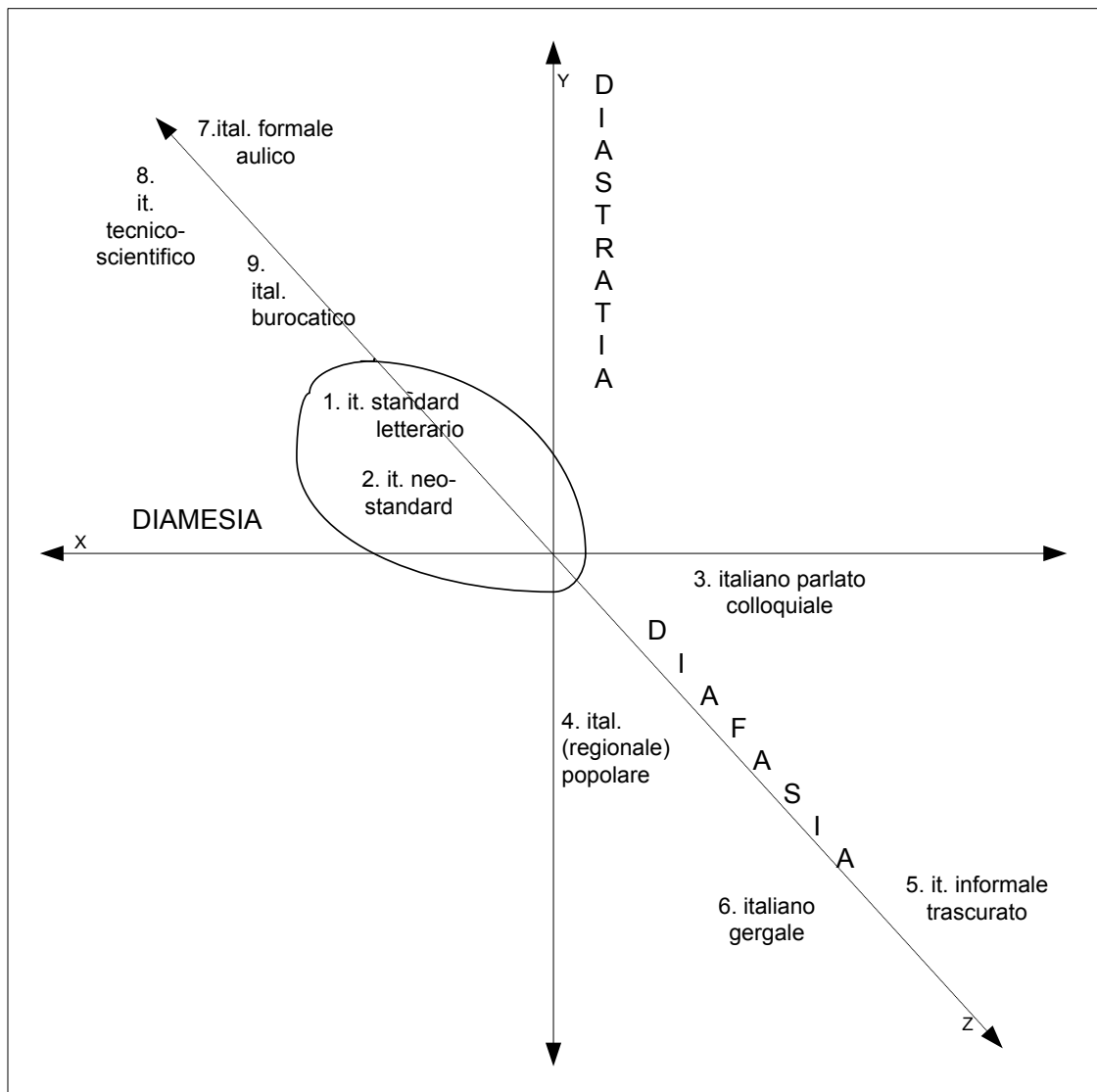
Berrutov sistem omogućuje pregled italijanskih varijeteta u najmanje dve dimenzije. Učeni formalni italijanski i naučno-tehnički italijanski su na najvišoj tački dijastratije (varijeteti učenih Italijana, specijalista određene struke), ali i na polu dijamezije (prvenstveno u pisanoj formi). Formalni „uzvišeni“ stil (pisani i govorno-pisani) koristi se u javnim i svečanim situacijama, tehničko – naučni (pisani i govorni) u tehničkim i naučnim kontekstima, birokratski jezik (pretežno pisani, ali i govorni) u administrativnim i zvaničnim krugovima, italijanski književni jezik je pisani jezik književne tradicije, kolokvijalni govorni jezik (tipično govorni) je karakterističan za svakodnevnu komunikaciju, italijanski narodni (regionalni) (govorni, ali i pisani) neukih društveno – kulturnih slojeva, neformalni italijanski (govorni) za poverljive, spontane i nekontrolisane situacije, žargon se razvija između govornika koji dele iste aktivnosti, iskustva, ideje i način života kako bi istakli svoju pripadnost nekoj društvenoj grupi (Berruto u Sobrero 2000: 15).

Dijafazično raslojavanje ispoljava se kroz registre i potkodove. Registri se odnose na stepen formalnosti, a potkodovi na temu u nekoj komunikativnoj situaciji (Samardžić 2011: 217). Takođe, registri su jezički varijeteti koji se ostvaruju bez dodavanja posebnih novina već kao izbor između različitih jezičkih mogućnosti (*registri aulico/ricercato, colto, formale/ufficiale, medio, colloquiale, informale, popolare, familiare*). Potkodovi (*sottocodici*) su jezički varijeteti koji osnovnim jezičkim podacima dodaju posebne elemente koji se odnose na određenu oblast (Samardžić 2006: 40). Sobrero & Miglietta (2006: 137) nazivaju potkodove još i specijalnim jezicima i deli ih na jezike struke (*lingue specialistiche*) i sektorske jezike (*lingue settoriali*). Jezici struke su varijeteti koji

pripadaju različitim stručnim, naučnim i neki drugim disciplinama (matematici, fizici, hemiji, lingvisti itd), dok sektorski jezici pripadaju oblastima koje nisu usko specijalizovane, kao što su štampa, reklama, televizija itd (Samardžić 2011: 220). Jezici struke imaju posebnu leksiku, dok sektorski jezici pribegavaju opštem jeziku ili nekim stručnim jezicima (Samardžić 2011: 220). Za naše istraživanje bitno je napomenuti da ova razlika nije formalna već se vezuje za komunikativne ciljeve jer stručni tekstovi imaju ograničen broj korisnika (stručnjake, naučnike ili istraživače iz određenih oblasti), dok sektorski jezici imaju daleko veći broj korisnika i služe se manje stručnom leksikom, bližom opštem jeziku, upravo iz potrebe da ih razume što šira i različitija publika (Samardžić 2011: 220).

Moramo još istaći da između potkodova postoje oscilacije, te kao i da su granice fluidne (Stević 2000: 108). Stević (2000:112) zaključuje da u italijanskoj jezičkoj stvarnosti zapravo vlada pluridimenzijski *continuum* jer se u svakodnevnom opštenju razlike između varijeteta mogu biti teško uhvatljive, a prelazi brojni.

Slika 1. Arhitektura italijanskog jezika (Berruto u Sobrero 2000: 12)

7.2.3. Osnovne odlike akademskog diskursa

Prema Berutovoj arhitekturi italijanskog jezika, akademski diskurs obuhvata najviši pol dijafazije italijanskog formalnog, učenog i tehničko-naučnog registra okrenutom ka pisanom polu dijamezije. Takođe bi se mogao smestiti i na gornji pol dijastratije, kao upotreba učenih Italijana nasuprot regionalnoj narodskoj upotrebi. Akademski diskurs je zapravo italijanski standardni jezik višeg registra, uz napomenu da jezici posebnih struka imaju i svoje leksičke osobenosti (neologizme ili arhaizme) u odnosu na standardni jezik.

Samardžić (2006: 44) u istu grupu tekstova svrstava naučnu prozu i esejistiku i navodi da je granica između ovih tekstova veoma tanana. Naime, prvi su strogi i eksplicitni, a drugi nešto elastičniji i implicitniji (Samardžić 2006: 44).

Neke od opštih crta naučnog registra su: složena sintaksa deduktivnog karaktera (*se...allora*) i pretpostavkama izraženim upotrebom konjuntiva (*sia dato...segua*), visok stepen denotativnosti koja teži potpunoj monosemiji (Samardžić 2011: 222), emotivna neutralnost (Serianni 2003: 80) itd. Od gramatičkih pojedinosti istakli bismo još oblik *loro* u dativskoj funkciji nenaglašene indirektno zamenice trećeg lica množine umesto oblika *gli* (Serianni 2000: 249), didaktički plural (*plurale didattico*) u udžbenicima (Serianni 2000: 246), upotreba čestice *vi* umesto *ci* (Serianni 2000: 250) itd. Interpunkciju odlikuje upotreba zagrada ili crtica za navođenje objašnjenja (Samardžić 2006: 44), tj., rečeno metadiskursnim jezikom, česta je upotreba objašnjivača.

7.2.4. Osnovne odlike novinskog diskursa

Jezik italijanske štampe oslikava upotrebu savremenog italijanskog jezika. Novine više nego bilo koji drugi pisani izvor podržavaju *italiano dell'uso medio*, tj. *neostandard* (Bonomi 2002: 189). Istovremeno, pošto jezik štampe razrađuje postojeće tekstove, kao što su agencijske vesti, govori političara, policijski zapisnici (Dardano 1981), jezik štampe beleži i tendencije drugih sektorskih jezika i jezika struka.

Bonomi (2002) prati trag Sabatinijeve liste (Sabatini 1985) pojava koje odlikuju neostandard i ističe sledeće odlike neostandardnog jezika u štampi su: nestajanje eufoničnog D, upotreba subjekatskih zamenica, dativska zamenica *gli* i za 3. lice množine umesto *loro*, upotreba čestice *ci* umesto *vi*, upotreba alternativnih zamenica umesto neutralnog *ciò*, naizmjenična upotreba upitnih neutralnih zamenica *che cosa/cosa/che*, upotreba *che* umesto upitnog prideva *quale*, polivalentno *che*, slaganje u rodu i broju prema smislu, pojave u markiranoj sintaksi itd. (Bonomi 2002: 192-218).

Neke od ovih „novina“ prisutne su u italijanskom već dugi niz decenija, pa i vekova, te nije uvek reč o evoluciji u pravom smislu reči. Evoluciju ovde treba shvatiti kao odnos gramatičara prema nekim jezičkim pojavama, a ne kao njihov naprasni nastanak ili strogo usmenu upotrebu. Takođe, danas, skoro tri decenije posle Sabatinijeve liste, ne osećaju

se sve njegove stavke kao podjednake jezičke novine ili osobenosti samo jezika štampe. Primera radi, upotreba subjekatskih zamenica *lui* i *lei* ili dativskog oblika *gli* umesto *loro* preporučene su forme u svim savremenim udžbenicima stranog jezika. Markirana sintaksa obuhvata dislokaciju u levo i u desno (katafora i anafora) i „rascepljene“ rečenice (*frase scissa*). Dislokacija u levo je sigurno upliv govornog jezika u pisani, a „rascepljena“ rečenica se ustalila u upotrebi čak u 18. veku (Samardžić 2006: 131). Dugo je nailazila na osudu jezičkih čistunaca, a danas se koristi na svim jezičkim nivoima (Samardžić 2006: 131).

Na sintakcijskom planu ističe se upotreba nominalnog stila (posebno u naslovima), monorematskih rečenica, upotreba prezenta, bliskog prošlog vremena, imperfekta i kondicionala na štetu drugih vremena, prevaga implicitnih konstrukcija (*visitare Genova*), neologizama, metafora, tuđica itd. (Samardžić 2006: 46) i akronima (Serianni 2000: 669).

Kao posebne odlike jezika štampe istakli bismo još iscepkanu hipotaksu i specifičnu upotrebu kondicionala. Sabatini (2004) je ukazao na hipotaksu iscepkanu interpunkcijom (*ipotassi paratattizzata*) čime se stvara napetost. Evo primera iz našeg korpusa:

Sarà anche un caso, ma la lista dello sconosciuto Vanni si chiama A sinistra per Veltroni. Che, credo, sia l'esatta direzione verso cui i reduci dei Ds vogliono orientare il nuovo partito. (NK, PAN, 597)

Kondicional se u novinskom jeziku ostvaruje kroz dve pretežne upotrebe. U novinskim oglasima javlja se kondicional sličan kondicionalu ublažene tvrdnje ili ličnog mišljenja (*condizionale di modestia*) npr. *Diplomato impiegherebbesi* ili *35enne esaminerebbe proposte* (Serianni 2000). Za iskazivanje neproverene vesti u jeziku štampe (pa i u naučnoj esejistici) upotrebljava se kondicional rezerve ili ograđivanja (*condizionale di dissociazione*) npr. *Il governo italiano si sarebbe dichiarato pronto a discutere* (Serianni 2000: 516) ili *affine alla pellagra sarebbe pure una malattia caratteristica del cane, detta ... [...] 'blacktongue'* (Serianni 2000: 516).

Za metadiskurs u štampi bitno je podvući čestu upotrebu konektora *praticamente*, *ovviamente*, *davvero*, *proprio* (Samardžić 2006: 46) koji imaju funkciju markera ograđivanja, sigurnosti i/ili stava. Naročito je zanimljiva upotreba markera *praticamente*.

Ovaj marker je „jezička majstorija kakvom se dobija na vremenu“ (Stević 2001b) i u govorenom jeziku ima funkciju ispunjivača ili verbalnog planiranja (Stević 2001b: 351). U pisanom jeziku njegova upotreba je dvojaka, čak antagonistička. Kad se odnosi samo na sledeći rečenični konstituent oslikava oklevanje i nepreciznost (kao *pressoché* ili *quasi*) te smo ga, u tom slučaju, tumačili kao marker ograđivanja. A kad ima frazalnu vrednost u značenju *stando alla pratica* kao marker sigurnosti i pojačanja. Serianni ističe sve češću upotrebu kao i priloga *abbastanza* koji bi trebalo izbegavati u pisanom stilu (Serianni 2000: 503). Pored toga što pojačava iskaz, ovaj marker najčešće je obeležje stava.

Uprkos prodoru neostandarda u štampu, novinski uvodnici uopšteno težili su formalnom registru i držali se konzervativnijih odluka (npr. *egli* umesto *lui*, *loro* umesto *gli* u dativu množine). Preovlađuje hipotaksa koja prati logičko nizanje argumenata i leksika puna opštih i apstraktnih termina (Bonomi 2002: 224). Neka novinarska pera lista *La Repubblica* kao što su Pansa i Scalfari odlučili su se za manje formalni stil i uticali su poslednjih godina i na ostale listove (Bonomi 2002: 224). Zbog svega navedenog, diskurs novinskih uvodnika sadrži elemente i formalnog registra i italijanskog neostandarda.

7.3.   *Žanrovske karakteristike korpusa*

U ovom poglavlju predstavimo korpus kao žanr akademskih i novinskih članaka/uvodnika. Navešćemo njihovu tipičnu žanrovsku strukturu i neke žanrovske osnovne odlike.

7.3.1. *Žanrovske karakteristike akademskih članaka*

Akademski ili naučni članak je sredstvo komuniciranja i afirmacije u akademskoj zajednici. Autori objavljuju akademske članke u stručnim naučnim časopisima i tako stavljaju na znanje široj akademskoj zajednici rezultate svog naučno-istraživačkog rada. Stoga na akademski članak možemo gledati kao podžanr pisanog akademskog diskursa (Blagojević 2008: 23).

Struktura akademskog članka oslanja se na naučnu aparaturu i uslovljena je konvencijama u datoj naučnoj disciplini. Postoje nekoliko vrsta akademskih članaka: originalni naučni rad, pregledni rad, monografska studija, kritičko izdanje naučne građe, kratko ili prethodno saopštenje i naučna kritika. U našem korpusu nastojali smo da izdvojimo

originalne naučne radove. Obavezni delovi akademskog naučnog članka su apstrakt, ključne reči, uvod, metod, rezultati i diskusija. Za razliku od prirodnih nauka, ove retoričke i strukturne celine u društvenim naukama se ređe eksplicitno iskazuju (Blagojević 2008: 24).

U člancima našeg korpusa uočili smo sličnu strukturu naučnog rada, ali i specifičnosti date naučne discipline. Članci iz didaktike i iz nauke o jeziku u većoj meri prate strukturu naučnog članka: u većini slučajeva naveden je apstrakt, ključne reči, a odeljci *Introduzione* i *Conclusioni* su gotovo obavezno naznačeni. Primetili smo još i varijantu *Conclusioni in itinere*. Poslednjih godina primećujemo da i u časopisima iz nauke o književnosti postoje apstrakti koji olakšavaju kataloški pregled časopisa. Reč je o naporu izdavača da na taj način uredi i članke starijeg datuma, te autori apstrakata nisu sami autori članaka (Santoro 2013).

Članci iz italijanistike imaju u proseku između 6000 do 7500 reči. U našem korpusu najkraći su članci iz didaktike (6101), slede članci iz nauke o književnosti (6671), a najduži su članci iz nauke o jeziku (7245).

7.3.2. Žanrovske karakteristike novinskih uvodnika

Uvodnici su novinski tekstovi na prvoj ili prvim stranicama koje potpisuje ili urednik lično ili neki ugledni novinar. Funkcija novinskih uvodnika nije da izveštava već da kritički rezimira aktuelne događaje, te pripada argumentacijskim tekstovima (Bonomi 2002: 224). Zbog neprikrivenog stanovišta novinara uvodnici se smatraju „najadekvatnijim primerom persuazivnog pisanja u svim zemljama koji postavlja standarde za pisanu persuaziju“ (Connor 1996: 143). Istovremeno, uvodnici spadaju u najčitaniji novinski žanr (Bell 1991) i imaju veliku ulogu u formiranju čitaočevog znanja i uverenja (van Dijk 1988), a samim timi šire, javnog mnjenja.

Interesovanje za strukturu, argumentaciju i ostala obeležja novinskih uvodnika raste od kraja osamdesetih godina prošlog veka. Naravno, najviše su se analizirali uvodnici na engleskom jeziku, ali i u poređenju sa finskim i nemačkim (Trikkonen-Condit & Lieflander-Koistinen 1989), španskim (Dafouz Milne 2008), makedonskim (Trajkova 2011) itd.

U strukturi uvodnika Bolivar (1994) otkriva trijadu (*triad*) kao minimalnu jedinicu interakcije (*minimum unit of interaction*) koja se sastoji od elemenata: *lead* (glavna misao ili ideja vodilja), *follow* (razrada) i *valuate* (zaključni sud/procena). *Lead* uvodi temu i poziciju, *follow* argumentuje i razlaže temu, a *valuate* okončava. *Lead* i *follow* mogu da se smenjuju nekoliko puta pre konačne evaluacije. Zanimljivo je istaći da se ovakva tročlana jedinica interakcije u pisanom jeziku može porediti sa jedinicom razmene u govorenom diskursu, npr. IRE¹⁵ modelu (Sinclair & Coulthard 1975).

Veoma sličnu tročlanu strukturu navodi van Dijk (1993) koja obuhvata rezime događaja, evaluaciju događaja, naročito radnji i aktera, i pragmatičan zaključak u vidu preporuke, saveta, upozorenja. Van Dijkova struktura potvrđena je i u kontrastivnom istraživanju uvodnika u poslovnim časopisima na engleskom, finskom i švedskom jeziku (Katajamäki & Koskela 2006).

U našem korpusu takođe preovladava van Dijkova struktura. Autori u uvodnom delu najčešće veoma kratko (nekad i u jednoj rečenici, a nekad i upitnoj rečenici) navode događaj o kome će diskutovati. Pošto je reč o događaju od ključne važnosti, nije neophodno njegovo detaljno predstavljanje. Odmah potom sledi kritika tj. evaluacija kojoj se posvećuje najduži deo teksta. Zaključak je često pretpostavka o budućim događajima ili moralna pouka.

Prosečna dužina članaka je od 600 do 850 reči. Izuzetak su članci iz lista *La Repubblica* koji su dvostruko duži (1230 reči).

---

15 IRE – *initiation, response, evaluation* (Sinclair & Coulthard 1975)

III DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: REZULTATI I DISKUSIJA

U ovom delu predstavljeni su kvantitativni i kvalitativni rezultati istraživanja. Najpre se govori o celokupnom metadiskursu, a potom o njegovim tekstualnim i interpersonalnim podvrstama i o svim njihovim kategorijama.

1. METADISKURS

Metadiskurs je učestaliji u novinskom nego u akademskom korpusu. Veća diskrepanca je u upotrebi interpersonalnog metadiskursa, dok je upotreba tekstualnog metadiskursa približno jednaka u oba korpusa.

Kako smo i pretpostavili (hipoteza 1), u oba korpusa pojedinačno učestaliji je interpersonalni metadiskurs. U akademskom korpusu upotreba interpersonalnog metadiskursa iznosi dve trećine upotrebe ukupnog metadiskursa, a u novinskom korpusu tri četvrtine (v. Tabela 15).

Tabela 15: Učestalost metadiskursa

na 1000 reči

METADISKURS	AK	%	NK	%	Δ AK – NK
TEKSTUALNI	14.36	36.92%	13.04	25.41%	1.32
INTERPERSONALNI	24.56	63.11%	38.29	74.59%	-13.73
UKUPNO	38.92	100%	51.33	100%	-12.41

Sledi detaljnija kvantitativna i kvalitativna analiza tekstualnog metadiskursa prema kategorijama. Definišaćemo najpre svaki marker kroz dosadašnje studije, pragmatiku funkciju, zatim ćemo uporediti učestalost i naposljetku diskutovati o kvalitativnim razlikama u upotrebi u oba korpusa.

2. TEKSTUALNI METADISKURS

Tekstualni metadiskurs se u oba korpusa upotrebljava između 13 i 14.5 markera na 1000 reči. Brojniji je u akademskom nego u novinskom korpusu, kako smo i naveli u hipotezi 3. Međutim, ne možemo reći da se naša pretpostavka potvrdila i za sve podvrste tekstualnog metadiskursa. Okvirni markeri i objašnjivači brojniji su u akademskom korpusu, ali su logički brojniji u novinskom.

Od ove tri najveće podvrste u oba korpusa najbrojniji su logički markeri. U akademskim člancima oni zauzimaju polovinu, a u novinskim tri četvrtine ukupnog tekstualnog metadiskursa. Slede okvirni markeri, pa objašnjivači. Upotreba okvirnih markera i objašnjivača je skoro dvostruko veća u akademskim nego u novinskim člancima (v. Tabela 16)

Tabela 16: Učestalost tekstualnog metadiskursa

Na 1000 reči

TEKSTUALNI METADISKURS	AK	%	NK	%	Δ AK – NK
LOGIČKI	7.26	50.55%	9.80	75.14%	-2.53
OKVIRNI	4.55	31.68%	1.93	14.79%	2.62
OBJAŠNIVAČI	2.55	17.77%	1.31	10.07%	1.24
UKUPNO	14.36	100%	13.04	100%	1.32

2.1. Logički/Tranzacioni markeri

2.1.1. Pragmatska funkcija

Logički ili tranzacioni markeri pomažu čitaocima da shvate pragmatske veze u argumentaciji (Hyland 2005: 50). Ukazuju na sastavne, suprotne i zaključne veze u autorovom razmišljanju i između diskursnih celina (Hyland 2005: 50). Hyland preuzima

podelu Martina i Rosea (2003: 110)¹⁶, ali izostavlja vremensku funkciju. U našem pisanom korpusu, te shodno tome i u našoj taksonomiji, vremenska metadiskursna funkcija ostvaruje se deiktički kroz okvirne markere (npr. *prima, poi, dopo, precedentemente* itd.).

Logičke markere smo podelili prema dominantnoj funkciji na aditivne, komparativne i konkluzivne markere. Aditivni imaju funkciju dodavanja argumenata i proširivanja na sledeći plan argumentacije. Komparativni porede argumente na osnovu jednakosti i sličnosti, razlika i alternacije. Konkluzivni ukazuju na kontinuirani odnos između uzroka i posledice.

2.1.2. Učestalost

Logički markeri brojniji su u novinskom nego u akademskom korpusu i to za čak četvrtinu. Od svih podvrsta logičkih markera najveću razliku u upotrebi zabeležili su markeri suprostavljanja koji se u novinskim člancima upotrebljavaju skoro dvostruko više nego u akademskim. S druge strane, markeri koji se za petinu više koriste u akademskim nego u novinskim člancima su konkluzivni markeri (v. Tabela 17).

Tabela 17: Učestalost logičkih tekstualnih markera

Na 1000 reči

LOGIČKI MARKER	AK	%	NK	%	Δ (AK-NK)
ADITIVNI					
afirmacije	1.90	26.16%	2.56	26.14%	-0.66
negacije	0.07	0.96%	0.09	0.88%	-0.02
KOMPARACIJE				0.00%	
podudarnosti	0.04	0.52%	0.03	0.31%	0.01

16 Martin i Rose (2003: 110) razlikuju sledeće funkcije: aditivna/sastavna (sastavna i alternativna), funkcija poređenja (po sličnosti i razlikama), vremenska (sukcesivna i simultana) i konsektivna (uzrok, sredstvo, svrha, uslov). Njihova podela se, u suštini, podudara sa starijom podelom Hallidayevih i Hasanovih (1976) veznika (kao jednog od kohezionih sredstava) na: aditivne, suprotne, uzročne i vremenske.

LOGIČKI MARKER	AK	%	NK	%	Δ (AK-NK)
suprostavljanja	2.52	34.72%	4.67	47.71%	-2.15
alternacije	0.05	0.74%	0.11	1.12%	-0.06
KONKLUZIVNI	2.68	36.89%	2.33	23.84%	0.34
UKUPNO	7.26	100.00%	9.79	100.00%	-2.53

Kvalitativna analiza koja sledi doprineće boljem upoznavanju prirode tekstualnog metadiskursa u oba ispitana korpusa.

2.1.3. Aditivni logički markeri

U aditivne markere spadaju sastavni i dopunski veznici, ali i brojni prilozici sa značenjem proširivanja. Pošto se mogu dodavati potvrđni ($A \wedge B$) ili odrični argumenti ($A \bar{\vee} B$), možemo ih tako i razvrstati, iako je u suštini reč o istoj funkciji proširivanja.

2.1.3.1. Aditivni markeri afirmacije

U oba korpusa zabeležili smo sledeće aditivne markere afirmacije: *aditivno e, in/per aggiunta, in/di più, oltretutto*. Ispitali smo i uvrstili i tekstualnu upotrebu markera *anche, pure, altresì* i *inoltre*, iako oni retko povezuju rečenice i imaju vrednost pojačavanja (Samardžić 2006: 52).

U oba korpusa najbrojniji je marker aditivno *e*, iako se novinskom upotrebljava skoro tri puta češće. Kad povezuje delove teksta aditivno *e* je blisko najavljiivačima, topicalizatorima i objašnjiivačima jer uvodi novu temu i objašnjenje prethodnog. Izdvojili smo sledeći primer upravo zbog nizanjanja nekoliko aditivnog markera *e* kojima se uvodi i najavljuje nova tema (*E qui ci domanderemo*), nudi dodatno objašnjenje (*E non aveva adoperato*) i opet menja tema (*E ora osserviamo*).

E qui ci domanderemmo: «Aveva Enea pensato di che profitto poteva esser per lui lo spavento di Anchise e Creusa? E non aveva adoperato un po' d'artificio a farlo crescere, per farlo fruttare? Il nostro autore protesta di non ne saper nulla...

» *Queste parole del Manzoni, mutati quei due nomi, sembrano suggerite dalla lettura di Virgilio. E ora osserviamo con Pascoli la luna.* (AK, LET, 31)

Autori novinskih članaka se često odlučuju da razdvajaju jednu rečenicu na dve, čak i kad to nije neophodno. Na ovaj način autori doprinose živosti teksta i naglašavaju kratki sadržaj koji sledi.

Berlusconi sembra voler sopravvivere a se stesso. Ma se non è in grado di adottare, per l'opposizione della Lega, provvedimenti seri ed equi, non solo sulle pensioni, ne tragga le conseguenze. E in fretta. (NK, CDS, 16)

Dramatičnost novinskog teksta ilustruje i sledeći primer. Rečenice su kratke, mogu biti i bez glagola, čak sastavljene od samo jedne reči, a aditivno *e* ima ujedno i vremensko-uzročno-posledičnu notu.

Prima il Paese. L'Italia non è la Grecia. È la settima economia al mondo, la seconda industria manifatturiera d'Europa. Ha più patrimonio che debiti. È ricca il doppio della Spagna. È perfettamente solvibile. Fine. Non merita ironie e sarcasmi. Ma il rispetto deve conquistarselo. E poi pretenderlo. (NK, CDS, 16)

Marker *in più* javlja se pet puta češće u novinskom nego u akademskom korpusu i odvaja se zarezom.

Impresa epica, pressoché impossibile, a meno che non ci si affidi a misure lacrime e sangue a petto delle quali la manovra imposta da Giuliano Amato nel 1992 apparirebbe una dolce carezza: altro che i 90mila miliardi di tagli di allora, qui ne occorrerebbero almeno il doppio. In più, da anni l'Italia cresce a passo di lumaca mentre la Germania corre a una velocità tre volte superiore: (NK, ESP, 411)

Upotreba markera *in aggiunta* i *oltretutto* ujednačena je u oba korpusa. U veoma sličnoj upotrebi javljaju se još i *per di più* i *oltre a ciò*.

;nell'asserzione la sequenza è invece discendente, ovvero $H+L^*$, il massimo locale di F_0 è cioè allineato con la sillaba pretonica, mentre il target basso si raggiunge di norma nella prima metà della sillaba nucleare. In aggiunta, la

sillaba nucleare dell'esclamativa non-wh è interessata da un cospicuo rallentamento temporale, e da un innalzamento dell'intensità, una commistione di effetti acustici che assicura, rafforzandola, l'identità categoriale dell'esclamativa (AK, LIN, 70)

Possono cambiare governo, se vogliono (può darsi che sia questo l'esito, invece del referendum); eppure qualsiasi scelta di politica economica, compresa l'insolvenza totale e l'uscita dall'euro, non potrà sottrarli ad una austerità durissima. In più, l'attesa del referendum alimenta il peggior contagio in tutta l'area, perché i mercati si scatenano sulle ipotesi di cui sopra. Oltretutto, al primo sondaggio che preveda una vittoria del no, potrebbero essere i greci stessi a spostare in massa i propri capitali all'estero: cercando ciascuno di salvare il proprio patrimonio, tutti insieme porterebbero alla rovina il Paese. (NK, STA, 266)

Markeri *in più*, *in aggiunta*, oltretutto, *per di più*, *oltre a ciò*, *inoltre* posebno naglašavaju drugi element koji se dodaje.

Oltretutto može imati i anaforičku vrednost kad ističe prethodno rečeno, vrednost intenzifikatora kao i *soprattutto*, *innanzitutto*, *prima di tutto*.

Najveću razliku u upotrebi zabeležio je marker *inoltre* jer se u akademskom upotrebljava čak osam puta češće nego u novinskom korpusu. Na početku rečenice ima značenje *bisogna aggiungere* ili *conviene sapere* (Samardžić 2006: 58), može da mu prethodi aditivno *e* i često se odvaja zarezom.

La ragione principale a sostegno di questa posizione è che l'acquisizione di una L2 sarebbe favorita maggiormente quando gli apprendenti vengono esposti in modo coerente a una sola lingua alla volta. Inoltre, dato che gli apprendenti molto spesso hanno solo la classe come luogo di pratica della lingua straniera, l'uso della L1 ridurrebbe inevitabilmente il tempo di esposizione alla stessa. (AK, DID, 3)

Pošto je reč o nizanju argumenata, markeru *inoltre* mogu da prethode okvirni markeri, tj. najavljiivači/nabrajivači (*primo*, *innanzi tutto*, *in primo/secondo luogo*, *dapprima*) i

nastavljači niza (*poi, dopo*) i/ili da uslede najavljiivači kojima se zaključuje niz (*infine, per concludere*). Ova upotreba javlja se samo u akademskom tekstu.

Va innanzi tutto rilevato che, al pari degli animali ricorrenti in altre similitudini del poema (basti qui menzionare i colombi di Purg. Ii 124-32, le pecorelle di Purg. Iii 79-87, le pole di Par. Xxi 34-42), la capra è, tra le altre cose, anche espressione di quella umiltà e modestia che Dante considera come somma manifestazione di autentica grandezza: virtù che al termine del tragitto purgatoriale egli sente di avere quasi per intero recuperato, dopo essere incorso in quel peccato di superbia intellettuale che Beatrice severamente gli rinfaccerà durante l'inflessibile processo da lei di lì a poco intentatogli. Si tenga inoltre conto che le capre erano nel mondo ebraico considerate animali puri e in quanto tali idonei ai sacrifici: particolarità, questa, che bene sembra adattarsi alle tante azioni sacre che nel giardino edenico vedranno il pellegrino protagonista. (AK, LET, 42)

Samo u novinskom korpusu pojavljuje se marker *Come se non bastasse* koji se može tumačiti kao oštirija varijanta *inoltre* sa pojačanom negativnom konotacijom.

Come se non bastasse, ecco condonate dalla signora Moratti le contravvenzioni e cancellato oggi l'ecopass da lei stessa voluto ieri. Pentitismo da ballottaggio. (NK, ESP, 394).

U ulozima sastavnog veznika javlja se još i *pure*, ali ovaj marker u funkciji aditivnog markera retko povezuje rečenice, već preovlađuje njegova adverbativna vrednost.

Anche perché non è solo a Milano che la Lega perde consensi. Pure nell'altra grande città del Nord, a Torino, il test per il partito del governatore piemontese Roberto Cota non è certo rassicurante. (NK, STA, 298)

Marker *anche* u funkciji aditivnog tekstualnog konektora takođe retko, tek deseti deo ukupne upotrebe u oba korpusa.

Trova posto negli istituti professionali ben il 40,6% dei ragazzi stranieri che prosegue gli studi (i ragazzi italiani che li frequentano rappresentano invece il

20,6%). *Anche le appartenenze nazionali sono, come abbiamo già visto, molto varie.* (AK, DID, 12)

U novinskom korpusu markeru *anche* često može prethoditi aditivno *e*, ali i adverbativno *ma*. U slučaju iscepkane i dramatične novinske rečenice nad tekstualnom prevlađuje njegova vrednost intenzifikatora.

La Sinistra Arcobaleno è scesa dall'11 al 3 per cento. L' elettorato di Casini è rimasto stabile per poco più di un terzo, ma il resto dei consensi raccolti provengono dal centrodestra e dal centrosinistra ai quali cede a sua volta percentuali importanti. Ma anche la Lega ha avuto il suo sisma e non da poco. E anche Di Pietro. Sismi positivi per entrambi. (NK, ESP, 477)

2.1.3.2. Aditivni markeri negacije

U funkciji aditivnog tekstualnog markera javljaju se *neanche*, *neppure*, *nemmeno* i *né*. Retko se javljaju kao tekstualni markeri, ali nešto češće u novinskom korpusu upravo zbog iscepkane sintakse.

E' nero su bianco: il mondo della politica sempre più bulimico e obeso non ce la fa proprio a impegnarsi in una dieta radicale. Neanche in momenti come questo. (NK, CDS, 86)

Era una persona di notevole spessore. Nella famiglia mafiosa di cui faceva parte aveva avuto una posizione di grande rilievo. Sapeva molte cose non solo sull'organizzazione di Cosa Nostra, ma sui personaggi della Cupola, sugli obiettivi, sui contatti con il secondo livello (che erano professionisti o dirigenti locali dei partiti) e sui riferimenti di terzo livello (che erano uomini politici nazionali). Ma su questi ultimi non volle parlare. Neppure con i magistrati che lo interrogavano volle parlare in modo esplicito. (NK, ESP, 462)

L'atteggiamento che anima gli adulti, benché sia di tipo eminentemente utilitaristico e si possa ritenere, perciò, strumentale, anziché integrativo (Gardner, Lambert 1972), dà origine ad una motivazione intrinseca e duratura, che non risente di condizionamenti esterni, come premi, incentivi ecc. (Titone 1987), ma

si regge sulla consapevolezza che la lingua straniera rappresenta la risposta ad un'esigenza molto chiara. Nemmeno gli adulti, però, sono immuni dai rischi del filtro affettivo, che si innalza se i contenuti insegnati sono commisurati al loro livello di competenza linguistica...(AK, DID, 19)

Si pensi al buco di 140 milioni della città di Catania, ai 500 milioni del Comune di Roma, ai 10 miliardi della sanità in Lazio, tutti prontamente ripagati dallo Stato. Né tranquillizza l'esperienza tedesca, che i federalisti spesso citano. (NK, CDS, 80)

2.1.4. Komparativni logički markeri

Komparativne markere podelili smo prema odnosu između dva argumenata koji se porede na:

- 1) komparativne markere podudarnosti/izjednačavanja ($A \cong B$)
- 2) komparativne markere suprostavljanja ($A \neq B$)
- 3) komparativne markere alternacije ($A \vee B$)

Razlika između aditivnih markera i markera izjednačavanja/podudarnosti nije velika. Aditivnim markerima se proširuje plan sadržaja, a markerima izjednačavanja sadržaj koji sledi postavlja se na isti plan prethodog sadržaja. Takođe nije velika razlika ni između markera suprostavljanja i markera alternacije. Markeri suprotnosti ističu suprotan „predznak“ između argumenata, dok markeri alternacije isključuju i poništavaju jedan drugog.

2.1.4.1. Komparativni markeri podudarnosti/izjednačavanja

Markeri podudarnosti ili izjednačavanja u funkciji tekstualnog metadiskursnog markera su takođe veoma retki u oba korpusa i njihova upotreba je ujednačena.

Zabeležili smo upotrebu *allo stesso tempo*, *allo stesso modo*, *analogamente*, *ugualmente*, *contemporaneamente* u oba korpusa. U novinskom se najčešće upotrebljava *allo stesso tempo*, te samim tim i argumentacija na osnovu izjednačavanja na vremenskom planu.

Senza la decisione di Veltroni di correre da solo, Silvio Berlusconi non avrebbe rotto gli indugi e dato vita al Popolo della libertà e, allo stesso tempo, centristi e sinistra radicale non si sarebbero uniti in nuove aggregazioni.

U novinskim tekstovima izjednačavanje argumenata na vremenskom planu približava argumentaciju propozicionom sadržaju tj. vremenskom nizanju događaja. Time se postiže prividna objektivnost.

La Fiat porta sicuramente a casa un punto importante, gli accordi che ha realizzato con Cisl e Uil in deroga al contratto nazionale sono stati riconosciuti pienamente validi dal magistrato a riprova che sia l'azienda sia i sindacati si sono mossi dentro una cornice di razionalità e buon senso. Allo stesso tempo però Ciocchetti condanna la Fiat per atteggiamento antisindacale nei confronti della Fiom, che pure quell'accordo da lui appena validato non ha firmato.

U akademskom korpusu brojniji je marker *allo stesso modo*. Argumenti se izjednačavaju na planu načina, a ne na planu vremena.

Abbiamo comunque ritenuto utile conservare memoria della loro attestazione, anche se siamo consapevoli che il loro statuto neologico risulta obiettivamente meno forte e sostenibile. Allo stesso modo dobbiamo riconoscere l'eterogeneità delle neoformazioni raccolte, che nasce dalla volontà di certificare la diffusione di usi lessicali nuovi, come per esempio la proliferazione di sigle straniere e italiane, attraverso una documentazione più ampia possibile. (AK, LIN, 51)

U novinskom korpusu nakon *allo stesso modo* može uslediti i *contemporaneamente*, opet da bi se istakla vremenska veza.

Al termine dei lavori, sbrigati nello spazio di una mattinata, Berlusconi infatti s'è astenuto, unico in tutto il sinedrio dei dirigenti del centrodestra, per testimoniare la sua insoddisfazione sul compromesso finale. E poco dopo, davanti all'assemblea degli albergatori italiani, ha ripetuto il solito ritornello del presidente del Consiglio che in Italia non ha alcun potere, dell'impossibilità di fare una legge come si deve, attraversando i mille passaggi previsti dalla Costituzione proprio per limitare il potere del premier, e di un Paese governato

in realtà dalla magistratura di sinistra e dalla lobby dei giornalisti. Si fingeva, insomma, insoddisfatto, mentre in cuor suo gongolava per aver portato a casa la posta a cui aveva puntato fin dall'inizio.

Allo stesso modo, e quasi contemporaneamente, Fini recitava la parte del vincitore. (NK, STA, 338)

Najveća razlika je u upotrebi markera *analogamente* koji je ujedno i najbrojniji marker u akademskom korpusu, a u novinskom se javlja svega jednom. Prevaguje ovog markera u akademskom korpusu možemo objasniti kognitivnom notom koju nosi ovaj marker, „*ragionando in termini analoghi*“.

Del resto il tedesco avrebbe voluto un condizionale: könnte geschehen (potrebbe succedere). Analogamente pare spiegarsi l'uso del condizionale nella frase seguente: (AK, DID, 11)

;mentre al centro, secondo una ripartizione trimembre più allentata e i cui verbi esprimono soltanto stanchezza, compaiono i «cavalli dei carabinieri», le «pattuglie», i «compagni d'armi» invano tesi a dargli la caccia. Analogamente, sarà dello scrittore l'immagine poetica delle spighe «che chinavano il capo e dicevano sì ai mietitori» e l'articolazione sintattica che vede all'enumerazione «pattuglie, squadriglie, vedette» fare riscontro chiasticamente, dopo l'enunciazione del predicato, la serie di complementi «di giorno, di notte, a piedi, a cavallo, col telegrafo», anche se in entrambi i casi non ci allontaniamo dalla sensibilità, anche linguistica, popolare. (AK, LET, 38)

Kao *hapax legomenon* u funkciji markera podudarnosti/izjednačavanja je *alla stessa stregua* jer se javlja samo jednom i to u novinskom korpusu, iza koje sledi eksplikativno *infatti* kojim se ujedno pojačava i iskazuje i autorov stav.

Un'idea che, se generalizzata, finisce per mortificare la dignità dell'uomo. Alla stessa stregua, infatti, anche i comportamenti opposti di bontà e generosità dovrebbero essere considerati frutti del caso, il rovescio altrettanto fatale di una propensione maligna. (NK, STA, 374)

2.1.4.2. Komparativni markeri suprostavljanja

Komparativni markeri suprostavljanja najbrojniji su komparativni markeri u oba korpusa. U novinskim člancima su čak najbrojniji markeri tekstualnog metadiskursa i čine skoro polovinu ukupne upotrebe tekstualnog metadiskursa. U akademskom korpusu se skoro dvostruko manje upotrebljavaju, 2.52 markera na 1000 reči nasuprot 4.67 u novinskom korpusu.

Pored velike učestalosti zabeležili smo i veliki broj manifestacija markera suprotnosti. Tako u oba korpusa pojavljuje se preko 20 različitih markera suprotnosti kao što su: *ma*, *però*, *tuttavia*, *nondimeno*, *eppure*, *anzi*, *bensi*, *invece*, *nonostante ciò*, *ciononostante*, *sennonché*, adverzativno *comunque*; sastavni veznik *e* sa adverzativnim značenjem, adverzativno *intanto*, *d'altra parte*, *peraltro*, *al contrario*, *per contro*, *d'altro canto* i *d'altronde*, *a differenza di*, *ora*. Neki od markera imaju adverzativnu (npr. *a differenza di*, *ma*, *però*), a neki adverzativno-koncesivnu vrednost (npr. *nonostante ciò*, *ciononostante*).

Podvučeni oblici su višeznačni:

- *Anzi* može da ima i vrednost proširivanja i preciziranja, te je blizak i objašnjivačima
- *Comunque* kad ima adverzativno značenje slično značenju *tuttavia*. Inače, *comunque* može i da rezimira sa potvrdnim ili konkluzivnim značenjem
- *Intanto* može imati i konkluzivnu vrednost, kao i svoju osnovnu vremensku
- *Ora* može imati i konkluzivno značenje, kao i funkciju najavljiivača

Zbog velikog broja markera navešćemo primere najučestalijih, kao i primere markera čija se upotreba najviše razlikuje u oba korpusa.

U oba korpusa najbrojniji je marker *ma*, ali smo novinskom zabeležili blizu 1200 kolokacija, što je tri puta više nego u akademskom. Kao tekstualni marker javlja se uvek u inicijalnom položaju i ima jaču ekspresivnu vrednost nego što je to slučaj kada kao veznik stoji u granicama složene rečenice (Samardžić 2006: 72).

Suprotnost pomoću markera *ma* je omiljeno ekspresivno sredstvo novinskih autora. Scalfari u jednom članku upotrebljava ovaj marker po sedam, osam ili čak jedanaest puta. U članku od 7. avgusta 2011. (u korpusu pod rednim brojem 178) Scalfari svaku devetu rečenicu počinje ovim markerom.

Montanelli u tekstu od 20. januara 2000. (u korpusu pod rednim brojem 130) dužine 643 reči i 36 rečenica ima čak 6 tekstualnih markera *ma*, što znači da svaka šesta rečenica počinje ovim suprotnim markerom. U nastavku navešćemo ovaj tekst u celosti.

Raccolgo alla svelta, e un po' alla rinfusa (la notizia della sua morte ci coglie di sorpresa e a tarda ora), i miei pochi ricordi su Craxi. Non ebbi con lui nessuna familiarita', e ci avro' parlato, si' e no, tre volte. Mi dette dapprincipio una incoraggiante impressione di energia, risolutezza, rapidita' di riflessi. Solo un po' piu' tardi mi parve di capire ch' egli aveva anche una spiccata – e funesta – propensione a considerare nemici tutti coloro che non si rassegnavano a fargli da servitori. Sono pochi, intendiamoci, i politici immuni da questo vizio. Ma alcuni di essi fanno almeno mascherarlo. Craxi era di quelli che l' ostentano sino ad esporsi all' accusa di „culto della personalita“: un culto che, a quanto pare, dentro il partito gli riuscì d' imporre, e molto forse gli giovò a tenerlo in pugno; ma che, trasferito sul piano nazionale, avrebbe potuto procurargli seri guai. Non perche' a noi italiani certi atteggiamenti dispiacciono, anzi. Ma perche', in fatto di guappi, siamo diventati, dopo Mussolini, molto piu' esigenti: quelli di cartone li annusiamo subito. Ricordo la bagarre finale del congresso al Midas di Roma (nel luglio 1976), che lo acclamo' trionfatore. Fra le tante accuse che gli sconfitti lanciarono contro di lui, c' era anche quella di non essere „un vero socialista“. Nel commento che gli dedicai sul mio giornale, scrissi che, al posto di Craxi, avrei adottato quella definizione come slogan di propaganda elettorale: chissà', dicevo, quanti voti gli avrebbe portato. Da quel momento, a Milano, ci fu una moda – Craxi, o una Craxi – moda. I salotti se lo contendevano, le signore lo trovavano perfino avvenente, o almeno sexy. Purtroppo per lui il consenso non si tradusse mai in voti. I suoi sociologi (ne aveva tra i piedi, poveraccio, anche lui) dicevano che quei mezzi insuccessi il Psi li doveva al fatto che non riusciva a far breccia nel „terziario avanzato“. Io non so cosa sia il terziario avanzato. Ma ero convinto

che la delusione elettorale fosse dovuta, prima che su di lui si scatenasse la tempesta di tangentopoli, al deterioramento della sua immagine. Piu' che audace, l'uomo appariva spavaldo; piu' che efficiente, ingombrante; e piu' che autorevole, insolente. Insomma, come ho detto, in fatto di guappi, dopo Mussolini, noi italiani avevamo imparato a distinguere quelli di cartone. E Craxi, anche se non lo era, nella tempesta lo apparve. Nel merito delle accuse che gli piovvero addosso, non voglio entrare. Forse ci furono delle esagerazioni e degli accanimenti. Forse in cio' che ha detto sua figlia dinanzi al cadavere del padre – „Non e' morto, lo hanno ammazzato“ – c' e' qualcosa, e piu' che qualcosa, di vero. Ma dobbiamo ammettere che la sua battaglia d' imputato Craxi la condusse proprio da guappo di cartone, e ne sbaglio' tutta la sceneggiatura. Peccato. Era la prima volta che il partito socialista italiano aveva trovato un uomo, se non di Stato, almeno di governo, che lo aveva liberato dalla subalternanza al Pci, e condotto su posizioni democratiche, europeistiche e atlantiche. Lo avra' anche fatto con metodi alquanto spicciativi e disinvolti, piu' da padrino che da leader. Ma mi chiedo se avrebbe potuto usarne di diversi per avere ragione dei vecchi tromboni del massimalismo populista e piazzaiolo con le loro clientele incrostate da decenni. E mi chiedo anche quanto contribuirono alla sua crocefissione i rancori e le acredini che si era lasciato dietro. Ma nella difesa si perse, e non per mancanza, ma forse per eccesso di coraggio. Perche' di coraggio ne aveva. Non ricordo in quale occasione, una volta seguì sul video un intervento di Craxi dal suo banco di governo alla Camera. Per due volte s' interruppe alla ricerca di un bicchier d' acqua. Per due volte Andreotti, che gli sedeva accanto, glielo porse. E per due volte egli lo bevve. (NK, CDS, 130)

Marker *però* se upotrebljava šest puta češće u novinskom korpusu, ali od ukupno 336 kolokacija samo 34 su izrazito tekstualni markeri¹⁷. Pored markera *ma* i *però*, u novinskom se preferiraju još *eppure*, *anzi*, *invece*, *comunque*, *d'altra parte*, *del resto*.

---

¹⁷ Marker *però* je veoma pokretljiv, ali smo uzimali samo njegovu upotrebu na početku rečenice jer onda ima istu tekstualnu vrednost kao i *ma*.

Od svih suprotnih markera u akademskom se jedino više koriste *tuttavia*, *nondimeno*, *intanto*, *al contrario* i *a differenza di*. Zanimljivo je primetiti da isti autori upotrebljavaju po pravilu iste tekstualne markere. Primera radi, autor Cuzzolin u članku iz lingvistike (redni broj 57) koristi *tuttavia* čak sedam puta. Isti autor ne pokazuje doslednost u upotrebi zareza iza markera *tuttavia*.

Da questa pur sommaria descrizione del fenomeno è evidente che il caso in questione è differente da quello, più noto nella letteratura, in cui parlanti di estrazione sociale medio-bassa, assai spesso dialettofoni e di scarsa scolarizzazione, usano il pronome le al posto di gli, spesso fino al punto da sostituirlo completamente. Tuttavia, come si vedrà più avanti, non è affatto improbabile che i due fenomeni siano correlati. (AK, LIN, 57)

È evidente che quanto è stato sostenuto finora dovrebbe essere comprovato da analisi sistematiche che qui non sono state fatte; ma, per il tipo di errore, è possibile che sia difficile costituire un corpus di esempi numericamente consistente. Tuttavia non credo che sia questo l'aspetto per il quale queste note possono avere interesse; semmai interessanti potrebbero rivelarsi le prospettive di analisi che si aprono per l'interpretazione di un fenomeno che, come ho già anticipato, non ha trovato una spiegazione convincente. (AK, LIN, 57)

Markeri *nondimeno* i *intanto* upotrebljavaju se samo u akademskim člancima.

Siccome la spiaggia di Dante non era molto inclinata, e il suo andare per essa non era molto faticoso come al cominciar dell'erta, il Poeta avrà voluto far notare che andava per questa spiaggia come se andasse in pianura, senza che il corpo lasso se ne risentisse. Ma il suo bravo e caro figliolo Pietro, Dottore in utroque, giudice a Verona e altrove, uomo fornito di varia se non profonda dottrina, [...] spiegò che il pie fermo è sempre il più basso per chi procede claudicando, in senso allegorico, s'intende, poiché in senso letterale neanche a chi claudica salendo una scala o un pendio un po' ripido accade mai che il pie fermo sia sempre il più basso. Nondimeno la letteratura intorno al pie fermo s'è venuta arricchendo, specialmente in questi ultimi anni, con grande sfoggio di sapienza biblica e

teologica e di sottili accorgimenti enigmistici, più atti a confondere che a convincere». (AK, LET, 41)

Anzi, comunque i ora su višeznačni. Adverzativno *anzi* se uvek javlja nakon rečenice koja ima negativan smisao i ima značenje *invece, al contrario*. Često ima i vrednost intenzifikatora:

Dante non esprime affatto la propria rinuncia al demonio, ma anzi manifesta una fortissima resistenza, dovuta al terrore delle fiamme, a sottoporsi al rituale purificatorio (AK, LET, 42)

Pored toga, *anzi* može da ispravlja i pojačava prethodni iskaz. U tom slučaju, pored vrednosti intenzifikatora, ima i značenje objašnjivača.

Manca un progetto, anzi: un Progetto, un'idea forte . (AK, DID, 4)

U našem korpusu pojavljuju se dve različite vrednosti markera *comunque*. Preovlađuje adverzativna vrednost.

La scelta di evidenziare, e quindi includere, anche alcuni verbi al passato remoto, più difficilmente presente nei livelli A1-A2, può essere utilizzata come primo input di una forma più rara nella lingua parlata, ma comunque ritrovabile, per esempio, nelle parti narrative degli articoli dei quotidiani o nella narrativa tout court. (AK, DID, 18)

Pored adverzativnog značenja, *comunque* sažima prethodni izkaz i uvodi zaključak (više u tački 3.2.3.).

Ora retko ima adverzativnu vrednost i blisko je značenju *d'altra parte*. U korpusu ora je najčešće deiktički marker koji najavljuje sledeći sadržaj, a može i da ima konkluzivnu funkciju kao *dunque, ebbene*.

Insomma, il mio cruccio, lo scrivo apertamente, è che si vede poco della ricerca scientifica della linguistica, diciamo del Novecento, nelle moderne grammatiche dell'italiano. Ora, mi si dovrebbe far presente che la teoria o le teorie linguistiche

moderne non sono realmente "competitive" nei confronti della teoria "classica" della grammatica tradizionale, nel senso che non spiegano né di più né meglio i fatti linguistici (dell'italiano nella fattispecie). Cioè a dire che la grammatica tradizionale, una volta ripulita e ammodernata, tolta la polvere del tempo che la impacciava, funziona tuttora benissimo e rende conto in modo soddisfacente delle strutture dell'italiano. Se le cose stessero davvero così, non ci sarebbe niente da obiettare. Il fatto è che secondo me, le cose non stanno proprio così. (AK, DID, 25)

2.1.4.3. Komparativni markeri alternacije

Komparativni markeri alternacije upotrebljavaju se retko. U akademskom 0.05 na 1000 reči, a u novinskom 0.11 na 1000 reči. Izdvojila se upotreba sledećih markera alternacije: *oppure*, *altrimenti*, *in caso contrario*, *diversamente*. Svi markeri su češći u novinskim člancima. *Oppure* je dvostruko češći u novinskom korpusu. Može da ukaže na neku negativnu posledicu nakon nekog saveta ili upozorenja, kao u sledećem primeru:

Lo tsunami politico mediorientale può essere quella «sfida esterna» ai più vitali interessi della sicurezza dell'Europa in grado di far fare un salto di qualità all'integrazione europea. Oppure, può essere lo scoglio che la farà definitivamente naufragare. (NK, CDS, 49).

Na isti način u sledećim primerima upotrebljavaju se i *altrimenti* i *in caso contrario*:

Chi vuole difendere l'unità nazionale deve impegnarsi, con atti concreti, per cambiare le condizioni del Sud. Altrimenti, la lotta fra simboli e controsimboli avrà, alla fine, un esito scontato. (NK, CDS, 81)

Oppure je višeznačan jer može da ima i vrednost objašnjivača i reformulatora:

Un Ciampi è molto difficile trovarlo ma non impossibile. Oppure, come s'è detto, un personaggio del centrodestra che dia garanzie a tutti. (NK, REP, 195)

U sledećem primeru novinar Ezio Mauro iskoristio je marker *altrimenti* da uvede negativnu posledicu, tj. negativni stav, eksplicitno izražen i pomoću markera stava (*è lecito pensare*) prema Berluskonijevoj vladi.

Ma la politica è credibile quando le istituzioni sono credibili. Berlusconi dimostri finalmente che la legge è uguale per tutti, e si difenda davanti ai magistrati, senza criminalizzarli. Altrimenti, è lecito pensare che il suo piano economico è un diversivo per sfuggire a uno scandalo che lo sovrasta, perché non può dire la verità agli italiani. (NK, REP, 185)

Di più: anche in presenza di ipotesi di reato, una democrazia sana, che non voglia scadere al livello di chi quei reati eventualmente abbia commesso, prima di lapidare chicchessia aspetta una sentenza passata in giudicato. In caso contrario, trattasi di linciaggio, non di giustizia. (NK, CDS, 102)

Nasuprot prethodnim primerima gde iza markera sledi negativna posledica, *oppure* može da uvide pogodniju alternativu:

Ma la democratizzazione è un processo difficilissimo. Può finire nel caos. Oppure, attraverso la democratizzazione, possono arrivare al potere forze illiberali (Hamas vinse regolarmente le elezioni a Gaza). (NK, CDS, 54)

Diversamente se veoma retko upotrebljava kao tekstualni konektor alternacije, ali smo izdvojili sledeći primer:

L'imperativo categorico è far capire al mondo che la Grecia verrà salvata e nessun Paese dell'euro sarà abbandonato. Ma, ammesso che si vada d'accordo su come distribuire gli oneri, resta da definire una direzione efficace e tempestiva del Fondo salva Stati. Diversamente, l'Eurozona patirà un handicap grave rispetto ai concorrenti con una moneta e un governo. E le prime incertezze sul debito di Paesi solidi come Francia, Olanda e Austria suonano un altro campanello d'allarme. (NK, CDS, 35)

2.1.5. Konkluzivni logički markeri

Konkluzivni markeri su najpre i zaključni veznici i ukazuju na kontinuirani odnos između uzroka i posledice ($A \Rightarrow B$). U ovu grupu spadaju pre svega zaključni veznici i konektori.

Upotrebljavaju se češće u akademskom (2.53) nego u novinskom korpusu (2.01). Zabeležili smo upotrebu sledećih konkluzivnih markera: *quindi*, *dunque*, *pertanto*, *perciò*,

allora, per questo, per cui, di conseguenza, ebbene, insomma, comunque, zaključno *e, sicché, laonde, ora, infine*. Veoma retko upotrebljava se još i *tutto sommato*. Od posledičnih veznika u ulozi tekstualnog konektora pojavio se samo *cosicché*. Svi navedeni markeri (osim *ebbene* i *insomma*) češće se upotrebljavaju u akademskim člancima, primera radi, marker *quindi* tri puta, a marker *pertanto* osam puta češće.

Podvučeni markeri su polisemični:

- ***Dunque*** može da ima i vrednost topikalizatora, odnosno da ukazuje na promenu teme, naročito ako se javlja samostalno, holofrastički, ili unutar rečenice (Samardžić 2006: 82). Pored toga, ***dunque*** može da ima čak i vrednost reformulatora, naročito ako se nađe u sredini rečenice, odvojen interpunkcijom (Ferrari 2005).
- ***Insomma*** sadrži pored vrednosti zaključivanja i vrednost sažimanja prethodnog iskaza, te se može svrstati i u objašnjivače, odnosno reformulatore.
- ***Comunque*** ima konkluzivno značenje blisko značenju *allora, dunque* itd.: npr. *Né Berlusconi, né Umberto Bossi hanno capito la posta in gioco; e **comunque**, non sono stati in grado di controllare le proprie truppe parlamentari.* (NK, CDS)
- ***Ora*** pored zaključne može imati i adverzativnu vrednost, kao i funkciju najavljiivača.

Za razliku od drugih tekstualnih markera konkluzivni logički markeri pokazuju pokretljivost u tekstu. *Dunque, quindi* i *perciò* pokazuju laku pokretljivost svojstvenu priložima, te se nazivaju još i priloškim koordinatorima (*operatori di coordinazione avverbiali*) (Renzi 1998:III:2.4). *Ebbene, per questo* i *per cui* uvek stoje na početku drugog elementa koordinacije, a *pertanto* se može naći sa obe strane reference, kao i na početku rečenice (Samardžić 2006: 83-84).

Markeri kao što su *quindi, pertanto, perciò, per questo, per cui, di conseguenza* imaju snažnu deduktivnu konotaciju, dok *dunque* i *allora* mogu da nastave prethodnu temu ili čak uvedu novu, te su bliski i okvirnim markerima (najavljiivačima i topikalizatorima).

Chomsky 1999 mette in luce il fatto che aspetti delle politiche totalitarie e dei regimi reazionari si realizzano in vari modi anche nelle democrazie occidentali,

dato che “le moderne forme di democrazia si basano sulla manipolazione consapevole delle abitudini e delle opinioni organizzate delle masse attraverso la propaganda continua e sistematica da parte delle minoranze intelligenti per ottenere il controllo dell’opinione pubblica. Sotto questo aspetto, le moderne democrazie parlamentari hanno elementi di leninismo così che esiste un’analogia fra marxismo-leninismo e progressismo democratico (Chomsky 1999: 69-71). Quindi, se le richieste di tutela dei diritti linguistici mettono in campo forti contrasti ideologici e culturali, è perché toccano uno dei meccanismi principali di organizzazione della società. (AK, LIN, 67)

S’intende che il voto disgiunto può essere applicato anche ai «secondi partiti». Per esempio, uno a Veltroni e uno a Bertinotti; oppure uno a Casini e uno a Berlusconi. In tal caso il voto ai minori sarà sprecato ai fini del premio di maggioranza, ma utile per la loro sopravvivenza, per superare lo sbarramento (che per il Senato è dell’8%). Allora, io come voterò? Certo, adottando i criteri che ho suggerito. Ma certo non dirò per chi. Ognuno deve decidere per sé. (NK, CDS, 123)

U novinskim člancima konkluzivni markeri se češće mogu naći na početku rečenice, a da se uzrok nalazi u tekstu koji prethodi. Marker *perciò* nalazi se u inicijalnom položaju u novinskom korpusu čak 42 puta od ukupno 56 kolokacija, a u akademskom sveg 7 od 81 kolokacije. Iscepanom sintaksom, pored dramatičnosti iskaza, u ovom slučaju postiže se enfaza zaključka.

Bossi e i suoi due colonnelli non sono inetti né stupidi; irresponsabili rispetto agli interessi generali del Paese dei quali se ne infischiano, sono invece estremamente vigili per quanto riguarda la loro ‘constituency’ lombardo-veneta e padana. Perciò hanno messo in atto una sorta di piano B: rilanciare la posta su un diverso tavolo di gioco, non più istituzionale ma politico. (NK, ESP, 448)

Per equanimità dovremmo anche dare pagelle a qualche intellettuale impegnato, a cominciare naturalmente da me. Ma il discorso sarebbe lungo e poi non sarei obiettivo perché parte in causa. Perciò, almeno per oggi, non facciamone niente. (NK, ESP, 434)

D'altronde Dante non aveva modelli di rappresentazione paragonabili al vestibolo, all'entrata dell'Orco descritta nel sesto dell'Eneide. Il mondo dei diavoli e dei dannati, in assenza di un inferno biblico, era figurato da un horror plebeo che si presterà semmai alla sua parodia. Perciò ricostruisce in grande quel modello. (NK, LET, 28).

Marker *pertanto* pripada formalnom registru (Samardžić 2006: 80) i blizu osam puta češće se upotrebljava u akademskom nego u novinskom korpusu.

La prima interpretazione esplicita di «si cola» si onora si evince dalle Chiose Ambrosiane, assegnabili attorno al 1359, con la riserva sopra espressa, e pertanto precedute nella scala cronologica da un numero alquanto cospicuo di altri interpreti,...(AK, LET, 30)

In realtà quanto si legge nel primo volume dell'Opera omnia non può in nessun caso essere considerato una redazione precedente di una delle tre lettere sveviane – datate oltretutto 24 agosto, 1° settembre e 11 ottobre – pubblicate nel '76 su RLI. Pertanto tutti e quattro i documenti sveviani devono essere lasciati nell'Epistolario. (NK, LET, 50)

Le Costituzioni mettono insieme una serie di principi tradotti in norme. Sono pertanto tutte ideologiche. (NK, ESP, 443)

Istakli bismo još polisemičnu upotrebu markera *dunque, insomma, comunque*. *Dunque* u inicijalnom položaju ima konkluzivno-argumentativnu funkciju, te pored zaključka, može i da označava prelaz na neku novu temu budući da je prethodna zaključena i iscrpljena.

E c'è chi si spinge fino ad affermare che senza un avvicinamento empatico alla cultura di un popolo, è assai dubbio che ci si possa impadronire in modo soddisfacente del suo sistema linguistico. Dunque non c'è discussione sulla necessità di inserire elementi culturali nella programmazione di un sillabo (2). La discussione sorge invece quando si tenti di chiarire che cosa si debba esattamente intendere per 'cultura' o per 'elementi culturali', e in che modo tali oggetti, una volta definiti, debbano essere inseriti in un normale piano di insegnamento linguistico. (AK, DID, 17)

Vrednost markera *dunque* koji uvodi temu najbolje oslikava sledeći primer u kojem novinski članak počinje upravo markerom:

Il dovere di difendere la libertà di stampa

di EZIO MAURO

DUNQUE da oggi chi sbaglia paga? Prendiamo in parola il presidente del Consiglio e la sua voglia improvvisa di legalità, nata dal vortice dello scandalo Scajola, dalle paure del caso Bertolaso, dal „sistema“ di scambio tra appalti di Stato e favori privati che si allarga ogni giorno di più sotto le poltrone traballanti del suo governo. (NK, REP, 218)

Samo u novinskom korpusu *dunque* se nalazi na kraju upitne rečenice gde označava podsticaj da se dobije odgovor:

E dunque? E dunque i boss della commissione dovrebbero espellere con ignominia (nel mondo civile si usa così, loro hanno metodi più sbrigativi) chi ha avuto la brillante idea di aizzare la folla di Rosarno. (AK, PAN, 549)

Ma c'è un'altra cosa di cui, a partire da martedì, verremo poco per volta informati, ed è lo stato effettivo dell'Italia. Solo allora, infatti, i partiti potranno alleggerire la pressione che li induce a rappresentare la situazione dell'Italia in modo tendenzioso, evasivo, parziale. E solo allora, finalmente, i vincitori saranno costretti a suddividere le rispettive promesse in due gruppi: quelle che si possono mantenere subito e quelle che, «vista la situazione», non si possono che spalmare lungo i cinque anni della legislatura. Che cosa ci diranno, dunque?

U sredini rečenice izdvojen znacima interpunkcije *dunque* može da ima vrednost objašnjivača i reformulacije prethodnog sadržaja (Ferrari 2005):

Non solo i numeri e gli spread, dunque, non soltanto la logica – indispensabile – dei parametri di Bruxelles e dei saldi di Francoforte, ma accanto al rispetto degli impegni e alle misure d'emergenza una ricerca autonoma e libera, nazionale e orgogliosa di ripresa e rilancio del Paese, a partire dalla sua affidabilità, dal

recupero di fiducia interna e internazionale. Quella che il professore ha chiamato la „sfida del riscatto, che l’Italia deve vincere“.

Risanamento e crescita, dunque, credibilità e responsabilità, scrupolo, urgenza e soprattutto „accresciuta attenzione all’equità sociale“. (NK, REP, 148)

Insomma ujedno i rezimira i zaključuje prethodni sadržaj. Kao i *dunque*, na početku rečenice preovlađuje zaključna vrednost, a u sredini reformulativna.

La cornice classica di riferimento era la grammatica cosiddetta tradizionale, modello di analisi glorioso sicuramente, ma che ormai si rivelava, oltre che irrimediabilmente pedante, un po’ consunto e rinsecchito. Insomma, un duplice problema: erano inaccettabili sia la lingua che l’analisi linguistica proposte. (AK, DID, 25)

C’è però un limite alla delega passiva, alla compressione sociale, alla riduzione degli spazi culturali, al carico di tagli e tassazione su scuola pubblica e università: tutto ciò, insomma, „che non si mangia“, come ha allegramente spiegato un ministro, illustrando alla perfezione la gerarchia gastrica di questo governo. (NK, REP, 193)

Kako smo videli, *comunque* ima pretežno adverbzativno značenje. Zaključnu vrednost ostvaruje najčešće ako je umetnut u sredini teksta i ako mu prethodi *aditivno-konkluzivno* e.

Nell’Inferno l’accento alla colpa è fugacemente espresso ai vv. 53-54 («per la dannosa colpa de la gola, / come tu vedi, a la pioggia mi fiacco») e la relativa pena è generica, applicabile a molti altri peccati: l’ambientazione avvilita è condivisa da altri dannati dei primi cerchi: se i golosi sono prostrati nel fango, gli iracondi e gli accidiosi saranno immersi nelle «sucide onde» della palude stigia e gli adulatori nello sterco; e allo stesso modo la condizione di non poter alzare abitualmente lo sguardo, perché la faccia è rivolta verso il suolo, un trasparente contrappasso assegnato a chi ha vissuto tutto assorto nei piaceri materiali (e comunque incapace di guardare a valori spirituali), è analoga a

quella che patiranno, stando confitti a testa in giù nelle buche della roccia, i simoniaci. (AK, LET, 47)

Né Berlusconi, né Umberto Bossi hanno capito la posta in gioco; e comunque, non sono stati in grado di controllare le proprie truppe parlamentari. (NK, CDS, 21)

Konkluzivnu vrednost blisku markeru *dunque* može još da ima i marker *ora*, kao u sledećem primeru:

Proprio perchè hanno una importanza crescente nei diversi contesti di vita (sociale, lavorativa, personale), queste forme – si sostiene – vanno comprese e padroneggiate dagli studenti, che debbono essere attrezzati per affrontare le sfide del mondo contemporaneo (Cope e Kalantzis 2000).

Ora, si può certo convenire che la scuola debba tener conto dei nuovi ambienti di elaborazione dell'informazione e delle modalità di discorso multi-semiotiche (come già si fa d'altra parte, mi pare, in molte realtà educative). (AK, DID, 10)

2.2. Okvirni markeri

2.2.1. Pragmatska funkcija

Okvirni markeri oblikuju tekst i definišu tekstualne granice ili elemente u strukturi teksta. U našoj taksonomiji uvrstili smo i neke novine u odnosu na prethodne. Naime, posmatrajući tekst kao tok autorovih misli, okvirne markere smo podelili na one koje uvode temu (topikalizatori), one koji nas vraćaju korak unazad (podsetnici) ili vode korak unapred (najavljiivači).

Hylandovi endoforični markeri su stoga obuhvaćeni dvema kategorijama. Podsetnici obuhvataju retrospektivnu lokalizaciju u tekstu (anaforički markeri), a najavljiivači prospektivnu (kataforički markeri). Takođe, najavljiivači obuhvataju nabrajivače (*sequencers*), diskursne ciljeve/ilokucione markere i autorovu referencu na trenutni ili prospektivni diskurs (Hyland 2005).

2.2.2. Učestalost

Okvirni markeri upotrebljavaju se skoro dva puta više u akademskom korpusu. Procentna zastupljenost podvrsta okvirnih markera je u oba korpusa skoro identična, te su najfrekventniji najavljiivači (u oba korpusa više od 60%), slede topikalizatori (u akademskom jedna četvrtina, a u novinskom skoro trećina) a najređi su podsetnici (oko desetine).

Veća učestalost (na 1000 reči) u akademskom korpusu može se dovesti u vezu sa dužinom članka. Naime, akademski tekstovi su duži, te je neophodno češće uvoditi teme, podsećati na prethodno, najavljiivati sledeći sadržaj. Takođe, brojnost poslednje kategorije najavljiivača je delom uslovljena širokom postavkom ove kategorije. U prethodnim studijama (Blagojević 2008) markeri koji ukazuju na diskursne ciljeve, ilokucioni markeri posmatrani kao zasebna podvrsta. Ovde smo se opredelili da ih ukupnimo u najavljiivače jer upravo „najavljiuju“ diskursnu radnju o kojoj je reč.

Tabela 18: Učestalost okvirnih tekstualnih markera

Na 1000 reči

OKVIRNI	AKADEMSKI	%	NOVINSKI	%	Δ AK – NK
TOPIKALIZATORI	1.10	24.17%	0.57	29.56%	0.53
PODSETNICI	0.56	12.21%	0.19	9.75%	0.37
NAJAVLJIVAČI (+ NASTAVLJAČI i DISKURSNI CILJEVI)	2.89	63.62%	1.17	60.68%	1.72
UKUPNO	4.55		1.93		2.62

2.2.3. Topikalizatori

Topikalizatori uvode, menjaju i naglašavaju temu ili argument. Prema vrsti reči najčešće su predlozi i predložki izrazi.

U oba korpusa u funkciji topikalizatora najbrojniji su *per quanto riguarda*, *(in) quanto a*, *a proposito di*, *relativo/relativamente a*, *rispetto a*, *in fatto di*. Samo u akademskom naišli smo još i na *a questo riguardo* i *in merito a*, a samo u novinskom *ecco il punto*.

Per quanto riguarda la selezione delle informazioni e la loro distinzione in unità informative principali e in unità informative accessorie (processo che più o meno consapevolmente è alla base della tecnica del riassunto), si osservano interessanti particolarità. (AK, DID, 14)

Quanto al presidente Napolitano, puntare sulla sua „amichevole neutralità“ come fanno Berlusconi e Bossi sarà una delusione per loro. (AK, REP, 221)

A proposito delle relative (per cui cfr. Valentini 1997), va fatta invece una distinzione tra Sandrine, Miriam ed Asha, (AK, DID, 11)

Relativamente alle opere italiane di Giordano Bruno, molto utile mi è parsa la recentissima edizione introdotta e coordinata da Nuccio Ordine, (AK, LET, 46)

Rispetto alla fonetica, vale la pena ricordare che le parole, essendo cantate, possono essere alterate fonologicamente rispetto alla loro normale accentazione tonica. (AK, DID, 18)

Insomma, come ho detto, in fatto di guappi, dopo Mussolini, noi italiani avevamo imparato a distinguere quelli di cartone. (NK, CDS, 130)

La selezione del giusto grado di cortesia dipende in larga misura dalla definizione di ciò che è appropriato per una determinata situazione: la cortesia non deve essere né troppa, né troppo poca, e va usata in ogni caso a proposito. Mi pare valgano, a questo riguardo, dei principi in parte simili alle massime conversazionali di Grice: anche se si è troppo cortesi si generano delle implicature (ad esempio, se si fanno troppi complimenti, l'interlocutore può essere indotto a pensare che si abbiano dei secondi fini). (NK, LIN, 68)

Altri modelli di stampo cognitivo enfatizzano il ruolo e le modalità di elaborazione dell'input in L2, potenzialmente pertinenti pure in prospettiva didattica. Li menzioniamo brevemente, prima di passare a qualche applicazione concreta in merito alla gestione dell'input in classe (par. 5). (AK, DID, 7)

Perchè anche Tangentopoli, ecco il punto, fa parte dell' eredità craxiana. (NK, REP, 254)

2.2.4. Podsetnici

Podsetnici ukazuju na prethodni sadržaj i olakšavaju čitaocu da prati celinu izlaganja. U ovoj funkciji najčešće se javljaju glagoli govorenja i prilozi temporalno-spacijalnog značenja.

Upotreba podsetnika je skoro dva puta češća u akademskim člancima, ali, kako smo rekli, njihova procentualna zastupljenost u odnosu na ostale okvirne markere u oba korpusa je ujednačena. Takođe, autor ima veću slobodu u formiranju podsetnika (kao što ćemo videti i najavljiivača), te su veoma raznovrsni u oba korpusa.

Kolokacije smo razvrstali na:

- 1) **glagole govorenja i komunikacije** (glagoli *dire, accennare, scrivere, sintetizzare, ricapitolare, anticipare, parlare, discutere*): *come dicevo, abbiamo (già) scritto, ricordiamo, ripetiamo, come ho/abbiamo/si è accennato* itd.

Samo u akademskom *come abbiamo detto, abbiamo sintetizzato, di cui si diceva, come è stato detto, come già detto, come anticipato, quanto esposto, abbiamo già parlato, fin qui abbiamo discusso, Come si è discusso precedentemente* itd. U novinskim člancima upotrebljava se još i *ricapitoliamo, ho ricordato, ho scritto*.

U akademskim člancima upotrebljavaju se najčešće podsetnici sa glagolom *dire* (*come già detto, come abbiamo detto* itd), a u novinskim sa glagolom *scrivere* (*ho/abbiamo già/più volte scritto* itd).

- 2) **endoforične (anaforične) markeri**: imenice koje se odnose na deo teksta (pretežno samo u akademskom korpusu): *nel (precedente) paragrafo/tabella*, priloz i pridevi temporalno-spacijalnog značenja npr. prilog *sopra, suddetto* ili pridev *precedente, scorso*.

Raznovrsnost podsetnika uslovljena je dužinom tekstova, organizacijom žanra i kreativnošću autora, te ćemo navesti neke od najučestalijih upotreba.

La prima ipotesi suggerisce che Giuseppe Bonetti richiedesse le notizie bibliografiche e la fotografia per conto dell'«Arcilibro», la rivista dell'Alleanza Nazionale del Libro, istituzione alla quale, come già detto, il giovane bresciano aderiva e collaborava. (AK, LET, 50)

Come si è già accennato, si tratta di un uso non propriamente deittico, (AK, LIN, 68)

Avevo accennato a questo rischio nelle ultime righe del mio articolo di domenica scorsa prendendo spunto dalle cifre diffuse dalla Commissione di Bruxelles, ma non immaginavo che a distanza di poche ore la Banca centrale europea e il suo presidente l'avrebbero definita come un fenomeno imminente. (NK, REP, 178)

Pored toga što se podsetnici više koriste u akademskim člancima, ustanovili smo i bitnu kvalitativnu razliku u dva žanra. U novinskim člancima podsetnicima se ostvaruje

kontinuitet između autorovih tekstova, te doprinose intertekstualnosti. Najčešća je upotreba glagola *scrivere* jer se autor obraća publici koja redovno čita njegove tekstove¹⁸.

Ma il vero aspetto irricevibile di quel „mostro“ normativo (come avevamo scritto ampiamente su questo giornale) riguarda l'articolo 31 (NK, REP, 226)

2.2.5. Najavljiivači/nastavljiivači

Kategorijom najavljiivača i nastavljiivača obuhvatili smo markere za najavljiivanje i nastavak sadržaja, markere kojima se ukazuje na diskursnu radnju ili na sam diskurs (ilokucionni markeri), kao i nabrajivače kojima se označava i najavljiuje redosled izlaganja. Zajedničko svim navedenim markerima je da najavljiuju sledeće izlaganje, te smo ih objedinili istom kategorijom, što nam ujedno omogućuje i preglednije poređenje između dva ispitivana žanra.

- 1) **glagole u funkciji ilokucionog čina kojima se označava faza u izlaganju** (*cominciare, iniziare, esaminare, concludere, aggiungere, analizzare, dimostrare itd*): *comincio, comincerò, inizierò, esamineremo, per concludere, aggiungo, aggiungiamo, concludo, per cominciare, come si vedrà, analizzerò, dimostrerò, dimostreremo itd.*

Navešćemo nekoliko tipičnih upotreba:

Iniziamo naturalmente dal latino per l'analisi dettagliata. (AK, LIN, 53)

che la marcia dal bipolarismo al bipartitismo è interrotta da tempo, e che, aggiungo, l'idea che si possano realizzare in queste condizioni delle riforme costituzionali si rivela estremamente ottimistica. (NK, CDS, 112)

Mi resta da concludere con qualche parola sul tema „menzogna e verità“. (NK, REP, 246)

---

¹⁸ U akademskim tekstovima intertekstualnost između različitih autora ostvaruje se pomoću atributera (Hyland 2005), odnosno referenci drugih autora. Atributere pokazuju ko je odgovoran za neku tvrdnju, a ne kao autorov lični odnos prema tekstu, te ih stoga nismo obuhvatili ovom studijom.

Concludo con una citazione un po' più lunga, che forse serve anche a riassumere le linee generali della critica moraviana: (AK, LET, 26)

- 2) **glagole kojima se vrši trenutna promena stanja (deklarativi i performativi):** voglio/desidero ringraziare, sottolineare

Voglio ringraziare Maria Pia Lo Duca, Laura Vanelli, Giuliano Bernini, Ada Valentini e Marina Chini per aver letto e commentato il mio lavoro fornendomi preziosi suggerimenti, e naturalmente i miei informanti che hanno così generosamente messo a disposizione i loro racconti. (AK, DID, 11)

Molte delle idee proposte in questo lavoro sono state elaborate in collaborazione con Fabio Pianesi, che ringrazio. Si vedano a questo proposito i lavori citati in bibliografia. Desidero ringraziare inoltre James Higginbotham per le utili discussioni su molti dei punti presentati qui. Naturalmente, ogni errore o imprecisione è esclusivamente dovuta a me. (AK, LIN, 62)

- 3) **endoforični (kataforični) markeri:** imenice koje se odnose na deo teksta (samo u akademskom korpusu): *in questo articolo/nel (primo, prossimo) paragrafo, nella prima, seconda parte, in questo/nel capitolo (seguito), tabella; prilog sotto, in seguito* i pridevi successivo, seguente.

Il seguente articolo presenta i risultati di una ricerca sul fenomeno dell'alternanza L1/L2 nell'insegnamento dell'italiano come lingua straniera (AK, DID, 3)

L'assunto iniziale era che maggiore risultasse la capacità dei soggetti di ricostruire correttamente il testo, maggiore sarebbe stato da considerarsi il tasso di leggibilità del testo sottoposto ad esame, poiché il processo di lettura e comprensione include come sua parte fondamentale la capacità del lettore di anticipare e predire quello che verrà nella catena (e questo, come si vedrà nel prossimo paragrafo è anche alla base delle ricerche della teoria dell'informazione). (AK, DID, 5)

;infine, nella formazione dell'insegnante non solo di lingua, c'è tutta la dimensione della psicologia dell'apprendimento e la conseguente area psicodidattica (su cui fondare i modelli operativi quali l'unità d'apprendimento, l'unità didattica, il modulo), che costituisce il terreno d'incontro con l'ultima delle macroaree di riferimento della glottodidattica, che vediamo sotto; (AK, DID, 4)

Torneremo su queste forme in seguito. (AK, DID, 2)

Ma torneremo più avanti su questo punto. (AK, LIN, 73)

- 4) **deiktički prilozi:** *qui, adesso, ora¹⁹.* Samo u novinskom javlja se još i *post scriptum*. U službi najavljiivača javlja se i *ecco*, koji je ujedno i blizak topikalizatoru.

Il pianger diretto, le preghiere devote, i sospiri dettati da affettuosa nostalgia per chi non è più con noi, bussano alla porta del Signore, condizionano l'acquisita promozione purgatoriale di Forese. E qui occorrerà ampliare il discorso, tenendo da una parte conto del contenimento purgatoriale dell'episodio e, dall'altra, dello spessore storico-affettivo che esso assume. (AK, LET, 36)

Vediamo ora i dati emersi dalla nostra ricerca (AK, DID, 6)

Esaminiamo adesso esempi dal linguaggio settoriale dell'alimentazione della lingua albanese. (AK, LIN, 63)

Prilozi temporalno-spacijalnih odnosa u novinskom koprusu se pretežno odnose na vankstualnu stvarnost, te pripadaju propozicionom i nemetadiskursnom sadržaju.

Marker *post scriptum* (i skraćeno P.S.) javlja se u novinskim člancima iako uvodnici nemaju formu pisma, ali se i oslikava autorovo obraćanje čitaocima. Uvodi dodatni

---

¹⁹ Podsetićemo da *ora* može da ima i zaključnu (*dunque, ebbene*) i adverbativnu vrednost (*d'altra parte*).

komentar ili zaključak novinara i karakterističan je za dnevnik *La Repubblica* (*post scriptum* i *P.S.*) i nedeljnik *Panorama* (*P.S.*)

Post scriptum. Molti lettori mi chiedono che cosa penso di Lupi e di Ghedini che molti di loro hanno visto nei vari salotti televisivi. (NK, REP, 195)

P.S. Due parole soltanto per l'onorevole Gianfranco Fini, che ieri ha rifiutato di rispondere alle domande della nostra Alessandra Longo, accusando pesantemente Repubblica. (NK, REP, 253)

P.S.: Devo tediarvi per poche righe sulla vicenda dell'inchiesta di Napoli sulla presunta estorsione al Cavaliere, rivelata da Panorama una settimana prima che venisse ordinato l'arresto dei coniugi Tarantini e di Valter Lavitola (latitante). (NK, PAN, 497)

Pošto smo grupom nastavljača objedinili nekoliko bliskih različite kategorija, mogli smo i očekivati da će biti brojniji od podsetnika.

2.3. Objašnjivači (code glosses)

2.3.1. Pragmatska funkcija

Objašnjivačima smo nazvali markere koji pružaju dodatnu informaciju tako što je parafraziraju, rezimiraju, objašnjavaju i ilustruju primerima. Spadaju u metadiskurs jer oslikavaju autorova preduverenja o čitaočevom znanju (Hyland 2005: 52). U ovu grupu uvrstili smo reformulatore i egzemplifikatore.

2.3.2. Učestalost

Objašnjivači su dvostruko brojniji u akademskom korpusu. Navešćemo dva razloga kojima objašnjavamo ovu činjenicu. Prvi razlog je čitljivost/razumljivost teksta, a drugi je publika. Pre svega, dužina teksta utiče na njegovu složenost i razumljivost. U dužim tekstovima autori češće parafraziraju, razjašnjavaju, objašnjavaju i ilustruju primerima. Isto tako, novinski tekstovi pisani su za široku i nespecijalizovanu publiku, te se i sadržaj predstavlja nedvosmislenim izrazom. U oba korpusa brojniji su reformulatori kojima se rezimira, prezicira i razjašnjava prethodni tekst.

Tabela 19: Učestalost tekstualnih markera objašnjivača

na 1000 reči

OBJAŠNJIVAČI	AKADEMSKI	%	NOVINSKI	%	Δ AK – NK
REFORMULATORI	1.65	64.84%	1.07	81.40%	0.59
EGZEMPLIFIKATORI	0.90	35.16%	0.24	18.60%	0.65
UKUPNO	2.55		1.31		1.24

2.3.3. Reformulatori/eksplikatori

Reformulatori objašnjavaju, preciziraju, rezimiraju i reformulišu prethodno rečeno. Prema vrsti reči u funkciji reformulatora su eksplikativni veznici i prilozi sa eksplikativnim značenjem. U oba korpusa nailazimo na: *in una/altre/poche parola/e, cioè; ovvero, ossia, vale a dire, o meglio, insomma, infatti*, a samo u novinskom i na *detto in altro modo/più semplicemente*. Upotbejavaju se za dve petine više u akademskom korpusu, a u oba korpusa najbrojniji je *cioè*.

Podvučeni oblici su polisemični:

- Podsetićamo da *ovvero* ima i funkciju markera alternacije
- Kako smo videli, *insomma* ujedno i rezimira i zaključuje prethodni sadržaj
- *Infatti, difatti* i *di fatto* imaju potvrdno-eksplikativnu vrednost. Stoga mogu biti i markeri sigurnosti i slaganja, kao i objašnjivači. Kad potvrđuje istinitost prethodnog dela teksta onda smo ih svrstali u markere sigurnosti i slaganja, a kad bliže objašnjava prethodni iskaz u preformulatore odnosno eksplikatore.

Navešćemo nekoliko primera najučestalijih markera:

Il fatto che i requisiti matematici non escludano l'esistenza di caselle vuote o non impongano il riempimento di ogni casella con un uguale numero di occorrenze non autorizza il ricercatore ad affrontare con leggerezza la fase di campionamento. In poche parole, se il campione non è stato approntato secondo criteri di rappresentatività, avendo cura di evitare celle vuote o con pochi elementi, l'analisi che verrà effettuata, sebbene possibile, non sarà attendibile e

*si incorrerà in interpretazioni errate del fenomeno osservato (Paolillo 2002: 44)
(AK, LIN, 74)*

Esse rappresentano lo stesso tipo di conoscenza e corrispondono a grammatiche mentali ugualmente basate sui principi della facoltà di linguaggio. In altre parole, in una prospettiva scientifica, ciò che chiamiamo lingua è diverso da ciò che chiamiamo dialetto o varietà non standard solo in rapporto alla posizione sociale dei rispettivi parlanti e alle condizioni d'uso all'interno della comunità. (AK, LIN, 67)

Sono domande che non tolgono nulla all'efficacia visiva e sonora di questa grande ouverture, ma che, una volta affiorate, non possono restare senza una qualche risposta, anche se data solo in ipotesi ma a conferma che Dante è sentito oggi più che mai come un contemporaneo. E sentito, ovvero risentito alla lettura, deve essere in anticipo tutto il canto per coglierne l'unità soggettiva, dalla parte del personaggio-narratore, nella mutazione oggettiva, cioè scenica, dei quattro episodi. (AK, LET, 28)

Ed è a questo punto, di conseguenza, che «i mercati», cioè la finanza, hanno cominciato a diventare gli effettivi padroni degli Stati e dei governi; (NK, CDS, 27)

In realtà i telefoni intercettati in Italia nel 2009 sono 120 mila, che tenendo conto del giro vorticoso di schede e utenze usate dai criminali e delle proroghe corrispondono a meno di 80 mila cittadini, vale a dire lo 0,2 per cento della popolazione (NK, REP, 218)

Quanto alla scelta del testo d'autore, o meglio della canzone d'autore, farò qui soltanto un accenno alla motivazione di base (rimando invece l'esposizione più articolata della questione alla successiva presentazione delle canzoni da me selezionate): (NK, DID, 18)

Il tema del cardinale riguarda la preghiera dei vecchi. Detto in altro modo – e lui stesso ne fa menzione – si tratta d'una meditazione sulla morte da parte di chi,

pur in buona salute, la vede approssimarsi incalzata dal calendario. (NK, REP, 244)

L'istituzione costituisce una sorta di guaina amministrativa, organizzativa, diplomatica, che custodisce il prezioso contenuto di quella predicazione. Detto più semplicemente: l'azione pastorale dei Vescovi è il fine, l'istituzione è il mezzo. (NK, ESP, 433)

Infatti ima potvrdno-eksplikativnu vrednost. Stoga može biti i markeri sigurnosti i slaganja, kao i objašnjivači. Kad potvrđuje istinitost prethodnog dela teksta, svrstali smo ga u markere sigurnosti i slaganja, a kad bliže objašnjava prethodni iskaz u reformulatore tj. eksplikatore.

Infatti kao objašnjivač je češće u sredini rečenice, a kao marker sigurnosti na početku (Terić 2005: 170). Odgovara sprskom ekvivalentu „naime“. Naglašavamo ovaj prevod jer smo u nastavnom radu sa budućim prevodiocima primetili upravo problem u prevođenju ovog tekstualnog markera. Naime, studenti prevodioci često u prevodu izjednačavaju *infatti* sa *in realtà*, pretpostavljamo, zbog sličnosti sa engleskim *in fact*. Pogrešnim prevodom se, zapravo, markeru *infatti* umesto eksplikatorne dodeljuje i adverbativna vrednost. Bruti (1999) uporednom analizom engleskih i italijanskih primera ukazuje na različitu prirodu ova dva markera.

U oba korpusa preovlađuje ekplikativna funkcija markera *infatti* nad funkcijom markera sigurnosti i slaganja.

Il Tesoro contiene molti dati quantitativi di grande interesse conoscitivo e, tra questi, la lista di frequenza delle classi lessicali che è di grande utilità per cogliere alcune caratteristiche importanti della lingua letteraria contemporanea. Esistono, infatti, ormai molti studi dai quali si evince che i diversi tipi di testi si differenziano non solo per il modo in cui presentano l'informazione, ma anche per la grammatica che essi esibiscono. (AK, LIN, 75)

2.3.4. Egzemplifikatori

Egzemplifikatori uvode i navode primere i glase: *ad esempio; per esempio; ad es.; p.es.* Tri puta su češći u akademskim člancima, a u novinskim se ne upotrebljavaju skraćeni oblici (*ad es.* i *p.es.*).

Altre cose i governi possono fare, per riconquistare margini di manovra. Possono favorire crescita, equità. La Germania, ad esempio, ha fatto scelte fondamentali sulle energie alternative sin dal 2000. (NK, REP, 156)

Accade, per esempio, in tedesco, lingua nella quale il pronome di cortesia corrisponde a quello di terza plurale Sie, che parlanti colti producano frasi come la seguente: (AK, LIN, 57)

Skraćene forme egzemplifikatora (*ad es.* i *p.es.*) se upotrebljavaju najčešće kod nabiranja primera.

Innanzitutto si osserva che gli operatori che introducono un'esclamativa fanno parte dello stesso paradigma di quello impiegato per le interrogative; esiste però una vistosa restrizione: nelle esclamative possono ricorrere solo quelle wh-words che esprimono un contenuto graduabile, ad es. Che, come, quanto, precludendo tale possibilità ad altri elementi...(AK, LIN, 70)

;in quest'ultimo caso il predicato è obbligatoriamente fattivo ad es. Capire, sapere, credere, poiché il significato della frase deve essere presupposto come vero. (AK, LIN, 70)

Vero è che più di una volta egli ebbe modo di mettere in mostra le proprie qualità aVabulatorie, come avviene p. Es. In alcune sue epistole (quella dell'8 dicembre del 1509 in cui si narra di uno spiacevole incontro sentimentale è in tal senso emblematica), (AK, LET, 33)

3. INTERPERSONALNI METADISKURS

Interpersonalni metadiskurs učestaliji je u novinskim člancima.

Markeri ograđivanja se približno jednako upotrebljavaju u oba korpusa, a najveće razlike javljaju se u upotrebi markera angažovanja i markera stava (Tabela 20).

Tabela 20: Učestalost interpersonalnog metadiskursa

na 1000 reči

INTERPERSONALNI METADISKURS	AK	%	NK	%	Δ AK – NK
OGRADIVANJE	11.22	45.71%	12.00	31.35%	-0.78
SIGURNOST	5.90	23.99%	8.86	23.13%	-2.97
STAV	4.44	18.09%	9.09	23.75%	-4.65
ANGAŽOVANJE	3.00	12.22%	8.34	21.77%	-5.34
UKUPNO	24.56	100.00%	38.29	100.00%	-13.73

3.1. Markeri ograđivanja

3.1.1. Pragmatska funkcija

Markeri ograđivanja kvalifikuju kategoričke tvrdnje (Hyland 1996: 251). Ukazuju na autorovu obazrivost, skepticizam, čak i skromnost. Ova strategija svojstvena je akademskom pisanju jer omogućuje autorima da otvore dijalog sa publikom i spreče njeno eventualno negodovanje.

Upotreba markera ograđivanja oslikava pragmatsku kompetenciju tj. sposobnost da se u bilo kom društveno-kulturnom kontekstu poruka prenese i protumači sa svim nijansama i tačno onako kako je to nameravao autor (Fraser 2010: 15). Ukoliko se markeri

ograđivanja izostave ili upotrebe neadekvatno, autori mogu delovati arogatno ili čak uvredljivo (Fraser 2010: 15).

Pojam ograđivanja poznat je u lingvističkoj literaturi od sedamdesetih godina prošlog veka. Lakoff (1972) je ograđivanje definisao kao reči koje čine stvari nejasnima (Lakoff 1972: 195). U razvoju pojma uočili smo da su markeri ograđivanja najpre obuhvatali i ublažavanje i pojačanje (Lakoff 1972; Brown & Levinson 1987), dok je u novijim metadiskursnim podelama reč je o dvema različitim kategorijama (Crismore et al 1993; Hyland 2005). Takođe, najpre se nije razlikovalo da li se markeri ograđivanja odnose na propozicioni ili nepropozicioni sadržaj (Lakoff 1972, Fraser 1975). Na ovu distinkciju prvi ukazuje Prince et al (1982), što je ujedno blisko i metadiskursnom poimanju markera ograđivanja koje je primenjeno u ovom radu.

Studije (Stubbs 1986; Coates 1987) govore da je ograđivanje skoro dva puta češće u konverzaciji nego u pisanom diskursu jer govornici koriste ove markere kad žele da stvore prijateljsku atmosferu, budu učtivi ili ne mogu da se prezicno izraze (Holmes 1984; Coates 1987). Lakoff (1972) i mnogi drugi (Latour & Woolgar 1979:75-87; Powell 1985; Channell 1994) ističu namernu neodređenost ograđivanja, ali se ograđivanje može shvatiti i kao sredstvo kojim se pisac/govornik distancira od svojih iskaza (Prince et al 1982; Rounds 1982).

U definisanju pragmatiskih funkcija markera ograđivanja krenuli smo od Hylandove podele, ali nam je korpus nametnuo određene izmene. Predstavićemo najpre Hylandovu podelu i primere, a zatim naš predlog, koji ćemo argumentovati primerima u odeljku posvećenom analizi.

Hyland (1996) navodi dve osnovne pragmatске funkcije markera ograđivanja:

- 1) pretpostavke koje se odnose na sadržaj ili markeri ograđivanja sadržaja (*content-motivated*)
- 2) one koje se odnose na prihvatljivost tvrdnje kod publike ili markere ograđivanja usmereni na čitaoca (*reader-motivated*).

Prva grupa markera, tj., markeri ograđivanja sadržaja ublažavaju ono što pisac govori o svetu i kakav je svet uistinu (Hyland 1996). U ovu grupu spadaju:

- a) markeri preciznosti (*accuracy-based hedges*), pomoću kojih se od čitalaca zahteva da razumeju tvrdnju, koliko je to moguće, kao istinitu, npr. *generally, almost, might, probable*.
- b) markeri ograđivanja usmereni na pisca (*writer-based hedges*) oslikavaju piščevu želju da anticipira moguće negativne posledice za svoje tvrdnje. Reč je o “taktici” kojom se umanjuje prisustvo autora. Ovde spadaju pasivne konstrukcije i “apstraktni govornici”, npr. *it seems, these data indicate, the evidence strongly favours*.

Druga grupa markera, arker ograđivanja motivisani čitaocima imaju interaktivnu ulogu i uključuju upotrebu ličnih pozicija kojima se nastoji omeđiti univerzalnost tvrdnjem npr. *in our hands, I believe, I suggest, My analogy* itd.

Hylandovi primeri sugerišu da su markeri usmereni na pisca (*it seems*) i markeri motivisani čitaocima (*I believe*) polovi iste ravni ($\pm$ autor), dok markeri za preciznost sadržaja predstavljaju zasebnu grupu. Zato smo Hylandovu podelu prilagodili i markere ograđivanja podelili na markere ograđivanja sadržaja (-S) i markere ograđivanja autora (pokrivanje (-A) i otkrivanje autora (+A))²⁰. Primeri iz korpusa koje ćemo analizirati u nastavku ukazali su nam na poklapanje ovih pragmatikih funkcija, i naveli na zaključak da se bilo kojim markerom ograđivanja uvek ograđuje sadržaj i to na dva načina: ili pokrivanjem ili otkrivanjem autora. Stoga bi najpreciznija podela bila na dva zajednička preseka skupova:

- 1) Zajednički markeri ograđivanja sadržaja i pokrivanja autora

---

²⁰ Kod autorke Blagojević (2008: 129-139) nailazimo na sličan princip. Autorka koristi drugačiju terminologiju i „markere ograđivanja usmerenog na sadržaj“ još dodatno razlaže na „markere ograđivanja koje se tiče pouzdanosti propozicionog sadržaja“ i na „markere ograđivanja koje se tiče preciznosti saopštenja propozicionog sadržaja“. Razliku između pouzdanosti i preciznosti smatramo intuitivnom, te je nismo primenili u našem istraživanju.

2) Zajednički markeri ograđivanja sadržaja i otkrivanja autora

O markerima ograđivanja u italijanskom jeziku saznajemo posredno iz malobrojnih studija koje se bave modalnošću i epistemičkom modalnošću.

U italijanskom jeziku epistemička modalnost može da se iskaže leksičkim sredstvima (*secondo me, mi sa, mi pare*), epistemičkim modalizovanim glagolima (*dedurre, credere, ritenere, supporre, presumere, immaginare, pensare*), epistemičkim priložima (*certamente, sicuramente, indubbiamente, probabilmente, presumibilmente, forse*) (Schneider 1999: 45), modalizovanim epistemičkim pridevskim konstrukcijama (*essere certo, indubbio, probabile, possibile*) (Schneider 1999: 139), modalizovanim pridevima (*presunto, possibile, probabile*). Nisu sva navedena epistemička sredstva ujedno i markeri ograđivanja. Neki epistemički prilozi (*certamente, sicuramente, indubbiamente*) spadaju u suprotnu krajnost autorove predanosti istinitosti iskaza i u metadiskursne markere sigurnosti ili pojačanja.

Ograđivanje sadržaja najčešće se ostvaruje pomoću modalnih glagola, epistemičkih prideva i priloga. Autor se prvenstveno krije iza epistemičkih i modalizovanih glagola u trećem licu, bezličnoj i/ili pasivnoj konstrukciji (pretežno epistemički glagoli privida kao što su *apparire, sembrare, referire, cercare*). Autor se otkriva pomoću ličnih epistemičkih izraza (*secondo me/noi, a mio/nostro parere*), modalnih glagola dovere i potere u prvom licu, epistemičkih i modalizovanih glagola (pretežno epistemičkih glagola procene i rasuđivanja u prvom licu kao što su *credere, ritenere, supporre, presumere, immaginare, pensare, suggerire, proporre*).

Reč je o veoma uslovnom dodeljivanju pragmatikih funkcija gramatičkim kategorijama markera ograđivanja jer u određenom kontekstu markeri ograđivanja mogu ispoljiti svoju polipragmatiku prirodu. Stoga je, kao što smo već rekli, preciznije govoriti o presecima skupova. Zajednički markeri za ograđivanje sadržaja i prikrivanje autora ($S \cap A^-$) su modalni i epistemički glagoli u trećem licu, epistemički pridevi i epistemički prilozi. Zajednički markeri za ograđivanje sadržaja i otkrivanje autora ($S \cap A^+$) su modalni i epistemički glagoli u prvom licu i lični epistemički izrazi.

3.1.2. Učestalost

Ukupan broj zabeleženih i ispitanih markera ograđivanja u oba korpusa je ujednačen, oko 6000 upotreba. U akademskom nam se javlja jedan marker ograđivanja na 90 reči, tj. skoro 11 na svakih 1000 reči. U novinskom su nešto češći, jedan na 85 reči ili 12 na 1000 reči. U oba korpusa najviše se upotrebljavaju epistemički modalni glagoli u 3. licu, prilozi i pridevi, a najmanje lični epistemički izrazi i epistemički i glagoli procene u 1. licu. Iz ovih podataka zaključujemo da se autor pomoću markera ograđivanja u dva ispitivana žanra češće prikriva nego otkriva.

Analizirajući subkorpuse akademskog korpusa beležimo da se markeri ograđivanja najčešće koriste u člancima iz didaktike (skoro 14 na 1000 reči), a najmanje u člancima iz nauke o književnosti (oko 9 na 1000 reči). Primera radi, u subkorpusu DID jedan marker ograđivanja javlja se na 74 reči, u subkorpusu LIN na 80, a u subkorpusu LET na svakih 107 reči (v. Tabela 21). Kad je reč o funkcijskoj upotrebi markera ograđivanja u subkorpusima primećujemo isti trend kao i u celom korpusu. U svim subkorpusima više se upotrebljavaju markeri ograđivanja kojima se ograđuje sadržaj i istovremeno prikriva autor. Stoga možemo zaključiti da se akademskim diskursom u ove tri discipline teži objektivnom prikazivanju stvarnosti najčešće strategijom prikrivanja autora.

U novinskom korpusu markeri ograđivanja se najčešće koriste u uvodnicima dnevnih novina *Corriere della sera* (13.6 na 1000 reči), a najmanje u novini *Repubblica* (10.66 na 1000 reči) i nedeljniku *Espresso* (10.68 na 1000 reči). Drugim rečima, u subkorpusu CdS jedan marker ograđivanja javlja se na 74 reči, u subkorpusu PAN na 80, u STA na 82 reči, a u REP i ESP na 94 reči (v. Tabela 21). Zanimljivo je da REP i ESP istovetnom i retkom upotrebom markera ograđivanja potvrđuju istu uređivačku politiku, s obzirom na to da su izdanja iste izdavačke kuće. Istovremeno su i dva levičarski orijentisana lista koji manje upotrebljavaju markere ograđivanja u periodu vladavine desnice. U svim novinskim subkorpusima više se upotrebljavaju markeri ograđivanja kojima se ograđuje sadržaj i istovremeno prikriva autor. U nastavku ćemo kroz odabrane primere analizirati upotrebu i polipragmatsku funkciju ovih markera ograđivanja.

Tabela 21: Učestalost interpersonalnih markera ograđivanja

Na 1000 reči

OGRAĐIVANJE	AK	%	DID	LET	LIN	NK	%	CDS	REP	STA	ESP	PAN
SADRŽAJA I PRIKRIVANJE AUTORA												
Epist.mod u 3.licu	3.46	30.84	4.52	2.37	3.58	3.90	3.93	4.76	4.45	2.73	3.55	3.90
Gl. Privida u 3.licu	0.97	8.69	0.93	1.27	1.48	0.95	0.89	0.92	1.03	0.83	1.15	0.95
Epist. i neodred. prid., neodred. zamenice	3.07	27.38	3.82	2.18	3.33	2.89	2.60	3.14	2.72	2.89	3.49	2.89
Epistem.prilozi	2.75	24.51	3.21	2.79	3.25	3.18	2.43	4.14	3.34	3.27	3.48	3.18
SADRŽAJA I OTKRIVANJE AUTORA												
Epistem.gl u 1.licu	0.37	3.26	0.35	0.23	0.50	0.20	0.16	0.26	0.23	0.19	0.19	0.20
Gl.procene u 1.licu	0.43	3.82	0.52	0.47	0.31	0.49	0.58	0.35	0.35	0.53	0.73	0.49
Lični izrazi	0.17	1.52	0.20	0.05	0.12	0.39	0.08	0.02	0.05	0.24	0.00	0.39
UKUPNO	11.22	100	13.55	9.36	12.57	12.00	100	13.60	10.66	12.18	10.68	12.58
Na svakih N reči	89.18		73.82	106.78	79.55	84.01		73.55	93.77	82.09	93.67	79.47

3.1.3. Kvalitativna analiza

3.1.3.1. Markeri ograđivanja sadržaja i prikrivanja autora

3.1.3.1.1. Modalni glagoli u trećem licu

Analizirajući upotrebu modalnih glagola u trećem licu, u oba korpusa potvrdila se pretežno epistemička (mišljenje) upotreba glagola *potere*, dok se glagol *dovere* upotrebljava skoro uvek deontički (neophodnost, dužnost, obaveza). U akademskom korpusu vrednost najbližu epistemičkoj glagol *dovere* poprima u kondicionalu prezenta i indikativu prezenta. Na tumačenje bliže epistemičkoj vrednosti navodi prisustvo nekih drugih markera ograđivanja kao *in un certo senso* ili *credo*:

In un certo senso dovrebbe corrispondere al discorso riportato corrispondente al seguente discorso diretto (AK, LIN, 62)

Fermo restando che la scuola, io credo, dovrebbe comunque espandere questi orizzonti, occorre tener presente che alla base della motivazione possono esservi, oltre all'interesse, diversi altri fattori: (AK, DID, 10)

I u novinskom korpusu preovlađuje epistemička upotreba glagola *potere*, dok se glagol *dovere* upotrebljava skoro isključivo deontički. Glagol *potere* upotrebljava se epistemički, pre svega, u prezentu i kondicionalu, kao i uz glagol *dire*.

Parafrasando il ministro della Difesa di Franceschiello che escludeva di poter entrare in guerra «se non ci stanno denari» si potrebbe dire che essi non hanno alcuna possibilità di successo «perché non ci stanno i voti». (NK, CdS, 97)

Ma visto il clima da campionato di calcio che ha segnato le ultime ore - compresi gli scontri durissimi fuori dello stadio della politica - si potrebbe dire, con una di quelle formule care ai cronisti sportivi, che il Cavaliere ha vinto ma non ha convinto, e che aggiudicarsi una partita non vuol dire possibilità di scudetto (NK, ESP, 408)

U novinskom korpusu vrednost najbližu epistemičkoj glagol *dovere* poprima u kondicionalu prezenta:

Berlusconi è creativo e di scienza delle comunicazioni se ne intende come pochi. Secondo me dovrebbe ricevere, lui sì, una laurea honoris causa in quella disciplina da parte di tutte le Università italiane. (NK, ESP, 469)

Uvodni metadiskursni signal *secondo me* otkriva autora i sugeriše da bi se u ovoj rečenici *dovrebbe* mogao zameniti sa *potrebbe* i tumačiti epistemički. Odmah zatim, međutim, sledi marker pojačanja *lui sì*, kao i očigledna humoristička hiperbola. Stoga smo i ovaj primer tumačili deontički (*sarebbe il caso che ricevesse*) kao marker stava, a ne kao marker ograđivanja.

3.1.3.1.2. Epistemički prilozi i prilozi za ublažavanje tvrdnje

Epistemički prilozi i prilozi za ublažavanje tvrdnje su veoma česta strategija ograđivanja u akademskom (blizu jedne trećine ispitivanih formi) i novinskom pisanju (više od četvrtine ispitivanih formi).

U proseku u jednom akademskom članku se javlja skoro 20 priloga ograđivanja, tj. oko 3 na svakih 1000 reči. Češća je njihova upotreba u člancima iz didaktike i lingvistike, nego u nauci o književnosti. Najfrekventnija je upotreba priloga *quasi, forse, almeno, piuttosto, circa, un po', dal punto di vista, in generale, magari, generalmente*. Iako literatura (Reidiger 2009: 159) savetuje da se umesto priloga na *-mente* upotrebljava forma in *modo*+pridev ili *con*+imenica, u korpusu to nije slučaj, te se pojavljuju *relativamente, prevalentemente, principalmente, apparentemente, presumibilmente*. Prilozi *grosso modo, non troppo, possibilmente, in linea di massima, preferibilmente, approssimamente* su retki i javljaju se po manje od 10 puta u čitavom korpusu. Ujedno, neki od ovih priloga (*grosso modo, in linea di massima*) su primereniji govorenom diskursu.

U novinskom članku se javlja oko 3 priloga ograđivanja, tačnije 3.18 na svakih 1000 reči. Najučestaliji su u dnevniku *La Repubblica*, a najređi u nedeljniku *Panorama*. Najfrekventnija je upotreba priloga *forse, quasi, almeno, magari, probabilmente, un po', circa, pressoché*.

3.1.3.1.3. Epistemički i neodređeni pridevi i zamenice

Epistemički pridevi i neodređene zamenice u akademskom korpusu zauzimaju..., a u novinskom skoro petinu ukupnog broja ispitanih markera ograđivanja. Od prideva i zamenica najčešći je oblik *alcuno*, slede pridevi *qualche* i *possibile*, neodređeni pridev i zamenica *un certo*, a najmanje se upotrebljavaju neodređene zamenice *qualcosa* i *qualcuno*, kao i pridev *probabile*.

U akademskom korpusu pridev *possibile* ograđuje prvenstveno apstraktne imenice: *conoscenza, futuro, influenza, tempo (il più breve tempo possibile), interpretazione, variazione, necessità, significato, difficoltà, intreccio, equivoco, oscillazione, implicatura, soluzione, identificazione, cancellazione*. I u tom slučaju česta su nizanja i po nekoliko markera ograđivanja:

Una possibile soluzione mi sembra possa provenire dalla semplice considerazione appena discussa che l'imperfetto non veicola una relazione temporale, intendendo con ciò che non si tratta di un predicato a due argomenti
(AK, LIN, 62)

Ograničavanjem već apstraktnih i neodređenih imenica postiže se najpre opreznost i zaobilaze kategorične tvrdnje.

U novinskom koprusu pridev *possibile* pojavljuje se češće kao deo imenskog predikata:

E' possibile che, a scoppio ritardato, il centro - sinistra paghi oggi, duramente, anche le conseguenze della defenestrazione di Romano Prodi nel 1998 e della sua sostituzione con D' Alema alla guida del governo. (NK, CdS, 129).

Marker ograđivanja može biti i cela rečenica:

Qualcuno sosterrà che è tempo perso e che Berlusconi preferisce lo scontro al dialogo. E' possibile. (NK, CdS, 118).

3.1.3.1.4. Kopulativni glagoli privida

Kopulativnim glagolima privida nazvali smo one glagole kojima autor nastoji umanjiti kategoričnost svoje tvrdnje pod velom subjektivnosti. Ovim glagolima nastoji se zamagliti preciznost i dokazivost tvrdnje. Najčešća je upotreba glagola *sembrare*, *apparire*, *parere* koji se javljaju u proseku po jedan na svakih 1000 reči u svakom od korpusu.. Iako razlike nisu velike, u akademskom korpusu ovo sredstvo popularnije među lingvistima i teoretičarima književnosti nego među didaktičarima. Takođe se često kombinuju uz druge markere ograđivanja kao što su hipotetičke rečenice sa *punto di vista* ili se kao kopulativni glagoli ostvaruju uz predikativnu dopunu u vidu markera ograđivanja *possibile*:

Se guardato da questo punto di vista, l'uso del sistema verbale, e anche il suo apprendimento, appare caotico e frammentario. (AK, DID, 2)

Concentriamo la nostra riflessione su quanto ci pare possibile elaborare sul versante della ricerca e della formazione universitaria. (AK, DID, 2)

U novinskom korpusu najfrekventniji su u nedeljniku *Panorama*, a najređe u *L'Espresso*. Takođe se često kombinuju uz druge markere ograđivanja kao su markerima stava i ličnog prisustva (npr. *mi sembra, a me (non) sembra*) ili, te su kopulativni glagoli privida i

dokazivanja u ovoj poslednjoj upotrebi bliži markerima otkrivanja autora i ograđivanja sadržaja:

Dice Sacconi che oggi questi contrasti sono stati superati. Purtroppo non sembra (NK, ESP, 459)

Berlusconi è un federatore, come Panebianco ritiene? A me non sembra. (NK, ESP, 449)

3.1.3.2. Markeri ograđivanja sadržaja i otkrivanja autora

Strategija ograđivanja sadržaja pomoću otkrivanja autora zauzima manje od 10% ukupne upotrebe markera ograđivanja. Ovi markeri su subjektivniji, te nisu toliko česti u akademskom pisanju. Autor se otkriva prvenstveno epistemičkim i glagolima procene u prvom licu jednine i množine i ličnim izrazima.

3.1.3.2.1. Epistemički glagoli i glagoli procene u prvom licu jednine i množine

Glagol *potere* u prvom licu najčešće se javlja u prvom licu množine prezenta i u prvom licu množine kondicionala prezenta. Nastojali smo da uzmemo u obzir samo epistemičku funkciju, mada je često bilo teško razlikovati između pojmovne i iskustvene mogućnosti jer ova distinkcija može da zavisi od autorovog i čitaočevog pristupa znanju. U ovoj upotrebi *potere* uz glagole govorenja ili performativne glagole pre ukazuje na retoričku strategiju oklevanja i postepenog pružanja dokaza, nego na ograđivanje u pravom smislu reči.

alla consueta scala di evoluzione nell'acquisizione dei tempi dell'indicativo posso dunque aggiungere il piuccheperfetto ed il perfetto semplice (AK, DID, 11)

Quanto poi al fatto che si abbia a che fare con un fenomeno esclusivo del parlato, in realtà, posso documentare almeno un caso tratto dallo scritto (AK, LIN, 57)

Invece, è buio pesto per quanto riguarda l'altro versante dello schieramento: il centrodestra. Possiamo dire che a sinistra c'è stato un chiarimento, (NK, CdS, 43).

Od modalizovanih glagola procene u prvom licu (pre svega prezenta, a potom kondicionala) u oba korpusa zabeležili smo najfrekventiju upotrebu glagola *credere*, *pensare*, *ritenere*, *proporre*. Zabeležili smo još i uporebu glagola *supporre*, *presumere*, *immaginare* i *suggerire*.

U akademskom korpusu najčešće uvode novu zavisnu rečenicu, a mogu da budu i u službi umetnutog komentara.

Non c'è bisogno, credo, di aggiungere di più. (AK, DID, 16)

Za oblike *penso/pensiamo* nismo zabeležili funkciju umetnutog komentara već samo glagola koji uvodi zavisnu rečenicu. Izdvojićemo sledeći primer nizanja nekoliko markera ograđivanja:

Penso tuttavia che sia possibile indicare almeno due percorsi che possono avere, a mio parere, validità generale. (AK, LIN, 75)

U novinskom korpusu češća je njihova umetnuta funkcija, a tekst prividno “parataksiziran” dobija na napetosti i diskurzivnosti.

Sarà anche un caso, ma la lista dello sconosciuto Vanni si chiama A sinistra per Veltroni. Che, credo, sia l'esatta direzione verso cui i reduci dei Ds vogliono orientare il nuovo partito. (NK, PAN, 597)

Za novinski korpus karakteristična je još njihova holofrastička upotreba, te pored markera ograđivanja, imaju i funkciju eksplicitnog komentara posle retorskog pitanja:

Chi sono i privilegiati? Possiamo permetterci di sprecare il nostro capitale umano? Non credo. Si poteva far meglio? Sì. (NK, CdS, 67)

Basterà al Cav. questo scenario per impedire risse dentro la Cdl? Non credo. (NK, PAN, 595)

Giornali, televisioni, reti informatiche, film, libri e insomma tutti quei mezzi di comunicazione che nel loro complesso sono definiti 'media' sono responsabili di quell'imbarbarimento collettivo che sembra essere uno degli aspetti più

significativi e più deprimenti delle società contemporanee? Io penso di sì. (NK, ESP, 466)

3.1.3.2.2. Verba dicendi: diciamo, direi

Iako spada u *verba dicendi*, glagol *dire* također može imati funkciju procene i ograđivanja autora. Oblik *diciamo* srećemo u funkciji ispunjivača u govornom jeziku i retko se javlja u pisanom akademskom diskursu (0.02 na 1000 reči), dok je u novinskom tek nešto češći (0,03 na 1000 reči).

Javlja se u člancima iz nauke o književnosti i didaktike kao uvodni glagoli ili kao umetnuti komentar između zarez a i zagrada:

Un itinerario, diciamo, assertivo e positivamente vincolato ad un testo finale destinato da Dante a riscattare le oscene deviazioni della Tenzone il canto xxiii del Purgatorio è stato tracciato da Michele Barbi. (AK, LET, 36)

La nostra scelta cade su una situazione divenuta negli ultimi anni molto comune nella scuola italiana: una normale classe di bambini italofoeni (diciamo, ciclo dell'obbligo), (AK, DID, 17)

Oblikom *direi* se također postiže diskurzivnost i još je bliži govorenom diskursu. U novinskim uvodnicima javlja se holofrastički i a da

Direi che la prima domanda cui bisognerà tentare di rispondere sia se, nel programmare un corso di lingua, debba essere riservato uno spazio particolare anche all'insegnamento del lessico (AK, DID, 16)

Markeru *direi* može prethoditi i neki drugi marker ograđivanja (*forse no*)

Forse no, direi, non è proprio un caso. (NK, CdS, 26)

ili intenzifikator (*proprio*):

Un maestro isolato che mandò inutilmente al macello centinaia di giovani infatuati? Proprio non direi. (NK, REP, 199)

3.1.3.2.3. Lični izrazi

U analiziranim člancima uočili smo sledeće lične izraze: *secondo me/noi*, *a mio/nostro parere*, *a mio/nostro avviso*, *per me/noi*, *dal mio/nostro punto di vista*, *a mio giudizio*, *dal canto mio*. Reč je o izrazima kojima se autor eksplicitno otkriva i čak naglašava svoje prisustvo.

Lični izrazi kao što su *secondo me*, *a mio avviso* i sl., pa i glagol procene *ritengo* se ne preporučuju u akademskom pisanju (Riediger 2009: 158). Takođe je prikladnija upotreba prvog lica množine, nego prvog lica jednine (Riediger 2009: 158).

Od svih navedenih ličnih izraza u akademskom korpusu najčešći su *a mio/nostro avviso* i *a mio/nostro parere*, dok su u novinskom najčešći *secondo me* i *per me*. Jedni su primereniji pisanom diskursu i odaju viši ton, a drugi su karakterističniji za govoreni jezik i neformalni registar.

U akademskom korpusu lični izrazi su izuzetno retki (svega 0.08 na 1000 reči), dok su u novinskom nešto češći (0.12 na 1000 reči). Lični izrazi kao markeri ograđivanja češći su u člancima iz didaktike, a najređi u člancima iz nauke o književnosti. U proseku, u svakom članku iz didaktike i lingvistike javiće se po jedan lični izraz i tek u svakom trećem članku iz nauke o književnosti. U novinskom korpusu upotreba ličnih izraza češća je u levičarski orijentisanim novinama *La Repubblica* i *L'Espresso* u odnosu na ostale ispitivane izvore.

U akademskom korpusu *A mio/nostro parere* se javlja se ili na početku teksta ili kao umetnut komentar odvojen zarezima, dok *a mio/nostro avviso* nije uvek odvojen zarezom. Ovi markeri (*secondo me/noi*, *a mio/nostro parere/avviso*) doživljavaju se veoma slično jedni drugima i najčešće kao umetnuti komentari, te ne vidimo razloga za interpunkcijsku nedoslednost.

A mio parere, inoltre, è possibile ravvisare uno sviluppo tematico-psicologico
(AK, DID,18)

inducono fortemente, a mio parere, il passaggio ad un diverso livello interpretativo (AK, DID, 18)

A nostro avviso la negazione grammaticale è una forma di focalizzazione di contrasto (AK, LIN, 56)

Sky l'ha rimesso in onda l'altro ieri ed ha fatto a mio avviso un'ottima scelta: la sua attualità è stupefacente. (NK, REP, 231)

Secondo me/noi i per/noi su izrazi istaknute subjektivnosti.

In questa attività, è secondo noi indispensabile per l'insegnante dotarsi di strumenti di comprensione della grammatica (AK, DID, 2)

Meno vulgata, ma secondo me altrettanto sicura, è la nozione che si tratta di una dedica avvelenata (AK, LET, 44)

Izdvojićemo i primer u kojem se ukršta „objektivno i činjenično“ stanje sa ličnim markerom ograđivanja i naglašava prilogom ublažavanja:

Il fatto è che secondo me, le cose non stanno proprio così. (AK, DID, 25)

Insomma, secondo me, la coazione a ripetere deriva da una serie di equivoci lessicali, in parte voluti e in parte inconsapevoli. (NK, ESP, 487).

Dal mio punto di vista se pojavljuje kao hapax legomenon i to u akademskom korpusu u sledećem primeru:

Particolarmente interessanti dal mio punto di vista sono Chini 1998, Giacalone Ramat 1999... (AK, DID, 11)

3.2. Markeri sigurnosti

3.2.1. Pragmatska funkcija

Markerima sigurnosti autor izražava uverenost u propozicioni sadržaj (Crismore et al. 1993: 47-52). Suprostavljaju se defanzivnoj i pomirljivoj taktici ograđivanja.

U poređenju sa drugim metadiskursnim markerima, mali je broj studija koje se bave isključivo markerima sigurnosti. Ovim markerima autori pokazuju svoje samopouzdanje ili solidarnost u konverzaciji (Holmes 1984). U akademskim člancima autori stvaraju zajedničko znanje tj. znanje u koje uključuju i čitaoca i ističu zajedničku pripadnost istoj

grupi (Myers 1989). Stoga markeri sigurnosti imaju očiglednu retoričku moć jer se informacije obogaćene markerima sigurnosti predstavljaju kao apsolutno istinite oko kojih postoji opšta saglasnost.

Vassileva (2001: 85) ističe da je iznenađujući fokus istraživača na ograđivanje jer su oba fenomena podjednako interesantna. U uporednoj studiji akademskih članaka na bugarskom i engleskom Vasileva otkriva da bugarski autori, kad pišu na engleskom, upotrebljavaju više markera sigurnosti u odeljku za diskusiju, a u zaključcima preovlađuju markeri ograđivanja. Isti autori, kad pišu na maternjem jeziku, podjednako upotrebljavaju obe vrste markera. Izvorni govornici engleskog, nasuprot tome, ograđuju svoje tvrdnje u odeljku za diskusiju, a sa sigurnošću iznose zaključke (Vassileva 2001: 87-91).

Markeri sigurnosti imaju jednu jedinu pragmatsku funkciju u tekstu, a to je iskazivanje apsolutne uverenosti u sadržaj, čak kategoričkog tvrđenja.

Sigurnost se ostvaruje pomoću glagola koji izražavaju sigurnost (*sapere, come si sa*), emfatičkih priloga (npr. *ovviamente, certamente, indubbiamente*), emfatičkih prideva koji su predikativne dopune ili deo imenskog predikata (npr. *essere/risultare/sembrare ovvio, certo, convinto, chiaro, come è noto*), nekih neodređenih prideva i zamenica (*nessuno, tutti, ogni, ciascuno, ognuno*).

3.2.2. Učestalost

Markeri sigurnosti se upotrebljavaju češće u novinskom korpusu (v. Tabela 22). U akademskom smo zabeležili 5.89, a u novinskom 8.85 markera sigurnosti na 1000 reči. U oba korpusa više od polovine markera sigurnosti čine zamenice, slede prilozima (u akademskom skoro trećina, u novinskom skoro četvrtina), a najmanje se upotrebljavaju pridevi (oko desetine u oba korpusa). Upotreba glagola je gotovo zanemarljiva u oba korpusa.

Analizirajući potkorpuse akademskog korpusa beležimo da se markeri sigurnosti najčešće koriste u člancima iz nauke o književnosti (6.78 na 1000 reči), dok je upotreba u člancima iz lingvistike i didaktike skoro ujednačena (oko 5.4 na 1000 reči). Podsetićemo da je upotreba markera ograđivanja obrnuta, tj. da se markeri ograđivanja najviše upotrebljavaju u člancima iz didaktike, pa lingvistike, a najmanje u nauci o književnosti.

U novinskom korpusu markeri sigurnosti najčešće se koriste u uvodnicima nedeljnika *Panorama* (10.12 na 1000 reči), dok je upotreba u ostalim novinskim izvorima skoro ujednačena (od 8.29 do 8.91). Najmanje se upotrebljavaju u nedeljniku *Espresso* (8.29 na 1000 reči).

Tabela 22: Učestalost interpersonalnih markera sigurnosti

na 1000 reči

	AK	%	DID	LET	LIN	NK	%	CDS	REP	STA	ESP	PAN
glagoli	0.07	0.01	0.00	0.00	0.00	0.15	1.69%	0.20	0.11	0.18	0.09	0.31
emfatični prilozi	1.77	29.99%	1.57	2.03	1.69	2.00	22.55%	2.46	1.78	2.24	1.70	2.23
pridevi	0.63	10.74%	0.45	0.94	0.51	1.05	11.89%	1.12	0.98	1.11	1.08	1.06
neodređeni pridevi i zamenice	3.43	58.15%	3.40	3.82	3.16	5.66	63.87%	4.62	5.72	5.38	5.42	6.56
UKUPNO na 1000 reči	5.90	1.00	5.41	6.79	5.36	8.86	1.00	8.40	8.58	8.91	8.29	10.15

3.2.3. Kvalitativna analiza

3.2.3.1. Prilozi i konektori za iskazivanje sigurnosti, kategoričkog tvrđenja i pojačanja

U oba korpusa uočili smo sledeće priloge i konektore/intenzifikatore za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja: *appunto*, *assolutamente*, *certamente*, *davvero*, *decisamente*, *definitivamente*, *di certo*, *di fatto*, *di sicuro*, *difatti*, *effettivamente*, *in effetti*, *in fondo*, *in pratica*, *in realtà*, *in sostanza*, *in verità*, *indubbiamente*, *inevitabilmente*, *infatti*, *innegabilmente*, *invero*, *naturalmente*, *ovviamente*, *senza dubbio*, *sicuramente*, *veramente*, *per la verità*. U istoj službi javljaju nam se i implicitne rečenične forme kao elementi šablonizovane retorike: *a dire la verità* i *a dire il vero*.

Podvučeni primeri mogu imati više značenja:

- *Difatti* i *difatto* imaju iste funkcije kao i *infatti* (Terić 2005: 172). Pošto se znatno ređe upotrebljavaju, u korpusu nismo naišli na njihovu eventualnu funkciju

objašnjivača, već samo na funkciju kojom se potvrđuje istinitost iskaza (markeri sigurnosti).

- U zavisnosti od konteksta *in effetti* može da dodeljuje vrednost potvrđivanja ili adverzativno-limitativnu.
- *In realtà*, kao i *in effetti*, ukazuje na činjenično stanje, a pored potvrđivanja, može da ima i adverzativno-limitativnu notu.
- Kao što je već bilo reči, *infatti* potvrđuje istinitost teksta ili ga bliže objašnjava (Terić 2005: 172)

U funkciji markera sigurnosti isti prilozi i intenzifikatori mogu se javiti dvojako:

(1) kao diskursni prilozi ujedno povezuju rečenice i imaju funkciju i tekstualnog markera, te se najčešće javljaju na početku tekstualne celine i

(2) kao premodifikatori utiču na značenje glagola ili prideva koji sledi.

Pošto je reč o identičnoj interpersonalnoj pragmatskoj funkciji sigurnosti i kategoričkog tvrđenja, u statističkoj obradi nismo razdvajali dve navedene upotrebe već smo ih tretirali kao jedinstvenu kategoriju.

Markeri *assolutamente*, *certamente*, *decisamente*, *definitivamente*, *indubbiamente*, *inevitabilmente*, *innegabilmente* izražavaju kategoričko tvrđenje. U akademskim člancima se više upotrebljavaju *assolutamente*, *decisamente*, *indubbiamente*, a u novinskim *certamente*, *definitivamente* i *inevitabilmente*. Kao *hapax legomenon* javlja se *innegabilmente* i to u akademskom korpusu.

U novinskom korpusu mogu da se upotrebljavaju i holofrastički posebno naglašavajući prethodni sadržaj.

Se questa è la sostanza che sta a cuore alla Lega, essa non sta combattendo per un sistema di autonomie ma per una politica secessionista. Assolutamente inaccettabile. (NK, REP, 183)

Tanto meglio staccare la spina e dichiararlo morto. Definitivamente. (NK, CDS, 114)

Iz navedenih primera jasno je da se pisani novinski jezik približava govorenom diskursu.

Slede primeri za preostale gore pomenute markere sigurnosti.

Certamente però l'indice di impiego delle subordinate contribuisce all'impressione di fluidità e scioltezza che dà il parlato di un non nativo: (AK, DID, 11)

Dunque "conoscere una parola" può voler dire molte cose. Ma anche nel caso riuscissimo a definire e delimitare meglio il concetto, e a quantificare il bagaglio lessicale di un individuo, comunque, per risultare significativi, i dati sulla conoscenza lessicale del singolo andrebbero confrontati con le capacità lessicali medie di una certa popolazione, suddivisa in scaglioni a seconda dell'età e del grado di scolarità (almeno). Indubbiamente si tratta di accertamenti complessi, di cui troviamo qualche interessante resoconto... (AK, DID, 16)

Nei prossimi giorni gli italiani si eserciteranno nel calcolo sull'equità dei sacrifici richiesti, con la solita bilancia che vede nel piatto del vicino il peso sempre più leggero. Sarà un esame interminabile e, inevitabilmente, opinabile, in cui le corporazioni degli interessi che, da decenni, imprigionano il nostro Paese si scateneranno in una forsennata gara di egoismo sociale. (NK, STA, 258)

Markeri *naturalmente, ovviamente, senza dubbio, sicuramente, di sicuro* naglašavaju očiglednost i nepobitnost iskaza. *Naturalmente* i *ovviamente* su učestaliji u novinskom, a *senza dubbio* i *sicuramente* i *di sicuro* u akademskom korpusu.

Naturalmente nessuno potrà mai impedire al giornalista consapevole di esprimere le proprie critiche al mezzo al quale collabora e di preservare la propria indipendenza di pensiero. (NK, ESP, 466)

La storia sapete com'è andata a finire: «certe indagini» non ci sono state, D'Alema in tribunale non s'è mai visto ed è politicamente così vivo e

spregiudicato da proporre oggi un governo di «salvezza nazionale» indovinate con chi? Ovviamente con Fini. (NK, PAN, 520)

Nel libro di ricordi di Giovambattista da Radicondoli la frequenza dei tratti dialettali è senza dubbio maggiore che nell'opera del Politi: (AK, LIN, 72)

L'impiego della prima persona plurale cosiddetta inclusiva o sociativa al posto della prima singolare rientra sicuramente a pieno titolo tra le strategie di tipo supportivo: il parlante, usando la forma noi, coinvolge anche l'ascoltatore in un'azione che, a rigore, non ne richiede (o addirittura ne esclude) l'intervento. (AK, LIN, 68)

Per tornare, nello specifico, alle fiamme della settima cornice e alla dibattuta questione prima accennata, a me non sembra affatto di avvertire le tante difficoltà ermeneutiche e i fattori di interna contraddittorietà su cui, a loro riguardo, molti commentatori e studiosi si sono impuntati. Quelle fiamme, di sicuro, sono state dallo scrittore escogitate come castigo riservato ai lussuriosi contro e secondo natura per ragioni che appaiono a tutti evidenti. (AK, LET, 42)

Markeri davvero, veramente, a dire la verità/il vero, naglašavaju istinitost iskaza. Davvero se skoro tri puta češće upotrebljava u novinskim člancima, veramente jednako u oba korpusa, a dire la verità samo u novinskom, a dire il vero samo jednom i to u akademskom korpusu.

Davvero, in queste condizioni, può essere considerata comprensibile o accettabile la sua esclusione da un contatto importante e altamente simbolico per il messaggio che contiene (e che è rivolto anche ai libici)? Davvero la signora Merkel, astenuta all'Onu, non partecipante alle operazioni, lontana dalla scena, va presa a bordo e noi no? (NK, CDS, 46)

Ma quel che veramente distingue l'humus linguistica delle cantiche non è tanto la selezione lessicale: (AK, LET, 47)

Anzi, a dire la verità, il nostro sistema i cinesi continua a guardarli con lenti vecchie e superate, considerandoli ancora potenziali clandestini che vogliono

entrare in Italia per nascondersi poi a Napoli o a Prato a fare borse contraffatte o golfini. (NK, STA, 302)

Markeri *in effetti, effettivamente, in realtà, in verità, in pratica, di fatto, difatti, infatti* preciziraju i potvrđuju prethodni iskaz i naglašavaju činjenično stanje, nekad i sa adverzativno-limitativnim značenjem. U akademskom je češća upotreba *in effetti, effettivamente*, a u novinskim uvodnicima *in realtà, in verità, in pratica*.

In modo interessante le strutture di coordinazione alle quali sono ascrivibili, non compaiono all'interno della stessa battuta dialogica, come proprio della lingua scritta, ma sono ricostruibili linguisticamente in un più ampio ambito discorsivo. Le restanti 10 negazioni possono in effetti essere considerate di tipo lessicale. (AK, LIN, 56)

Ciò è perfettamente in linea con quanto sostenuto da Lüdi, secondo cui il code-switching, rispetto alle formulazioni translinguistiche, si verifica maggiormente in situazioni bilingui. Effettivamente, nelle lezioni di Italian for Business 2, a differenza di quelle di Italian Language, la modalità di comunicazione si caratterizzava per un maggiore uso simultaneo della L1 e della L2. (AK, DID, 3)

Tangentopoli era stato usato per la prima volta da un giornalista di «Repubblica» (9 ottobre 1991), ai tempi dell'inchiesta chiamata Duomo Connection, che indicava Milano, la città delle tangenti (le prime volte si scriveva con lettera maiuscola, e significava soltanto Milano). Difatti il suffissoide -poli alla lettera vuole dire città (metropoli, baraccopoli, megalopoli, tendopoli, ecc.), ma quel -poli finale ad un certo punto (nel '92) smette di designare esclusivamente la capitale lombarda, vira di senso, e prende a significare "scandalo riguardante il pagamento di tangenti". (AK, LIN, 54)

Le vicende dell'economia globale e della crisi sociale che ne è stata conseguenza hanno determinato negli ultimi mesi fenomeni di portata mondiale che anche l'Italia ha inevitabilmente registrato. Il nostro governo riteneva, dopo averne pervicacemente negato l'esistenza fin quando ha potuto, che la crisi fosse ormai

alle nostre spalle. Le Cassandre (tra le quali noi in prima fila) avvertivano invece che il peggio non era ancora arrivato. Infatti. (NK, REP, 172)

ABBIAMO tutti lamentato il silenzio assordante di Berlusconi in questi lunghi giorni di tempesta finanziaria e sociale, ma il Cavaliere si conosce bene e sapeva che se avesse parlato avrebbe creato altri e serissimi guai. Infatti così è stato. (NK, REP, 163)

In questi anni non solo la sinistra, ma pure la destra ha ritenuto di presentare la legge Biagi come «la grande liberalizzazione» del mercato del lavoro. In realtà non lo era affatto; (NK, CDS, 124).

Su una cosa in verità Berlusconi ha ragione: l'Italia non è la Grecia, e dispone tuttora di risorse straordinarie. (NK, ESP, 383)

In verità, se il futuro non esiste, la libertà, se riferita alla parola, è impossibile, perché il Luogo Comune la obbliga a non rivomitare che se stesso e la propria occupazione ideologica delle zone pensanti dei cittadini imbarcati sul Narrenschiff di una democrazia svuotata. (NK, STA, 322)

Markeri *in fondo*, in sostanza naglašavaju suštinu stvari, nekad i sa značenjem rezimea i zaključka. *In fondo* se dva puta češće upotrebljava u novinskim člancima, dok je upotreba markera *in sostanza* manja i skoro ujednačena u oba korpusa.

È già cominciata sui mass media una operazione pubblicitaria tesa a «vendere» i Fratelli musulmani come un interlocutore tutto sommato accettabile per noi. In fondo, si dice, a differenza di Al Qaeda, non mettono (più) bombe. (NK, CDS, 54)

, la loro analisi nel nostro corpus dovrebbe mettere in luce a quale norma, ristandardizzata o “ancien régime” (Berruto 1997:5), gli scriventi fanno riferimento. In sostanza, la questione di fondo che ci siamo posti è la seguente: (AK, LIN, 73)

Sličnu upotrebu prethodnim markerima ima i marker *in pratica*.

Anche sul versante dell'opposizione non c'è da segnalare alcunché se non, addirittura, un arretramento di Futuro e libertà. La grande finzione, in pratica, si è rivelata tale. (NK, PAN, 515)

Secondo alcune simulazioni, se non si interviene in fretta, nel giro di soli cinque anni gli 8 miliardi di buco diventeranno 14. In pratica, in capo a un decennio, l'Inpdap rischia di trasformarsi in un'autentica voragine per il bilancio dello Stato. (NK, PAN, 567)

3.2.3.2. Pridevi za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja

Upotreba prideva u imenskom predikatu kao markera sigurnosti je skoro dvostruko veća u novinskim člancima. Kategoričnost iskaza postiže se upotrebom prideva *inevitabile*, očiglednost tvrdnje ističe se pridevima *evidente*, *ovvio* i *chiaro*, a sigurnost i istinitost iskaza pridevima *sicuro* i *vero*. Osim prideva *evidente*, svi ostali markeri učestaliji su u novinskom korpusu.

È evidente la necessità di far acquisire all'apprendente non soltanto le strutture dello scritto ma anche quelle del parlato. (AK, DID, 23)

È ovvio che il pensiero va alle intercettazioni, a uno strumento straordinario utilissimo se applicato in modo virtuoso e con sapienza investigativa. (NK, PAN, 694)

Il Presidente ascoltava con l'aria abbastanza stupefatta, era chiaro che non capiva una parola, un'interprete è venuta in soccorso, i microfoni già accesi ci hanno regalato i contenuti di quel furtivo faccia a faccia. (NK, STA, 295)

Gran brava gente, spesso con un passato eroico alle spalle, ma eretici, questo è sicuro. (AK, ESP, 442)

Marker *essere vero* che može da bude i uvod za neki naknadni suprotni ili suštinski argument:

E' vero che Marchionne vive nel Dopo Cristo, e questo gli ha consentito di ribaltare una società fallita, ma è anche vero che lui e i suoi uomini non possono

ignorare che l'Italia non è per la Fiat un Paese qualsiasi, anche considerando quanto lo Stato ha fatto per Torino. (AK, REP, 210)

E' vero che di altrettanto si riduce la spesa pubblica la quale, ricordiamolo, è cresciuta dal 2007 al ritmo di 2 punti di Pil all'anno. Ma l'incremento stipendiale degli statali rappresenta solo una parte dell'aumento di spesa e neppure la parte maggiore. Forse si sarebbe dovuto operare con più incisività sul resto. (AK, REP, 216)

La beneficenza, è vero, nasce sovente dallo sterco del diavolo. Ma che c'entrano queste attività imprenditoriali con il culto e l'assistenza? (AK, ESP, 386)

3.2.3.3. Zamenice i pridevi za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja

Kategoričko tvrđenje i isključivost iskaza postiže se sledećim zamenicama i pridevima: *nessuno, tutti, ogni, ognuno i ciascuno*. Osim *ciascuno*, sve navedeni markeri su učestali u novinskom diskursu.

E oggi, nel pieno della tempesta che riguarda il futuro prossimo del governo, con l'annuncio di dimissioni del premier, nessuno può disconoscere il contenuto di quella lettera e di tutto ciò che quella lettera comporta. Quando scrivo nessuno, è ovvio, penso soprattutto all'opposizione. (NK, PAN, 491)

Il monito di Marchionne, che in perfetta linea col suo stile poco accomodante non ha mancato di sottolineare la differenza di trattamento avuta in America da quella riservatagli in Italia («ringraziamenti là, insulti qua»), è un monito che va ben oltre la Fiat e ricorda molto da vicino l'esperienza di migliaia di italiani, soprattutto quelli che sono stati costretti a trasferirsi all'estero per lavorare. Tutti denunciano questo «atteggiamento», questo clima di diffidenza preventiva che in Italia accoglie ogni nuovo progetto e ogni cambiamento, che fa sì che le cose si combattano prima, sul terreno dello scontro delle parti, delle ideologie, e non dopo, sui risultati e sul contributo dato ad un obiettivo comune. (NK, STA, 292)

Subito dopo l'emergenza, infatti, venne varata una legge che fissava in modo chiarissimo i paletti per gestire la raccolta. L'articolo 11 è un esempio per ogni buon legislatore,... (NK, PAN, 521)

Ognuno di noi, ognuno di quei ventidue milioni, ha la sua formazione ideale in tasca, la sua tattica privata, la sua mossa vincente, e ognuno ne ha parlato con gli amici nell' amarezza della sconfitta, quando il tifoso rigioca mille volte, inutilmente, i momenti decisivi della partita. (NK, REP, 252)

Ciascun insegnante saprà come proporzionare, modificare e tradurre concretamente all'interno dei contesti operativi tali riflessioni. (AK, DID, 15)

3.2.3.4. Glagoli za iskazivanje sigurnosti i kategoričkog tvrđenja

Autor još iskazuje sigurnost i pomoću glagola *sapere*²¹. Ispitali smo još i upotrebu glagola dokazivanja kao što su *dimostrare, provare*, ali nismo pronašli njihovu metadiskursnu upotrebu. Gotovo dvostruko učestalija je upotreba u novinskom korpusu, iako je u oba korpusa reč o markeru retke upotrebe. U akademskim člancima smo naišli samo na jedan primer u prvom licu jednine.

Ora, so bene che i dati statistici vanno letti con meno allarme di quanto sembri: esistono ad esempio gli «alternanti», che sono circa il 50% degli individui, dotati di una buon versatilità o mobilità linguistica tra italiano e dialetto, quelli, intendo, che di primo mattino in casa usano il dialetto, e appena usciti l'italiano; (AK, LIN, 54)

U novinskom korpusu služi i da uvede adverzativni argument koji sledi i pored toga što postoji saznanje o nečemu.

So bene che l'ipotesi configura una realtà virtuale che spesso non coincide con quella reale ma ci aiuta spesso a capire meglio quello che è accaduto. (NK, CDS, 65)

---

21 U odričnoj i limitativnoj formi ovaj glagol se tumači kao marker ograđivanja (npr. *non so, per quanto ne so io, per quel che so*, itd)

So bene che Tremonti tiene molto all'autoreferenzialità, ma se volesse applicarsi su questi suggerimenti sono certo che arriverebbe a risultati apprezzabili. (NK, REP, 220)

Sono d'accordo con loro anche perché a me e a quelli della mia generazione è stato rubato il presente e la memoria del passato e vi assicuro che non si tratta d'un furto da poco. Ma so che non è con l'utopia che si risolve il problema. (NK, REP, 148)

U prvom licu množine može imati i inkluzivnu vrednost, podsećajući na zajedničko znanje:

Tutti sappiamo che Dante ha dedicato la Vita Nova a Guido Cavalcanti, considerato nell'arco dell'intero libello non solo il «primo amico» ma anche il referente più titolato del discorso ivi svolto sull'amore e sulla poesia. (AK, LET, 44)

Može se javiti i u formi komentara, izolovan interpunkcijom:

Oggi, come sappiamo, non è più così: la vita sociale è articolatissima, i confini fra uno scenario e l'altro mutevoli, a volte impalpabili; (AK, DID, 24)

U sledećem primeru nizanje markera sappiamo ima emfatičko-argumentacijsku vrednost:

Deposto Silvio Berlusconi, i giustizieri dell'umanità sognano i cantori del berlusconismo, i soldati di un esercito che non ha mai sparato un colpo, riuniti in una nuova Norimberga e costretti a balbettare: «Wir haben es nicht gewusst», «non sapevamo», alla maniera dei gerarchi del Terzo Reich alla fine della Seconda guerra mondiale. Noi invece sappiamo, eccome se sappiamo.

Sappiamo che il Popolo ha indicato con forza ed eletto democraticamente Berlusconi alla presidenza del Consiglio, sappiamo che in tutte le tornate elettorali seguite al 2008 (provinciali, regionali, europee) ha rinnovato la fiducia, sappiamo che il Parlamento ha confermato per otto volte in pochi mesi l'appoggio al governo nonostante i terremoti interni alla maggioranza. E sappiamo pure che, alla fine di una corsa durata 16 anni, un giudice ha trasformato Berlusconi in un

imputato da processare in fretta e furia per concussione e prostituzione minorile.
(NK, PAN, 515)

3.3. Markeri stava

3.3.1. Pragmatska funkcija

Markeri stava otkrivaju obavezu, odgovornost ili dozvolu (Ädel 2006: 174), iznenađenje, slaganje, važnost, obavezu, frustraciju itd. (Hyland 2005: 53).

Većina definicija stavova u socijalnoj psihologiji (Allport 1935, Morgan 1956, English & English 1958 u Rot 1994: 296-297) naglašavaju da se stav sastoji od najmanje tri komponente: kognitivne, emocije i konativne. Kognitivnu komponentu stava čine shvatanja i znanja, sudove, vrednosni sudovi o nekom objektu, ocena da je nešto dobro ili rđavo, korisno ili štetno, vredno ili nevredno (Rot 1994: 298). Emocionalna komponenta stava uključuje osećanja, prijetnost ili neprijatnost, saosećanje, divljenje, poštovanje i neke druge složene emocije (Rot 1994: 298). Konativna komponenta stava podrazumeva akciju u vezi sa objektom prema kome se ima stav, da se pomogne da se nešto prema čemu imamo pozitivan stav razvije ili da se suzbije nešto prema čemu imamo negativan stav (Rot 1994: 298).

U primeni definicije stava na metadiskursne markere neophodno je navesti još dve specifičnosti. Naime, stav u socijalnoj psihologiji kroz kognitivnu komponentu (npr. kognitivni glagoli) pokriva epistemičku modalnost koja se u metadiskursu realizuje kroz markere ograđivanja i markere sigurnosti, te ih stoga nismo obuhvatili i kroz same markere stava. I drugo, iako su sve tri komponente sastavni deo svakog stava, pokušali smo da izdvojimo dominantnu komponentu kao pragmatsku funkciju kojoj pripada metadiskursni marker stava (npr. afektivni glagoli pripadaju afektivnoj komponenti).

Stoga smo u našoj studiji u markere stava izdvojili:

- 1) Markere sa pretežnom konativnom komponentom: deontički glagoli i ostala jezička sredstva (pridevi, prilozi, konstrukcije *andare* + prošli particip, *andare/essere* + *da* + infinitiv) kojima se iskazuje obaveza
- 2) Markere sa pretežnom emocionalnom (afektivnom) komponentom: afektivni glagoli i ostala jezička sredstva kojima se izražavaju osećanja

- 3) Markere sa pretežnom kognitivnom komponentom: neki kognitivni i atitudinalni glagoli i ostala jezička sredstva kojima se iskazuje ocena da je nešto dobro ili loše, korisno ili štetno, vredno ili bezvredno.

3.3.2. Učestalost

Markeri stava su dvostruko učestaliji u novinskim člancima (v. Tabela 23). U oba korpusa najbrojniji su markeri sa konativnom komponentom, slede markeri sa kognitivnom, dok su markeri sa afektivnom komponentom najređi.

U akademskom korpusu markeri stava se javljaju na svakih 230 reči, a u novinskom skoro dvostruko češće, tj. na svakih 110 reči.

U akademskom korpusu markeri stava su najučestaliji u člancima iz didaktike, a najmanje se upotrebljavaju u člancima iz lingvistike. U novinskom korpusu po upotrebi markera stava prednjače *Corriere della sera* i *Panorama*, dok se u ostalim novinskim izvorima upotrebljavaju gotovo ujednačeno.

Tabela 23: Učestalost interpersonalnih markera stava

Na 1000 reči

STAV	AK	%	DID	LET	LIN	NK	%	CDS	REP	STA	ESP	PAN
KONATIVNI												
deontički gl i gl konstrukcije	1.92	43.31%	2.90	1.34	1.64	3.57	39.30%	3.64	3.93	3.22	2.80	4.24
prilozi	0.10	2.34%	0.11	0.04	0.15	0.09	1.03%	0.16	0.09	0.12	0.10	0.00
pridevi	0.36	8.15%	0.53	0.22	0.35	0.37	4.07%	0.58	0.47	0.33	0.34	0.24
KON UKUPNO	2.39	53.80%	3.54	1.59	2.15	4.04	44.40%	4.38	4.49	3.67	3.24	4.48
EMOCIONI												
glagoli	0.21	4.64%	0.16	0.31	0.15	0.26	2.82%	0.35	0.22	0.31	0.25	0.53
pridevi	0.45	10.09%	0.47	0.44	0.45	1.13	12.40%	1.77	0.86	1.25	1.27	1.15
prilozi	0.27	6.08%	0.14	0.38	0.27	1.18	12.93%	1.86	0.98	1.22	1.12	0.89
uzvičnik	0.00	0.00%	0.00	0.00	0.00	0.01	0.11%	0.01	0.00	0.04	0.00	0.00
EMOC. UKUPNO	0.92	20.80%	0.77	1.14	0.86	2.57	28.26%	3.99	2.06	2.82	2.64	2.57
KOGNITIVNI												
glagoli	0.02	0.45%	0.01	0.01	0.04	0.09	1.01%	0.11	0.11	0.13	0.03	0.07
pridevi	0.25	5.72%	0.56	0.08	0.15	0.96	10.56%	1.18	0.84	0.83	0.95	1.28
prilozi	0.85	19.23%	1.08	1.01	0.52	1.43	15.77%	1.69	1.23	1.06	1.39	2.14
KOG UKUPNO	1.13	25.39%	1.65	1.10	0.72	2.48	27.34%	2.98	2.18	2.02	2.38	3.49

STAV	AK	%	DID	LET	LIN	NK	%	CDS	REP	STA	ESP	PAN
STAV UKUPNO	4.44	100.00 %	5.96	3.83	3.73	9.09	100.00 %	11.35	8.73	8.51	8.25	10.54
na svakih n reci	225.33		167.82	261.00	268.34	110.03		88.11	114.58	117.49	121.16	94.86

3.3.3. Kvalitativna analiza

3.3.3.1. Markeri stava sa pretežnom konativnom komponentom

3.3.3.1.1. Deontički glagoli i glagolske konstrukcije kojima se iskazuje obaveza i neophodnost

U deontičke glagole i glagolske konstrukcije kojima se iskazuje obaveza u našem korpusu izdvajaju se glagoli *dovere*, *occorrere*, *bastare*, *bisognare* i *volerci*, kao i konstrukcije *andare* + prošli particip i *essere/avere da* + infinitiv.

Glagol *dovere* upotrebljava se gotovo jednako učestalo kao i sve navedene glagolske konstrukcije zajedno. Najčešća se javlja u prvom i trećem licu (jednine i množine) prezenta i kondicionala. Više od dva puta je učestaliji u novinskom nego u akademskom korpusu. Od akademskih članaka najčešći je u člancima iz didaktike, a najređi u člancima iz književnosti. U novinama se najviše upotrebljava u *Corriere della sera*, a najmanje u *L'Espresso*. Oblici *debbo* i *debbono* javljaju se samo u novinskim člancima.

Glagol *dovere* u prvom licu jednine prezenta u akademskim člancima nalazi se isključivo uz glagole govorenja ili glagola koji označavaju diskursnu radnju (*dire*, *aggiungere*):

Devo però dire che l'attribuzione della Tenzone non è in questo mio contesto un elemento coinvolgente al punto da dover mettere tra parentesi i due canti dei golosi che sono l'oggetto della mia indagine. (AK, LET, 36)

Devo aggiungere, però, che, proprio perché si tratta di un fenomeno piuttosto particolare del parlato (AK, LIN, 57)

U sličnoj upotrebi glagol *dovere* se u novinskom korpusu javlja još uz glagol *confessare*.

Lo devo confessare che mi è scappato da ridere mentre ascoltavo le intercettazioni fra Rinaldo Arpisella, portavoce del presidente della Confindustria, e Nicola Porro, vicedirettore del Giornale (NK, PAN, 526)

U navedenim primerima glagol *dovere* praćen glagolima govorenja ili glagolima koji označavaju diskursnu radnju (*dire, aggiungere, confessare*) ima ujedno i funkciju najavljanja sledećeg sadržaja.

U novinskom diskursu glagol *dovere* u prvom licu prezenta najčešće stoji uz glagole sa kognitivnom komponentom kao što su *riconoscere* i *dedurre*, te je neodvojiva konativna i kognitivna funkcija stava.

A distanza di mesi devo riconoscere che il leader del Pd uno scossone alla politica l'ha dato, contribuendo alla semplificazione del sistema politico. (NK, PAN, 592)

Izdvojili smo i nekoliko slučajeva *devo + dare atto* gde ovaj deontički glagol zapravo ima performativnu vrednost, ekvivalentnu *devo ringraziare*.

Di questo, del suo prestigio e del suo peso, devo dunque dare atto a Panorama nel momento in cui mi accingo a lasciare la direzione. Ma devo dare atto anche a voi lettori del ruolo importante che avete avuto. (NK, PAN, 556)

Glagol *dovere* u trećem licu najčešće se javlja u prezentu i ostvaruje svoje puno deontičko značenje markera stava.

Nel testo di accompagnamento al disegno di legge, l'onorevole Pastore motiva l'istituzione del CSLI equiparando la lingua ad un "bene culturale", come i musei, e ad un "bene sociale", esposto a turbative da cui difenderlo; la lingua deve essere protetta quindi da un organismo che ne conservi l'unità e la purezza: (AK, LIN, 67)

Penso, solo per fare alcuni esempi, a parole che ricorrono con eccessiva frequenza in articoli e commenti degli ultimi tempi come solidarietà, giustizia, popolo. Tralascio volutamente libertà perché altrimenti dovremmo imbastire un trattato. Ma sul resto si può e si deve discutere. (NK, PAN, 508)

Od glagolskih konstrukcija koje iskazuju obavezu u oba korpusa javljaju se još *essere/avere da + infinitiv*, glagol *andare* + prošli particip.

Non è da escludere, inoltre, la possibilità che la conoscenza di VARBRUL al di fuori del mondo della sociolinguistica possa farne uno strumento di più ampio utilizzo, come è già accaduto per la ricerca in linguistica acquisizionale (AK, LIN, 74)

Tanto più che l'azionista di riferimento della Finmeccanica finita nelle carte dei pm è il ministero dell'Economia retto in prima persona dallo stesso presidente del Consiglio. Che, se dio vuole, non ha da fare i conti con Mokbel o con Marco Milanese. (NK, ESP, 379)

Konstrukcija *andare* + prošli particip se javlja uz glagole govorenja (*va detto/sottolineato/aggiunto*) i percepcije (*va osservato*) i ima i enfičku vrednost.

Va detto peraltro che alcuni di questi strafalcioni hanno tutta l'aria di essere in realtà delle piccole vendette ordite dai villani per colpire cittadini prepotenti, pastori languorosi, ninfe svanite o aspetti peculiari della cultura alta estranei al mondo rurale. (AK, LIN, 72)

Va sottolineato in proposito: che le pratiche discorsive non si apprendono per via spontanea, come vorrebbero i sostenitori del whole language. (AK, DID, 10)

3.3.3.1.2. Pridevi i prilozi kojima se iskazuje obaveza

Među pridevima kojima se iskazuje obaveza najučestaliji su: *obbligato*, *necessario*, *indispensabile*.

Ma se i nostri partner, a partire da Francia e Germania, lanciassero il segnale che non si possono continuare a spendere i denari di tutti per tenere a galla l'Italia allora il disastro sarebbe assicurato.

Per questo è diventato obbligatorio chiedersi come Berlusconi spera di salvarsi e di salvarci, cosa possa ancora fare per cercare di far cambiare rotta agli eventi. (NK, STA, 265)

È necessario prendere in considerazione anche il giudizio dei parlanti, non sempre coerente con il loro stesso uso. (AK, DID, 9)

Nell'individuare quali elementi siano in particolare da selezionare nella predisposizione di un programma di insegnamento sarà indispensabile tener conto non solo della situazione generale di insegnamento, dell'età degli allievi, della loro preparazione, dei loro bisogni e interessi ecc., ma anche del punto di vista del parlante nativo, vale a dire delle informazioni (storiche, geografiche ecc.) (NK, DID, 17)

Od priloga koji iskazuju obavezu u oba korpusa najčešće se upotrebljava *necessariamente*. Samo u akademskom zabeležili smo i upotrebu priloga *obbligatoriamente*, a samo u novinskom prilošku upotrebu *per forza*.

Se, prima di domenica, la crescita per il 2012 era prevista a -0,5 per cento, ora sarà necessariamente diversa: data la composizione del decreto (quasi solo tasse) temiamo che la caduta del reddito sarà più accentuata. (NK, CDS, 2)

Prilog *necessariamente* može da stoji i uz glagol kojim se izražava neophodnost i obaveza kao što je glagol *occorrere*, čime se postiže intenzifikacija.

In particolare nel prendere in esame quello che potremmo definire, con Brinton (1996:30), un pragmatic marker, cioè una classe funzionale più che grammaticale, occorre necessariamente considerare l'uso in contesto e l'interazione con vari tratti: l'aspetto verbale (qui particolarmente significativo, come vedremo), l'azione verbale (Aktionsart), il tipo di enunciato e di forza illocutoria, i ruoli dei partecipanti, le conoscenze condivise, lo scambio conversazionale in atto, ecc. (AK, LIN, 53)

Prilog *obbligatoriamente* javlja se samo u člancima iz nauke o jeziku kad je reč o objašnjavanju gramatičkih pravila. Ovaj prilog izveden je o prideva *obbligatorio* i pored osnovnog značenja ima i primenu u jeziku prava tj. označava nešto što je nametnuto zakonom (*ciò che è imposto dalla legge*, Zingarelli 1997: 1194). U lingvistici vladaju zakoni gramatike, te ne čudi upotreba ovog priloga u tom kontekstu.

Da quanto si è appena detto, quindi, risulta desiderabile considerare il doppio accesso come una proprietà della consecutio temporum di lingue come l'italiano e l'inglese: i tempi dell'indicativo devono obbligatoriamente essere interpretati sia rispetto all'evento della frase matrice, sia rispetto al momento dell'enunciazione. Esiste però in italiano una forma verbale dell'indicativo che sembra sfuggire questo vincolo, l'imperfetto. (AK, LIN, 62)

U novinskom diskursu marker *per forza* može da stoji i posle nekog drugog deontičkog markera (npr. glagol *dovere*), ali i holofrastički. U svakom slučaju doprinosi enfazi.

È giustificato perché, se non vuole che il Nord gli volti le spalle, il centro-destra qualche concessione alle regioni virtuose, e segnatamente a Lombardia, Veneto ed Emilia Romagna, dovrà farla per forza. (NK, STA, 370)

Meglio lasciar perdere. Per forza. Intanto gli italiani hanno altre cose per la testa. (AK, ESP, 423)

3.3.3.2. Markeri stava sa pretežnom emocijom komponentom

Emociona komponenta stava uključuje osećanja tj. prijatnost ili neprijatnost, saosećanje, divljenje, poštovanje i neke druge složene emocije (Rot 1994: 298). Prema Ekmanu (1972) šest osnovnih univerzalnih emocija su ljutnja, gađenje, strah, tuga, radost i iznenađenje.

Kako naš korpus potvrđuje, sve ove emocije se mogu iskazati glagolima, a najčešće pridevima i priložima. Naročito je izbor priloga sa emocijom komponentom neograničen, te smo se opredelili za najučestalije priloge kojima se iskazuju navedene emocije. Stav sa emocijom komponentom se može izraziti i interpunkcijom, te smo analizirali upotrebu uzvičnika.

3.3.3.2.1. Glagoli sa emocijom komponentom

Upotreba glagola sa emocijom komponentom je skoro u oba korpusa ujednačena. Različite emocije uvode se glagolima *sentire* i *preferire*, bojazan glagolom *temere*, iznenađenje glagolom *sorprendere*, nada glagolom *sperare*. Samo u novinskom korpusu razočarenje se markira glagolom *deludere*.

Među navedenim glagolima, najbrojniji je glagol *sentire/sentirsi*. U prvom licu se upotrebljava odista retko u oba korpusa (manje od 10 kolokacija). U prvom licu jednine pojavljuje se samo u novinskom, a u prvom licu množine samo u akademskom korpusu.

E' tuttavia evidente che la storia di un'istituzione bimillennaria di dimensioni mondiali interessa tutti ed i laici in modo speciale. Perciò sono anch'io partecipe di questo interesse e mi varrò, per introdurre i miei ragionamenti, delle parole del cardinale Carlo Maria Martini, al quale mi sento da tempo legato da sentimenti di grande considerazione. (NK, ESP, 433)

Sento viva gratitudine per il cardinale Carlo Maria Martini, per i suoi pensieri, per l'esempio che dà ed anche per l'amicizia che mi ha dimostrato. (NK, REP, 244)

U sledećem primeru emociorna komponenta ukršta se sa konotativnom (deontičkom) upotrebom *sentirsi in dovere*.

Un errore di accordo soggetto-verbo, non riconosciuto da studenti di livello intermedio, è sicuramente più preoccupante della scelta di un tempo sbagliato. Allo stesso modo, ci sentiamo in dovere di penalizzare più la scelta dell'ausiliare errato in verbi importanti utilizzati fin dalle prime lezione del livello A1 (principiante) che non una forma riflessiva incompleta. (AK, DID, 8)

Glagol *temere* je pojavljuje svega tri puta (samo jednom u prvom licu) u akademskom korpusu, dok je u novinskom učestaliji i pojavljuje se i u prvom i u trećem licu.

Izdvojili smo jedinstvenu upotrebu glagola *temere* u prvom licu u akademskim člancima, kao atipičnu za akademsko pisanje. U odlomku koji sledi argumentacija se zapravo približava onoj koju srećemo u novinskim uvodnicima. Autor pitanjima definiše temu koju naknadno razlaže ili komentariše. Marker *temo* se pojavljuje iza upitne rečenice sa finalnim *dunque* kojim se insistira na neposrednom odgovoru. Podsetićemo da smo istu upotrebu *dunque* izdvojili u novinskim uvodnicima.

E poi va anche detto che le grammatiche si sono aperte all'analisi di nuove dimensioni della lingua, prima trascurate e oggi invece trattate ampiamente e in

modo soddisfacente: penso alla dimensione testuale e quella collegata all'analisi del discorso, e poi quella pragmatico-funzionale e interazionale. Tutto bene, dunque? Purtroppo, temo di no. (AK, DID, 25)

Ista upotreba glagola *temere* u prvom licu u rečenici koja sledi iza upitne rečenice je znatno prisutnija u novinskom korpusu.

Basterà tutto questo a risolvere il problema della stretta creditizia? Purtroppo temo di no. (NK, PAN, 569)

Questi signori hanno ragione di essere infuriati. Ma astenersi a cosa serve? Punisce davvero la Casta? Rimedia davvero qualcosa? Temo di no. (NK, CDS, 123)

Glagoli *sentire/si* i *temere* učestali su u trećem licu u novinskom korpusu. U akademskim člancima smo zabeležili svega nekoliko upotreba. U novinskim člancima autori pomoću ovih markera dodeljuju stavove ili tumače ponašanje društvenih i političkih aktera.

D'Alema si sente in credito con la vita, le sconfitte e i dolori li considera tutti ingiustamente subiti; i successi sono eventi dovuti e crediti tardivamente e parzialmente incassati. (NK, ESP, 458)

Povera Chiesa. Si sente ingiustamente attaccata, diffamata, umiliata per comportamenti che essa stessa considera orribili peccati. Si sente colpevolizzata per aver cercato di arginare in silenzio il male commesso da alcuni suoi rappresentanti, per aver tentato di contenerne gli effetti nefasti. Per aver tentato di isolare i responsabili senza inferire su di essi. In breve, si sente vittima di un inatteso rigurgito antireligioso. (NK, STA, 352)

Berlusconi teme una "sindrome francese" e una sostanziale non vittoria alle elezioni regionali. (NK, REP, 230)

Jedini glagol koji uvodi stav sa emocijom komponentom koji je učestali u akademskom korpusu je glagol *sorpendere*.

A un primo sguardo, la scelta di gerarchizzazione informativa dell'Autore pare singolare; ciò che sorprende è cioè che la particolare concezione di «coerenza testuale» tematizzata in (32) sia presentata sullo sfondo e si metta in primo piano la sorgente di tale concezione. (AK, LIN, 61)

Ovaj glagol se, međutim, najčešće nalazi u odričnom obliku. Stoga umesto iznenađenja zapravo uvodi stav o izostatku iznenađenja tj. logičnom sledu događaja, što se i potvrđuje konkluzivnim markerima koji slede (*pertanto, quindi*), te ne iznenađuje njegova prisutnost u akademskim člancima. U odričnoj upotrebi emocija komponenta se približava i ujedinjuje i sa kognitivnom komponentom stava.

Le finalità primarie dell'Osservatorio consistono infatti nella raccolta di testimonianze dell'arricchimento del lessico italiano e nella verifica della vitalità della nostra lingua nell'uso dei meccanismi di produzione e di formazione. Non sorprenderà, pertanto, constatare che da quelle stesse sigle, e con l'impiego dei meccanismi tradizionali, derivano parole pienamente conformi al nostro sistema linguistico. (AK, LIN, 51)

La piazza è innanzitutto percepita come un luogo di comunicazione e, più in generale, di interazione pubblica. Non sorprende quindi che anche in tedesco si trovi l'accezione metonimica di popolo, massa, cittadini in quanto soggetti ad azione politica. (AK, LIN, 66)

U prvom licu jednine prezenta glagol *sperare* beleži jednaku upotrebu u oba korpusa, dok se u prvom licu množine prezenta upotrebljava znatno češće u novinskom korpusu. U akademskim člancima autor pomoću glagola *sperare* iskazuje na koji način želi ili se nada da bude shvaćen i prihvaćen kod publike. Kao i markerima ograđivanja, autor anticipira eventualne negativne reakcije publike i pod velom skromnosti, bojazni i nade uvodi sopstvene stavove.

Ma qui vorrei manifestare qualche mia riserva, spero non troppo semplicistica. (AK, LET, 36)

Dante nella Vita Nova non menziona mai Cino da Pistoia, così come non lo menzionerà nella Commedia. Ciò non toglie e il mio contributo spero che sia

servito a chiarire almeno questo punto che la presenza di Cino nel libello, benché nascosta e sotterranea, sia di una vitale importanza per lo sviluppo e la stessa costituzione dell'opera prima di Dante. (AK, LET, 44)

Concludendo, come spero sia emerso da questo breve excursus su alcuni aspetti dell'interazione tra i due sistemi linguistici (latino e volgare) in testi di diversa tipologia, cronologia e area geografica, la questione del rapporto latino-volgare risulta molto sfaccettata, anche in testi in cui è innegabile l'influenza del modello latino su alcuni aspetti (morfo)sintattici. (AK, LIN, 55)

U novinskom korpusu sperare može da se uvodi i nadanja i komentare o vantekstualnoj realnosti, kao i nadu da tekst bude prihvaćen kod publike. Pošto je i jedno i drugo predstavlja izraz autora u prvom licu, smatrali smo ih planom metadiskursa.

Spero che adesso, cari lettori, abbiate capito perché Panorama ha deciso che le parole di Arpissella non potevano più restare chiuse in un cassetto. (NK, PAN, 526)

Spero che il presidente Ciampi mi perdonerà se oggi ne faccio cenno, poiché la riservatezza che finora ho rispettato non ha più ragion d'essere al punto in cui è arrivata la situazione politica italiana. (NK, REP, 231)

U prvom licu presenta množine glagol *sperare* se u akademskim člancima doista retko koristi (svega 3 kolokacije), dok se u novinskim člancima češće koristi (24 kolokacije). U akademskom korpusu speriamo se odnosi uvek na plan teksta, dok u novinskom uvodi stav o vantekstualnoj realnosti. Oblik množine u novinskom članku ima naglašenu inkluzivnu funkciju, te se stav tretira na planu metadiskursa.

Tuttavia, come speriamo di aver messo in luce, se guardato dal punto di vista dell'apprendente esso non è casuale. (AK, DID, 2)

Ne abbiamo capito il perché, ma non può che consentire una dilazione di due o tre settimane. Passate le feste (che non saranno troppe festose) non ci sarà spazio per ulteriori ritardi. Stavolta tocca a Passera e a Barca. Speriamo non ci deludano. (NK, REP, 132)

3.3.3.2.2. Pridevi i prilozi sa emocijom komponentom

Sve prideve i priloge sa emocijom komponentom smo podelili na one kojima se iskazuje prijetnost, neprijetnost, saosećanje, divljenje i iznenađenje i napetost.

U oba korpusa najbrojniji su pridevi kojima se izražava važnost i poštovanje (v. Tabela 24). Najveću razliku u upotrebi beleže pridevi za izkazivanje neprijetnosti i prijetnosti i iznenađenja i napetosti. Pridevi prijetnosti i neprijetnosti gotovo da se i ne upotrebljavaju u akademskim člancima, dok u novinskim beleže značajno prisustvo.

Tabela 24: Učestalost prideva sa emocijom komponentom

Na 1000 reči

	AK	did	let	lin	NK	CDS	REP	STA	ESP	PAN	AK-NK
PRIJETNOST	0.02	0.01	0.02	0.04	0.14	0.02	0.06	0.06	0.31	0.33	-0.11
NEPRIJETNOST	0.00	0.00	0.01	0.00	0.15	0.14	0.09	0.21	0.15	0.21	-0.15
SAOSEĆANJE	0.00	0.00	0.00	0.00	0.03	0.01	0.02	0.04	0.04	0.01	-0.03
DIVLJENJE	0.07	0.02	0.10	0.09	0.14	0.12	0.11	0.20	0.07	0.25	-0.07
POŠTOVANJE	0.24	0.39	0.11	0.22	0.34	1.19	0.15	0.24	0.15	0.17	-0.11
IZNENAĐENJE i NAPETOST	0.14	0.05	0.19	0.16	0.26	0.19	0.24	0.43	0.26	0.11	-0.12
OSTALO	0.01	0.01	0.00	0.01	0.03	0.02	0.04	0.01	0.02	0.06	-0.03
UKUPNO	0.48	0.48	0.43	0.51	1.09	1.71	0.70	1.20	1.01	1.14	-0.62

Prijetnost se iskazuje pridevima *piacevole, simpatico, bello*; neprijetnost *spiacevole, antipatico, orribile, triste, brutto, deludente i tremendo*; saosećanje pridevom *sensibile*; divljenje pridevima *magnifico, splendido, impressionante, straordinario, meraviglioso*; poštovanje i značaj pridevima *rispettoso, importante*; iznenađenje i napetost pridevima *sorprendente, curioso, drammatico, incredibile*.

Od posebnih slučajeva istakli bismo pridev *formidabile* koji se upotrebljava samo u novinskom korpusu. Ovaj se pridev upotrebljava i u pozitivnom (*straordinario, eccezionale*) i u negativnom kontekstu (*spaventoso, tremendo*), te se može svrstati i u prideve divljenja i u prideve neprijetnosti. Tumačenje u pozitivnom ili u negativnom smislu zavisi od konteksta i od novinskog izvora.

Gli ultimi eredi di quell'avventura, nata prima nella Resistenza e proseguita poi più nelle università e nelle professioni che nella politica, sono ormai molto vecchi,

o se ne sono andati, appartati com'erano vissuti, in case piene di libri più che di potere. Ma l'idea dev'essere davvero formidabile se ha attraversato sessant'anni di storia repubblicana diventando il bersaglio dell'intolleranza di tutte le destre che il Paese ha conosciuto, vecchie e nuove, mascherate e trionfanti, intellettuali e padronali: fino ad oggi, quando si conferma come il fantasma d'elezione, fisso e ossessivo, persino di questa variante tardo-berlusconiana normalmente occupata in faccende ben più impegnative, personali ed urgenti. (formidabile = spaventosa) (NK, REP, 182)

È su questi fronti che il sindacato deve impegnarsi, mentre le imprese devono convincersi che un nuovo welfare può essere un formidabile «fattore produttivo». (formidabile = straordinario) (NK, CDS, 51).

La richiesta di archiviazione avanzata dalla procura di Roma nei confronti di Gianfranco Fini e dell'ex tesoriere di Alleanza nazionale, Francesco Pontone, ci consegna l'immagine più bella della magistratura italiana. Mi correggo: bellissima. Dirò di più: esemplare. Ma ci pensate? Il presidente della Camera e il senatore Pontone sono stati iscritti nel registro degli indagati con un'ipotesi di reato infamante (truffa aggravata) per chi fa politica e soprattutto per chi ricopre la terza carica dello Stato, ma sui giornali non è trapelato nulla. Allora si può fare, Dio mio.

U sledećem primeru tumačili smo ovaj pridev ironično:

Badate bene: avere quelle informazioni su boulevard Princesse Charlotte non equivale esattamente a bussare alla vicina del pianerottolo per verificare se la bicicletta in cortile è la sua. Bravissimi.

E non è finita. I valorosi magistrati romani hanno interrogato a ritmo ovviamente serrato indagati e testimoni. E non una riga, non un virgolettato è uscito in tempo reale sulle agenzie di stampa o sui giornali come accade impunemente dal 1992. Niente. I programmi della libera informazione televisiva non sono stati messi nella condizione di costruire fiction con attori per mettere in scena i confronti tra i protagonisti della storia e i pubblici ministeri. Formidabile. Finalmente si è

capito che, quando vuole, la legge è veramente uguale per tutti. E per confermarlo basta pensare che il procuratore in persona, per meglio illustrare al popolo la richiesta di archiviazione, si è premurato di distribuire un comunicato stampa: notizie uguali per tutti e nessuna intervista mirata. Strabiliante. Con la spiegazione puntuale dei passi fatti in 80 giorni, le ragioni di quelle conclusioni e il perché non ci si è potuti spingere oltre, per esempio sulla congruità del prezzo di vendita della casa nel 2008.

Così si fa: si indaga in fretta, senza perdere tempo e in silenzio; si blindano gli uffici e si evitano fughe di notizie; si interrogano i testi e i verbali rimangono in cassaforte senza il rischio che arrivino i cronisti; si spiega nel dettaglio quali verità si sono potute accertare e quali altri aspetti della vicenda sono rimasti inesplorati; i pubblici ministeri non fanno interviste ma comunicati stampa. Tutto perfetto. Una sola domanda: ma perché questo «trattamento Fini» non vale mai per Silvio Berlusconi? (formidabile = eccezionale + ironia) (NK, PAN, 524)

3.3.3.2.3. Prilozi sa emocionom komponentom

U oba korpusa najbrojniji su prilozi kojima se iskazuje iznenađenje i napetost (v. Tabela 25). Ujedno, razlika u upotrebi ovih priloga je najupečatljivija između dva korpusa. Priloge iznenađenja i napetosti najviše koriste novinari levičarskog nedeljnika *Espresso*, a najmanje novinari desničarskog nedeljnika *Panorama*.

Tabela 25: Učestalost priloga sa emocionom komponentom

Na 1000 reči

	AK	did	let	lin	NK	CDS	REP	STA	ESP	PAN	AK-NK
PRIJATNOST	0.02	0.03	0.01	0.03	0.06	0.07	0.04	0.10	0.03	0.06	-0.04
NEPRIJATNOST	0.06	0.04	0.06	0.08	0.28	0.20	0.25	0.39	0.30	0.24	-0.22
SAOSEĆANJE	0.01	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00
DIVLJENJE	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
POŠTOVANJE	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00
IZNENAĐENJE i NAPETOST	0.11	0.05	0.21	0.06	0.45	0.39	0.44	0.52	0.53	0.33	-0.34

	AK	did	let	lin	NK	CDS	REP	STA	ESP	PAN	AK-NK
OSTALO	0.07	0.02	0.10	0.10	0.40	1.17	0.24	0.20	0.26	0.26	-0.33
UKUPNO	0.27	0.14	0.38	0.27	1.20	1.86	0.98	1.22	1.12	0.89	-0.93

Prilozi i priloški izrazi kojima se najčešće iskazuje prijatnost u oba korpusa su *fortunatamente* i *per fortuna*. U akademskom se pojavljuju još i *simpaticamente* i *affettuosamente*, a u novinskom *gioiosamente*. Neprijatnost se podvlači prilogom *purtroppo* u oba korpusa. Samo u novinskom prisutni su još: *disperatamente*, *sfacciatamente*, *spudoratamente*, *sciaguratamente*, *drammaticamente*.

Iznenadjenje i napetost se najčešće ističu prilogom *perfino*. Oblik *persino* upotrebljava se samo u akademskim člancima. U novinskim člancima javljaju se još i *incredibilmente*, *clamorosamente*, *inaspettatamente*, a u oba korpusa i prilog *sorprendentemente*.

3.3.3.2.4. Uzvičnik

Uzvičnik je radije obeležje novinskog diskursa jer se u akademskom doista retko upotrebljava. Najučestaliji je u nedeljniku *Espresso*, a najređi u nedeljniku *Panorama*. Uzvičnik pojačava obrt, čuđenje i ironiju, te spada u markere sa pretežnom emocijom komponentom.

La cosa interessante è che questo libro raccoglie centinaia di testimonianze e proteste contro il lavoro precario, delle quali non una sola è imputabile a una situazione generata dalla legge Biagi (sfido Beppe Grillo a un confronto pubblico su questo punto)! (NK, CDS, 124)

U sledećem primeru uzvičnik se pojavljuje u zagradi ujedno kao i objašnjivač. Sadržaj je toliko neverovatan da je prethodno spomenut broj neophodno navesti i cifrom.

In Italia, ad ogni occasione in cui i governi hanno qualcosa da farsi perdonare dai cittadini, il ministro delle Finanze di turno promette fuoco e fiamme contro l'evasione fiscale. Qualcuno forse ancora ricorda, nel 2006, le proposte dell'allora viceministro Visco al riguardo, in cinquantacinque (55!) punti. (NK, STA, 342)

Sledi primer u kojem nije bio dovoljan samo jedan uzvičnik, već tri. Uzvičnik potvrđuje apsurdnost sadržaja.

Per esemplificare di minima: Il Capo-opposizione si presenta con maniche rimboccate in pubbliche gigantografie per esortare la gente a... (vedi il fulgore del lampo) «rimboccarsi le maniche»!!! Facciamo una prova. Un milione di sedotti se le rimboccano: ditemi se gli succederà qualcosa. (NK, STA, 322)

3.3.3.3. Markeri stava sa pretežnom kognitivnom komponentom

Kao što je već bilo reči, kognitivnu komponentu stava čine shvatanja i znanja, sudove, vrednosni sudovi o nekom objektu, ocena da je nešto dobro ili rđavo, korisno ili štetno, vredno ili nevredno (Rot 1994: 298).

Analizirali smo najučestalije glagole, prideve i priloge sa kognitivnom komponentom. Upotreba glagola sa kognitivnom komponentom je u oba korpusa ujednačena, u novinskim člancima pridevi sa kognitivnom komponentom se upotrebljavaju četiri puta, a prilozima dva puta više.

3.3.3.3.1. Glagoli sa kognitivnom komponentom

Najučestaliji glagol sa kognitivnom komponentom u oba korpusa je glagol *capire*. Samo u novinskim člancima nailazimo na upotrebu glagola *capire* u prvom licu jednine i množine. Ovaj glagol najčešće prethodi nekom drugom i suprotnom argumentu na kojem autor poentira i koji se uvodi veznikom *ma*. Rečenica koju uvodi glagol *capire* ima i funkciju ograđivanja, sprečava negodovanje publike i doprinosi objektivnom prikazivanju stvarnosti.

Capisco che l'attaccamento alle proprie ricette sia animato da buone intenzioni, ma nelle condizioni attuali le buone intenzioni lastricano percorsi pericolosi e talvolta nefasti, dai quali sarebbe meglio tenersi lontani. (NK, REP, 212).

Samo u jednoj rečenici naišli smo na glagol *capire* u prvom licu množine. Novinski uvodnik je personalizovana rubrika i autori očigledno ne ostvaruju ovim putem inkluzivnu vrednost sa čitaocima.

Capiamo bene che la Chiesa nel suo complesso si trova proprio in questi giorni alle prese con problemi di delicatissima natura. Proprio quei problemi avrebbero dovuto suggerire alla gerarchia di non avventurarsi in prescrizioni e divieti in casa altrui proprio mentre si scopre che prescrizioni, divieti e trasparenza di comportamenti sono troppo spesso mancati in casa propria. Non stiamo parlando di peccati ma di reati non denunciati quando bisognava e bisogna farlo e sul giudizio dei quali è titolare la giurisdizione dei vari paesi dove quei reati sono stati commessi. (NK, REP, 227)

Pored glagola *capire*, stav sa pretežnom kognitivnom vrednošću uvodi se znatno ređe još i glagolima *comprendere* i *concordare*.

Alle parole avrebbero dovuto seguire i fatti e cioè la netta separazione tra lui e la famiglia Tulliani. Comprendiamo benissimo che un comportamento del genere implicava non solo interessi ma soprattutto sentimenti, ma la responsabilità istituzionale avrebbe dovuto far premio su ogni altra considerazione. (NK, REP, 202)

Quanto alla possibilità di pubblicare le intercettazioni sui giornali, noi concordiamo sulla necessità di salvaguardare la privacy degli imputati e sul rispetto di leggi che vietino di dare in pasto all'opinione pubblica semplici sospetti o, ancor peggio, innocenti coinvolti loro malgrado in un'inchiesta. Il punto sensibile è un altro, è la pretesa di ridurre la conoscenza delle inchieste in corso e dei grandi scandali a delle pillole di informazione fino all'inizio del processo vero e proprio, che in Italia si sa comincia dopo anni. (NK, STA, 332)

3.3.3.3.2. Pridevi i prilozi sa kognitivnom komponentom

U oba korpusa uočili smo sledeće prideve sa kognitivnom komponentom: *buono, cattivo, migliore, peggiore, ottimo, ottimale, adatto, utile, inutile*. Samo u novinskom pojavljuju se još *pessimo* i *intelligente*.

U novinskom korpusu ovi pridevi su najbrojniji u nedeljniku *Panorama* i dnevniku *Corriere della sera*, a najređi u dnevniku *La Stampa*. Zanimljivo je primetiti da *La Repubblica* i *L'Espresso* beleže gotovo ujednačenu upotrebu.

U akademskom korpusu pridevi sa kognitivnom komponentom se najčešće upotrebljavaju u člancima iz didaktike dok se u člancima iz nauke o književnosti upotrebljavaju čak pet puta manje.

Kao istaknuti markeri stava nalaze se najčešće u sastavu imenskog predikata, čime ostvaruju i preskriptivnu vrednost.

Si può dire che la rivoluzione rooseveltiana è stata aggirata dall'economia globale. La preoccupazione attuale è che al possibile e auspicabile superamento della crisi finanziaria non corrisponda un miglioramento delle diseguglianze economiche e sociali. E' utile avvertire che se così andranno le cose il pericolo di nuove crisi sistemiche persisterà, insieme all'indebolimento della democrazia e al crescere della rabbia sociale. (NK, ESP, 454)

Najbrojniji prilozi sa kognitivnom komponentom u oba korpusa su: *bene, meglio, facilmente, difficilmente, male, peggio, correttamente, oppurtanamente, logicamente, utilmente, inutilmente, criticamente, adeguatamente.*

U novinskom korpusu ovi prilozi su opet najbrojniji u nedeljniku *Panorama* i dnevniku *Corriere della sera*, a najređi u dnevniku *La Stampa*. *La Repubblica* i *L'Espresso* beleže ponovo ujednačenu upotrebu.

U akademskom korpusu prilozi sa kognitivnom komponentom se najčešće upotrebljavaju u člancima iz didaktike i nauke o književnosti dok se u člancima iz lingvistike upotrebljavaju upola manje.

U nastavku ćemo se koncentrisati samo na priloge koji beleže najveću razliku u upotrebi. Marker *erroneamente* pojavljuje se samo u akademskom korpusu:

Spesso erroneamente si ritiene che la semplice fruizione di un audiovisivo apra nuovi orizzonti didattici e consenta approcci educativi innovativi. (AK, DID, 15)

Markeri *pessimamente* i *analogicamente* javljaju se samo u novinskom korpusu:

Criticati da Draghi, messi in guardia da Trichet, condannati dalla Merkel, irrisi perfino dalla Spagna. Governo e ministri escono pessimamente dalla crisi

d'agosto. Mentre il premier abbandona il Paese e ne ignora i guai. (NK, ESP, 385)

Ma quel Luogo Comune senza tramonto si traduce in sequele di insignificanze derivabili analogicamente, che per lo Stato, il sistema democratico, sono acutamente patogene! (NK, STA, 322)

3.4. Markeri angažovanja

3.4.1. Pragmatska funkcija

Markerima angažovanja autor eksplicitno gradi odnos sa čitaocem. Podelili smo ih na tri podgrupe: markeri angažovanja autora, markeri angažovanja autora i čitalaca i markeri angažovanja čitalaca.

Markeri angažovanja autora i markeri autora i čitalaca eksplicitno upućuju na emitenta poruke. U markere angažovanja autora spadaju markeri ličnog spominjanja i inkluzivni markeri, što su prema vrsti reči zamenice u prvom licu jednine i množine. U ovu grupu bi se mogle uvrstiti i imenice koje označavaju emitenta poruke, kao što su *autore, giornalista, scrittore* i sl., ali ih nismo zabeležili u ovoj metadiskursnoj upotrebi u naša dva ispitana žanra.

Markeri angažovanja čitalaca upućuju na recipijenta poruke. Obuhvataju markere apelacije (imenice koje označavaju recipijenta i zamenice u drugom licu), zamenicu u drugom licu i retorska pitanja.

3.4.2. Učestalost

Markeri angažovanja tri puta su učestaliji u novinskom korpusu (v. Tabla 26). Najučestaliji su u nedeljniku *Espresso*, a najređi u *Corriere della Sera*. Upotreba markera angažovanja u akademskom korpusu je gotovo ujednačena.

U oba korpusa markeri angažovanja autora i autora i čitalaca predstavljaju veliku većinu. U akademskim člancima markeri angažovanja čitalaca skoro da se i ne koriste (svega 3%), a u novinskim se upotrebljavaju nešto više od desetine ostalih marker angažovanja.

U akademskom korpusu izostaje apelacija i zamenica drugog lica kojom se autor direktno obraća čitaocu, što u novinskom nije slučaj.

Najučestaliji marker angažovanja u oba korpusa je zamenica (lične i prisvojna zamenica ili pridev) u prvom licu množine. U akademskim člancima reč je o didaktičkom pluralu (*plurale didattico*) koje ima inkluzivnu vrednost jer označava pripadnost istoj zajednici, kao i zajednički pristup znanju.

Tabela 26: Učestalost interpersonalnih markera angažovanja

na 1000 reči

	AK	%	DID	LET	LIN	NK	%	CDS	REP	STA	ESP	PAN
ANGAŽOVANJE AUTORA	0.69	22.98	0.76	0.87	0.46	1.68	20.12	0.87	1.12	1.19	3.29	2.42
ANGAŽOVANJE AUTORA I ČITALACA	1.97	65.69	2.12	1.59	2.20	3.68	44.17	3.76	3.34	4.36	4.08	2.82
ANGAŽOVANJE ČITALACA												
imenica za apelaciju čitaoca	0.00	0.07		0.01		0.11	1.29	0.06	0.11	0.16	0.07	0.14
zamenica 2. lice	0.00	0.00				0.13	1.56	0.01	0.13	0.10	0.08	0.38
retorsko pitanje	0.34	11.26	0.47	0.41	0.17	2.74	32.85	2.35	2.62	2.73	3.07	3.03
UKUPNO	3.00	100	3.34	2.87	2.83	8.34	100	7.05	7.33	8.54	10.59	8.79

3.4.3. Kvalitativna analiza

3.4.3.1. Markeri angažovanja autora

Lična zamenica *io* se veoma retko koristi u akademskom korpusu, svega 13 kolokacija u celokupnom korpusu. U novinskom korpusu se javlja deset puta više (134 kolokacije). U akademskim člancima zamenica *io* se najčešće koristi u člancima iz nauke o književnosti, a u novinskim u nedeljniku Espresso.

Dunque io non parlo d'imitazione che il Manzoni abbia fatto, né di fonti a cui abbia derivato: voglio fare un cenno, un cenno solo, di qualche cosa di più e di meno nel tempo stesso: (AK, LET, 31)

Io propongo per Berlusconi e per La Russa un 'master' in creatività, magari rilasciato dai Lincei o dall'Accademia di San Luca. Se lo meritano tutto. (NK, ESP, 469)

Nenaglašene i naglašene direktne i indirektne zamenice prvog lica se takođe tri puta više upotrebljavaju u novinskom korpusu. U ličnim izrazima (*secondo me*) smo ih računali kao markere ograđivanja, iako imaju dvojnu funkciju (i markeri ograđivanja i markeri ličnog spominjanja/angažovanja autora).

Il tema che mi è stato proposto è talmente vasto, implicato in testi e realtà così diverse che anche il solo formularlo è temerario. (AK, LET, 29)

Ciò che tuttavia mi preme ora rilevare è che, se di sicuro imperfetta, dopo la caduta, risulta la beatitudine realizzabile nel mondo terreno, non in pieno perfetta ..(AK, LET, 42)

U sledećem primeru čak i lična zamenica prvog lica može da ima inkluzivnu vrednost. Scalfari se obraća čitaocima kao istomišljenicima, čime postiže persuazivnost.

Ma chi ci riuscirà? Secondo me neanche Bossi. Il suo voto è 7 per la campagna elettorale. L'efficienza della macchina di potere da lui costruita merita 10. In chi la pensa come me questo voto suscita disperazione. (NK, ESP, 434)

Oblici prisvojnog prideva i zamenice učestaliji su u akademskom korpusu, iako je razlika mala (202 kolokacije u akademskom, 185 u novinskom). U akademskim člancima u metadiskursnoj upotrebi oblik *mio* stoji uz endoforične markere i imenice *saggio, ricerca, introduzione, libri, conclusioni, pagine*. Autor govori o ličnom istraživanju, radu, delu teksta ili upućuje na neki drugi svoj tekst, te je pored tekstualne, reč i o intertekstualnoj funkciji ovog markera.

, rimando il lettore a cui interessino i principi teorici sottostanti alle varie edizioni delle rime dantesche al mio saggio metacritico, (AK, LET, 27)

Di seguito riporterò alcuni esempi particolarmente interessanti e significativi ai fini della mia ricerca. (AK, DID, 3)

U novinskom korpusu se u metadiskursnom smislu najčešće personalizuje imenica *lettori*.

Penso che i miei lettori ne saranno contenti.(NK, REP, 244)

3.4.3.2. Markeri angažovanja autora i čitalaca

Kao potencijalni marker angažovanja istovremeno i autora i čitalaca analizirali smo upotrebu zamenice prvog lica množine i prisvojnog prideva i zamenice. Zamenica u prvom licu množine se dvostruko češće upotrebljava u novinskim člancima, ali u oba korpusa je skoro tri puta učestalija od zamenice u prvom licu jednine. U akademskom korpusu prednjači njena upotreba u člancima iz nauke o jeziku, a u novinskom korpusu u člancima dnevnika *La Repubblica*.

U akademskom diskursu, kao i kod nas uostalom, uobičajena je upotreba prvog lica množine za glas autora. Serianni (2000: 246) i Riediger (2009: 158) naglašavaju inkluzivnu funkciju didaktičkog plurala. Nastavnik na času (ili sveštenik na propovedi²²), kao i u udžbenicima govornik upotrebljava prvo lice množine kako bi približio i uključio u svoja razmišljanja prisutnu publiku. Pored toga što *noi* uključuje i čitaoca, odaje i veći utisak objektivnosti (Riediger 2009: 158).

U akademskom diskursu upotreba didaktičkog plurala smatra se odlikom akademskog stila (Riediger 2009: 158). Autor govori u sopstveno ime i ujedno u ime akademske zajednice kojoj pripada i on sam, pa i čitaoci.

---

²²Na drugom mestu Serianni (2000: 245) upotrebu zamenice *noi* umesto *io* u religioznom ili nekom drugom svečanom kontekstu naziva *plurale maiestatico* i navodi da je sve manje prisutno zahvaljujući papi Jovanu Pavlu I. (Serianni 2000: 245).

Stoga smo u primerima izdvojili dve upotrebe zamenice prvog lica množine:

- 1) **noi** = **io**, tj. noi koje zamenjuje glas autora (*plurale didattico*) kao u primeru:

*È questo uno degli scopi principali della ricerca da noi svolta su un territorio limitato, la Provincia di Pavia e la città di Torino, confluita nel volume *Plurilinguismo e immigrazione in Italia* (Chini 2004). (AK, DID, 6)*

Diverse considerazioni importanti potrebbero farsi sulle caratteristiche che questo input manifesta, ma, per i nostri scopi, ci limitiamo a osservare quanto complesso può essere il ricostruire, da questo insieme di forme, il sistema che le giustifica. (AK, DID, 2)

- 2) **noi** = **io** + **voi**, inkluzivno noi u punom smislu, koje označava grupu istomišljenika kojoj pripada i sam autor, a pretpostavlja se i čitalac. U ovoj upotrebi umesto noi ne može stajati io.

:in genere noi umanisti, qualitativi per vocazione, sottovalutiamo le difficoltà della predisposizione di strumenti d'indagine, metodologicamente corretti, per le ricerche quantitative. (AK, DID, 9)

Il docente dovrà quindi fidarsi del suo compagno, seguirlo su percorsi non ancora battuti e "rischiare" con lui lanciandosi in una esperienza nuova e coinvolgente. Quanti tra noi docenti sono già pronti a partire? (AK, DID, 15)

U sledećem primeru autor se ujedinjuje sa čitaocima koje eksplicitno imenuje:

*Dopo queste rivelazioni della tradizione testuale, un fatto ha sorpreso noi lettori d'oggi, troppo sprovveduti di senso storico, troppo inclini a sovrapporre ai classici i nostri gusti e le nostre manie e i nostri *exercices de style* e i miti romantici di arte come sentimento, e peggio quelli inaridenti di «poesia e non poesia». (AK, LET, 29)*

U nekim slučajevima razlika između didaktičke i inkluzivne upotrebe u pravom smislu nije jasna, jer i didaktički plural, kao što smo i videli (Serianni 2000, Riediger 2009), može imati inkluzivnu funkciju.

Concentriamo la nostra riflessione su quanto ci pare possibile elaborare sul versante della ricerca e della formazione universitaria. (AK, DID, 2)

Autor novinskih uvodnika je dobro poznat čitaocima, ugledni novinar, a najčešće i urednik dotičnog lista. Stoga koristi zamenicu *io* za sebe lično, a *noi* za sebe i čitaoce tj. kad čitaocima pripisuje sopstvena razmišljanja. U tom slučaju može se govoriti i o manipulisanju inkluziji. Smatramo da je upravo iz tog razloga je upotreba prvog lica množine skoro dva puta učestalija u novinskim člancima. Ovu strategiju najviše koriste novinari dnevnika *La Repubblica*, a najmanje nedeljnika *Panorama*.

Sledeći primer su generalizacije tipične za ideološko obojeni diskurs (van Dijk 2005: 737):

Ognuno di noi, ognuno di quei ventidue milioni, ha la sua forazione ideale in tasca, la sua tattica privata, la sua mossa vincente, e ognuno ne ha parlato con gli amici nell' amarezza della sconfitta, quando il tifoso rigioca mille volte, inutilmente, i momenti decisivi della partita. (NK, REP, 252)

Mi resta da concludere con qualche parola sul tema "menzogna e verità". Su di esso sono state scritte intere biblioteche ma noi italiani abbiamo oggi il triste privilegio di vederne la messa in scena in presa diretta (NK, REP, 246)

U akademskim člancima prisvojna pridev *nostro* stoji najčešće uz *lingua, paese, corpus, ricerca, studenti, tradizione*, što implicira da autori imaju na umu prvenstveno nacionalnu akademsku publiku ili odaje snažan osećaj nacionalne pripadnosti.

I libri, gli scrittori, influiscono di meno sulla lingua rispetto a quanto succedeva nell'Ottocento ed ancora nel secolo scorso. Il posto ora è stato preso da tecnici e scienziati. E dai massmedia. Non più a poeti e a romanzieri, bensì a giornali e televisione tocca il compito di diffondere nella nostra lingua le parole nuove. (AK, LIN, 54)

Ma la lingua anche un bene sociale, che va difeso dall'infiltrazione di tutte quelle espressioni incongrue e disorientanti per i più, che non provengono unicamente dall'adozione indiscriminata di parole straniere, ma anche da neologismi incomprensibili ed accentuazioni vernacolari. Ciò è tanto più necessario nel nostro paese, dove, per cause antiche e recenti, manca un modello di lingua in cui tutti possano riconoscersi salvando le dinamiche linguistiche regionali, ma senza che «i cambiamenti sperimentati dalla lingua nel suo costante adattamento alle esigenze dei parlanti spezzino la sua fondamentale unità» (cfr. Norma statutaria della Real Academia Española de la Lengua). (AK, LIN, 67)

U novinskim člancima *nostro* određuje imenice *Paese, debito, governo, sistema, società*, što sigurno oslikava period zajedničke krize proteklih godina. Sintagma *il nostro debito* (naš dug) se najčešće spominje u *La Repubblica*, dok se u ne spominje nijednom u desničarskom nedeljniku *Panorama*.

Come si vede, quei tre voti del 14 dicembre rischiano di avere come risultato la scomparsa della sinistra italiana e di consegnare il paese per altri dieci anni al berlusconismo populista, autoritario e leghista. Con la speculazione che spennerà il nostro debito sovrano a suo piacimento. (NK, REP, 187)

Sintagma *nostro governo* otkriva stav novine prema vladajućoj politici. Najučestalija je u *La Repubblica*, dok u *Panorama* izostaje. Levičarske novine (*La Repubblica* i *Espresso*) ne suzdržavaju se o tome šta misle o tadašnjoj Berluskonijevoj vladi, dok *Corriere della sera* ovu sintagmu veoma neutralno koristi, iz očiju drugih, a *Stampa* umereno i čak pomoću sredstava ublažavanja (npr. *percezione, eventuale caduta*).

Mai come in questi giorni vediamo che la politica del nostro governo è una triste miscela di miopia, fallimenti e interessi privati. (NK, ESP, 402)

Egual chiacchiericcio del tutto inutile lo ritroviamo nella proposta italiana all'Unione europea di valutare i debiti pubblici aggiungendo ad essi la consistenza dei debiti privati. La Commissione di Bruxelles ha accolto la proposta: non costa nulla e il nostro governo l'ha sbandierata come un grande successo.

Nessuno ha fatto osservare che il debito pubblico è la sola grandezza che determina il fabbisogno, gli oneri da pagare e il disavanzo che ne risulta.

Siamo ancora tutti nell'occhio del ciclone e il nostro governo inganna il tempo con annunci inutili che servono soltanto a gettar fumo negli occhi degli sprovveduti. (NK, REP, 211)

Incredibilmente, il nostro governo continua a pensare che Gheddafi possa ancora negoziare un piano di riforme con il suo popolo, come se ne avesse la credibilità e la legittimità. (NK, REP, 180)

L'Italia è la nazione descritta ieri a Cannes dal presidente Obama, che non ha le inclinazioni politiche del nostro governo e neppure una particolare simpatia per il nostro premier, ma ha voluto ricordare al mondo che l'Italia è un grande Paese, «con un'enorme base industriale e con asset straordinari». Una considerazione oggettiva, che per primi noi italiani dovremmo tenere sempre a mente. (NK, CDS, 12)

Certo nei guai ci siamo finiti per ragioni tutte nostre. Che l'Italia fosse un Paese poco dinamico, sull'orlo di un possibile declino storico, si sapeva già; ma i processi lenti, epocali, ai mercati finanziari interessano poco. A scatenare il pandemonio è stata la percezione che il nostro governo non fosse in grado di reagire con efficacia commisurata agli eventi; e che l'instabilità politica possa durare a lungo anche dopo una sua eventuale caduta. (NK, STA, 286)

Analiza navedenih sintagmi je još jedan od primera delovanja korpusne i tekstualne lingvistike.

3.4.3.3. Markeri angažovanja čitalaca

Markeri angažovanja čitalaca obuhvataju apelaciju čitalaca, zamenicu drugog lica (i prisvojni pridevi) i retorska pitanja.

3.4.3.3.1. Markeri apelacije čitalaca

Pod apelacijom čitalaca smatramo ne samo direktno obraćanje čitaocima, već i njihovo imenovanje. U akademskim člancima apelacija čitalaca se javlja svega u jednom slučaju

u članku iz nauke o književnosti²³. U sledećem primeru autor imenuje čitaoce svog članka i upućuje ih na neki drugi svoj članak:

Mentre in questa sede pubblico tre “letture“, ossia tre esempi di critica pratica, rimando il lettore a cui interessino i principi teorici sottostanti alle varie edizioni delle rime dantesche al mio saggio metacritico, Editing Dante’s Rime and Italian Cultural History: Barbi, Contini, Foster-Boyde, De Robertis, di prossima pubblicazione su «Lettere italiane». (AK, LET, 27)

U novinskim uvodnicima imenovanje čitalaca i obraćanje publici nije retka pojava, a najučestalije je u dnevniku *La Repubblica*²⁴.

Stavo cercando un argomento del quale scrivere per i miei lettori della domenica e i pensieri mi si arruffavano mentre mi cresceva dentro un forte disagio. Il caso Marrazzo? L'omicidio dello sventurato Stefano Cucchi, ucciso a bastonate mentre era affidato ai carabinieri e alla polizia penitenziaria? Lo spettro della disoccupazione che avanza in Europa e nel mondo? La possibilità che D'Alema sia nominato ministro degli Esteri dell'Unione europea e Tremonti presidente dell'Eurogruppo oppure che entrambi restino dove sono? Infine lo stato miserevole della seconda Repubblica, avviata ormai verso un'agonia dalla quale difficilmente potrà salvarsi?

...

Penso che i miei lettori ne saranno contenti. (NK, REP, 244)

U sledećem primeru nakon antipofore, tj. retorskog pitanja čitaocima se nudi da izaberu odgovor među ponuđenim opcijama.

---

23 Tema apelacije čitalaca u književnim delima je veoma česta upravo u člancima iz nauke o književnosti, ali smo mi uzimali u obzir samo autorovo imenovanje i obraćanje čitaocima njegovog članka.

24 Šire posmatrano u imenovanje čitalačke publike novina, pored imenice *lettore*, može se uvrstiti i imenica *cittadino*, ali nismo sigurni da li su svi građani ujedno i pretpostavljeni čitaoci, te ovu imenicu nismo uvrstili u apelaciju.

Forse pensando di essere in sintonia con l'esplosione di gioia che verso sera ha attraversato tutto il Paese, il presidente del Consiglio ha calorosamente abbracciato il ministro Francesco Saverio Romano. Che cosa era successo? Il lettore scelga: a) Romano era sfuggito a un attentato. b) era stato finalmente liberato dopo essere stato ostaggio di guerriglieri libici. c) aveva portato a casa un accordo vantaggioso per la nostra agricoltura. d) imputato per mafia, aveva appena ottenuto la solidarietà del Parlamento. (NK, STA, 276)

U sledećem primeru novinar se direkno obraća čitaocima u vokativu:

Spero che adesso, cari lettori, abbiate capito perché Panorama ha deciso che le parole di Arpissella non potevano più restare chiuse in un cassetto. (NK, PAN, 526)

U jednom članku iz dnevnika *La Stampa* naišli smo i na obraćanje mladima:

Una sola speranza ci resta ed è legata a quei giovani che non ascoltano, che si tappano le orecchie di fronte ai discorsi improntati al pessimismo e che nel loro cuore sognano e sperano. Ce ne sono ben più di quanto si possa immaginare e molti erano in piazza ieri: li abbiamo visti battere le mani a polizia e carabinieri, li abbiamo visti provare a cacciare dal corteo gli incappucciati, li abbiamo visti piangere di rabbia. Ragazzi, il futuro è vostro se imparate subito a rifiutare la violenza, a non tollerarla mai, a isolare chi la predica e la mette in atto, a denunciarla il giorno prima e non quando ormai il corteo è partito. Il futuro esiste se ve lo costruite con speranza e tenacia e se non ve lo fate scippare da chi non crede in nulla. (NK, STA, 272)

3.4.3.3.2. Zamenica u drugom licu

Zamenica u drugom licu javlja se samo u novinskim člancima, ali ne svih novina. Ne pojavljuje se u člancima dnevnika *Corriere della sera*, a najučestalija je u *La Repubblica*.

: spetta a voi risolvere il rebus Berlusconi, e mostrare un senso di responsabilità che metta fine allo sberleffo mondiale scatenato da Palazzo Grazioli. (NK, REP, 146)

Prisvojni pridev vostro stoji uz *occhi, giudizio, affetto* itd.

Non c'è una Spectre che governa tutto ciò, intendiamoci. Ci sono, banalmente, alcuni magistrati (da Roma a Potenza, da Milano a Roma, da Napoli a Palermo, da Trani a Perugia) che ogni giorno - da anni - aizzano il conflitto con la politica. I risultati li avete sotto i vostri occhi. (NK, PAN, 514)

Quel dossier che potete consultare ancora sul nostro sito (www.lastampa.it/elezioni2010) è stato realizzato sulla base di dati oggettivi, sui quali misurare come si sono comportate le persone che oggi si presentano al vostro giudizio. (NK, STA, 351)

P.s.: i vostri commenti al «nuovo» Panorama sono stati, in grandissima parte, entusiastici e l'accoglienza in edicola straordinaria. Faremo tesoro dei suggerimenti e delle critiche. Andiamo avanti ancora più motivati grazie al vostro affetto e alla vostra voglia di novità. Non ci sono grandi discorsi da fare, basta una parola: grazie. (NK, PAN, 540)

3.4.3.3.3. Pitanja

Kako pronaći sva pitanja u tekstu je najverovatnije najjednostavniji primer sinergije korpusne i tekstualne lingvistike jer je dovoljno u programu pretražiti sve upitnike. Kvalitativna analiza svake kolokacije podrazumeva odbacivanje nepodobnih kandidata kao što su pitanja iz citiranih dela i primera, kao i pragmatsko-retorička analiza svakog primera ponaosob i konačno grupisanje kolokacija u iste ili slične pragmatsko-retoričke kategorije.

Pitanja se deset puta češće koriste u novinskim člancima nego u akademskim. U novinskim izvorima njihov broj je najveći u *La Repubblica* (395), a najmanji u *Corriere della sera* (197). Najučestaliji su u akademskim člancima iz didaktike i nauke o književnosti (u proseku 70 pitanja) a najređi u člancima iz lingvistike (svega 30 pitanja).

Funkcije pitanja razvrstali smo prema njihovim pragmatiko-retoričkim svojstvima na pitanja sa ili bez odgovora.

I) Pitanja najavljujući odgovora imaju dve funkcije:

- 1) da uvedu odgovor koji odmah sledi, čime se postiže emfaza odgovora, živost ili narativnost u izlaganju, a samo pitanje je retosko pitanje antipofora:

È verosimile che risalga a Dante una forma che non appare nemmeno una volta nei manoscritti toscani? Direi proprio di no. (AK, LET, 48)

Come esce la toscanita di T a questo esame ravvicinato? Direi piu che bene: l'A. segnala <<poche forme che possono far pensare a settentrionalismi instaurati da copisti padani nelle prime fasi della trasmissione del poema e conservati per inerzia nelle successive operazioni di copia>> (p. 372). (AK, LET, 48)

- 2) pitanje koje uvodi temu, te, pored angažovanja, ima i ulogu topikalizatora. Reč je o upotrebi sličnoj prethodnoj, ali umesto direktnog odgovora, pitanje uvodi širi tematski kontekst.

Internet. Cosa accade ora con Internet? La stampa ha reagito bene al fenomeno, con il quotidiano on line. (AK, LIN, 73)

Perché oggi le cose sono in movimento? Per tre ragioni, fondamentalmente. La prima è che... (NK, CDS, 119)

Među pitanjima koje najavljuju i definišu temu javljaju se pitanja u naslovima i podnaslovima:

QUALE METODO? (AK, DID, 15)

Quante e quali parole nell'insegnamento dell'italiano L2? Riflessioni in margine alla costruzione di un Sillabo (AK, DID 16)

Che fine ha fatto l'astro nascente Gianfranco Fini? (NK, PAN, 517)

II) Pitanja koja impliciraju, ali ne daju odgovor obuhvataju:

- 1) retorska pitanja koja se postavljaju da se izazove naročit (eroteza) ili očigledan (erotema) odgovor:

U ovom primeru pitanje je samo tvrdnja u obliku pitanja jednaka značenju generalizacije *Tutti ricordiamo*:

È pur vero che molti sono i misteri ancora legati ai processi mentali della memoria e dell'apprendimento, anche se empiricamente tutti abbiamo sperimentato gli effetti del cinema in questo ambito (chi non ricorda esattamente l'intonazione e le parole di una battuta del proprio personaggio preferito, anche se dette in una lingua solo parzialmente acquisita?) (AK, DID, 15)

U sledećem primeru nameće se odgovor: *No*.

Nata nel 1844, era divenuta nel 1855, restando la stessa, Storia della letteratura italiana, in due volumi, dopo di essere stata contratta, nel 1851 nel volume unico intitolato Compendio della storia della letteratura italiana (è necessario ricordare che questa denominazione sarà rinverdata, un secolo dopo, da Natalino Sapegno?) (AK, LET, 43)

U sledećem primeru, slično prethodnom, Odgovor koji se nameće je *Nessuno*.

Quanti di noi conoscono quella che il Sabatini-Coletti (20052) segnala come l'accezione numero 6 di "dente", definita come "tipo di fortificazione formato da due facce dimuratura unite ad angolo"? (AK, DID, 16)

- 2) pitanje koje sadrži prekorno-kritički ton (epipleksa) je, u suštini, samo podvarijanta prethodne funkcije.

E invece, ecco qui spuntare un dubbio: siamo proprio sicuri che l'Italia del Duemila debba farsi rappresentare da un Arcitaliano e non - se ci fosse - da un italiano normale? (NK, REP, 252)

Si può concludere chiedendosi come sia possibile in questo clima discutere di riforme costituzionali. Di quale Costituzione si vuole parlare? Di quella che

abbiamo o del nuovo "ordine" berlusconiano annunciato a Bonn ieri e a Roma oggi? (NK, REP, 237)

- 3) postavljanje pitanja u nizu (više od dva pitanja) koja zahtevaju različite odgovore (puzma), čime se na planu patosa postiže dramatičnost iskaza. Ujedno se ukazuje i na ukazuje na složenost teme.

CHE COSA farà da grande Gianfranco Fini? È ancora un possibile delfino di Silvio Berlusconi? Oppure uno dei suoi competitori? Un uomo di destra? Oppure un liberale? Rilevante o irrilevante? (NK, REP, 223)

- 4) pitanja koja oslikavaju autorovo razmišljanje i/ili ujedno pozivaju čitaoca na odgovor (*ratiocinatio*), čime se retorički deluje najviše na planu logosa.

Vale la pena di ricordare quel che ebbe a scrivere Massimo Bontempelli: «Frequentare con attenzione il cinematografo, perché l'arte del cinematografo è la quintessenza dell'arte narrativa». E può servire riandare al saggio di Cecchi (1939) sulla Letteratura americana e cinematografo, in cui si avvertiva l'influsso esercitato dal linguaggio per immagini su quegli scrittori: quanto vale per quelli di casa nostra? Quanto in profondità è andato quel «gusto di vedere» la cui espansione Cecchi attribuiva al cinema? Le colonne portanti alla fine si reggono a vicenda. (AK, LET, 49)

Kao poseban vid ove vrste su disjunktivna pitanja koja nude dve opcije:

Un'indagine sugli aggettivi qualificativi basata sullo spoglio di corpora di italiano scritto e parlato ci ha messo di fronte alla realizzazione di strutture di questo tipo e al problema concreto della loro classificazione: si tratta di normali attributi e complementi predicativi, come il "silenzio" delle grammatiche lascerebbe intendere, oppure ci troviamo di fronte a realizzazioni appositive non realizzate da nomi? È utile riferirvisi in termini di funzioni grammaticali oppure richiedono un'analisi a livello di strutturazione informativa e testuale? (AK, LIN, 69)

Ukoliko je *rationatio* usmeren eksplicitno i na čitaoca, autor može odmah i da ponudi odgovor, a pitanja postaju persuazivno izražajno sredstvo:

È stato Italo Bocchino oppure il suo compagno di partitino Fabio Granata? O pensate che sia stato Antonio Di Pietro o, che ne so, magari Vauro? No, la paternità del battutone è di Enrico Letta, quello che, fino a qualche giorno fa, predicava il rispetto anche semantico dell'avversario. Ma la sinistra fricchettona esige toni forti, dosi massicce di insulti e disprezzo. Letta si è adeguato. (NK, PAN, 504)

B. B., Berlusconi e Bossi. Due alleati o due compari? (NK, REP, 224)

Takođe, pitanje se može naći i u vidu zaključka:

Capito ora perché il vero anti italiano è lui? (NK, ESP, 385)

Zajedničko svim primerima pitanja koja impliciraju odgovor jeste sugestivnost. Ova pitanja mogu nametnuti mehanički odgovor čitaocu, uticati na njegovo mišljenje i iznuditi podršku za autorovo mišljenje i delanje.

Pošto je pisani diskurs jednosmeran, svako svako pitanje može se smatrati retorskim. Analiza kolokacija pitanja u oba korpusa potvrdila je različite pragmatske funkcije pitanja koja se mogu razvrstati prema navedenim retoričkim funkcijama.

IV DEO METADISKURS U AKADEMSKIM I NOVINSKIM ČLANCIMA: ZAKLJUČCI I DOPRINOSI

U poslednjem poglavlju izdvojeni su najvažniji zaključci istraživanja. Kao i ciljevi, i zaključci su sumirani na zaključke teorijske, metodološke i empirijske prirode. Ovo poglavlje takođe sadrži i naznake primene dobijenih rezultata u nastavi italijanskog jezika. Budući da se nadamo da naša studija mogla biti podsticaj nekim novim izazovima, navode se i ograničenja naše studije i preporuke za budući rad.

1. TEORIJSKI ZAKLJUČAK

U ispitivanju metadiskusa u dva različita žanra u italijanskom jeziku krenuli smo od definicije, termina i pojma samog metadiskursa. Analizirali smo njegov sadržaj, obim i doseg. Potrudili smo da utvrdimo granice između metadiskursa i srodnih pojmova kao što su metakomunikacija, signalne reči, netematski materijal, metarazgovor, diskursni markeri i procena, stav i evaluacija. Konačno, pošto smo se opredelili za integrativni, široki i “mršavi” pristup, uporedili smo najvažnije metadiskursne taksonomije. Iz malobrojnih studija na italijanskom jeziku koje obrađuju srodne pojmove metadiskursu izdvojili smo markere i napravili i njihov uporedni pregled prema različitim funkcijskim kategorijama.

U nastavku ćemo sumirati zaključke koji se tiču problema definisanja pojma metadiskursa, njegovog odnosa sa drugim srodnim pojmovima i razlike između pristupa i funkcijskih taksonomija.

1.1. Pojam metadiskursa

Sve definicije metadiskursa tvrde da se metadiskurs realizuje na posebnom planu diskursa, različitom od nivoa samog teksta.

Nesuglasice nastaju u odnosu na dva problema: kako definisati obim pojma i kako definisati granice između propozicionog i nepropozicionog sadržaja.

Na obim pojma gleda se dvojako. Integrativni i širi pristup fokusira se na autorovo eksplicitno organizovanje teksta i eksplicitno uspostavljanje odnosa sa čitaocem. Interaktivnost je osnovno obeležje metadiskursa, te integrativni pristup obuhvata i tekstualnu i interpersonalnu funkciju metadiskursa, oslanjajući na Hallidayeve jezičke

funkcije. Refleksivi i uži pristup osporava interreaktivnost kao veoma subjektivnu kategoriju, te se suzdržava na analizi tekstualnih funkcija.

Odabir pristupa utiče i na postupak, te se može još govoriti o “mršavom” i “debelom” postupku u analizi. Integrativni, širi pristup je ujedno i mršav jer se oslanja na kvantitativne podatke i prethodno utvđene liste kandidata, dok je refleksivni, uži pristup, debeli jer omogućuje temeljnije ispitivanje podataka na manjim korpusima.

Istina je da je uski pristup precizniji, ali se njime gubi osnovna „pregovaračka“ odlika metadiskursa, ključna za sva dalja ispitivanja uverljivosti teksta. Retorički rečeno, tekstualna funkcija metadiskursa deluje prvenstveno na planu logosa, a interpersonalna i na planu patosa i etosa. Kako nismo mogli da se odrekemo interpersonalnosti kao suštinske kategorije metadiskursa opredelili smo se za integrativni i širi pristup. Našom studijom, međutim, dokazali smo da i integrativni pristup čak i na velikom korpusu može da bude “debeli“. Pošto nismo imali relevantne studije metadiskursa na italijanskom jeziku, nismo mogli da se oslonimo na unapred pripremljene liste, te smo potencijalne kandidate izdvajali iz teksta i razvrstavali prema kategorijama koje smo opet prilagođavali kako nam je korpus nametao. Svaki kandidat je ispitan pojedinačno najmanje u granicama konkordansne linije, a veoma često i u širem kontekstu.

Problem ograničavanja propozicionog i nepropozicionog plana u širokom postupku prevazišli smo tako što smo definisali ograničenja funkcijskih kategorija u oba ispitana žanra. Najveći izazov predstavljala je kategorija stava, te smo uveli novinu u odnosu na prethodne studije. Primenili smo definiciju stava iz socijalne psihologije, razvrstali ih na afektivne, konativne i kognitivne i potom ispitivali njihovu metadiskursnu prirodu.

1.2. Metadiskurs i bliski pojmovi

Uporedili smo odnos metadiskursa sa pojmovima kao što su metakomunikacija, signalne reči, netematski materijal, metarazgovor, diskursni markeri i procena, stav i evaluacija.

U odnosu na sve navedene pojmove utvrđeno je da je integrativni metadiskurs širi pojam, te možemo govoriti o odnosima subordinacije i interferencije. Najveća funkcijska poklapanja utvrđena su sa diskursnim markerima, ali je ujedno utvrđeno da se metadiskursu i diskursnim markerima različito pristupa. U dosadašnjim studijama diskursnih markera analizirala se prvenstveno njihova uloga u govorenom diskursu, dok

se metadiskurs odnosi na pisanje o pisanju. Isto tako, u analizi diskursnih markera naglašava se njihova uloga u koheziji i koherenciji usmene komunikacije, dok metadiskurs podrazumeva mnogo više. Usmena komunikacija pored neposredne reakcije i obično dvosmerne usmene komunikacije obuhvata i niz drugih komunikacijskih signala, čak i u slučaju jednosmerne komunikacije kakva je analiza usmenih akademskih predavanja. Pisani diskurs ima ograničenije resurse za uspostavljanje odnosa sa publikom, te uloga metadiskursa postaje još naglašenija. Zbog svega toga, ne možemo staviti znak jednakosti između diskursnih markera i metadiskursa.

1.3. Problem taksonomije

U prethodnim taksonomijama autori često mešaju sintakcijski i pragmatski kriterijum (npr. Crismore et al. 1993) ili ograničavaju polje metadiskursa samo na tekstualne funkcije (npr. Mauranen 1993).

Integrativno tumačenje metadiskursa smatramo najpotpunijim jer obuhvata i koheziju, koherenciju i interaktivnost sa čitaocem, što i jesu ključna obeležja metadiskursa. Međutim, ovo „potpuno“ tumačenje metadiskursa podrazumeva izvesnu subjektivnost, što otežava konzistentnost u radu naročito na većem korpusu u okviru jednog istraživanja, a rezultate različitih istraživanja čini varijabilnim i gotovo neuporedivim.

Utvrđili smo da metadiskurs objedinjuje dve makro funkcije, ali da njegove granice metadiskursa nisu jasno definisane. Hyland (2005) je nastojao da reši ovaj problem na nekoliko načina. Na Hallideyevu jezičku funkciju dodao je još i Sinclairove (1981) diskursne planove i Thompsonovu i Thetelinu (1995) distinkciju između interaktivnih (*interactive*) i interakcionih (*interactional*) aspekata interakcije. Međutim, uprkos svim teorijskim naporima, utvrđili smo da nije lako utvrditi plan teksta i plan spoljne realnosti, naročito u argumentacijskim žanrovima u kojima je persona samog autora izražena. Stoga smo u našoj taksonomiji uneli neke eksplicitne principe i ograničenja.

1.4. Naša taksonomija

U ovom odeljku odgovorićemo na prva tri pitanja iz našeg istraživačkog okvira.

- 1) *Kako definisati merila za razvrstavanje metadiskursnih kategorija?*

Nakon što smo analizirali tri najpoznatije taksonomije metadiskursa za engleski jezik, pokušali smo da kategorizujemo italijanske kandidate u metadiskursne kategorije. Vodili smo se principima:

- slediti integrativni funkcijski pristup koji uključuje tekstualne i interpersonalne markere
- razdvojiti propoziciono od nepropozicionog
- ukoliko je moguće, ukrstiti pragmatske funkcije sa gramatičkim
- u slučaju da jedan marker ispolji istovremeno više funkcija, opredeliti se za dominantnu.

2) *Koji sve metadiskursni markeri postoje u italijanskom jeziku?*

3) *Kako izgleda teorijski model/taksonomija metadiskursa koji bi obuhvatio sve metadiskursne markere (i tekstualne i interpersonalne), a ujedno bio odgovarajući za poređenje dva argumentacijska teksta različitog žanra?*

Naša taksonomija obuhvata tekstualne i interpersonalne markere. Tekstualni metadiskurs podelili smo na logičke, okvirne markere i objašnjivače. Logički markeri obuhvataju aditivne (afirmacije u negacije), komparativne (podudaranja, suprotnosti i alternacije) i konkluzivne markere. Okvirni markeri dele se na topikalizatore, podsetnike i najavljiivače. U objašnjivače smo svrstali reformulatore i egzemplifikatore.

Interpersonalni metadiskurs obuhvata markere ograđivanja, sigurnosti, stava i angažovanja. Funkcijske podvrste markera ograđivanja su markeri ograđivanja sadržaja i prikrivanja autora i markeri ograđivanja sadržaja i otkrivanja autora. Marker sigurnosti imaju jedinstvenu pragmatsku funkciju, a to je izražavanje apsolutne uverenosti u sadržaj. Uneli smo novine u metadiskusnom tumačenju markera stava koje smo pozajmili iz socijalne psihologije. Stav tako obuhvata konativnu, afektivnu i kognitivnu komponentu. Afektivne stavove podelili smo još i prema osnovnim Ekmanovim emocijama (ljutnja, gađenje, strah, tuga, radost i iznenađenje). Marker angažovanja imaju funkciju angažovanja autora, istovremenog angažovanja autora i čitalaca i angažovanja čitalaca.

Ukoliko je to bilo moguće, pragmatske funkcije smo razložili smo i na gramatičke. Time se rešava zamerka o mešanju dva principa, a da se istovremeno nije izneverila osnovna funkcijska priroda metadiskursa. Isto tako, dobijeni podaci su pregledniji i omogućuju se brojna dalja ispitivanja i ukrštanja.

U nekim kategorijama nije bilo moguće izbeći polifunkcionalnost i polisemičnost markera. U tumačenju polifunkcionalnog markera imali smo dve opcije: brojati obe kategorije ili opredeliti se za dominantnu u datom kontekstu. Odabrali smo drugu mogućnost jer smo smatrali da ćemo tako ipak dobiti preciznije podatke.

2. METODOLOŠKI ZAKLJUČAK

Jedan od naših ciljeva tiče se metoda. U radu zastupamo kombinovani metod analize diskursa i korpusne lingvistike. Kako smo pokazali u drugom delu, glava 1, ova sadejstvo omogućuje niz prednosti i ujedno je glavni metodološki pravac u analizi diskursa u poslednjih nekoliko godina.

Kompjuterska pretraga velikog broja primera olakšava distinkciju između propozicionog i nepropozicionog sadržaja, kao i između različitih kategorija metadiskursa. Zbog uslovljenosti metadiskursa i konteksta, svaki primer se proverava najmanje u neposrednom okruženju, ko-tekstu i kontekstu. Najjednostavniji primer prednosti kombinovanog metoda tiče se ispitivanja interaktivnosti autora i čitaoca u formi pitanja gde je dovoljno zadati programu upitnik i pretražiti veliki broj primera i analizirati njihove metadiskursne i retoričke funkcije. Analiza velikog broja primera omogućuje opštije zaključke i uočavanje žanrovskih obrazaca, što je posebno značajno u argumentaciji namenjenoj različitoj publici.

Rad na velikim korpusima je retko individualan rad zbog rizika da istraživač utone u veliki broj primera i da „od drveća ne vidi šuma”. Primera radi, u nekim fazama analize morali smo samostalno da analiziramo i preko nekoliko hiljada kolokacija istog (potencijalnog metadiskursnog) markera, odbacivali nepropozicioni sadržaj i zadržavali se samo na stvarnom metadiskursu. Stoga koliko god da je analiza kompjuterizovana, zbog prirode samog metadiskursa, faza „ručne analize“ je neminovna, što nas opet vraća na problem subjektivnosti u razlučivanju. Naglasili bismo da u budućim istraživanjima,

kompleksna analiza metadiskursa na velikom korpusu bi trebalo da uključi još najmanje jednog “kontrolnog” istraživača u razvrstavanju metadiskursnih kategorija.

Takođe moramo priznati da smo isrcpeli samo osnovne mogućnosti koje inače nudi kompjuterska pretraga. Buduća istraživanja mogla bi da uključe ne samo frekvenciju metadiskursnih markera nego i distribuciju. Tako bi se moglo otkriti npr. da li u uvodu ima više markera ograđivanja, a u zaključku više markera sigurnosti. Taj poduhvat bi takođe podrazumevao ili manji korpus ili timski rad na korpusu veličine našeg.

3. EMPIRIJSKI ZAKLJUČAK

Treći cilj našeg istraživanja bio je utvrditi sličnosti i razlike u upotrebi metadiskursa u dva različita argumentacijska žanra, akademskim člancima iz italijanistike i novinskim uvodnicima iz najčitanijih italijanskih izvora. Analizirali smo učestalost i pragmatско-retoričke funkcije metadiskursnih markera.

U izlaganju rezultata odgovorićemo na hipoteze koje smo postavili u II delu, glava 3. Istovremeno ćemo odgovoriti na preostala dva istraživačka pitanja:

- 1) *Da li postoje razlike u odabiru metadiskursnih markera u akademskim člancima iz italijanistike i novinskim uvodnicima?*
- 2) *Da li postoje razlike u pragmatскоj (i retoričkoj) funkciji metadiskursnih markera u akademskim i novinskim člancima?*

Kvantitativna analiza je potvrdila našu nultu hipotezu da je metadiskurs sastavni deo argumentacijskih žanrova. U novinskim člancima javlja se na svakih 20 reči, a u akademskim na svakih 26 reči.

Hipoteza 1: Pošto je ključno obeležje oba žanra izrazita argumentativnost, pretpostavljamo da će u oba korpusa interpersonalni markeri biće frekventniji od tekstualnih. POTVRĐENA

U oba korpusa pojedinačno interpersonalni markeri su brojniji od tekstualnih, te možemo reći da se potvrdila naša Hipoteza 1. Intepersonalni metadiskurs uspostavlja dijalog autora sa čitaocem, te ne čudi što je frekventiji od tekstualnog u ova dva argumentacijska žanra.

Tabela 27: Ukupan pregled učestalosti metadiskursa u akademskim člancima i novinskim uvodnicima

Na 1000 reči

MARKER	AKADEMSKI		NOVINSKI		Δ (AK-NK)
TEKSTUALNI					
LOGIČKI					
<i>ADITIVNI</i>					
afirmacije	1.90	4.88%	2.57		-0.67
negacije	0.07	0.18%	0.09	0.17%	-0.02
<i>KOMPARACIJE</i>					
podudarnosti	0.04	0.10%	0.03	0.06%	0.01
suprostavljanja	2.52	6.47%	4.67	9.10%	-2.15
alternacije	0.05	0.14%	0.11	0.21%	-0.06
<i>KONKLUZIVNI</i>	2.68	6.88%	2.33	4.54%	0.34
OKVIRNI					
topikalizatori	1.1	2.83%	0.57	1.11%	0.53
podsetnici	0.56	1.44%	0.19	0.37%	0.37
najavljiivači	2.89	7.43%	1.17	2.28%	1.72
OBJAŠNJIVAČI					
reformulatori	1.65	4.24%	1.07	2.08%	0.58
egzemplifikatori	0.9	2.31%	0.24	0.47%	0.66
TEKSTUALNI UKUPNO	14.36	36.89%	13.04	25.40%	1.32
INTERPERSONALNI					
OGRADIVANJE					
S & A-	10.25	26.34%	10.92	21.27%	-0.67
S & A+	0.97	2.49%	1.08	2.10%	-0.11
SIGURNOST	5.9	15.16%	8.86	17.26%	-2.96
STAV					
konativni	2.39	6.14%	4.04	7.87%	-1.65
afektivni	0.92	2.36%	2.57	5.01%	-1.65
kognitivni	1.13	2.90%	2.48	4.83%	-1.35
ANGAŽOVANJE		0.00%		0.00%	
autora	0.69	1.77%	1.68	3.27%	-0.99
autora i čitalaca	1.97	5.06%	3.68	7.17%	-1.71
čitalaca	0.34	0.87%	2.98	5.81%	-2.64
INTERPERS.UKUPNO	24.56	63.11%	38.29	74.60%	-13.73
UKUPNO	38.92	100.00%	51.33	100.00%	-12.41
Na svakih N reči	25.70		19.48		

U nastavku ćemo izdvojiti najvažnije zaključke koji se tiču najvećih razlika u upotrebi metadiskursnih podvrsta u akademskim i novinskim člancima.

3.1. Zaključci o upotrebi tekstualnog metadiskursa

Hipoteza 2: Pošto su uvodnici znatno manje dužine od akademskih članaka, potreba za tekstualnim markerima organizacije teksta je manja, te očekujemo da će učestalost tekstualnih markera, kao i svih njegovih podvrsta biti veća u akademskim člancima nego u novinskim.

DELIMIČNO POTVRĐENA

Tekstualni metadiskurs je učestaliji u akademskim nego u novinskim člancima. Novinski uvodnici su znatno kraći od novinskih članaka, te je samim tim i potreba za tekstualnim markerima za organizaciju teksta manja jer se autori mogu osloniti na pamćenje čitalaca.

Međutim, hipoteza 2 se nije potvrdila za sve podvrste tekstualnog metadiskursa. Isto tako, očekivali smo da je razlika u učestalosti mnogo veća. Kvantitativna analiza ukazala je da različite podvrste tekstualnih logičkih markera beleže različit trend. Iako je ukupna upotreba tekstualnog metadiskursa veća u akademskim člancima, čak dve (od tri) kategorije su učestalije u novinskim člancima. Reč je o aditivnim i komparativnim markerima. Najveću razliku ustanovili smo u upotrebi markera suprostavljanja (komparativni logički markeri) koji se znatno češće upotrebljavaju u novinskim člancima. Nasuprot tome, u akademskim člancima od svih logičkih markera jedino su brojniji konkluzivni markeri.

Od aditivnih markera proširivanja najveću razliku u upotrebi zabeležio je marker *inoltre* jer se u akademskom upotrebljava čak osam puta češće nego u novinskom korpusu. *Inoltre* ima funkciju proširivanja već definisanih argumenata, te se na osnovu toga može objasniti njegova češća upotreba u ekspozitornom akademskom tekstu. Samo u akademskom korpusu markeru *inoltre* mogu da prethode okvirni markeri, tj. najavljiivači/nabrajivači (*primo, innanzi tutto, in primo/secondo luogo, dapprima*) i

nastavljači niza (*poi, dopo*) i/ili da uslede najavljiivači kojima se zaključuje niz (*infine, per concludere*).

Među komparativnim markerima podudarnosti uočili smo da je u akademskom diskursu češće izjednačavanje na planu načina (*allo stesso modo*), a u novinskom diskursu na vremenskom planu (*allo stesso tempo, contemporaneamente*). Vremenski nanizani argumenti približavaju se vremenskom nabravanju događaja i propozicionom sadržaju, te se u novinskom diskursu time teži objektivnosti u prikazivanju stvarnosti.

Već smo ukazali da je učestalost komparativnih markera suprostavljanja veća u novinskom korpusu. U novinskom su učestaliji *ma, però, eppure, anzi, invece, comunque, d'altra parte, del resto*, a u akademskom *tuttavia, nondimeno, intanto, al contrario* i *a differenza di*. Naglasili bismo da se markeri *nondimeno* i *intanto* upotrebljavaju se samo u akademskim člancima.

Kako smo videli, konkluzivni markeri brojniji su u akademskom korpusu. Najveću razliku primetili smo u položaju konkluzivnih markera. U novinskim člancima konkluzivni markeri se češće mogu naći na početku rečenice, a da se uzrok nalazi u tekstu koji prethodi. Inicijalni položaj konkluzivnih markera doprinosi realizaciji njihovog pravog konkluzivnog značenja i na taj način, novinski diskurs postiže napetost i enfazu. S druge strane, u sredini rečenice, konkluzivni markeri mogu da poprime i reformulativnu vrednost.

Okvirni markeri upotrebljavaju se skoro dva puta više u akademskom korpusu, ali je procentualna zastupljenost podvrsta okvirnih markera je u oba korpusa skoro identična, što ukazuje iste tendencije u upotrebi okvirnih markera nezavisno od dužine i publike dva ispitivana žanra. U upotrebi podsetnika u novinskom diskursu češća je upotreba glagola *scrivere* (čime se ujedno postiže i intertekstualnost), a u akademskom glagola *dire*. Pretpostavljamo da se u akademskim člancima intertekstualnost postiže pre svega upotrebom atributera/podržiivača, ali ovom studijom njihovu upotrebu nismo posebno obradili.

Objašnjivači su dvostruko brojniji u akademskom korpusu. Navešćemo dva razloga kojima objašnjavamo ovu činjenicu. Pre svega, dužina teksta utiče na njegovu složenost

i razumljivost, te je stoga logično da se u akademskim člancima češće razjašnjava prethodni sadržaj. Pored toga, novinski tekstovi pisani su za široku i nespecijalizovanu publiku, te se i sadržaj predstavlja nedvosmislenim izrazom. U oba korpusa najbrojniji je reformulator *cioè*.

Primeri iz korpusa jasno pokazuju i višeznačnost nekih markera. Primera radi, kad povezuje delove teksta aditivno *e* je blisko najavljiivačima, topikalizatorima i objašnjiivačima jer uvodi novu temu i objašnjenje prethodnog; pored suprotne vrednosti, marker *anzi* može da ima i vrednost proširivanja i preciziranja, te je u tom slučaju blizak i objašnjiivačima; *ora* može da bude marker suprostavljanja, konkluzije, ali i najavljiivač; *comunque* može da bude i marker suprostavljanja, ali i da sažima prethodni izkaz i uvodi zaključak; *dunque* može da bude konkluzivni marker, ali i topikalizator ili čak i reformulator; *insomma* sadrži pored vrednosti zaključivanja i vrednost sažimanja prethodnog iskaza, te se može svrstati i u objašnjiivače, tj. reformulatore; *insomma* ujedno i rezimira i zaključuje prethodni sadržaj; *infatti* kao objašnjiivač je češće u sredini rečenice, a kao marker sigurnosti na početku (Terić 2005: 170).

Zbog istaknute polisemije pojedinih logičkih markera neophodno je analizirati svaku konkordancu u širem ko-tekstu i/ili kontekstu, čime se potvrdila i kontekstualna uslovljenost metadiskursa.

Na kraju bismo podvukli koji se to tekstualni markeri javljaju samo u jednom od žanrova. Samo u akademskom korpusu sreli smo sledeće tekstualne markere: *nondimeno, a questo riguardo, in merito a, di cui si diceva, in precedenza (quanto detto/è stato esposto/come anticipato), sopra citato, presentiamo, nel (prossimo, primo) paragrafo, nella (prima, seconda) parte, capitolo (in questo/ nel capitolo seguente), in questo intervento, in questo articolo, in seguito, come vedremo.*

Samo u novinskom korpusu: *alla stessa stregua, d'altro canto, d'altronde, ecco il punto, ho ricordato, ho scritto (ripetutamente/nel numero scorso/domenica scorsa etc), comincerò, inizierò, mi resta da concludere, rispondo, post scriptum, detto più semplicemente, detto in altro modo, p.es., ad.es., per es.*

3.2. Zaključci o upotrebi interpersonalnog metadiskursa

Hipoteza 3: Markeri ograđivanja biće brojniji u akademskom korpusu nego u novinskom jer pretpostavljamo da novinari iskazuju mišljenje neposrednije. POTVRĐENA, ALI UKAZUJE NA POTREBU ZA DODATNIM STATISTIČKIM PROVERAMA

Markeri ograđivanja češći su u novinskom nego u akademskom korpusu, ali je razlika u upotrebi veoma mala. Stoga smatramo da bi bilo dodatne statističke provere mogle da ukažu na relevantnost statističke razlike, naročito imajući u vidu da u oba koprusa upotreba gotovo svih potkategorija markera ograđivanja prati isti trend.

Kvalitativne razlike ostvaruju se na planu “tekstualne prozodije” tj. rečeničnog ritma koji se postiže upotrebom markera ograđivanja. U akademskom korpusu markeri ograđivanja deo su većih tekstualnih celina, dok se u novinskom javljaju holofrastički (najčešće posle pitanja), čime se novinska argumentacija čini življom i razgovornijom, a autorovo prisustvo očiglednije.

U akademskom diskursu najučestaliji su u člancima iz didaktike, a najmanje učestali u člancima iz nauke o književnosti. Kako smo videli, u nauci o književnosti forma i struktura akademskog članka tradicionalno je bliska formi eseja, te u različitim očekivanjima publike, možda treba tragati za razlozima za manju upotrebu markera ograđivanja nego što je to slučaj u preostale dve italijanističke discipline.

U novinskom diskursu levičarski izvori (*La Repubblica* i *L'Espresso*) beleže gotovo identičnu upotrebu markera ograđivanja, što dokazuje istu uređivačku politiku. Zanimljivo je još napomenuti da levičarski novinski izvori u periodu vladavine desnice manje koriste markere ograđivanja od ostalih novina, što znači da su njihove rečenice i kritike direktnije. Istovremeno, u upotrebi markera ograđivanja biraju češće ličnije i tvrđe markere ograđivanja koji se vezuju za govoreni jezik i oslikavaju jako autorovo prisustvo.

Hipoteza 4: Markeri sigurnosti, stava i angažovanja biće brojniji u novinskom korpusu nego u akademskom jer smatramo da se epistemološki sadržaj u novinskim uvodnicima predstavlja subjektivnije nego u akademskim člancima. POTVRĐENA

Markeri sigurnosti se upotrebljavaju češće u novinskom korpusu. Čak i u subkorpusima primetili smo gotovo doslednu obrnutu proporcionalnost između markera ograđivanja i

različite retorske i pragmatske funkcije pitanja, kao markera angažovanja čitalaca. Iza pitanja može da usledi odgovor. Takva mogu da budu antipofore (da uvedu i istaknu odgovor koji sledi), da uvedu temu i širi kontekst (te su bliski i topikalizatorima), da najave temu u naslovima (bliski su najavljiivačima). Takođe, iza pitanja ne mora da usledi eksplicitni odgovor. Ovakva pitanja se koriste da se izazovi naročit ili očigledan odgovor, te spadaju u eroteze i eroteme. U novinskom diskursu pitanja se često postavljaju u nizu (puzma), čime se deluje na planu patosa i postiže dramatičnost iskaza. Podvrste i varijante eroteme i eroteze su razna pitanja koja oslikavaju autorova razmišljanja, nude alternative, zaključke i deluju na planu logosa itd. Zajedničko svim primerima pitanja koja impliciraju odgovor jeste sugestivnost. Ova pitanja mogu nametnuti mehanički odgovor čitaocu, uticati na njegovo mišljenje i iznuditi podršku za autorovo mišljenje i delanje.

4. OGRANIČENJA I PREPORUKE ZA BUDUĆI RAD

Studija ima nekoliko, pre svega, metodoloških ograničenja. Primenili smo objedinjen metod korpusne lingvistike i analize diskusa, ali smo se ograničili na vrednosti učestalosti i tumačenja deskriptivne statistike. Takvi podaci ukazuju samo na opšte trendove. Složenija kvantitativna obrada uključila bi faktorsku analizu i mogla bi da nam kaže da li se određeni markeri (povrste i konkretni pojedinačni primeri) mogu javiti zajedno i pod kojim uslovima. Takođe, kao što smo već napomenuli, trebalo bi ispitati i distribuciju metadiskursnih markera u tekstu.

Istovremeno, ono što ne možemo da uradimo pomoću korpusne lingvistike, treba da učinimo na druge načine. Hyland (2005: 199) predlaže višestruke metode koji, pored navedenih i korišćenih u ovoj studiji, obuhvataju i intervju, kako autora, tako i publike. Anketnim ispitivanjem stavova možemo saznati više i o produkciji i o recepciji teksta.

Pragmatika obuhvata i reakciju publike, koju u ovom istraživanju, osim indirektno kroz tiraž novinskih izvora i aktuelnost i ugled autora akademskih članaka, nismo obradili. Istraživanja o reakcijama publike i o doživljaju uveravanja u metadiskursnim studijama još uvek su veoma retka.

Na planu analize diskursa predložena taksonomija može se testirati i na druge žanrove, kao i na akademske članke drugih naučnih disciplina. Na taj način saznajemo ne samo o

metadiskursnoj praksi u različitim žanrovima ili npr. u akademskim člancima različitih disciplina nego i o očekivanjima čitalaca.

Dobijeni rezultati mogu se porediti kontrastivno sa korpusom srpskih autora. Kontrastivna analiza može da otkrije razlike u upotrebi metadiskursnih markera i naide svoju primenu kako u pragmatici i sociolingvistici (kontrastivna retorika), tako i u učenju italijanskog kao stranog jezika i nastavi prevođenja. Naročito bi bilo korisno uporediti upotrebu metadiskursnih markera u akademskim člancima italijanskih autora i srpskih autora na italijanskom jeziku i primeniti opet rezultate u nastavi italijanskog jezika i studijama i praksi prevođenja.

Na kraju podelili bismo još nekoliko ideja o implikacijama saznanja o metadiskursu u nastavi italijanskog jezika. Metadiskurs se može usvajati na postojećem tekstu, a u zrelijim fazama i kroz samostalnu pisanu produkciju.

Rad na postojećem tekstu nudi nekoliko mogućnosti za upoznavanje studenata sa metadiskursom. Sve aktivnosti se mogu podeliti na analizu teksta/diskursa i manipulaciju teksta. Analizi metadiskursa može da prethodi šira analiza diskursa. Koristan okvir nudi Paltridge (2001: 51) u kojem studenti treba da odgovore na pitanja: *Koja je tema i svrha teksta? Koji je tekstualni žanr? Da li je tekst napisan formalnim ili neformalnim tonom? Ko je autor? Kome je tekst namenjen? Ko je (pretpostavljena) publika? Kakav je odnos između autora teksta i (pretpostavljene) publike? Da li autor poštuje i sledi neka pravila u pisanju? Da li autor pretpostavlja neka zajednička kulturološka znanja? Da li postoji neko implicitno zajedničko znanje autora i čitalaca? Da li se tekst odnosi i na neke druge tekstove? Da li autor podrazumeva da ih čitalac poznaje?*

Nakon što je student stekao širu sliku o tekstu, može da istražuje metadiskurs induktivnom i deduktivnom metodom. Naime, od studenata se može tražiti da u tekstu sami pronađu kandidate i uoče pravilnosti, te razvrstaju potvrđene kandidate u sopstvene kategorije definisane prema funkcijama u tekstu. Ovaj pretežno induktivni metod namenjen je za rad na manjem tekstualnom korpusu, kao i na tekstualnim fragmentima. Primera radi, studenti mogu da uporede dva novinska teksta pisana na istu temu ali iz različitih novinskih izvora.

Takođe, studentima se mogu najpre objasniti kategorije metadiskursa prema detaljno definisanim funkcijama sa listama primera, a oni pomoću konkordasnog programa pronalaze već zadate kandidate/primere u tekstu i razvrstavaju ih u postojeće kategorije. Ovaj pretežno deduktivni metod nudi studentima mogućnost rada na većem korpusu, a naročito je koristan za utvrđivanje pravilnosti između dva različita žanra (Hyland 2005: 185).

Široki zadatak se može podeliti na nekoliko manjih zadataka npr. izdvojiti samo metadiskursne markere ograđivanja, sigurnosti ili stava. Takođe, studenti mogu da istražuju samo tekstualni metadiskurs i utvrđuju pretežan vid argumentacije. U svakom slučaju, mogućnosti analize teksta/diskursa su brojne.

Naprednije aktivnosti rada na tekstu zasnivaju se na različitim primenama vežbanja *cloze*²⁵ i drugim vežbanjima manipulacije i menjanja teksta. Ove vrste vežbanja omogućuju studentima da istraže i kreativno provere retoričke efekte različitih metadiskursnih markera.

Sledi nekoliko ideja na osnovu kojih je moguće sastaviti vežbanja:

- Ukloniti metadiskursne markere u tekstu i tražiti da ih student samostalno popuni.
- Ukloniti sve tekstualne markere i tražiti da ih student samostalno popuni. Uporediti autorski tekst sa studentskim. Analizirati koheziju i koherenciju argumenata.
- Porediti isti tekst sa i bez metadiskursnih markera. Analizirati njihovu primenu, autorov izbor, pretpostaviti doživljaj publike.
- Izdvojiti u tekstu sve markere ograđivanja i zameniti ih markerima sigurnosti. Analizirati efekte i pretpostaviti doživljaj publike.

---

²⁵ *Cloze* vežbanja pozajmljuje iz Gestalt psihologije Wilson T. Taylor pedesetih godina prošlog veka sa namerom da se izmeri čitljivost teksta. Za primenu *cloze* vežbanja učenje italijanskog zaslužna je Carla Marellu (1989 u Serianni 2013: XV)

- Prilagoditi isti tekst za različitu publiku samo upotrebom različitih metadiskursnih markera.

Broj potencijalnih pisanih zadataka je neograničen. Kao feedback Hyland (2005: 191) preporučuje zajedničku diskusiju na času koja uključuje i ostale studente i podiže svest o publici.

Nakon što su se studenti upoznali sa teorijskim i pragmatiskim odlikama metadiskursa u fazama analize i manipulacije teksta, spremni su za zahtevniji zadatak kao što je pisanje sopstvenog teksta.

Nastavnik bi trebalo da pomogne studentu u defisanju teme, cilja i publike. Usmeravati studente da upotrebljavaju i usvajaju metadiskurs u pisanju podrazumeva razvijati im osećaj za publiku (Hyland 2005: 181). Swales (1990: 213) to još naziva podizanje retoričke svesti (*rhetorical consciousness raising*).

Dakle, kako smo videli, ova studija se može produbiti na planu korpusne lingvistike (ne samo deskriptivna već i prediktivna lingvistika), etnografske lingvistike i pragmatike (analiza reakcija publike), analize diskursa (drugi žanrovi), kontrastivne retorike i didaktike stranog jezika.

LITERATURA

- Accertamenti diffusione stampa (2011), dostupno preko <http://www.primaonline.it/dati-e-cifre-stampa/?cat=61>. Stranici poslednji put pristupljeno 3.2.2013.
- Ädel, A. (2006). *Metadiscourse in L1 and L2 English*. . Amsterdam: John Benjamins.
- Akar, D. & L. Louhiala-Salminen (1999). Towards a new genre: A comparative study of business faxes. U F. B. (eds.), *Writing business: Genres, media and discourses* (str. 207-226). London: Logman.
- Allport, G. (1935). Attitudes. U C. M. (Ed), *Handbook of Social Psychology* (str. 798–844). Worcester, Mass: Clark University Press.
- Amirian, Z. & M. H. Tahririan (2003). Analysis of e-mail genre: A new perspective to EAP writing. *Iranian Journal of Applied Linguistics* 6 (1), 21-39.
- Bäcklund, I. (1998). *Metatext in Professional Writing: A Contrastive Study of English, German and Swedish*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyzanowski, M., McEnery, T. & R. Wodak (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. . *Discourse & Society* 19 (3), 273-305.
- Bakhtin, M. (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Trans.by Vern W. McGee. Austin, Tx: University of Texas Press.
- Bazzanella, C. (1995). I segnali discorsivi. U L. S. Renzi, *Grande Grammatica di Consultazione, III, Tipi di frase, deissi, formazione delle parole* (str. 225-257). Bologna: Il Mulino.
- Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Berretta, M. (1984). Connettivi testuali in italiano e pianificazione del discorso. U L. Coveri, *Linguistica testuale* (str. 237-254). Roma: Bulzoni.

- Berruto, G. (2008). *Prima lezione di sociolinguistica*. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli SpA.
- Berruto, G. (1987). *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: Carocci.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analysing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
- Biber, D. & E. Finegan (1989). Style of stance in English: Lexical and grammatical marking evidentiality and affect. *Text* 9, 93-124.
- Biria, R., & M. H. Tahririan (1997). Communicative conventions in discussion discourse. *IJAL*, 13(3), 1-11.
- Blagojević, S. (2008). *Metadiskurs u akademskom diskursu*. Niš: Filozofski fakultet.
- Blakemore, D. (1987). *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Blakemore, D. (2002). *Relevance and Linguistic Meaning. The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge: CUP.
- Boggel, S. (2009). *Metadiscourse in Middle English and Early Modern English Religious Text*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Bolasco, S. (1999). *Analisi multidimensionale dei dati*. Roma: Carocci.
- Bolivar, A. (1994). The Structure of Newspaper Editorials. U M. Coulthard (ed.), *Advances in Written Text Analysis* (str. 276–294). London: Routledge.
- Bondi, M. (2001). Small corpora and language variation: Reflexivity across genres. U A. H. M. Ghadessy, *Small Corpus Studies and ELT*. (str. 135-174). Amsterdam: John Benjamins Publisher.
- Bonomi, I. (2002). *L'italiano giornalistico. Dall'inizio del '900 ai quotidiani on line*. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Bowker, L. & J. Pearson (2002). *Working with Specialized Language: A Practical Guide to Using Corpora*. London: Routledge.

- Brannen, J. (1992). *Mixing Methods: qualitative and quantitative research*. Aldershot: Ashgate.
- Brown, G. & G. Yule (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: CUP.
- Brown, P. & S. Levinson (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: CUP.
- Bruti, S. (1999). In fact and infatti: the same, similar or different. *Pragmatics 9 (4), International Pragmatics Association*, 519-533.
- Bugarski, R. (1993). Jezički nivo, diskurs, tekst: pojmovno-terminološki osvrt. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* (str. 14-19). Beograd: MSC.
- Bunton, D. (1999). The Use of Higher Level Metatext in PhD Theses. *English for Specific Purposes, 18*, S41–S56.
- Burke, K. (1945). *A Grammar of Motives*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice.
- Burke, K. (1967). *Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Chafe, W. (1986). Evidentiality in English conversation and academic writing. U W. Chafe & J. Nicholas (Eds.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* (str. 261-272). Norwood, NJ: Ablex. Norwood, NJ.
- Channell, J. (1994). *Vague Language*. Oxford: OUP.
- Cheng, X. & M. Steffensen (1996). Metadiscourse: A Technique for Improving Student Writing. *Research in the Teaching of English, 30(2)*, 149-181.
- Coates, J. (1987). Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological society 85: 1*, 100-13.
- Coffin, C. (1997). Constructing and giving value to the past: An investigation into secondary school history. U F. C. (eds.), *Genre and institutions* (str. 196-230). London: Continuum.

- Connor, U. (1996). *Contrastive rhetoric: Cross-cultural aspects of second language writing*. Cambridge and New York: CUP.
- Cresti, E. (2000). *Corpus di italiano parlato*. Firenze: Accademia della Crusca.
- Crismore, A. & Farnsworth, R. (1990). Metadiscourse in popular and professional science discourse. U W. Nash, *The Writing Scholar: Studies in Academic Discourse* (str. 118-136). Newbury Park, CA: Sage.
- Crismore, A. (1983). *Metadiscourse: What it is and How it is Used in School and Non-school Social Science Texts*. Urbana-Champaign: University of Illinois.
- Crismore, A. (1984). The Rhetoric of Textbooks: Metadiscourse. *Curriculum Studies* 16, 279-296.
- Crismore, A. (1989). *Talking with Readers: Metadiscourse as Rhetorical Act*. New York: Peter Lang.
- Crismore, A., Markannen, R. & M. Steffensen. (1993). Metadiscourse in Persuasive Writing: A Study of Texts Written by American and Finish University Students. *Written Communication* 10 (1), 39-71.
- Dafouz Milne, E. (2003). Metadiscourse Revisited: a contrastive study of persuasive writing in professional discourse. *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense* , 11, 29-52.
- Dafouz Milne, E. (2008). The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion. *Journal of Pragmatics*, 40, 95-113.
- Dahl, T. (2004). Textual metadiscourse in research articles: A marker of national culture or of academic discipline? *Journal of Pragmatics*, 36, 1807–1825.
- Dardano, M. (1981). *Il linguaggio dei giornali italiani*. Bari: Laterza.
- Dardano, M. (1996). *Manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli.

- Dustsadigh, Z. & D. Kuhi (2012). *Diacronic Evolution of Metadiscourse in Academic Writing*. Lambert Academic Publishing.
- Ekman, P. (1972). Universals and cultural differences in facial expressions of emotions. U J. Cole, *Nebraska Symposium on Motivation* (str. 207–282). Lincoln: University of Nebraska Press.
- English, H. B & English, A. C. (1958). *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical terms*. New York: Longman, Green and Co Inc.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (2000). *New Labour, New Language*. London: Routledge.
- Fairclough, N. C. (2007). *Discourse and Contemporary Social Change*. Bern: Peter Lang.
- Fallahi, M.M., & M. Erzi (2003). Genre analysis in language teaching: An Genre analysis in language teaching: teaching-journal articles. *IJAL* 6(1), 69-81.
- Ferrari, A. (2005). Tipi di testo e tipi di gerarchie testuali, con particolare attenzione alla distinzione tra scritto e parlato. U A. Ferrari, L. Cignetti, A-M De Cesare, L. Lala, M. Mandelli, L. Zampese, Rilievi. Le gerarchie semantico-pragmatiche di alcuni tipi di testo (str. 15-51). Firenze: Franco Cesati.
- Ferrari, A. (2008). Congiunzioni frasali, congiunzioni testuali e preposizioni: stessa logica, diversa testualità. *Prospettive nello studio del lessico italiano, Atti del IX Congresso della Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana (Firenze 14-17 giugno 2006)* (str. 411-416). Firenze: University Press.
- Flowedew, J. (2008). Critical discourse analysis and strategies of resistance. U V. Bhatia, *Advances in Discourse Studies* (str. 195-211). Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.

- Flowerdew, J. (1997). The discourse of colonial withdrawal: a case study in the creation of mythic discourse. *Discourse and Society* 8(4), 493–517.
- Foucault, M. (1972). *The Archeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon Books.
- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G. and T. Trew (1979). *Language and Control*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Fraser, B. (1975). Hedged performatives. U P. C. (eds.), *Syntax and Semantics. Vol. 3* (str. 187–210). New York: Academic Press.
- Fraser, B. (1990). An Approach to Discourse Markers. *Journal of Pragmatics* 14, 383-395.
- Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics* 6 (2), 167 -190.
- Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics* 31, 931-952.
- Fraser, B. (2006). Towards a Theory of Discourse Markers. U K. Fischer, *Approaches to discourse particles* (str. 189-204). Oxford: Elsevier.
- Fraser, B. (2010). Pragmatic Competence: The Case of Hedging. U G. K. (eds.), *New Approaches to Hedging* (str. 15-35). United Kingdom: Emerald Group Publishing Limited.
- Fuertes-Olivera, P., Velasco-Sacristán, M., Arribas-Baño A. & E. Samaniego-Fernández. (2001). Persuasion and advertising English: Metadiscourse in slogans and headlines. *Journal of Pragmatics* 33, 1291-1307.
- Fuller, G. (1998). Cultivating science: Negotiating discourse in the popular texts of Stephen Jay Gould. U J. M. (Eds.), *Reading Science: Critical and functional perspectives on discourse of science* (str. 35-62). London: Routledge.
- Ghadessy, M. (1993). *Register analysis: Theory and practice*. London: Pinter.
- Gruppo Espresso (2013). Dostupno preko <http://www.gruppoespresso.it>. Stranici poslednji put pristupljeno 3.2.2013.

- Gumperz, J. & D. Hymes (1986). *Directions in Sociolinguistics: the ethnography*. Oxford: Basil Blackwell
- Halliday, M. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. (1994). *An Introduction to Functional Grammar (2nd edn.)*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Logman.
- Halliday, M. A. K., & R. Hasan (1989). *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective (2nd ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Hardt-Mautner, G. (1995). *'Only Connect': Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics*. Lancaster: UCREL Technical Paper 6, University of Lancaster.
- Harris, Z. S. (1959). Linguistic transformations for information retrieval. U Z. S. Harris, *Papers in Structural and Transformational Linguistics* (str. 458-471). Dordrecht: D. Reidel.
- Henry, A. & R. Roseberry (2001). A narrow angled corpus analysis of moves and strategies of the genre: 'Letter of Application'. *English for Specific Purposes* 20, 153-167.
- Henry, A., & R. Roseberry (1997). An investigation of the functions, strategies and linguistic features of the introductions and conclusions of essays. *System* 25 (4), 479-495.
- Holmes, J. (1984). Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics* 8, 345-365.
- Holmes, R. (1997). Genre Analysis, and the Social Sciences: An investigation of the Structure of Research Article Discussion Sections in Three Disciplines. *English for Specific Purposes* 16 (4), 321-337.

- Hunston, S. & G. Thompson (2000). *Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Hyland, K. (1996). Talking to the academy: Forms of hedging in science research articles. *Written Communication* 13(2), 251-281.
- Hyland, K. (1998a). *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hyland, K. (1998b). Persuasion and context: the pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics* 30, 437-455.
- Hyland, K. (1998c). Exploring corporate rhetoric: Metadiscourse in the CEO's letter. *Journal of Business Communication*, 35(2), 224–245.
- Hyland, K. (1999). Talking to students: Metadiscourse in introductory course books. *English for Special Purposes* 18 (1), 3-26.
- Hyland, K. (2000). *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. London: Longman.
- Hyland, K. (2004). *Disciplinary discourses: Social interactions in academic writing*. Ann Arbor: MUP.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.
- Intaraprawat, P. & M. Steffensen (1995). The Use of Metadiscourse in Good and Poor ESL Essays. *Journal of Second Language Writing*, 4(3), 253–272.
- Ivić, M. (2001). *Pravci u lingvistici*. Beograd: XX vek.
- Jakobson, R. (1960). Closing statements: linguistics and poetics. U T. Sebeok, *Style in Language*. (str. 350-377). Cambridge : MIT Press.
- Jaworski, A. & N. Coupland (1999). *The Discourse Reader*. London and New York: Routledge.

- Johnstone, B. (2008). *Rhetoric in Detail: Discourse Analysis of Rhetorical Talk and Text*. Amsterdam: John Benjamins Publishers.
- Kaplan, R. (1966). Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning* 16(1), 1-20.
- Katajamäki, H. & M. Koskela (2006). The rhetorical structure of editorials in English, Swedish and Finnish business newspapers. *Proceedings of the 5th International Aelfe Conference*, (str. 215-219). Prensas Universitarias de Zaragoza.
- Kinneavy, J. L. (1971). *A Theory of Discourse*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Koprivica Lelićanin, M. (2013). Analisi critica del discorso ed approccio alla linguistica dei corpora - un matrimonio di interesse? Contributo all'analisi del discorso giornalistico (str. 111-124). *Italica Belgradensia*.
- Kress, G. (1989). *Linguistic Processes in Sociocultural Practice, 2nd edn*. Oxford: Oxford University Press.
- Krishnamurthy, R. (1996). Ethnic, Racial and Tribal: The Language of Racism? U C. R. Caldas-Coulthard and M. Coulthard (eds), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (str. 129–149). London: Routledge.
- Labov, W. & D., Fanshel (1977). *Therapeutic discourse*. New York: Academic Press.
- Labov, W. (1972). *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Oxford: Blackwell.
- Lakić, I. (2011). *Diskurs, mediji, rat*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- Lakoff, G. (1972). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Chicago Linguistic Society Papers* , 183-228.
- Latour, B. & S. Woolgar (1979). *Laboratory life: The social construction of scientific facts*. Beverly Hills: Sage.

- Lautamatti, L. (1987). Observations on the development of the topic in simplified discourse. U C. Kaplan, *Writing Across Languages: Analysis of L2 text. Reading* (str. 87-113). Massachusetts: Addison-Wesley.
- Lee, D. (2008). Corpora and discourse. New ways of doing old things. U V. F. Bhatia, *Advances in Discourse studies*. (str. 86-95). London, NY: Routledge.
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: CUP.
- Manzoni, A. (1985). *I promessi sposi*. Milano: Mondadori, dostupno preko http://www.liberliber.it/mediateca/libri/m/manzoni/i_promessi_sposi/pdf/manzoni_i_promessi_sposi.pdf
- Mao, L. (1993). I Conclude Not: Toward a Pragmatic Account of Metadiscourse. *Rhetoric Review*, 11 (2), 265-289.
- Marchi, A. & C. Taylor (2009). If on a winter's night two researchers...: A challenge to assumptions of soundness of interpretation. *CADAAD Journal* 3(1), 1-20.
- Marello, C. (1989). *Alla ricerca della parola nascosta*. Firenze: La Nuova Italia.
- Markkanen, R., Steffensen, M. & A. Crismore (1993). Quantitative Contrastive Study of Metadiscourse: Problems in Design and Analysis of the Data. U J. Fisiak, *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* (str. 137-151). Poznan: Mickiewicz University.
- Martin, J.R. & D. Rose (2003). *Workin with Discourse*. London, NY: Continuum.
- Martin, J.R. & P. R. R. White (2005). *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mauranen, A. (1993). *Cultural Differences in Academic Rhetoric*. Frankfurt: Peter Lang.
- Mautner, G. (2007). Mining Large Corpora for Social Information: The Case of Elderly. *Language in Society* 36(1), 51-72.

- McEnery, A. and A. Wilson (1996). *Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Meyer, B. (1975). *The Organization of Prose and its Effects on Memory*. Amsterdam: North-Holland.
- Mišković Luković, M. (2006). *Semantika i pragmatika iskaza. Markeri diskursa u engleskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Molino, A. (2010). Personal and Impersonal Authorial References: A Contrastive Study of English and Italian Linguistics Research Articles . *Journal of English for Academic Purposes* 9(2), 86-101.
- Morgan, C. T. (1956). *Introduction to Psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Murialdi, P. (2006). *Storia del giornalismo italiano*. Bologna: il Mulino.
- Myers, G. (1989). The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics* 10, 1-35.
- Nash, W. (1992). *An Uncommon Tongue*. London: Routledge.
- Nigoević, M. (2010). *Diskursne oznake u hrvatskome i talijanskom jeziku (kontrastivna analiza)*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za talijanistiku.
- Paltridge, B. (1993). Writing up research: A systemic functional perspective. *System* 21 (2), 175-182.
- Paltridge, B. (2001). *Genre and the Language Learning Classroom*. Ann Arbor MI: University of Michigan Press.
- Partington, A. (2003). *The Linguistics of Political Argument: the spin-doctor and the wolf-pack at the White House*. London: Routledge.
- Perelman, C. & L. Olbrechts-Tyteca (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* Trans. John Wilkinson and Purcell Weaver. . Notre Dame: University of Notre Dame Press.

- Pike, K. (1967). *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behaviour*. The Hague : Mouton and Co.
- Polovina, V. (1999). *Semantika i Tekstlingvistika*. Beograd: Čigoja štampa.
- Powell, M. J. (1985). Purposive vagueness: An evaluation dimension of vague quantifying expressions. *Journal of Linguistics* 21, 31-50.
- Prince, E., Frader, J. & C. Bosk (1982). On hedging in physician-physician discourse. U R. Di Pietro (ed.), *Linguistics and the professions* (str. 83-97). Hillsdale, NJ: Ablex.
- Redeker, G. (1990). Ideational and pragmatic markers of discourse structure. *Journal of Pragmatics* 14, 367-381.
- Redeker, G. (1991). Linguistic markers of discourse structure. *Linguistics* 29, 139-172.
- Renzi, L. (*Grande Grammatica di Consultazione*. Bologna: Il Mulino.
- Richardson, K. (1987). Critical linguistics and textual diagnosis. *Text* 7 (2), 145-163.
- Riediger, H. (2009). *Scrivere tesi, saggi e articoli. Come documentarsi, preparare e organizzare un testo nell'epoca di internet*. Milano: Editrice Bibliografica.
- Rossiter, C. M. (1974). Instruction in metacommunication. *Communication Studies*, 25 (1), 36-42.
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rounds, P. (1982). *Hedging in written academic discourse: Precision and flexibility*. Ann Arbor: The University of Michigan. Mimeo.
- Sabatini, F. & V. Coletti (1997). *Dizionario italiano Sabatini-Coletti*. Firenze: Giunti.
- Sabatini, F. (1985). L'italiano dell'uso medio: una realtà tra le varietà linguistiche italiane. U G. H. Radtke, *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart* (str. 154-184). Tübingen: Narr.

- Sabatini, F. (2004). Ipotassi "paratattizzata" . U P. D'Achille, *Generi, architetture e forme testuali* (str. 61-71). Roma: Cesati.
- Sabattini, F. (1999). Rigidità-esplicitezza vs elasticità-implicitezza: possibili parametri per una tipologia dei testi. U G. Skytte & F. Sabattini, *Linguistica testuale comparativa. In memoriam Maria-Elisabeth Cibte*. Copenhagen: Tusculanum.
- Sacks, H., Schegloff, E.A. and G. Jefferson (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50, 696-735.
- Salager-Meyer, F. (1994). Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes* 13, 149-170.
- Salager-Meyer, F. (1995). I think that perhaps you should A study of hedges in written scientific discourse. *The Journal of TESOL*, 127-143.
- Samardžić, M. (1991). *Konektori u savremenom italijanskom jeziku, magistarski rad*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Samardžić, M. (2006). *Od rečenice do teksta. Uvod u sintaksu italijanske složene rečenice*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore Filozofski fakultet.
- Samardžić, M. (2011). *Pogled na reči*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Santoro, M. (2013). *Italianemo*. Preuzeto sa riviste dell'italianistica nel mondo: http://www.italinemo.it/index.php?option=com_content&view=article&id=120&Itemid=236
- Sapir, E. (1949). *Language. An introduction to the Study of Speech, 8th ed*. New York: Brace & Co. .
- Savić, S. (1993). *Diskurs analiza*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Schiffrin, D. (1980). Meta-talk: Organisational and evaluative brackets in discourse. *Sociological Inquiry: Language and Social Interaction* 50, 199-236.

- Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (2001). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Schneider, S. (1999). *Il congiuntivo tra modalità e subordinazione. Uno studio sull'italiano parlato*. Roma: Carocci.
- Schourup, L. (1999). Discourse Markers. *Lingua* 107, 227-265.
- Serianni, L. (1996). *Grammatica italiana*. Milano: UTET Garzanti.
- Serianni, L. & A. Castelvechi. (2000). *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria. Suoni forme costrutti*. Torino: Utet.
- Serianni, L. (2003). *Italiani scritti*. Bologna: Il Mulino.
- Serianni, L. (2013). *Leggere, scrivere, argomentare. Prove ragionate di scrittura*. Roma-Bari: Laterza & Figli SpA.
- Sharrock, W. W. & D. C. Anderson (1981). Language, thought and reality, again. *Sociology* 15, 287-93.
- Sinclair, J. & M. Coulthard (1975). *Towards an Analysis of Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. (1981). Planes of Discourse. U S. Rizvi, *The Two-fold Voice: Essays in Honour of Ramesh Mohan* (str. 70-89). Salzburg: Salzburg University Press.
- Sinclair, J. (1985). On the Integration of Linguistic Description. U T. van Dijk, *Handbook of Discourse* (str. 13-28). London: Academic Press.
- Sinclair, J. (2004). *Trust the Text*. London: Routledge.
- Skelton, J. (1988). The care and maintenance of hedges. *ELT Journal* 42, 37-43.
- Sobrero, A. (2000). *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usgli usi*. Roma-Bari: Laterza & Figli Spa.

- Sobrero, A.A. & A. Miglietta (2006). *Introduzione alla linguistica italiana*. Roma: Laterza.
- Stević, S. (1997). *Analiza konverzacije*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Stević, S. (2000). Dimenzije varijabilnosti u italijanskom jeziku. *Filološki pregled* 27 (1), 95-104.
- Stević, S. (2000). Uređena raslojenost italijanskog jezika. *Filološki pregled*, 105-113.
- Stević, S. (2001a). Italijanski neostandard. *Filološki pregled*, 99-109.
- Stević, S. (2001b). Neki primeri jezičke stvarnosti - iz korpusa italijanskog i srpskog jezika. *Srpski jezik - studije srpske i slovenske* 6 (1-2), 349-358.
- Stubbs, M. & A. Gerbig (1993). Human and inhuman geography: On the computer-assisted analysis of long texts. U M. H. (ed), *Data, Description, Discourse*. (str. 64-85). London: Harper Collins.
- Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: the Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stubbs, M. (1986). 'A matter of prolonged fieldwork': Notes towards a modal grammar of English. *Applied Linguistics* 7(1), 1-25.
- Stubbs, M. (1994). Grammar, Text, and Ideology: Computer-assisted Methods in the Linguistics of Representation. *Applied Linguistics* 15(2), 201-223.
- Stubbs, M. (1996). *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. (1997). Whorf's children: Critical comments on critical discourse analysis (CDA). U A. Ryan & A. Wray (Eds.), *Evolving models of language* (str. 110-116). Clevedon: BAAL in association with Multilingual Matters.
- Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: CUP.

- Taavitsainen, I. (2000). Metadiscursive practices and the evolution of early English Medical writing 1375–1550. U J. M. Kirk, *Corpora galore: Analyses and techniques in describing English* (str. 191–207). Amsterdam and Atlanta: Rodopi.
- Telenius, J. (1994). *Guiding the Reader: The Use of Metatext in Master's Theses Written in English*. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.
- ten Have, P. (1999). *Doing Conversation Analysis: a practical guide*. London: Sage.
- Terić, G. (2005). *Sintaksa italijanskog jezika*. Beograd: Filološki fakultet.
- Teubert, W. (2000). A province of a federal superstate, ruled by an unelected bureaucracy: keywords of the Eurosceptic discourse in Britain. U C. G. A. Musolff, *Attitudes towards Europe: language in the unification process* (str. 45–86). Aldershot: Ashgate.
- Thomas, S. & T. Hawes (1994). Reporting verbs in medical journal articles. *English for Specific Purposes* 13, 129-148.
- Thompson, S. E. (2003). Text-structuring metadiscourse, intonation and the signalling of organisation in academic lectures. *Journal of English for Academic Purposes*, 2, 5–20.
- Thompson, G. & Thetela, P. (1995). The sound of one hand clapping: the management of interaction in written discourse. *TEXT* 15 (1), 103-127.
- Tirkkonen-Condit, S. & L. Lieflander-Koistinen (1989). Argumentation in Finnish versus English and German editorials. U M. K. (Eds.), *Text-interpretation-argumentation* (str. 173-181). Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Tognini-Bonelli, E. (2004). Working with corpora: issues and insights. U A. H. C. Coffi, *Applying English Grammar: functional and corpus approaches* (str. 11–24). London: Hodder Arnold.

- Trajkova, Z. (2011). Toning down statements in newspaper editorials . *The Journal for Languages and Literatures of the Faculty of Philosophy in Novi Sad. Volume I (2011)*, 71-84.
- Tribble, C. (2002). Corpora and corpus analysis: new windows on academic writing. U J. Flowerdew, *Academic Discourse* (str. 131-149). Harlow: Pearson Education.
- Valero-Garcés, C. (1996). Contrastive rhetoric: Metatext in Spanish-English economics texts. *English for Specific Purposes*, 15, 279–294.
- van Dijk, T. (1988). *News analysis: Case studies of international and national news in the press*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, T. A. (1993). *Elite Discourse and Racism. Sage Series on Race and Ethnic Relations, Volume 6*. Newbury Park: Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. U D. T. Schiiffrin, *The Handbook of Discourse Analysis*. (str. 352-372). Blackwell Publishers.
- van Dijk, T. (2005). Politics, Ideology and Discourse. Elsevier Encyclopedia of Language and Linguistics. U R. Wodak, *Volume on Politics and Language* (str. 728–740). Oxford: Elsevier.
- Vande Kopple, W. J. (1985). Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication* 36, 82-93.
- Vande Kopple, W. (2012). The Importance of Metadiscourse. *Applied Research in English* 1(2), 37-44.
- Vassileva, I. (1998). Who am I/who are we in academic writing?: A contrastive analysis of authorial presence in English, German, French, Russian and Bulgarian. *International Journal of Applied Linguistics* 8 (2), 163–185.
- Vassileva, I. (2001). Commitment and detachment in English and Bulgarian academic writing. *English for Specific Purposes* 20 (1), 83-102.

- Veel, R. (1998). The greening of school science: Ecogenesis in secondary classrooms. U J. M. (Eds.), *Reading science: Critical and functional perspectives on discourse of science* (str. 114-151). London: Routledge.
- Whorf, B. (1941). "Languages and Logic,". *Technology Review* 43, 250-266.
- Widdowson, H. (2000). On the Limitations of Linguistics Applied. *Applied Linguistics* 21(1), 3–25.
- Williams, J. (1985). *Style: Ten lessons in clarity and grace (2nd ed.)*. Glenview: Scott Foresman.
- Wilson, D. & D. Sperber (1995). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Wodak, R. (1996). *Disorders of Discourse*. London: Longman.
- Wodak, R. and Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Zingarelli, N. (1999). *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana (dodicesima edizione)*. Zanichelli Editore.

PRILOZI

Prilog 1: Korpus akademskih članaka na italijanskom jeziku

Didaktika:

1. Adorno, C. (2009). Grammatica e acquisizione dell'italiano L2. *Italiano LinguaDue* 1 (1): 1-15.
2. Andorno, C. (2007). Saper "leggere" le varietà di apprendimento: competenze linguistiche per gli insegnanti di italiano. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 125-134.
3. Arrigoni, P. (2011). Il fenomeno dell'alternanza L1/L2 nell'insegnamento dell'italiano come lingua straniera. Analisi di un corpus di interazioni didattiche. *Italiano LinguaDue*, n.2.2011: 23-37.
4. Balboni, P. E. (2007). Prospettive per la formazione degli insegnanti. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 105-109.
5. Chiari, I. (2002). La procedura cloze, la ridondanza e la valutazione della competenza della lingua italiana. *Italica* 79 (4): 523-538.
6. Chini, M. (2007). Usi linguistici e atteggiamenti di minori immigrati a Pavia e Torino, fra L1 e L2. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 153-178.
7. Chini, M. (2011). Qualche riflessione sulla didattica di L2 ispirata alla recente ricerca acquisizionale. *Italiano LinguaDue*, n.2.2011:1-22.
8. Corino, E., Marengo, C. (2009). Didattica con i corpora di italiano per stranieri. *Italiano LinguaDue*, n.1.2009:279-285.
9. Cortelazzo, M. A. (2007). Evoluzione della lingua, percezione del cambiamento, staticità della norma. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 47-56.
10. Della Casa, M. (2007). La scrittura come strumento per elaborare e costruire significato. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 57-65.
11. Duso, E. M. (2002). Narrare in italiano L2: uno studio sull'espressione delle relazioni temporali. *Linguistica e Filologia*, 15, 7-59.

12. Favaro, G. (2007). Italiano L2 “su misura”. Le biografie degli apprendenti e le scelte didattiche. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 111-123.
13. Favaro, G. (2009). L'italiano L2: auto-apprendimento e narratività. Materiali. *Italiano LinguaDue*, n.1.2009: 286-296.
14. Giovanardi, C., Trifone, P. (2010). L'inchiesta Italiano 2010. Anteprima di alcuni risultati. *Italiano LinguaDue*, n.2.2010: 148-155.
15. Guidi, E. (2010). Guarda e impara...Un nuovo approccio all'uso di supporti audiovisivi in classe. Riflessioni ed esempi. *Italiano LinguaDue*, n.2.2010:107-135.
16. Lo Duca, M.G. (2007). Quante e quali parole nell'insegnamento dell'italiano L2? Riflessioni in margine alla costruzione di un Sillabo. In: *Lingua Scuola e Società, I nuovi bisogni comunicativi nelle classi multiculturali* (E.Pistolesi, eds), 135-150.
17. Lo Duca, M.G. (2008). Elementi culturali (e interculturali) nell'insegnamento dell'italiano lingua seconda. *Lingua Nostra, e Oltre*, I (1): 4-14.
18. Mauroni, E. (2011). Imparare l'italiano L2 con le canzoni. Un contributo didattico. *Italiano LinguaDue*, n.1.2011: 397-438
19. Mazzotta, P. (2009). L'approccio CLIL nell'insegnamento delle lingue agli adulti. *Studi di Glottodidattica* 2009, 2: 125-141.
20. Mezzadri, M. (2004). I livelli comuni di riferimento. *Scuola e Lingue moderne*, anno XLII, n. 1-3: 25-29.
21. Mollica, A. (2006). Gli scioglilingua nella glottodidattica: cenni di analisi e proposte di attività. *ILSA italiano a stranieri*. N.3, luglio 2006: 4-11.
22. Serragiotto, G. (2009). La valutazione della produzione orale in CLIL. *Studi di Glottodidattica* 2: 181-189.
23. Sobrero, A.A., Miglietta, A. (2011). Per un approccio varietistico all'insegnamento dell'italiano a stranieri (parte prima). *Italiano LinguaDue*, n.1.2011: 233-260.
24. Sobrero, A.A., Miglietta, A. (2011). Per un approccio varietistico all'insegnamento dell'italiano a stranieri (parte seconda). *Italiano LinguaDue*, n.2.2011, 287-301.
25. Vanelli, L. (2008). Quale grammatica per chi apprende l'italiano L2? *Lingua Nostra, e Oltre*, I (1): 16-22.

Nauka o italijanskoj književnosti:

26. Aprà, A. (2001). Moravia al cinema. *Studi Novecenteschi* XXVIII (61): 13-18.
27. Barolini, T. (2004). Saggio di un nuovo commento alle Rime di Dante. *Dante, Rivista internazionale di studi su Dante Alighieri*, 1.2004: 21-38.
28. Borsellino, N. (2004). Scenari pagani dell'Antinferno. Dante, *Rivista internazionale di studi su Dante Alighieri*, 1.2004: 55-66.
29. Branca, V. (2001). Boccaccio protagonista nell'Europa letteraria fra tardo Medioevo e Rinascimento. *Cuadernos de Filología Italiana*, 2001, n. extraordinario: 21-37.
30. Breschi, G. (2008). "Lo cor che 'n su Tamisi ancor si cola" (Inferno XII 120). *Letteratura italiana antica*, VIII: 193-218.
31. Castoldi, M. (2006). "Dunque io torno al Manzoni e al suo immortale romanzo". Rileggendo Eco d'una notte mitica di Giovanni Pascoli. *Studi sul Settecento e l'Ottocento* 1. 2006: 57-69.
32. Cavallini, G. (2006). Breve postilla sul motivo del ritorno e altro in due idilli leopardiani. *Studi sul Settecento e l'Ottocento*, 1. 2006: 81-88.
33. Chirumbolo, P. (2003). Belfagor e il mondo rovesciato di Machiavelli. *Studi Rinascimentali. Rivista internazionale di letteratura italiana*, 1, 2003: 29-35.
34. Ciccuto, M. (2008). Di bellezza in bontà: luoghi dell'osservare dantesco fra Beatrice e Costanza D'Altavilla (Paradiso III). *Letteratura italiana antica*, VIII: 273-278.
35. De Michelis, C. (2001). Scrittori al cinema. *Studi Novecenteschi* XXVIII (61): 159-160.
36. Della Terza, D. (2004). Dante e Forese. L'incontro in Purgatorio. *Dante, Rivista internazionale di studi su Dante Alighieri* 1.2004: 101-111.
37. De Ventura, P. (2004). Gli appelli all'uditore e il dialogo con il lettore nella Commedia. *Dante, Rivista internazionale di studi su Dante Alighieri* 1.2004: 81-99.
38. Esposito, E. (2006). Aporie dell'interstualità. *Studi sul Settecento e l'Ottocento*, 1. 2006: 72-78.
39. Filogrosso, I. (2002). Calvino, o della complessità. *Italianistica Rivista di letteratura italiana, anno XXXI*, N.1: 132-141.

40. Frassica, P. (2006). Il Giovin Signore nell'After dark milanese. *Studi sul Settecento e l'Ottocento*, 1. 2006: 12-17.
41. Illiano, A. (2008). Per uno studio della ragione narrativa nella Commedia: Il Prologo. *Letteratura italiana antica VIII*: 151- 185.
42. Muresu, G. (2008). Virgilio, la corona, la mitria (Purgatorio XXVII). *Letteratura italiana antica VIII*: 223-261.
43. Palermo, A. (2003). Il "Rinascimento" e l'invenzione della "Storia della letteratura italiana". *Studi Rinascimentali. Rivista internazionale di letteratura italiana*, 1, 2003:163-167.
44. Picone, M. (2004). Dante e Cino: una lunga amicizia. Prima parte: i tempi della Vita Nova. *Dante, Rivista internazionale di studi su Dante Alighieri* 1.2004: 39-53.
45. Porcelli, B. (2002). Psicologia, abito, nome di due adolescenti pirandelliane. *Italianistica Rivista di letteratura italiana*, anno XXXI, N.1:59-63.
46. Salvatore, M. (2003). Giordano Bruno, Lucrezio e l'entusiasmo per la vita infinita. *Studi Rinascimentali. Rivista internazionale di letteratura italiana* 1, 2003: 113-120.
47. Serianni, L. (2007). Il cibo nella Divina Commedia. *Cuadernos de Filología Italiana* 14: 61-67.
48. Serianni, L. (2008). Sul colorito linguistico della Commedia. *Letteratura italiana antica VIII*: 141-150
49. Tinazzi, G. (2001). Cinema e letteratura. *Studi Novecenteschi XXVIII* (61): 9-12.
50. Tortora, M. (2004). Quattro lettere inedite di Italo Svevo. *Filologia italiana*, 1.2004, 213-226.

Lingvistika:

51. Adamo, G., Della Valle, V. (2004). Le novità del lessico italiano. *La Crusca per voi*, 28: 4-7.
52. Banfi, E. (2008). L'influsso dello spazio linguistico italiano sull'area balcanica: diacronia e sincronia. *La Crusca per voi*, Dicembre 2008: 1-15.
53. Bazzanella, C. et al. (2005). Dal latino iam agli esiti nelle lingue romanze: verso una configurazione pragmatica complessiva, *Cuadernos de Filología Italiana* 12: 49-82.
54. Beccaria, G. L. (2002). Italiano, oggi: l'antico, il nuovo. *Cuadernos de Filología Italiana* 9:191-203.
55. Cennamo, M. (2005). Note sul rapporto tra il latino e il volgare nello studio della sintassi dei primi testi. *Lingua italiana* 1.2005:137-143.
56. Cresti, E. (2003). Caratteri e frequenza degli avverbi negativi secondo le loro funzioni informative. Dati da un campione di parlato spontaneo (LABLITA). *Preprint LABLITA* 2003, 6: 1-23.
57. Cuzzolin, P. (2002). "Frammenti di grammatica viva". Nota su un uso anomalo del pronome atono *le* nell'italiano contemporaneo. *Linguistica e Filologia* 14: 69-79.
58. D'Arienzo, M. (2005). Modelli interpretativi della subordinazione finale. *Lingua italiana* 1.2005: 95-108.
59. Dardano, M. (2005). Per il fu Mattia Pascal. *Lingua italiana* 1.2005: 11-40.
60. Della Valle, V. (2007). La lessicografia italiana, oggi. *Bollettino di italianistica*, IV (2): 20-29.
61. Ferrari, A. (2005). Le relative appositive nella costruzione del testo. *Cuadernos de Filología Italiana* 12: 9-32.
62. Giorgi, A. (2002). Per una teoria dell'interpretazione temporale delle frasi subordinate. *Linguistica e Filologia* 14: 155-179.
63. Landi, A. (2001). Dizionari elettronici. *Rivista italiana di linguistica e di dialettologia* III: 81-94.
64. Maraschio, N. (2009). La lingua: il nostro passato e il nostro futuro. Considerazioni sull'italiano nel quadro del multilinguismo attuale. *Sito web dell'Accademia della Crusca* [dostupno preko <http://www.accademiadellacrusca.it/it/scaffali-digitali/articolo/lingua-passato-futuro-considerazioni-sullitaliano-quadro-multilinguismo-a-stranici-poslednji-put-pristupljeno> 1.2.2013.].

65. Prampolini, M. (2010). Il linguaggio tra tecnica, gioco e economia. *Testi e linguaggi* 4-2010: 89-104.
66. Rovere, G. (2009). Quanti sono italianismi nel tedesco contemporaneo? *Italiano Lingua Due* 1: 160-167
67. Savoia L.M. (2004). 'La lingua si difende da sé'. *Lingua italiana d'oggi* I: 31-53.
68. Scaglia, C. (2003). Deissi e cortesia in italiano, *Linguistica e Filologia* 16:109-145.
69. Scarano, A. (2007). Frasi relative in italiano parlato. Ricerche corpus based. *Preprint LABLITA* 2007, 1-18.
70. Sorianello, P. (2011). Aspetti prosodici e pragmatici dell'atto esclamativo. *Studi Linguistici e Filologici Online* 9: 287-332.
71. Spagnolo, L. (2005). Il 'Pleonasma' e Né. *Lingua italiana* 1.2005:123-135.
72. Trifone, P. (2005). A onore e gloria dell'alma città di Siena. *Lingua italiana* 1.2005: 41-68.
73. Valentini, A. (2002). Tratti standard (e neostandard) nell'italiano scritto di studenti universitari. *Linguistica e Filologia* 14: 303-322.
74. Vietti, A. (2005). Approcci quantitativi all'analisi della variazione linguistica: il caso di GOLDVARB 2001, *Linguistica e Filologia* 20: 31-69.
75. Voghera, M. (2008). Lingue e testi: verso una grammatica comune. *Testi e linguaggi* 2-2008: 9-17.

Prilog 2: Korpus novinskih članaka na italijanskom jeziku

Svim stranicama je poslednji put pristupljeno u maju mesecu 2012.

Corriere della sera

1. Di Vico, D. (2011, dicembre 30). Una debole luce in fondo al tunnel. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_dicembre_30/di-vico-debole-luce-in-fondo-al-tunnel_938e40d6-32ac-11e1-be67-1119b87d83b7.shtml,
2. Alesina, A., Giavazzi, F. (2011, dicembre 11). Le scelte da fare e i pericoli reali. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_dicembre_11/le-scelte-da-fare-e-i-pericoli-reali-alberto-alesina-e-francesco-giavazzi_eaa14188-23d0-11e1-9648-0971f64f00f8.shtml

3. Saldutti, N. (2011, dicembre 6). Banche aiutate. E ora aiutino. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_dicembre_06/banche-aiutate-e-ora-aiutino-nicola-saldutti_fa473c00-1fd4-11e1-9592-9a10bb86870a.shtml
4. Di Vico, D. (2011, dicembre 5). Un'amara medicina. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_dicembre_05/amara-medicina-di-vico_944e8b2a-1f0b-11e1-befb-0d1b981db5e8.shtml
5. Alesina, A., Giavazzi, F. (2011, dicembre 4). Caro presidente, no, così non va. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_dicembre_04/alesina_giavazzi-presidente-cosi-non-va_0205d1da-1e50-11e1-b26c-4b15387dad1c.shtml
6. Romano, S. (2011, novembre 20). Tre crisi del governo, una sola lezione. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_20/tre-crisi-di-governo-in-una-sola-romano_902be06c-134c-11e1-8f9c-85bd5d41d537.shtml
7. Franco, M. (2011, novembre 17). Serietà e fragilità. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_17/serieta-e-fragilita-massimo-franco_3b4f7ce0-10e3-11e1-b811-fb0a2ca90bde.shtml
8. Severgnini, B. (2011, novembre 14). Italians want a comeback, not decline. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_14/severgnini-italians-want-comeback-not-decline_cf3ea9ce-0e9c-11e1-98bb-351bac11bfea.shtml
9. Alesina, A., Giavazzi, F. (2011, novembre 14). Un'agenda possibile. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_14/un-agenda-possibile-editoriale_bbce0c64-0e87-11e1-98bb-351bac11bfea.shtml
10. De Bortoli, F. (2011, novembre 10). Possiamo farcela. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_10/debortoli_possiamo-farcela_5eb5c08c-0b60-11e1-ae33-489d3db24384.shtml

11. Franco, M. (2011, novembre 9). I perché di una svolta. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_09/i-perche-di-una-svolta-massimo-franco_1484374e-0a9f-11e1-8371-eb51678ca784.shtml
12. Cazzullo, A. (2011, novembre 5). Abbiamo fiducia nei nostri titoli. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_05/cazzullo-abbiamo-fiducia-nei-nostri-titoli_a0d591ee-076f-11e1-8b90-2b9023f4624f.shtml
13. De Bortoli, F. (2011, novembre 2). Fermare la deriva. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_novembre_02/20111102NAZ01_14_9268bc18-051b-11e1-bcb9-6319b650d0c8.shtml
14. Monti, M. (2011, ottobre 30). Lettera al premier. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_30/lettera-premier_cbd7a006-02d0-11e1-8566-f96c33d2415f.shtml
15. Polito, A. (2011, ottobre 27). Il vizio dello scorpione. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_27/polito_vizio-dello-scorpione_f16dc7f8-0057-11e1-a50b-be6aa0df10bc.shtml
16. De Bortoli, F. (2011, ottobre 26). Mettere il Paese davanti a tutto. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_26/mettere-il-paese-davanti-a-tutto-ferruccio-de-bortoli_bc8b4710-ff92-11e0-9c44-5417ae399559.shtml
17. Franco, M. (2011, ottobre 25). Comanda la paura. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_25/franco-consiglio-ministri_adc634e4-fec8-11e0-b55a-a662e85c9dff.shtml
18. Panebianco, A. (2011, ottobre 23). Opposizione senza risposte. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_23/panebianco_opposizione-senza_048d3fa0-fd45-11e0-aa26-262e70cd401e.shtml
19. Monti, M. (2011, ottobre 16). False illusioni, sgradevoli realtà. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_16/monti-false-illusioni-sgradevoli-realta_068269c4-f7bf-11e0-8d07-8d98f96385a3.shtml

20. Franco, M. (2011, ottobre 15). Limbo insidioso. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_15/limbo-insidioso-massimo-franco_80d4ce40-f6ea-11e0-9ce3-b3213c3a5a87.shtml
21. Franco, M. (2011, ottobre 12). L'implosione. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_12/l-implosione-massimo-franco_707d55e4-f492-11e0-a9a5-9e683f522ea7.shtml
22. Ainis, M. (2011, ottobre 1). Amari inganni. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_ottobre_01/ainis-amari-inganni_72cb7006-ebeb-11e0-827e-79dc6d433e6d.shtml
23. Cazzullo, A. (2011, settembre 29). Il Paese guarda, attonito. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_settembre_29/cazzullo_paese_attonito_c82c5370-ea57-11e0-ae06-4da866778017.shtml
24. Giavazzi, F. (2011, settembre 4). La morfina dell'Europa. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_settembre_04/la-morfine-dell-europa-francesco-giavazzi_7760cf52-d6c0-11e0-8117-f5a7da88e267.shtml
25. Panebianco, A. (2011, agosto 28). Chi dimentica l'emergenza. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_agosto_28/chi-dimentica-l-emergenza-angelo-panebianco_fd7fa2c6-d147-11e0-b62d-1ebafd8b4f13.shtml
26. Galli della Loggia, E. (2011, agosto 21). Governanti del nulla. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_agosto_21/della-loggia-governanti-del-nulla_ab16e80a-cbc5-11e0-b17c-f32c89c7e751.shtml
27. E. (2011, agosto 17). Il vero disavanzo delle democrazie. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_agosto_17/galli_loggia_disavanzo_democrazie_ae878f10-c898-11e0-a392-b95dcb34082b.shtml
28. Rizzo, S., Stella, G.A. (2011, agosto 14). Le poltrone e i tagli. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_agosto_14/rizzo-stella-le-poltrone-e-i-tagli-le-scelte-non-fatte_2f6db068-c647-11e0-a5f4-4ef1b4babb4e.shtml

29. Gaggi, M. (2011, agosto 7). Il primato perduto e il socio cinese. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_agosto_07/gaggi-primato-perduto-socio-cinese_9560f254-c0c5-11e0-a989-def7adce857.shtml
30. Manca, D. (2011, agosto 5). Obbligo di reazione. *Corriere della sera*,
31. Fubini, F. (2011, luglio 30). Distrazione italiana. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_30/fubini_distrazione_italiana_b0a036dc-ba6d-11e0-9ed5-57850404ec1a.shtml
32. Panebianco, A. (2011, luglio 24). Il vento forte dell'antipolitica. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_24/panebianco-antipolitica-demagogia_5faf8afe-b5c5-11e0-b43a-390fb6586130.shtml
33. Ainis, M. (2011, luglio 19). Le spese della casta si possono tagliare. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_19/ainis-spesecasta_2eee8b6a-b1c7-11e0-962d-4929506ed0a9.shtml
34. Di Vico, D. (2011, luglio 17). La sentenza Del "Ma anche". *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_17/di-vico_sentenza-ma-anche_7f3f521e-b052-11e0-b0ea-f35f7bc4068c.shtml
35. Mucchetti, M. (2011, luglio 12). L'UE litiga sulla speculazione. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_12/mucchetti-speculazioni-titolo_bf0a4796-ac47-11e0-96a7-7cc3952b9d04.shtml
36. Stella, G.A. (2011, luglio 6). Le provincie degli ipocriti. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_luglio_06/stella_province_ipocriti_3080db6e-a78f-11e0-80dd-8681c9f51334.shtml
37. Giavazzi, F. (2011, giugno 24). La tassa peggiore non si vede. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_giugno_24/la-tassa-peggiore-non-si-vede-francesco-giavazzi_dd4041fe-9e21-11e0-b150-aadf3d02a302.shtml

38. Polito, A. (2011, giugno 14). Una lunga stagione al tramonto. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_giugno_14/polito-stagione-tramonto-referendum_2e03cad9-9645-11e0-82d5-f9e2fd481445.shtml
39. Alesina, A. , Giavazzi, F. (2011, giugno 5). Giustizia lenta, imprese piccole. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_giugno_05/una-giustizia-piu-veloce-per-far-crescere-le-imprese_2bd6aa10-8f40-11e0-a515-0265176cef92.shtml
40. Romano, S. (2011, maggio 29). Il ritratto di un Paese. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_29/romano_86324a3e-89c1-11e0-876c-02d907656fb0.shtml
41. Di Vico, D. (2011, maggio 27). Quello strappo con la Fiat. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_27/quello-strappo-con-la-fiat-dario-di-vico_403c32b4-881e-11e0-9f3b-7863374fa955.shtml
42. Grasso, A. (2011, maggio 22). Al mercato delle grida. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_22/grasso-al-mercato-delle-grida_947d7db8-8442-11e0-8f6d-f05899f85374.shtml
43. Panebianco, A. (2011, maggio 18). Dopo le amministrative. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_18/Distanti-divisi-panebianco_8c4f07e8-810d-11e0-ab0f-f30ae62858c8.shtml
44. Franco, M. (2011, maggio 17). Lo schiaffo. *Corriere della sera*, http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_17/franco-lo-schiaffo-editoriale_f32df96e-8037-11e0-845d-a4559d849f1e.shtml
45. Romano, S. (2011, maggio 3). La vittoria di Obama. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_maggio_03/romano_sollievo-speranza_a7723b1a-7543-11e0-9941-c72ac192f71a.shtml
46. Venturini, F. (2011, marzo 29). Schiaffo ingiustificato. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_marzo_29/schiaffo-ingiustificato-venturini_5e9883b8-59c3-11e0-b755-6c1c80e280c5.shtml

47. Sartori, G. (2011, 27 marzo). Senza nucleare e senza petrolio. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_marzo_27/sartori-senza-nucleare-senza-petrolio_0a3f85f6-5841-11e0-8955-c490be50f429.shtml
48. Galli della Loggia, E. (2011, 6 marzo). Quando una legge decide della vita. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_marzo_06/Quando-una-legge-decide-della-vita-galli-della-loggia_ead3c17e-47c8-11e0-9c0b-cba0d8eea70e.shtml
49. Panebianco, A. (2011, febbraio 27). Il vento arabo della libertà. Il giusto e l'utile. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_27/panebianco-vento-arabo-liberta_e181c92e-4249-11e0-873c-64f8d558fc3b.shtml
50. Galli della Loggia, E. (2011, febbraio 25) La legge sul fine vita. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_25/la-legge-sul-fine-vita-i-confini-della-volonta-ernesto-galli-della-loggia_3a49a752-40a6-11e0-a0e9-e3433e14003f.shtml
51. Romano, S. (2011, febbraio 16). Accettare il giudizio. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_16/Accettare-il-giudizio-editoriale-sergio-romano_03834822-3994-11e0-bd09-192dc2c1a19a.shtml
52. Monti, M. (2011, febbraio 6). Impegni reali non false promesse. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_06/monti-impegni-reali-editoriale-001_d7949ac8-320d-11e0-a054-00144f486ba6.shtml
53. Battista, P. (2011, febbraio 5). Il teatrino della politica. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_05/ssssss_2581a784-30f2-11e0-90b6-00144f02aabc.shtml
54. Panebianco, A. (2011, febbraio 3). L'occidente si illude di contare. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_febbraio_03/panebianco-occidente-illuso_aa02481a-2f5d-11e0-ac43-00144f02aabc.shtml

55. Ferrera, M. (2011, gennaio 16). Il lavoro cambia e non in peggio. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/11_gennaio_16/il-lavoro-cambia-e-non-in-peggio_cf0a1300-2147-11e0-b1a9-00144f02aabc.shtml
56. Gregory, T. (2010, dicembre 27). Il valore perduto della responsabilità. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_dicembre_27/il-valore-perduto-della-responsabilita_e4607566-1187-11e0-8f66-00144f02aabc.shtml
57. Romano, S. (2010, dicembre 15). Berlusconi il peso della vittoria. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_dicembre_15/berlusconi-il-peso-della-vittoria-editoriale-sergio-romano_5c8f6598-0813-11e0-b759-00144f02aabc.shtml
58. Galli della Loggia, E. (2010, dicembre 12). Il futuro della destra. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_dicembre_12/il-futuro-della-destra-ernesto-galli-della-loggia_ddb25620-05c6-11e0-be41-00144f02aabc.shtml
59. Severgnini, B. (2010, dicembre 9). Uno straniero alla Scala. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_dicembre_09/severgnini-scala-barenboim_3c0f943c-035e-11e0-8ee8-00144f02aabc.shtml
60. Mucchetti, M. (2010, dicembre 3). Alcune domande su Eni e Mosca. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_dicembre_03/alcune-domande-su-eni-e-mosca-editoriale-massimo-mucchetti_bed39922-fea4-11df-b6f8-00144f02aabc.shtml
61. Panebianco, A. (2010, novembre 28). Diciamo la verità sulla crisi. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_novembre_28/panebianco_75bbd4e4-fac5-11df-abbf-00144f02aabc.shtml
62. Franco, M. (2010, novembre 26). Mordi e fuggi. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_novembre_26/franco_mordi_fuggi_6ca61f1a-f924-11df-a6ac-00144f02aabc.shtml

63. Accattoli, L. (2010, novembre 21). Il significato di un passato. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_novembre_21/accattoli_4bd48502-f54a-11df-91c8-00144f02aabc.shtml
64. Padoa-Schioppa, T. (2010, novembre 21). La necessità di ricostruire. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_novembre_21/necessita-di-ricostruire-padoa-schioppa_20720afa-f546-11df-91c8-00144f02aabc.shtml
65. Sartori, G. (2010, novembre 7). Legge elettorale che cosa fare. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_novembre_07/sartori-che-fare_602ef5ea-ea47-11df-acba-00144f02aabc.shtml
66. Franco, M. (2010, ottobre 30). L'autunno del governo. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_30/franco_autunno_governo_31126d1a-e3e3-11df-9798-00144f02aabc.shtml
67. Giavazzi, F. (2010, ottobre 24). Un paese fuori corso. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_24/un-paese-fuori-corso-editoriale-francesco-giavazzi_b658834c-df3d-11df-ae0f-00144f02aabc.shtml
68. Belardelli, G. (2010, ottobre 17). Sì, noi italiani siamo maleducati. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_17/belardelli-noi-italiani-maleducati_d3c4444c-d9c1-11df-8dad-00144f02aabc.shtml
69. Cazzullo, A. (2010, ottobre 17). Una commedia piemontese. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_17/cazzullo-commedia-piemontese-editoriale_e5a56d0e-d9bb-11df-8dad-00144f02aabc.shtml
70. Romano, S. (2010, ottobre 10). Dolore e ragione. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_10/romano_36d4a402-d43e-11df-8222-00144f02aabc.shtml
71. Padoa-Schioppa, T. (2010, ottobre 3). Tre parole per un patto. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_ottobre_03/tre-parole-per-un-patto-editoriale-pasoa-schioppa_965e7278-ceb1-11df-92c2-00144f02aabe.shtml

72. Galli della Loggia, E. (2010, settembre 29). Cosa dirà (forse) il Cavaliere. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_settembre_29/della-loggia-berlusconi_d6980830-cb88-11df-a93d-00144f02aabe.shtml
73. Romano, S. (2010, settembre 26). Più in basso è difficile. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_settembre_26/piu-in-basso-e-difficile-sergio-romano_b58b0272-c93b-11df-9f01-00144f02aabe.shtml
74. Padoa-Schioppa, T. (2010, settembre 12). Il concilio di Basilea. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_settembre_12/padoa-schioppa-concilio-basilea-nuove-regole-bancarie_3fee9e6a-be3d-11df-b1cc-00144f02aabe.shtml
75. Giavazzi, F. (2010, settembre 5). L'emergenza non è finita. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_settembre_05/l-emergenza-non-e-finita-francesco-giavazzi_8d15b544-b8ba-11df-aec9-00144f02aabe.shtml
76. Monti, M. (2010, luglio 25). Futuro dell'Italia e guida politica. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_luglio_25/monti_a913493e-97bb-11df-8aa9-00144f02aabe.shtml
77. Bianconi, G. (2010, luglio 23). Troppi segreti poche verità. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_luglio_23/bianconi_troppisegreti_pocheverita_03baa8f4-9619-11df-852a-00144f02aabe.shtml
78. Romano, S. (2010, luglio 11). La debolezza e la miopia. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_luglio_11/romano_debolezza_moipia_16eb3682-8cbe-11df-bfcf-00144f02aabe.shtml
79. Sarzanini, F. (2010, luglio 8). Una libertà che è di tutti. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_luglio_08/sarzanini-liberta-di-tutti_68fa2414-8a4e-11df-966e-00144f02aabe.shtml
80. Giavazzi, F. (2010, luglio 6). Il debito delle Regioni. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_luglio_06/giavazzi-debito-delle-regioni_d80acafa-88bb-11df-9548-00144f02aabe.shtml

81. Panebianco, A. (2010, giugno 24). La questione non è padana. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_24/panebianco-editoriale-questione-padana_0da73670-7f4e-11df-a8d7-00144f02aabe.shtml
82. Stella, G.A. (2010, giugno 20). Autocertificati e responsabili. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_20/autocertificati-e-responsabili-gian-antonio-stella_4698edb8-7c3b-11df-bd5b-00144f02aabe.shtml
83. Di Vico, D. (2010, giugno 13). Il lavoro da salvare. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_13/editoriale-di-vico-lavoro-da-salvare_412afca2-76bb-11df-9f61-00144f02aabe.shtml
84. Grevi, V. (2010, giugno 11). Scelte preoccupanti. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_11/scelte-preoccupanti-editoriale-vittorio-grevi_8bf08c8c-7519-11df-b7f2-00144f02aabe.shtml
85. Ferrarella, L. (2010, giugno 9). Divieti irrazionali. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_09/ferrarella-lezioni-privacy_d5d64ab0-7386-11df-8fbb-00144f02aabe.shtml
86. Stella, G.A. (2010, giugno 3). I partiti mai a dieta. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_giugno_03/I-partiti-mai-a-dieta-editoriale-gian-antonio-stella_c6c2274a-6ece-11df-bfef-00144f02aabe.shtml
87. Ostellino, P. (2010, maggio 30). Meno stato più società. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_maggio_30/meno-stato-piu-societa-editoriale-piero-ostellino_e1dd79c4-6bba-11df-bd8b-00144f02aabe.shtml
88. Galli Della Loggia, E. (2010, maggio 23). I veri nemici dell'Europa. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_maggio_23/i-veri-nemici-dell-europa-ernesto-galli-della-loggia_5e1034b4-662a-11df-b272-00144f02aabe.shtml

89. Ferrera, M. (2010, maggio 19). Il mercato che non fa paura. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_maggio_19/ferrera_8b1b485a-6304-11df-8b63-00144f02aabe.shtml
90. Battista, P. (2010, maggio 5). Fuori la verità. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_maggio_05/fuori-la-verita-editoriale-pierluigi-battista_10e6e36a-5804-11df-b44b-00144f02aabe.shtml
91. Padoa-Schioppa, T. (2010, maggio 1). La linea d'ombra tedesca. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_maggio_01/La-linea-d-ombra-tesca-tommaso-padoa-schioppa-editoriale_d69a1b9c-54f1-11df-a414-00144f02aabe.shtml
92. Romano, S. (2010, aprile 25). Il significato di una festa. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_25/il-significato-di-una-festa-editoriale-sergio-romano_a8fa349a-5039-11df-a78b-00144f02aabe.shtml
93. Franco, M. (2010, aprile 23). Il costo della guerriglia. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_23/i-costi-della-guerriglia-massimo-franco_c0db262c-4e96-11df-83f9-00144f02aabe.shtml
94. Gaggi, M. (2010, aprile 17). La caduta degli intoccabili. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_17/gaggi_1cda18dc-49df-11df-8f1a-00144f02aabe.shtml
95. Giavazzi, F. (2010, aprile 11). La scelta tedesca: egoisti e isolati. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_11/giavazzi_0d9432b4-4538-11df-93de-00144f02aabe.shtml
96. Galli Della Loggia, E. (2010, aprile 4). Un futuro per Lega al di là del federalismo. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_04/galli-della-loggia_f3899326-3fb7-11df-8d90-00144f02aabe.shtml

97. Ostellino, P. (2010, aprile 1). L'illusione dei centristi. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_01/ostellino_cb5b611c-3d4c-11df-9bd9-00144f02aabe.shtml
98. Franco, M. (2010, marzo 28). Il valore di un voto. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_28/massimo_franco_il_valore_di_un_voto_e0f1de82-3a38-11df-87c6-00144f02aabe.shtml
99. Grasso, A. (2010, marzo 26). Libertà o incitazione all'odio? *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_26/Liberta-o-incitazione-all-odio-Santoro-e-una-tv-da-Zimbabwe-aldo-grasso_6eb756e8-38a4-11df-97c8-00144f02aabe.shtml
100. Galli Della Loggia, E. (2010, marzo 21). Un'Italia anticristiana. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_21/della-loggia-italia-anticristiana_c190fd5e-34c3-11df-b226-00144f02aabe.shtml
101. Rizzo, S. (2010, marzo 17). Quelle authority sono tutela. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_17/rizzo-authority-sotto-tutela_6a3a9bee-318c-11df-b03c-00144f02aabe.shtml
102. Macaluso, A. (2010, marzo 14). Le nebbie pugliesi e la distinzione tra i fatti e i comportamenti. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_14/macaluso-nebbia-pugliese_a9139ca8-2f43-11df-a29d-00144f02aabe.shtml
103. Padoa-Schioppa, T. (2010, marzo 14). Prova d'orchestra o governo europeo. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_14/padoa-schioppa-governo-europeo_58844ef0-2f42-11df-a29d-00144f02aabe.shtml
104. Romano, S. (2010, marzo 13). Piazze piene e idee vuote. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_13/sergio_romano_piazze_piene_e_idee_vuote_629e273e-2e67-11df-81be-00144f02aabe.shtml

105. Giavazzi, F. (2010, marzo 11). Più che un fondo, serve il coraggio. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_11/giavazzi_e253ab20-2cd2-11df-a00c-00144f02aabe.shtml
106. Salvati, M. (2010, marzo 6). La trasparenza che non c'è. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_marzo_06/michele_salvati_la_trasparenza_che_non_c_e_fbaf1b2e-28e8-11df-a5a9-00144f02aabe.shtml
107. De Bortoli, F. (2010, febbraio 14). Atti pubblici e vizi privati. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_febbraio_14/editoriale-de-bortoli-atti-pubblici_ce837792-1940-11df-b019-00144f02aabe.shtml
108. Sarzanini, F. (2010, febbraio 13). I passi necessari. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_febbraio_13/i-passi-necesasri-editoriale-fiorenza-sarzanini_4dd1df18-1868-11df-adbd-00144f02aabe.shtml
109. Romano, S. (2010, febbraio 11). Emergenza e regole. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_febbraio_11/emergenza_regole_e210795e-16d4-11df-a022-00144f02aabe.shtml
110. Manca, D. (2010, gennaio 22). Fatta la legge non succede nulla. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_gennaio_22/daniele_manca_fatta_la_legge_non_succede_nulla_b3cefe0e-071a-11df-8946-00144f02aabe.shtml
111. Boeri, T. (2010, gennaio 10). Integrazione e società. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_gennaio_10/tito-boeri-lettera-corriere_3342ceb0-fe22-11de-b65b-00144f02aabe.shtml
112. Galli Della Loggia, E. (2010, gennaio 10). Il candidato forestiero. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/10_gennaio_10/il-

[candidato-forestiero-ernesto-galli-della-loggia-editoriale_31e74c28-fdc1-11de-b65b-00144f02aabe.shtml](http://www.corriere.it/11de-b65b-00144f02aabe.shtml)

113. Giavazzi, F. (2010, gennaio 3). Abbiamo solo perso un anno. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_gennaio_03/abbiamo_perso_un_anno_83be660c-f840-11de-bb47-00144f02aabe.shtml
114. Senesi, A. (2009, dicembre 20). Ecopass, Moratti difende il ticket. *Corriere della sera*.
http://archiviostorico.corriere.it/2009/dicembre/20/Ecopass_Moratti_difende_ticket_gruppo_co_7_091220007.shtml
115. Sartori, G. (2009, dicembre 20). L'integrazione degli islamici. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/09_dicembre_20/sartori_2eb47d0c-ed3e-11de-9ea5-00144f02aabc.shtml
116. Romano, S. (2009, dicembre 16). Libertà di critica e confronto leale. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/09_dicembre_16/romano-attentato-politica_09704efc-ea0c-11de-8d37-00144f02aabc.shtml
117. Battista, P. (2009, dicembre 14). Un clima avvelenato. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/09_dicembre_14/battista_3a6cfee0-e879-11de-b930-00144f02aabc.shtml
118. Romano, P. (2009, novembre 1). E adesso Bersani faccia una mossa. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/09_novembre_01/romano_ff5af648-c6ba-11de-b8db-00144f02aabc.shtml
119. Panebianco, A. (2009, ottobre 11). Quei produttori da ascoltare. *Corriere della sera*. http://www.corriere.it/editoriali/09_ottobre_11/panebianco-produttori-da-ascoltare_6cf68e76-b633-11de-819a-00144f02aabc.shtml
120. Padoa-Schioppa, T. (2009, luglio 19). Le occasioni finora mancate. *Corriere della sera*.

http://www.corriere.it/editoriali/09_luglio_19/tommaso_padoa_schioppa_le_occasioni_finora_mancate_64477a00-7430-11de-957f-00144f02aabc.shtml

121. Ferrera, (2009, aprile 10). LA SFIDA DELLA CRESCITA. Guadagnare (tutti) di più si può. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/10_aprile_10/Guadagnare-tutti-di%20piu-si-puo-ferrara-editoriale_7fe1069a-4460-11df-a179-00144f02aabe.shtml
122. Galli Della Loggia, E. (2008, aprile 16). Una storia finita. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/08_aprile_16/una_storia_finita_5b056ba0-0b72-11dd-98e1-00144f486ba6.shtml
123. Sartori, G. (2008, aprile 10). Voto di sfiducia costruttivo. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/editoriali/08_aprile_10/sartori_voto_sfiducia_costruttivo_ef0d7768-06bb-11dd-b573-00144f486ba6.shtml
124. Ichino, P. (2007, agosto 15). Quei frutti velenosi della faziosità bipartisan. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/Primo_Piano/Editoriali/2007/08_Agosto/14/editoriale_falsificazioni.shtml
125. Alam, M. (2007, aprile 10). Riscatti boomerang. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/Primo_Piano/Editoriali/2007/04_Aprile/10/magdi_allam_riscatti.shtml
126. Panebianco, A. (2006, ottobre 10). La scuola senza qualità. *Corriere della sera*.
http://www.corriere.it/Primo_Piano/Editoriali/2006/10_Ottobre/30/panebianco.shtml
127. Galluzzo, M. (2006, gennaio 6). Rottura con governo, Ruggiero si dimette. *Corriere della sera*.

http://archiviostorico.corriere.it/2002/gennaio/06/Rottura_con_governo_Ruggiero_dimette_co_0_0201062476.shtml

128. Franchi, P. (2000, luglio 2000). Tutti in fuorigioco. *Corriere della sera*.
http://archiviostorico.corriere.it/2000/luglio/05/TUTTI_FUORIGIOCO_co_0_0007052463.shtml
129. Panebianco, A. (2000, aprile 18). Il divorzio dal Nord. *Corriere della sera*.
http://archiviostorico.corriere.it/2000/aprile/18/DIVORZIO_DAL_NORD_co_0_0004183937.shtml
130. Montanelli, I. (2000, gennaio 20). Lo statista latitante. *Corriere della sera*.
http://archiviostorico.corriere.it/2000/gennaio/20/STATISTA_LATITANTE_co_0_0001201104.shtml

La Repubblica:

131. Da Silva, J. G. (2011, dicembre 30). La fame non può attendere. Ci vuole un cambio di rotta. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/solidarieta/cooperazione/2011/12/30/news/la_fame_no_n_pu_attendere_ci_vuole_un_cambio_di_rotta-27373549/index.html?ref=search
132. Scalfari, E. (2011, dicembre 11). I due Mario l'Europa l'hanno salvata. *Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/12/11/news/editoriale_scalfari-26416727/index.html?ref=search
133. Franceschini, E. (2011, dicembre 6). Ft: Monti promosso con riserva. “Ora misurre per aprire mercati”. *Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/12/06/news/ft_monti_promosso_con_riserva_ora_misure_per_la_concorrenza-26173750/index.html?ref=search
134. Mauro, E. (2011, dicembre 5). Il sentiero stretto. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/12/05/news/il_sentiero_stretto-26099697/index.html?ref=search
135. Scalfari, E. (2011, dicembre 4). La terza Repubblica nel segno di Napolitano. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/12/04/news/la_terza_repubblica_nel_segno_di_napolitano-26053764/index.html?ref=search
136. Scalfari, E. (2011, novembre 20). Il governo tecnico e la destra storica. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/11/20/news/il_governo_tecnico_e_la_destra_storica-25296577/index.html?ref=search
137. Mauro, E. (2011, novembre 17). Ora le riforme. *La Repubblica*,
<http://ricerca.repubblica.it/repubblica?query=editoriale++ezio+mauro&view=repubblica>

138. Mauro, E. (2011, novembre 14). Il governo del Presidente. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/11/14/news/editoriale_mauro-24969049/index.html?ref=search
139. Franceschini, E. (2011, novembre 10). Ft: “Governo di unità nazionale unica salvezza per Roma”. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/11/10/news/ft_governo_di_unit_nazionale_unica_salvezza_per_roma-24775200/index.html?ref=search
140. Mauro, E. (2011, novembre 9). Voltare pagina. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/11/09/news/voltare_pagina_ezio_mauro-24693846/index.html?ref=search
141. Mauro, E. (2011, novembre 5). Un atto di dignità *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/11/05/news/atto_dignit-24461897/index.html?ref=search
142. Mauro, E. (2011, novembre 2). La salvezza del Paese. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/11/02/news/salvezza_paese-24262169/index.html?ref=search
143. Scalfari, E. (2011, ottobre 30). L’Europa ci protegge ma diffida di lui. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/10/30/news/l_europa_ci_protegge_ma_diffida_di_lui-24123552/index.html?ref=search
144. Giannini, M. (2011, ottobre 27). Il libro dei sogni. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/10/27/news/il_libro_dei_sogni-23945524/index.html?ref=search
145. Mauro, E. (2011, ottobre 26). Un regime vuoto. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/10/26/news/un_regime_vuoto-23868925/index.html?ref=search

146. Spinelli, B. (2011, ottobre 25). Lo sberleffo della verità. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/10/25/news/lo_sberleffo_della_verit-23807720/index.html?ref=search
147. Scalfari, E. (2011, ottobre 23). La lezione attuale di Moro e Berlinguer. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/10/23/news/la_lezione_attuale_di_moro_e_berlinguer-23698795/index.html?ref=search
148. Scalfari, E. (2011, ottobre 16). Stato sconfitto da un pugno di teppisti. *La Repubblica*, [http://www.repubblica.it/politica/2011/10/16/news/stato_sconfitto_da_un_pugno_o_di_t Teppisti_di_eugenio_scalfari-23306498/index.html?ref=search](http://www.repubblica.it/politica/2011/10/16/news/stato_sconfitto_da_un_pugno_di_t Teppisti_di_eugenio_scalfari-23306498/index.html?ref=search)
149. Mauro, E. (2011, ottobre 15). Una fiducia mutilata. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/10/15/news/fiducia_mutilata-23254296/index.html?ref=search
150. Spinelli, B. (2011, ottobre 12). I padroni dell'Europa. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2011/10/12/news/editoriale_spinelli-23086817/index.html?ref=search
151. Mauro, E. (2011, ottobre 1). La coscienza dello Stato. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/10/01/news/la_coscienza_dello_stato-22502289/index.html?ref=search
152. Scalfari, E. (2011, settembre 25). L'Italia precipita senza paracadute. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/09/25/news/l_italia_precipita_senza_paracadute-22186141/index.html?ref=search
153. Scalfari, E. (2011, settembre 4). La tela di Penelope d'un governo squalificato. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/09/04/news/scalfari_4-9-21201112/index.html?ref=search

154. Scalfari, E. (2011, agosto 28). La missione impossibile di costruire l'Europa. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/08/28/news/la_missione_impossibile_di_costruire_l_europa-20953522/index.html?ref=search
155. Scalfari, E. (2011, agosto 21). L'anno fatale della doppia economia. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/08/21/news/l_anno_fatale_della_doppia_economia-20683752/index.html?ref=search
156. Spinelli, B. (2011, agosto 17). Mostratemi la lettera di Trichet. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/08/17/news/mostratemi_la_lettera_di_trichet-20539861/index.html?ref=search
157. Scalfari, E. (2011, agosto 14). Pagano sempre i soliti noti. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/08/14/news/pagano_sempre_i_soliti_noti-20424025/index.html?ref=search
158. Scalfari, E. (2011, agosto 7). La polmonite americana e gli zombie italiani. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/08/07/news/la_polmonite_americana_e_gli_zombie_italiani-20128615/index.html?ref=search
159. Mauro, E. (2011, agosto 5). Prima che sia tardi. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/08/05/news/commento_ezio_mauro-20047341/index.html?ref=search
160. Scalfari, E. (2011, luglio 31). La bandiera nera di un governo in agonia. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/07/31/news/scalfari_31_luglio-19830427/index.html?ref=search

161. Scalfari, E. (2011, luglio 24). La Grecia si salverà ma l'Italia non crescerà. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/07/24/news/la_grecia_si_salver_ma_l_italia_non_crescer-19536168/index.html?ref=search
162. Mauro, E. (2011, luglio 19). Ora il premier deve dimettersi. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/07/19/news/premier_dimissioni-19303949/index.html?ref=search
163. Scalfari, E. (2011, luglio 17). Quei due personaggi senza più autore. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/07/17/news/quei_due_personaggi_senza_pi_autore-19225020/index.html?ref=search
164. Mauro, E. (2011, luglio 12). La responsabilità del Paese in tempesta. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2011/07/12/news/editoriale_mauro-18999787/index.html?ref=search
165. Mauro, E. (2011, luglio 6). Doppio disonore. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/07/06/news/doppio_disonore-18725416/index.html?ref=search
166. Mauro, E. (2011, giugno 24). Un problema di democrazia. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/06/24/news/problema_democrazia-18149549/index.html?ref=search
167. Mauro, E. (2011, giugno 14). Un flauto magico spezzato. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/06/14/news/editoriale_mauro-17663373/index.html?ref=search

168. Scalfari, E. (2011, giugno 5). Soffia il vento del popolo sovrano. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/07/17/news/quei_due_personaggi_senza_pi_autore-19225020/index.html?ref=search
169. Mauro, E. (2011, maggio 31). Cambiare è possibile. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/31/news/editoriale_elezioni-16994886/index.html?ref=search
170. Scalfari, E. (2011, maggio 29) E se l'Italia domani fosse stanca di te. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/29/news/scalfari_29_maggio-16894415/index.html?ref=search
171. Mauro, E. (2011, maggio 27). Fango sul paese. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/27/news/fango_sul_paese-16809274/index.html?ref=search
172. Scalfari, E. (2011, maggio 22). L'estremista Golia e il David moderato. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/22/news/davide_golia-16588714/index.html?ref=search
173. Mauro, E. (2011, maggio 18). Cambiare è possibile. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/18/news/cambiare_possibile-16414206/index.html?ref=search
174. Giannini, M. (2011, maggio 17). Un'altra Italia. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2011/05/17/news/un_altra_italia-16367477/index.html?ref=search
175. Mauro, E. (2011, maggio 3). Il simbolo abbattuto. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/esteri/2011/05/03/news/editoriale_mauro-15702445/index.html?ref=search

176. Mauro, E. (2011, marzo 29). L'invenzione della realtà. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/03/29/news/l_invenzione_della_realt-14207871/index.html?ref=search
177. Scalfari, E. (2011, marzo 27). Gran confusione nei cieli d'Europa. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/esteri/2011/03/27/news/gran_confusione_nei_cieli_d_europa-14142988/index.html?ref=search
178. Scalfari, E. (2011, marzo 6). La crescita è possibile ma Tremonti non la vuole. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/03/06/news/scalfari_6_marzo-13245985/index.html?ref=search
179. Scalfari, E. (2011, febbraio 27). La Libia, Obama e la giravolta del Cavaliere. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/02/27/news/la_giravolta-12952688/index.html?ref=search
180. Mauro, E. (2011, febbraio 25). Con la libertà. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/25/news/con_la_libert-12872677/index.html?ref=search
181. Mauro, E. (2011, febbraio 16). La misura è colma. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/02/16/news/la_misura_colma_di_ezio_mauro-12516916/index.html?ref=search
182. Mauro, E. (2011, febbraio 8). Il fantasma azionista. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/02/08/news/ferrara_zagrebelsky-12190587/index.html?ref=search
183. Scalfari, E. (2011, febbraio 6). Il cavaliere e il rais due leader in fuga. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2011/02/06/news/cavaliere_rais-12110347/index.html?ref=search

184. Mauro, E. (2011, febbraio 5). L'urgenza irresponsabile. *La Repubblica*, <http://www.repubblica.it/politica/2011/02/05/news/federalismo-12079161/index.html?ref=search>
185. Mauro, E. (2011, febbraio 3). Riforme e credibilità. *La Repubblica*, <http://ricerca.repubblica.it/repubblica?query=editoriale++ezio+mauro&view=repubblica&testata=&sortby=ddocdatetime&page=2>
186. Scalfari, E. . (2011, gennaio 16). La classe operaia deve tornare in paradiso. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2011/01/16/news/la_classe_operaia_deve_tornare_in_paradiso-11280829/index.html?ref=search
187. Scalfari, E. . (2010, dicembre 27). I tre voti che pesano sul futuro del paese. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/12/27/news/i_tre_voti_che_pesano_sul_futuro_del_paese-10605857/index.html?ref=search
188. Mauro, E. (2010, dicembre 15). La partita comincia ora. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/12/15/news/la_partita_comincia_ora-10212884/index.html?ref=search
189. Scalfari, E. (2010, dicembre 12). Il governo galleggiante dei consensi comprati. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/12/12/news/scalfari_governo-10097807/index.html?ref=search
190. Scalfari, E. (2010, dicembre 9). Il ciclone WikiLeaks e il bisogno di capire. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/esteri/2010/12/09/news/il_ciclone_wikileaks_e_il_bisogno_di_capire-9986564/index.html?ref=search
191. Mauro, E. (2010, dicembre 3). Dimissioni. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/12/03/news/editoriale_mauro-9786210/index.html?ref=search

192. Scalfari, E. (2010, novembre 28). Un gruppo d'infiltrati a Palazzo Chigi. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/11/28/news/un_gruppo_d_infiltrati-9593097/index.html?ref=search
193. Mauro, E. (2010, novembre 26). Il ritorno dei cittadini. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/scuola/2010/11/26/news/ezio_mauro_universit-9516250/index.html?ref=search
194. Scalfari, E. (2010, novembre 21). L'insostenibile leggerezza della manovra di Tremonti. *La Repubblica*,
<http://www.repubblica.it/politica/2010/11/21/news/scalfari-9333957/index.html?ref=search>
195. Scalfari, E. (2010, novembre 7). L'ultima partita a scacchi del Cavaliere. *La Repubblica*, <http://www.repubblica.it/politica/2010/11/07/news/scalfari-8834135/index.html?ref=search>
196. Scalfari, E. (2010, ottobre 31). Il bunga bunga che segna la fine di un regno. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/10/31/news/bunga_bunga_scalfari-8601538/index.html?ref=search
197. Scalfari, E. (2010, ottobre 24). Il sasso istituzionale e lo tsunami politico. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/10/24/news/il_sasso_istituzionale_e_lo_tsunami_politico-8379767/index.html?ref=search
198. Scalfari, E. (2010, ottobre 17). Le promesse bugiarde del ministro senza soldi. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/10/17/news/ministro_senza_soldi-8141047/index.html?ref=search
199. Scalfari, E. (2010, ottobre 10). Da Cavour e Garibaldi a Bossi e Berlusconi. *La Repubblica*,

<http://www.repubblica.it/politica/2010/10/10/news/scalfari-7913226/index.html?ref=search>

200. Scalfari, E. (2010, ottobre 3). L'amore romantico e quello libertino. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/10/03/news/l_amore_romantico_e_quello_libertino-7663425/index.html?ref=search
201. Mauro, E. (2010, settembre 30). La fiducia avvelenata. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/09/30/news/la_fiducia_avvelenata-7567501/index.html?ref=search
202. Scalfari, E. (2010, settembre 26). La macchina da guerra che schiaccia il dissenso. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/09/26/news/scalfari_26_settembre-7433871/index.html?ref=search
203. Scalfari, E. (2010, settembre 12). Perché il Cavaliere non vuole più le elezioni. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/09/12/news/perch_il_cavaliere_non_vuole_pi_le_elezioni-6990072/index.html?ref=search
204. Scalfari, E. (2010, settembre 5). Il fisco classista che blocca il Paese. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2010/09/05/news/fisco_class-scalfari-6769634/index.html?ref=search
205. Mauro, E. (2010, luglio 30). L'ora della libertà. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/07/30/news/ezio_mauro_pdl-5940641/index.html?ref=search
206. Mauro, E. (2010, luglio 23). La centrale del fango. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/07/23/news/ezio_mauro_centrale_fango-5764899/index.html?ref=search
207. Scalfari, E. (2010, luglio 11). La cena di Vespa per sedurre Casini. *La Repubblica*,

- http://www.repubblica.it/politica/2010/07/11/news/la_cena_di_vespa_per_sedu_re_casini-5508353/index.html?ref=search
208. Giannini, M. (2010, luglio 8). L'entropia dei conti. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2010/07/08/news/editoriale_giannini-5480136/index.html?ref=search
209. Mauro, E. (2010, luglio 6). Il piano inclinato. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/07/06/news/editoriale_brancher-5415948/index.html?ref=search
210. Mauro, E. (2010, giugno 24). Esercizio di responsabilità. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2010/06/24/news/pomigliano_ezio_mauro-5104806/index.html?ref=search
211. Scalfari, E. (2010, giugno 20). A Pomigliano comincia l'epoca dopo Cristo. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/06/20/news/scalfari_pomigliano-4991542/index.html?ref=search
212. Scalfari, E. (2010, giugno 13). Lo spettro del bavaglio e della deflazione. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/06/13/news/lo_spettro_del_bavaglio_e_della_deflazione-4799015/index.html?ref=search
213. Mauro, E. (2010, giugno 11). Il perché di una pagina bianca. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/06/11/news/mauro_pagina_bianca-4742413/index.html?ref=search
214. Mauro, E. (2010, giugno 9). Il popolo e la libertà. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/06/09/news/mauro_intercettazioni-4682757/index.html?ref=search

215. Mauro, E. (2010, giugno 3). La menzogna. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/06/03/news/mauro_3_giugno-4531219/index.html?ref=search
216. Scalfari, E. (2010, maggio 30). Finanziaria colabrodo senza equità né crescita. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/05/30/news/scalfari_30_maggio-4435520/index.html?ref=search
217. Scalfari, E. (2010, maggio 23). Il commissario Tremonti nella tempesta europea. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2010/05/23/news/il_commissario_tremonti_nella_tempesta_europea-4274396/index.html?ref=search
218. Mauro, E. (2010, maggio 19). Il dovere di difendere la libertà di stampa. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/05/19/news/il_dovere_di_difendere_la_libert_di_stampa-4171758/index.html?ref=search
219. Mauro, E. (2010, maggio 5). Lo scudo sbrecciato. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/05/05/news/lo_scudo_sbrecciato-3823585/index.html?ref=search
220. Scalfari, E. (2010, maggio 1). Caccia al tesoretto nella foresta di Tremonti. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/economia/2010/05/01/news/scalfari_tremonti-3740678/index.html?ref=search
221. Scalfari, E. (2010, aprile 25). L'unità del Paese è soltanto un ricordo. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/04/25/news/scalfari_25aprile-3597571/index.html?ref=search
222. Mauro, E. (2010, aprile 23). Berlusconi-Fini: quella ferita al corpo mistico sovrano. *La Repubblica*,

- http://www.repubblica.it/politica/2010/04/23/news/berlusconi-fini_quella_ferita_al_corpo_mistico_del_sovrano-3553148/index.html?ref=search
223. Scalfari, E. (2010, aprile 17). Che cosa farà Fini quando sarà grande. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/04/17/news/scalfari_fini-3426960/index.html?ref=search
224. Scalfari, E. (2010, aprile 11). L'ultima sfida del Cavaliere al Quirinale. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/04/11/news/l_ultima_sfida_del_cavalier_e-3262629/index.html?ref=search
225. Scalfari, E. (2010, aprile 4). Il vento vandeano, da Torino a Treviso. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/04/04/news/il_vento_vandeano_da_torino_a_treviso-3118223/index.html?ref=search
226. Giannini, M. (2010, aprile 1). La lezione del colle. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/economia/2010/04/01/news/la_lezione_del_colle-3058515/index.html?ref=search
227. Scalfari, E. (2010, marzo 28). Una scelta impegnativa di saggia fermezza. *La Repubblica*, <http://www.repubblica.it/politica/2010/03/28/news/scalfari-fermezza-2954657/index.html?ref=search>
228. Zizola, G. (2010, marzo 26). Chi imponeva l'omertà. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/esteri/2010/03/26/news/chi_imponeva_l_omert-2907919/index.html?ref=search
229. Scalfari, E. (2010, marzo 21). Una bella pizza, un pessimo discorso. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/21/news/nella_piazza_pessimo_discorso-2798758/index.html?ref=search

230. Berselli, E. (2010, marzo 17). La sindrome del padrone. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/17/news/la_sindrome_del_padrone-2706562/index.html?ref=search
231. Scalfari, E. (2010, marzo 14). Peggio del McCarthy del sessanta anni fa. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/14/news/peggio_di_mccarthy-2647807/index.html?ref=search
232. Mauro, E. (2010, marzo 13). Una questione di democrazia. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/13/news/una_questione_di_democrazia-2632503/index.html?ref=search
233. Giannini, M. (2010, marzo 11). Il potere irresponsabile. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/11/news/il_potere_irresponsabile-2588073/index.html?ref=search
234. Mauro, E. (2010, marzo 6). L'abuso di potere. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/03/06/news/l_abuso_di_potere-2524852/index.html?ref=search
235. Scalfari, E. (2010, febbraio 14). Così hanno espropriato Costituzione e parlamento. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/politica/2010/02/14/news/scalfari_14_febbraio-2291159/index.html?ref=search
236. Mauro, E. (2010, febbraio 12). La grande deroga. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/cronaca/2010/02/12/news/la_grande_deroga-2264723/index.html?ref=search
237. D'Avanzo, G. (2010, febbraio 11). I burocrati del Cavaliere. *La Repubblica*, http://www.repubblica.it/cronaca/2010/02/11/news/i_burocrati_del_cavaliere-2254494/index.html?ref=search

238. Mauro, E. (2010, gennaio 22). Potere e diritto. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/01/22/news/potere_diritto-2037239/index.html?ref=search
239. Scalfari, E. (2010, gennaio 10). L'inferno di Rosarno e i suoi responsabili. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/cronaca/2010/01/10/news/l_inferno_di_rosarno_e_i_suoi_responsabili-1894730/index.html?ref=search
240. Scalfari, E. (2010, gennaio 3). Berlusconi deve dare una risposta a Napolitano. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/01/03/news/berlusconi_deve_dare_una_risposta_a_napolitano-1821887/index.html?ref=search
241. Scalfari, E. (2009, dicembre 20). L'inciucio è cosa non buona e ingiusta. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2009/12/20/news/linciucio_e_cosa_non_buona_e_ingiusta-1821985/index.html?ref=search
242. Mauro, E. (2009, dicembre 16). Il dovere di un giornale. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2009/12/16/news/il_dovere_di_un_giornale-1822070/index.html?ref=search
243. Mauro, E. (2009, dicembre 14). Contro la violenza per la libertà. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2009/12/14/news/contro_la_violenza_per_la_liberta_-1822104/index.html?ref=search
244. Scalfari, E. (2009, novembre 1). La preghiera del cardinale e quella di un laico. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2009/11/01/news/la_preghiera_del_cardinale_e_quella_di_un_laico-1822356/index.html?ref=search
245. Scalfari, E. (2009, ottobre 11). Il caimano si prepara per l'ultima spallata. *La Repubblica*,

- http://www.repubblica.it/politica/2009/11/01/news/la_preg_hiera_del_cardinale_e_quella_di_un_laico-1822356/index.html?ref=search
246. Scalfari, E. (2009, luglio 19). Una democrazia malata che deve guarire. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2009/07/19/news/una_democrazia_malata_ch_e_deve_guarire-1822396/index.html?ref=search
247. Mauro, E. (2008, aprile 16). L'eterno ritorno del Cavaliere. *La Repubblica*, <http://www.repubblica.it/2008/04/sezioni/politica/elezioni-2008-due/ritorno-cavaliere/ritorno-cavaliere.html?ref=search>
248. Mauro, E. (2008 ,aprile 10). Niente pasticci con questa destra. *La Repubblica*, <http://www.repubblica.it/2008/04/sezioni/politica/verso-elezioni19/niente-pasticci/niente-pasticci.html?ref=search>
249. Mauro, E. (2007, gennaio 14). Documentare la realtà giocare con le curiosità. *La Repubblica*,
<http://www.repubblica.it/2007/01/speciale/altri/2007decennale-firme/articolo-direttore/articolo-direttore.html?ref=search>
250. Mauro, E. (2006, ottobre 27). Questione democratica. *La Repubblica*,
<http://www.repubblica.it/2006/10/sezioni/cronaca/retata-spie-3/questione-democratica/questione-democratica.html?ref=search>
251. Mauro, E. (2002, gennaio 6). La tragica deriva del Cavaliere. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/speciali/personaggi/berlusconi/edizione2011/2002/01/06/news/la_tragica_deriva_del_cavaliere-24723098/index.html?ref=search
252. Mauro, E. (2000, luglio 5). Il senso comune dell'arcii taliano. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2000/07/05/news/il_senso_comune_dell_arcii_taliano-24580657/index.html?ref=search

253. Mauro, E. (2000, aprile 18). Il suicidio della sinistra. *La Repubblica*,
<http://www.repubblica.it/online/elezioni/mauro/mauro/mauro.html?ref=search>
254. Mauro, E. (2000, gennaio 20). La doppia eredità. *La Repubblica*,
http://www.repubblica.it/politica/2000/01/20/news/la_doppia_eredita_-24581683/index.html?ref=search

La Stampa:

255. Deaglio, F. (2011, dicembre 30). I fuochi sul cammino del governo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9596&ID_sezione=29
256. Rusconi, G. E. (2011, dicembre 11). In cerca del popolo europeo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9536&ID_sezione=29
257. Marini, D. (2011, dicembre 6). La strada obbligata della crescita. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9524&ID_sezione=29
258. La Spina, L. (2011, dicembre 5). I sacrifici e la svolta promessa. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9519&ID_sezione=29
259. Calabresi, M. (2011, dicembre 4). Ritratto dell'Italia che verrà. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9515&ID_sezione=29
260. Napolitano, G. (2011, novembre 20). 2011, c'era bisogno di una scossa nazionale. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9455&ID_sezione=29
261. Calabresi, M. (2011, novembre 17). Giù il sipario sulla politica spettacolo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9444&ID_sezione=29

262. Tinagli, I. (2011, novembre 14). Responsabilità collettive della crisi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9435&ID_sezione=29
263. Calabresi, M. (2011, novembre 10). L'antidoto al crollo del sistema. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9418&ID_sezione=29
264. Geremicca, F. (2011, novembre 9). La strada obbligata della chiarezza. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9414&ID_sezione=29
265. Calabresi, M. (2011, novembre 5). Il punto di non ritorno. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9399&ID_sezione=29
266. Lepri, S. (2011, novembre 2). La bugia smascherata da Atene. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9387&ID_sezione=29
267. Zagrebelsky, V. (2011, ottobre 30). L'Islam e noi: la Primavera è lontana. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9379&ID_sezione=29
268. Rusconi, G. E. (2011, ottobre 27). Un'Italia a sovranità autolimitata. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9371&ID_sezione=29

269. La Spina, L. (2011, ottobre 26). La coerenza negoziabile. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9366&ID_sezione=29
270. Brambilla, M. (2011, ottobre 25). L'assist di Bruxelles al senatur. *La Stampa*
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9360&ID_sezione=29
271. Levi, A. (2011, ottobre 23). Laica e religiosa qual è il peso della fede. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9353&ID_sezione=29
272. Calabresi, M. (2011, ottobre 16). Perché succede solo qui. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9324&ID_sezione=29
273. Geremicca, F. (2011, ottobre 15). Opposte debolezze. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9322&ID_sezione=29
274. Sorgi, M. (2011, ottobre 12). Non è stato soltanto un infortunio. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9312&ID_sezione=29
275. La Spina, L. (2011, ottobre 1). Un fossato tra il Paese e il governo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9264&ID_sezione=29
276. Brambilla, M. (2011, settembre 29). Quei gesti stonati della politica. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9258&ID_sezione=29
277. Guerrero, F. (2011, settembre 4). La situazione è semplice e disperata. *La Stampa*
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9158&ID_sezione=29
278. Annunziata, L. (2011, agosto 28). La vita come un colossal di Hollywood. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9137&ID_sezione=29
279. Guerrero, F. (2011, agosto 21). Aspettando il ruggito del leone. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9109&ID_sezione=29
280. Lepri, S. (2011, agosto 17). Passi avanti arrivati in ritardo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9099&ID_sezione=29
281. Calabresi, M. (2011, agosto 14). In cerca di un'idea di futuro. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9094&ID_sezione=29
282. Guerrero, F. (2011, agosto 7). Cersasi supereroe. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9071&ID_sezione=29
283. Sorgi, M. (2011, agosto 5). Per Silvio le parti sociali preparano solo una trappola. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9065&ID_sezione=29

284. Deaglio, M. (2011, luglio 31). Il rischio del disordine globale. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9039&ID_sezione=29
285. Deaglio, M. (2011, luglio 24). Euro-dollaro, i due volti della crisi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=9012&ID_sezione=29
286. Lepri, S. (2011, luglio 19). Ue e Italia due debolezze fanno una crisi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8995&ID_sezione=29
287. Zincone, G. (2011, luglio 17). Il Paese dei liberali immaginari. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8986&ID_sezione=29
288. Deaglio, M. (2011, luglio 12). I gravi rischi della tempesta perfetta. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8973&ID_sezione=29
289. Sorgi, M. (2011, luglio 6). E alla fine il premier rimase solo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8945&ID_sezione=29
290. Calabresi, M. (2011, giugno 24). Governo, la grande recita. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8892&ID_sezione=29
291. Calabresi, M. (2011, giugno 14). Ora serve un progetto forte. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8853&ID_sezione=29
292. Tinagli, I. (2011, giugno 5). Se il Paese non fa sistema. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8819&ID_sezione=29
293. Calabresi, M. (2011, maggio 31). La magia perduta del Cavaliere. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8800&ID_sezione=29
294. Rusconi, G. E. (2011, maggio 29). La lezione di Obama all'Europa. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8790&ID_sezione=29
295. Martinetti, C. (2011, maggio 27). L'occasione persa del Cavaliere. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8783&ID_sezione=29
296. Deaglio, M. (2011, maggio 22). Inevitabile richiamo alla realtà. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8759&ID_sezione=29
297. La Spina, L. (2011, maggio 18). Sulla Lega la rivincita del tricolore. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8744&ID_sezione=29
298. La Spina, L. (2011, maggio 17). Due risposte amare per il premier. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8739&ID_sezione=29
299. Calabresi, M. (2011, maggio 3). Quel dolore che non si può cancellare. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8685&ID_sezione=29
300. Rusconi, G. E. (2011, marzo 29). I tedeschi licenziano i politici. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8556&ID_sezione=29
301. Rusconi, G. E. (2011, marzo 27). L'Europa senza classe dirigente. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8545&ID_sezione=29
302. Calabresi, M. (2011, marzo 6). La Grande Muraglia che è in noi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8474&ID_sezione=29
303. Bianchei, B. (2011, febbraio 27). Dimostriamo che siamo loro amici. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8450&ID_sezione=29
304. Deaglio, M. (2011, febbraio 25). Lo specchio del nostro cinismo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8445&ID_sezione=29
305. Grosso, C. F. (2011, febbraio 16). Il rito breve diventerà più lungo. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8416&ID_sezione=29
306. Sorgi, M. (2011, febbraio 16). In tribunale anche questa Repubblica. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8417&ID_sezione=29
307. Ceronetti, G. (2011, febbraio 6). La speranza che viene dall'Egitto. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8379&ID_sezione=29
308. Dassù, M. (2011, febbraio 5). Una partita cruciale per tutti noi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8378&ID_sezione=29
309. Sorgi, M. (2011, febbraio 3). Nuovi scenari nel rapporto con la Lega. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8368&ID_sezione=29
310. Ricolfi, L. (2011, gennaio 16). Gli ostacoli che frenano il paese. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8298&ID_sezione=29
311. Deaglio, M. (2010, dicembre 27). Siamo troppo vulnerabili alle emergenze. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8231&ID_sezione=29
312. Calabresi, M. (2010, dicembre 15). Il muro tra politica e Paese. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8202&ID_sezione=29
313. Ainis, M. (2010, dicembre 12). Corrotti e corruttori. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8190&ID_sezione=29
314. Annunziata, L. (2010, dicembre 9). Obama, sul web la vendetta della storia. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8184&ID_sezione=29
315. Ansaldo, M. (2010, dicembre 3). Gelo o no c'era un nome da difendere. *La Stampa*,
http://www.repubblica.it/politica/2010/12/03/news/editoriale_mauro-9786210/index.html?ref=search
316. Ricolfi, L. (2010, novembre 28). Pdl e Pd, tramonti paralleli. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8142&ID_sezione=29
317. Ainis, M. (2010, novembre 26). Il gioco dell'oca dei partiti. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8136&ID_sezione=29
318. Dassù, M. (2010, novembre 21). Il declino paradossale della politica estera. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8113&ID_sezione=29
319. Bianchi, E. (2010, novembre 7). Con i perseguitati non contro i persecutori. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8051&ID_sezione=29

320. Ansaldo, M. (2010, ottobre 31). Una bomba a orologeria, chi prende Cassano se lo ricordi. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=8024&ID_sezione=29
321. Tinagli, I. (2010, ottobre 24). Dalla crisi un'opportunità per i talenti. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7993&ID_sezione=29
322. Ceronetti, G. (2010, ottobre 17). Né futuro, né libertà. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7963&ID_sezione=29
323. Spinelli, B. (2010, ottobre 10). Il giornalismo davanti a un incrocio. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7937&ID_sezione=29
324. Spinelli, B. (2010, ottobre 3). La forza degli sconfitti. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7907&ID_sezione=29
325. Sorgi, M. (2010, settembre 30). Ha vinto eppure ha perso. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7896&ID_sezione=29
326. Spinelli, B. (2010, settembre 26). Il baratto sulla legalità. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7874&ID_sezione=29
327. Spinelli, B. (2010, settembre 12). L'America e le trappole del risentimento. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7818&ID_sezione=29

328. Bianchi, E. (2010, settembre 5). Il cuore dell'uomo ferma la barbarie. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7787&ID_sezione=29
329. Ricolfi, L. (2010, luglio 30). Le ragioni di politica e giustizia. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7656&ID_sezione=29
330. La Spina, L. (2010, luglio 23). Un paese senza politica industriale. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7631&ID_sezione=29
331. Spinelli, B. (2010, luglio 11). La Francia contro i suoi re. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7578&ID_sezione=29
332. Calabresi, M. (2010, luglio 8). Le ragioni di un silenzio a malincuore. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7568&ID_sezione=29
333. Bettiza, E. (2010, luglio 6). Ora la Polonia aspetta il voto della Chiesa. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7562&ID_sezione=29
334. Bettiza, E. (2010, giugno 24). L'Europa e il mito del riscatto. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7515&ID_sezione=29
335. Geremicca, F. (2010, giugno 20). "Il miliardario vada a casa"
E Bersani già vede le urne. *La Stampa*,

- http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7500&ID_sezione=29
336. Guerrero, F. (2010, giugno 13). Agli Usa serve un patto sul lavoro. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7468&ID_sezione=29
337. Calabresi, M. (2010, giugno 11). Il sipario sugli scandali. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7462&ID_sezione=29
338. Sorgi, M. (2010, giugno 9). Sconfitti e vincitori per finta. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7457&ID_sezione=29
339. Geremicca, F. (2010, giugno 3). Secessione silenziosa. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7435&ID_sezione=29
340. Camon, F. (2010, maggio 30). Bisogna dire la verità ai malati? *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7420&ID_sezione=29
341. Spinelli, B. (2010, maggio 23). Chi azzoppa i custodi della democrazia. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7389&ID_sezione=29
342. Bisin, A. (2010, maggio 19). L'inguaribile malattia italiana. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7370&ID_sezione=29

343. La Spina, L. (2010, maggio 5). Lontano dalla realtà. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7304&ID_sezione=29
344. Napoletano, G. (2010, maggio 1). I giovani sappiano raccogliere una tradizione nata 120 anni fa. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7292&ID_sezione=29
345. Spinelli, B. (2010, aprile 25). Il rasoio di Nick Clegg. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7261&ID_sezione=29
346. Sorgi, M. (2010, aprile 23). La realtà travolge la finzione. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7257&ID_sezione=29
347. Tozzi, M. (2010, aprile 17). Napoleone fu ingannato a Waterloo. *La Stampa*, http://www.repubblica.it/politica/2010/04/17/news/scalfari_fini-3426960/index.html?ref=search
348. Garelli, F. (2010, aprile 11). L'uomo che soffre si specchia nella sindone. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7204&ID_sezione=29
349. Ricolfi, L. (2010, aprile 4). La sinistra e la paura di cambiare. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7177&ID_sezione=29
350. Ainis, M. (2010, aprile 1). Critiche di forma e di sostanza. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7166&ID_sezione=29

351. Calabresi, M. (2010, marzo 28). Un errore chiamarsi fuori. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7149&ID_sezione=29
352. Rusconi, G. E. (2010, marzo 26). La strada sbagliata del diritto canonico. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7141&ID_sezione=29
353. Levi, A. (2010, marzo 21). Ma è solo un passo, ora le riforme. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7119&ID_sezione=29
354. Guerra, F. (2010, marzo 17). Wall Street non è Las Vegas. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7103&ID_sezione=29
355. Spinelli, B. (2010, marzo 14). Vaticano il male nascosto. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7094&ID_sezione=29
356. Sorgi, P. (2010, marzo 13). Un paese oltre ogni limite. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7089&ID_sezione=29
357. Tinagli, I. (2010, marzo 11). L'emergenza dei giovani. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7083&ID_sezione=29
358. Ainis, M. (2010, marzo 6). Dal cilindro spuntò la soluzione. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=7061&ID_sezione=29

359. Spinelli, B. (2010, febbraio 14). La sete di verità. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6980&ID_sezione=29
360. Annunziata, L. (2010, febbraio 12). Adottiamo un iraniano. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6973&ID_sezione=29
361. Brambilla, M. (2010, febbraio 11). Diteci che non è vero. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6968&ID_sezione=29
362. Rusconi, G.E. (2010, gennaio 22). Lo spettacolo mal riuscito della politica. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6887&ID_sezione=29
363. Spinelli, B. (2010, gennaio 10). Se questi sono uomini. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6835&ID_sezione=29
364. Biancheri, B. (2010, gennaio 3). L'Europa deve dargli la mano. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6807&ID_sezione=29
365. Molinari, M. (2009, dicembre 20). Il primo confronto nord-sud. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6759&ID_sezione=29
366. Brambilla, M. (2009, dicembre 16). La farsa della pace. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6743&ID_sezione=29

367. Calabresi, M. (2009, dicembre 14). Gli indignati a senso unico. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6734&ID_sezione=29
368. Calabresi, M. (2009, novembre 1). Cercando Obama sulle strade dell'America amara *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6564&ID_sezione=29
369. Spinelli, B. (2009, ottobre 11). Barak Obama e il fardello dell'uomo diverso. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6478&ID_sezione=29
370. Ricolfi, L. (2009, luglio 19). Nordisti e sudisti d'Italia. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=6186&ID_sezione=29
371. Romano, A. (2008, aprile 16). Lega di governo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=4404&ID_sezione=29
372. Ricolfi, L. (2008, aprile 10). Dopo il voto. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=4381&ID_sezione=29
373. Passigli, S. (2007, gennaio 14). Come uscire dal falso bipolarismo. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=2216&ID_sezione=29
374. Mondo, L. (2007, gennaio 14). L'irriducibile comunità del male. *La Stampa*,

http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmpIRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=2217&ID_sezione=29

375. Spinelli, B. (2007, gennaio 14). Veri e finti riformisti. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmpIRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=2220&ID_sezione=29

376. La Spina, L. (2006, ottobre 27). Ma il lupo c'era davvero. *La Stampa*,
http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmpIRubriche/editoriali/gEditoriali.asp?ID_blog=25&ID_articolo=1840&ID_sezione=29

L'Espresso:

377. Manfellotto, B. (2011, dicembre 8). Il Passera finto e quello vero. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-passera-finto-e-quello-vero/2168236/18>
378. Manfellotto, B. (2011, dicembre 1). Pochi giorni, poche settimane. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/pochi-giorni-poche-settimane/2167667/18>
379. Manfellotto, B. (2011, novembre 24). Ricomincio da Guarguaglini. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/ricomincio-da-guarguaglini/2167157/18>
380. Manfellotto, B. (2011, novembre 10). Un anno vissuto sfacciatamente. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/un-anno-vissuto-sfacciatamente/2166100/18>
381. Manfellotto, B. (2011, ottobre 28). Berlusconi: l'ultimo pastrocchio. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/berlusconi-lultimo-pastrocchio/2164829/18>
382. Manfellotto, B. (2011, ottobre 13). Come s'esce da questo caos? L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/come-sesce-da-questo-caos/2163853/18>
383. Manfellotto, B. (2011, settembre 22). Oltre la patonza. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/oltre-la-patonza/2161875/18>
384. Manfellotto, B. (2011, settembre 14). E la paura divenne speranza. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/e-la-paura-divenne-speranza/2160515/18>
385. Manfellotto, B. (2011, settembre 8). Quell'anti italiano di Berlusconi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quellanti-italiano-di-berlusconi/2160069/18>

386. Manfellotto, B. (2011, agosto 25). Libera Casta in libero Stato.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/libera-casta-in-libero-stato/2159094/18>
387. Manfellotto, B. (2011, agosto 18). Pagare non è bello eppur si deve.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/pagare-non-e-bello-eppur-si-deve/2158684/18>
388. Manfellotto, B. (2011, agosto 11). Dieci domande sulla povera Italia.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/dieci-domande-sulla-povera-italia/2158227/18>
389. Manfellotto, B. (2011, agosto 4). Ah, le belle crisi di governo...
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/ah-le-belle-criisi-di-governo/2157748/18>
390. Manfellotto, B. (2011, luglio 14). Dottor Debito e Mister Crack.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/dottor-debito-e-mister-crack/2156097/18>
391. Manfellotto, B. (2011, giugno 30). Da Tremonti a Bini Smaghi.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/da-tremonti-a-bini-smaghi/2154984/18>
392. Manfellotto, B. (2011, giugno 17). Che sfizio prenderli a sberle.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/che-sfizio-prenderli-a-sberle/2154067/18>
393. Manfellotto, B. (2011, giugno 3). Forza Italia, ma quella vera.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/forza-italia-ma-quella-vera/2152800/18>
394. Manfellotto, B. (2011, maggio 26). L'Italietta di Standard & Poor's.
L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/litalietta-di-standard-amp-pooors/2152311/18>

395. Manfellotto, B. (2011, maggio 13). Ricomincio da Napolitano. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/ricomincio-da-napolitano/2151299/18>
396. Manfellotto, B. (2011, aprile 29). Le conseguenze di Tremonti. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/le-conseguenze-di-tremonti/2150153/18>
397. Manfellotto, B. (2011, aprile 22). Oggi Milano domani Quirinale. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/oggi-milano-domani-quirinale/2149704/18>
398. Manfellotto, B. (2011, aprile 14). No, ancora due anni così no. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/no-ancora-due-anni-cosi-no/2148665/18>
399. Manfellotto, B. (2011, marzo 24). L'Italia in guerra (ma tardi e male). L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/litalia-in-guerra-%28ma-tardi-e-male%29/2147636/18>
400. Manfellotto, B. (2011, marzo 11). Parlamento congelato. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/parlamento-congelato/2146725/18>
401. Manfellotto, B. (2011, marzo 4). Le prediche del governatore. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/le-prediche-del-governatore/2145933/18>
402. Manfellotto, B. (2011, febbraio 24). L'Italietta di Berlusconi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/litalietta-di-berlusconi/2145385/18>
403. Manfellotto, B. (2011, febbraio 11). A proposito di certe foto. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/a-proposito-di-certe-foto/2144356/18>

404. Manfellotto, B. (2011, febbraio 4). Meno tasse per gli evasori. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/meno-tasse-per-gli-evasori/2143681/18>
405. Manfellotto, B. (2011, gennaio 21). Che triste finale di partita. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/che-triste-finale-di-partita/2142748/18>
406. Manfellotto, B. (2011, gennaio 14). Il Governo guarda e tace. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-governo-guarda-e-tace/2142256/18>
407. Manfellotto, B. (2011, gennaio 10). Se Tremonti fa come Fini. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/se-tremonti-fa-come-fini/2141919/18>
408. Manfellotto, B. (2010, dicembre 17). Un Premier di minoranza. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/un-premier-di-minoranza/2140554/18>
409. Manfellotto, B. (2010, dicembre 10). Per quanto ce lo terremo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/per-quanto-ce-lo-terremo/2140078/18>
410. Manfellotto, B. (2010, dicembre 3). In provincia di Putin. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/in-provincia-di-putin/2139595/18>
411. Manfellotto, B. (2010, novembre 26). Assalto all'euro. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/assalto-alleuro/2139099/18>
412. Manfellotto, B. (2010, novembre 19). E' la crisi o una fiction? L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/e-la-crisi-o-una-fiction/2138614/18>

413. Manfellotto, B. (2010, novembre 12). L'Italia sotto le macerie. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/litalia-sotto-le-macerie/2138112/18>
414. Manfellotto, B. (2010, novembre 5). C'è bunga bunga al telefono. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/ce-bunga-bunga-al-telefono/2137662/18>
415. Manfellotto, B. (2010, ottobre 29). Tra Vendola e Montezemolo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/tra-vendola-e-montezemolo/2137263/18>
416. Manfellotto, B. (2010, ottobre 22). Di Italia ce n'è due. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/di-italia-ce-ne-due/2136832/18>
417. Manfellotto, B. (2010, ottobre 15). La pace con le bombe. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-pace-con-le-bombe/2136452/18>
418. Manfellotto, B. (2010, ottobre 8). La barzelletta di Romani. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-barzelletta-di-romani/2135939/18>
419. Manfellotto, B. (2010, ottobre 1). Una Scavolini ci seppellirà. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/una-scavolini-ci-seppellira/2135272/18>
420. Manfellotto, B. (2010, settembre 24). Lega di banca e di governo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/lega-di-banca-e-di-governo/2134792/18>
421. Manfellotto, B. (2010, settembre 17). Che idea dividere il PD. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/che-idea-dividere-il-pd/2134377/18>
422. Manfellotto, B. (2010, settembre 9). Dove osa Marchionne. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/dove-osa-marchionne/2133963/18>

423. Manfellotto, B. (2010, settembre 3). Aspettando il Pecorellum. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/aspettando-il-pecorellum/2133574/18>
424. Manfellotto, B. (2010, agosto 27). Se l'editore è premier. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/se-leditore-e-il-premier/2133304/18>
425. Manfellotto, B. (2010, agosto 20). Da Cossiga a Napolitano. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/da-cossiga-a-napolitano/2132801/18>
426. Manfellotto, B. (2010, agosto 13). Oltre il cognato. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/oltre-il-cognato/2132440/18>
427. Scalfari, E. (2010, luglio 30). Il boom dei divorzi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-boom-dei-divorzi/2131642/18>
428. Scalfari, E. (2010, luglio 16). Intellettuali alla Camus. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/intellettuali-alla-camus/2130886/18>
429. Scalfari, E. (2010, giugno 18). Il tandem perfetto. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-tandem-perfetto/2129252/18>
430. Scalfari, E. (2010, giugno 4). Draghi nel segno di Einaudi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/draghi-nel-segno-di-einaudi/2128374/18>
431. Scalfari, E. (2010, maggio 21). La memoria e l'effimero. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-memoria-e-leffimero/2127423/18>
432. Scalfari, E. (2010, maggio 7). Così è nata l'Italia. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/cosi-e-nata-litalia/2126505/18>
433. Scalfari, E. (2010, aprile 22). Il potere e il vangelo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-potere-e-il-vangelo/2125688/18>
434. Scalfari, E. (2010, aprile 9). Pagella elettorale. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/pagella-elettorale/2124789/18>

435. Scalfari, E. (2010, marzo 26). I nuovi barbari. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/i-nuovi-barbari/2123790/18>
436. Scalfari, E. (2010, marzo 12). Effetto astensione. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/effetto-astensione/2122719/18>
437. Scalfari, E. (2010, febbraio 26). Il disagio della civiltà. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-disagio-della-civilta/2121903/18>
438. Scalfari, E. (2010, febbraio 12). Irregolari e conformisti. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/irregolari-e-conformisti/2120874/18>
439. Scalfari, E. (2010, gennaio 29). Visione Avatar. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/visione-avatar/2120134/18>
440. Scalfari, E. (2010, gennaio 15). Il sogno di Tremonti. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-sogno-di-tremonti/2119361/18>
441. Scalfari, E. (2009, dicembre 17). Parola di pentito. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/parola-di-pentito/2117414/18>
442. Scalfari, E. (2009, dicembre 4). Il vero mondo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-vero-mondo/2116333/18>
443. Scalfari, E. (2009, novembre 20). L'ideologia è costituzionale. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/lideologia-e-costituzionale/2115329/18>
444. Scalfari, E. (2009, novembre 6). Quel filo che lega il nord al sud. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quel-filo-che-lega-il-nord-al-sud/2114168/18>
445. Scalfari, E. (2009, ottobre 22). L'indisponibile. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/lindisponibile/2113042/18>
446. Scalfari, E. (2009, ottobre 9). La grande slavina. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-grande-slavina/2111914/18>

447. Scalfari, E. (2009, agosto 28). Calvinò a rovescio. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/calvino-a-rovescio/2108042/18>
448. Scalfari, E. (2009, agosto 13). La partira istituzionale. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-partita-istituzionale/2106902/18>
449. Scalfari, E. (2009, luglio 31). Se la Nazione resta un'idea. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/se-la-nazione-resta-unidea/2105741/18>
450. Scalfari, E. (2009, luglio 17). Elite e democrazia. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/elite-e-democrazia/2104708/18>
451. Scalfari, E. (2009, luglio 3). Io e il resto del mondo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/io-e-il-resto-del-mondo/2103435/18>
452. Scalfari, E. (2009, maggio 22). Attualità di Omero. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/attualita-di-omero/2083526/18>
453. Scalfari, E. (2009, maggio 7). Montanelli anti e arci. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/montanelli-anti-e-arci/2081699/18>
454. Scalfari, E. (2009, aprile 24). Lezione dimenticata. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/lezione-dimenticata/2079772/18>
455. Scalfari, E. (2009, aprile 4). Il politico da bar sport. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-politico-da-bar-sport/2077792/18>
456. Scalfari, E. (2009, marzo 26). Quel dialogo senza eredi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quel-decalogo-senza-eredi/2076150/18>
457. Scalfari, E. (2009, marzo 13). La penna e il machete. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-penna-e-il-machete/2073369/18>
458. Scalfari, E. (2009, febbraio 27). Creditori e debitori. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/creditori-e-debitori/2069417/18>
459. Scalfari, E. (2009, febbraio 13). La deriva di Sacconi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-deriva-di-sacconi/2066007/18>

460. Scalfari, E. (2009, gennaio 30). Riflusso nel privato. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/riflusso-nel-privato/2062970/18>
461. Scalfari, E. (2009, gennaio 16). Musica che dà un senso alla vita. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/musica-che-da-un-senso-alla-vita/2057523/18>
462. Scalfari, E. (2008, dicembre 17). Gelmini Brunetta coppia perfetta. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/gelmini-brunetta-coppia-perfetta/2053435/18>
463. Scalfari, E. (2008, dicembre 5). Il rischio della fede. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-rischio-della-fede/2051562/18>
464. Scalfari, E. (2008, novembre 21). Quei ministri tolleranza zero . L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quei-ministri-tolleranza-zero/2050041/18>
465. Scalfari, E. (2008, novembre 7). Giornalisti con il bollino blu. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/giornalisti-con-il-bollino-blu/2048232/18>
466. Scalfari, E. (2008, ottobre 10). I media e la barbarie. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/i-media-e-la-barbarie/2044169/18>
467. Scalfari, E. (2008, settembre 26). Benedetta Porta Pia. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/benedetta-porta-pia/2042497/18>
468. Scalfari, E. (2008, settembre 12). Movida mantovana. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/movida-mantovana/2040716/18>
469. Scalfari, E. (2008, agosto 14). Arrivano i nostri. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/arrivano-i-nostri/2037215/18>
470. Scalfari, E. (2008, agosto 1). La nuova opposizione. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-nuova-opposizione/2035714/18/1>

471. Scalfari, E. (2008, luglio 18). La chiesa e i pagani. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-chiesa-e-i-pagani/2033797/18>
472. Scalfari, E. (2008, luglio 3) Nel giardino del papa. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/nel-giardino-del-papa/2031962/18>
473. Scalfari, E. (2008, giugno 6). Andreotti visto da vicino. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/andreotti-visto-da-vicino/2028390/18>
474. Scalfari, E. (2008, giugno 20). La questione cattolica. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/la-questione-cattolica/2030275/18>
475. Scalfari, E. (2008, maggio 23). L'esempio di Einaudi. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/leempio-di-einaudi/2026749/18>
476. Scalfari, E. (2008, maggio 8). Grillo l'arcitaliano. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/grillo-larcitaliano/2025272/18>
477. Scalfari, E. (2008, aprile 24). Tsunami Leghe. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/tsunami-leghe/2023229/18>
478. Scalfari, E. (2008, aprile 11). Rivoluzione possibile. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/rivoluzione-possibile/2016270/18>
479. Scalfari, E. (2008, marzo 28). Una destra gotica e guelfa. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/una-destra-gotica-e-guelfa/2009608/18/1>
480. Scalfari, E. (2008, marzo 14). Luce e ombre di un miracolo. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/luci-e-ombre-di-un-miracolo/2004450/18>
481. Scalfari, E. (2008, febbraio 29). Attualità di Moro. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/attualita-di-moro/1996600/18>
482. Scalfari, E. (2008, febbraio 15). Quando Casini fa rima con Ruini. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quando-casini-fa-rima-con-ruini/1989688/18>

483. Scalfari, E. (2008, febbraio 1). Il complesso mezzafionda. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-complesso-mazzafionda/1982037/18/1>
484. Scalfari, E. (2008, gennaio 4). Il sacro e il profano. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-sacro-e-il-profano/1939927/18/1>
485. Scalfari, E. (2007, dicembre 14). Il fatto e la verità. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-fatto-e-la-verita/1911167/18>
486. Scalfari, E. (2007, novembre 16). Si può uccidere per noia. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/si-puo-uccidere-per-noia/1875728/18>
487. Scalfari, E. (2007, novembre 2). IL non senso del poeta impegnato. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/il-non-senso-del-poeta-impegnato/1856228/18>
488. Scalfari, E. (2007, ottobre 19). Quando la posta decide chi vince. L'Espresso, <http://espresso.repubblica.it/dettaglio/quando-la-posta-decide-chi-vince/1837427/18>

Panorama:

489. Mulè, B. (2011, dicembre 7). L'Europa invocata per cacciare Berlusconi ci chiede di riformare le regole del lavoro e imbarazza i conservatori della sinistra. Panorama, <http://italia.panorama.it/Riediger-o-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-L-Europa-invocata-per-cacciare-Berlusconi-ci-chiede-di-riformare-le-regole-del-lavoro-e-imbarazza-i-conservatori-della-sinistra>
490. Mulè, G. (2011, novembre 21). Tutti i bluff vengono al pettine. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Tutti-i-bluff-vengono-al-pettine>
491. Mulè, G. (2011, novembre 11). L'Europa chiede riforme e tempi precisi, con o senza Berlusconi. Ma l'opposizione non è in grado di onorare i patti. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-L-Europa-chiede-riforme-e-tempi-precisi-con-o-senza-Berlusconi-Ma-l-opposizione-non-e-in-grado-di-onorare-i-patti>
492. Mulè, G. (2011, ottobre 24). Ma i cattolici giudicano sui valori, non sui peccati. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Ma-i-cattolici-giudicano-sui-valori-non-sui-peccati>
493. Mulè, G. (2011, ottobre 17). La giustizia italiana è ormai una «Corrida». Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-La-giustizia-italiana-e-ormai-una-Corrida>
494. Mulè, G. (2011, ottobre 6). I processi si fanno in aula con le prove, non in piazza con i teoremi. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-I-processi-si-fanno-in-aula-con-le-prove-non-in-piazza-con-i-teoremi>
495. Mulè, G. (2011, settembre 22). A proposito di Panorama e Lady Bossi. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-A-proposito-di-Panorama-e-Lady-Bossi>

496. Mulè, G. (2011, settembre 14). E ora un pacchetto di stimoli all'economia. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-E-ora-un-pacchetto-di-stimoli-all-economia>
497. Mulè, G. (2011, settembre 9). Berlusconi guarisca dal virus della mediazione e ritrovi il decisionismo. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Berlusconi-guarisca-dal-virus-della-mediazione-e-ritrovi-il-decisionismo>
498. Mulè, G. (2011, agosto 24). Sulla manovra il Cavaliere cambia musica. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-Sulla-manovra-il-Cavaliere-cambia-musica>
499. Mulè, G. (2011, agosto 19). Forza presidente Berlusconi, si liberi dai legacci dei lillipuziani che ha intorno e faccia diventare la manovra più giusta. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Forza-presidente-Berlusconi-si-liberi-dai-legacci-dei-lillipuziani-che-ha-intorno-e-faccia-diventare-la-manovra-piu-giusta>
500. Mulè, G. (2011, agosto 12). Le borse bruciano miliardi ma non c'è recessione, che l'Europa si sbrighi a intervenire. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Le-borse-bruciano-miliardi-ma-non-c-e-recessione-che-l-Europa-si-sbrighi-a-intervenire>
501. Mulè, G. (2011, agosto 2). Bersani smetta di fare Don Chisciotte e affronti la realtà. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Bersani-smetta-di-fare-Don-Chisciotte-e-affronti-la-realta>
502. Mulè, G. (2011, luglio 11). Guardiamo oltre il caso Fininvest-Cir. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Guardiamo-oltre-il-caso-Fininvest-Cir>
503. Mulè, G. (2011, giugno 30). Ora una legge sulla intercettazioni. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Ora-una-legge-sulla-intercettazioni>

504. Mulè, G. (2011, giugno 17). Illusioni rivoluzionarie. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Illusioni-rivoluzionarie>
505. Mulè, G. (2011, giugno 6). De Magistris lancia un messaggio chiaro alla sinistra. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-De-Magistris-lancia-un-messaggio-chiaro-alla-sinistra>
506. Mulè, G. (2011, maggio 3). L'oracolo Ciancimino. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-L-oracolo-Ciancimino>
507. Mulè, G. (2011, aprile 20). La privacy vale per tutti. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-La-privacy-vale-per-tutti>
508. Mulè, G. (2011, aprile 14). Rivoluzioni di cartapesta. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Rivoluzioni-di-cartapesta>
509. Mulè, G. (2011, aprile 5). migranti, e l'Europa dov'è? Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-migranti-e-l-Europa-dov-e>
510. Mulè, G. (2011, marzo 29). L'errore di Sarkò. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-l-errore-di-Sarko>
511. Mulè, G. (2011, marzo 8). A cosa serve l'8 marzo. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-A-cosa-serve-l-8-marzo>
512. Mulè, G. (2011, marzo 2). E ora intervenga l'Onu. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-E-ora-intervenga-l-Onu>

513. Mulè, G. (2011, febbraio 22). Ecco s'avanzano i giustizieri dell'umanità. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-Ecco-s-avanzano-i-giustizieri-dell-umanita>
514. Mulè, G. (2011, febbraio 8). La parzialità della giustizia. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-La-parzialita-della-giustizia>
515. Mulè, G. (2011, febbraio 2). Il flop dell'opposizione. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-il-flop-dell-opposizione>
516. Mulè, G. (2011, gennaio 24). La camera da letto trasformata in un'aula di giustizia. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-La-camera-da-letto-trasformata-in-un-aula-di-giustizia>
517. Mulè, G. (2011, gennaio 18). Che fine ha fatto l'astro nascente Gianfranco Fini? Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-Che-fine-ha-fatto-l-astro-nascente-Gianfranco-Fini>
518. Mulè, G. (2011, gennaio 3). È ufficiale: le riforme si possono fare. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-E-ufficiale-le-riforme-si-possono-fare>
519. Mulè, G. (2010, dicembre 21). Contro gli studenti violenti si preferisce l'omertà. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-Contro-gli-studenti-violenti-si-preferisce-l-omerta>
520. Mulè, G. (2010, dicembre 14). Fini, Casini, D'Alema volpi argentate. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-Fini-Casini-D-Alema-le-volpi-argentate>
521. Mulè, G. (2010, dicembre 1). Giochi sporchi attorno all'immondizia. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-1-editoriale-del-direttore/Mule-Giochi-sporchi-attorno-all-immondizia>

522. Mulè, G. (2010, novembre 22). Sulla ruota di Palermo esce il 41 bis, radiografia di un bluff di Stato. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Sulla-ruota-di-Palermo-esce-il-41-bis-radiografia-di-un-bluff-di-Stato>
523. Mulè, G. (2010, novembre 11). L'opposizione da marciapiede che sogna il ribaltone. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-L-opposizione-da-marciapiede-che-sogna-il-ribaltone>
524. Mulè, G. (2010, novembre 2). Monte-Carlo, perché il trattamento Fini non vale mai per il Cavaliere? Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Monte-Carlo-perche-il-trattamento-Fini-non-vale-mai-per-il-Cavaliere>
525. Mulè, G. (2010, ottobre 25). Giornalismi, guerra per bande e caccia alle streghe. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Giornalismi-guerra-per-bande-e-caccia-alle-streghe>
526. Mulè, G. (2010, ottobre 14). L'insopportabile ipocrisia su "violenza privata", pressioni e libertà di stampa. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-L-insopportabile-ipocrisia-su-violenza-privata-pressioni-e-liberta-di-stampa>
527. Mulè, G. (2010, ottobre 11). I magistrato elogiano i colleghi in prima linea ma scappano se in trincea devono andarci loro. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-I-magistrati-elogiano-i-collegi-in-prima-linea-ma-scappano-se-in-trincea-devono-andarci-loro>
528. Mulè, G. (2010, ottobre 4). Dopo l'impostura non c'è più spazio per le imposture. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Dopo-la-fiducia-non-c-e-piu-spazio-per-le-imposture>

529. Mulè, G. (2010, settembre 27). Su Cosentino ha vinto il garantismo. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Su-Cosentino-ha-vinto-il-garantismo>
530. Mulè, G. (2010, settembre 13). Le spine di Gianfranco Fini. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Le-spine-di-Gianfranco-Fini>
531. Mulè, G. (2010, settembre 6). In tanti videro il sabotaggio a Melfi ma temono le ritorsioni. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-In-tanti-videro-il-sabotaggio-a-Melfi-ma-temono-le-ritorsioni-e-tacciono>
532. Mulè, G. (2010, agosto 30). Mondadori presidio di cultura e libertà. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Mondadori-presidio-di-cultura-e-liberta>
533. Mulè, G. (2010, agosto 23). Caso Fini Tualliani azzevugarbugli del giornalismo. Panorama, <http://italia.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Caso-Fini-Tulliani-gli-azzeccagarbugli-del-giornalismo>
534. Mulè, G. (2010, agosto 18). Ecco perché il Finigate non è più solo un affare di famiglia. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-ecco-perche-il-Finigate-non-e-piu-solo-un-affare-di-famiglia>
535. Mulè, G. (2010, agosto 10). Onorevole Fini, il silenzio non è degli innocenti. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-onorevole-Fini-il-silenzio-non-e-degli-innocenti>
536. Mulè, G. (2010, luglio 26). Stragi di mafia, un'orgia di retorica e demenzialità. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-stragi-di-mafia-un-orgia-di-retorica-e-demenzialita>
537. Mulè, G. (luglio 19). Carmelo Canale assolto dopo 14 anni di fango. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Carmelo-Canale-assolto-dopo-14-anni-di-fango>

538. Mulè, G. (2010, giugno 16). Vogliamo riconoscere anche al Cavaliere il diritto di indignarsi? Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Vogliamo-riconoscere-anche-al-Cavaliere-il-diritto-di-indignarsi>
539. Mulè, G. (2010, giugno 4). Vietato criticare Ballarò e Annozero. Lo dicono i giudici. Panorama. <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Vietato-criticare-Ballaro-e-Annozero-Lo-dicono-i-giudici>
540. Mulè, G. (2010, maggio 24). Da Anemone a Falciani è un fiorire di elenchi. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Da-Anemone-a-Falciani-e-un-fiorire-di-elenchi>
541. Mulè, G. (2010, maggio 10). Scajola e la fabbrica dei veleni. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Scajola-e-la-fabbrica-dei-veleni>
542. Mulè, G. (2010, aprile 26). Se Fini prende esempio da Balotelli. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Se-Fini-prende-esempio-da-Balotelli>
543. Mulè, G. (2010, aprile 6). Grazie, Michele. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Grazie-Michele>
544. Mulè, G. (2010, marzo 29). La leggenda del santo Caiman. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-La-leggenda-del-santo-Caiman>
545. Mulè, G. (2010, marzo 15). I Balilla del moralismo. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-I-Balilla-del-moralismo>
546. Mulè, G. (2010, febbraio 22). L'inchiesta del Grande fratello. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-L-inchiesta-del-Grande-fratello>

547. Mulè, G. (2010, febbraio 12). Verità su Bertolaso, senza perdere tempo. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Verita-su-Bertolaso-senza-perdere-tempo>
548. Mulè, G. (2010, gennaio 29). Bari connection. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Bari-connection>
549. Mulè, G. (2010, gennaio 15). Rosarno, la 'ndrangheta non c'entra. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/redazione/Mule-Rosarno-la-ndrangheta-non-c-entra>
550. Mulè, G. (2009, dicembre 18). Rosarno Le brigate dell'odio e i loro cattivi maestri. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Le-brigate-dell-odio-e-i-loro-cattivi-maestri>
551. Mulè, G. (2009, dicembre 4). Che bello innovare la tradizione. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Che-bello-innovare-la-tradizione>
552. Mulè, G. (2009, novembre 20). I giudici e il baluginio della coscienza. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-I-giudici-e-il-baluginio-della-coscienza>
553. Mulè, G. (2009, novembre 6). Strasburgo, la nostra croce. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Strasburgo-la-nostra-croce>
554. Mulè, G. (2009, ottobre 26). Il rispetto non è uguale per tutti. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Il-rispetto-non-e-uguale-per-tutti>
555. Mulè, G. (2009, ottobre 26). Come calpestare il popolo sovrano. Panorama, <http://news.panorama.it/giorgio-mule-l-editoriale-del-direttore/Mule-Come-calpestare-il-popolo-sovrano>

556. Belpietro, M. (2009, agosto 24). Due anni straordinariamente intensi. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Due-anni-straordinariamente-intensi>
557. Belpietro, M. (2009, agosto 7). Un minuto più del padrone. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Un-minuto-piu-del-padrone>
558. Belpietro, M. (2009, luglio 31). Masanielli della sanità. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Masanielli-della-sanita>
559. Belpietro, M. (2009, luglio 20). Napolitano, l'unico nuovo che avanza a sinistra. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Napolitano-l-unico-nuovo-che-avanza-a-sinistra>
560. Belpietro, M. (2009, luglio 7). Toghe e politici insieme in salotto, Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Toghe-e-politici-insieme-in-salotto>
561. Belpietro, M. (2009, maggio 22). Pagati poco per colpa del sindacato. Panorama, Pagati poco per colpa del sindacato
562. Belpietro, M. (2009, maggio 15). Antirazzismo radicalchic. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Antirazzismo-radicalchic>
563. Belpietro, M. (2009, maggio 8). Il fattore Veronica. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Il-fattore-Veronica>
564. Belpietro, M. (2009, aprile 24). C'è un'altra casta, i manager. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-c-e-un-altra-casta-i-manager>
565. Belpietro, M. (2009, aprile 9). Spendiamo in sicurezza. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Spendiamo-in-sicurezza>

566. Belpietro, M. (2009, marzo 26). Cavaliere, tocca alla Costituzione. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Cavaliere-tocca-alla-Costituzione>
567. Belpietro, M. (2009, marzo 13). Pensioni, la paura fa 60. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Pensioni-la-paura-fa-60>
568. Belpietro, M. (2009, marzo 6). Demagogia che non costa niente. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Demagogia-che-non-costa-niente>
569. Belpietro, M. (2009, febbraio 27). Banco dei furbi, Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Banco-dei-furbi>
570. Belpietro, M. (2009, febbraio 13). Sulla Costituzione si grida al lupo. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Sulla-Costituzione-si-grida-al-lupo>
571. Belpietro, M. (2009, gennaio 30). Se la morte ce lo passa lo stato. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Se-la-morte-ce-la-passa-lo-stato>
572. Belpietro, M. (2009, gennaio 16). Non pensionate i prof in gamba. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Non-pensionate-i-prof-in-gamba>
573. Belpietro, M. (2008, dicembre 19). Pd, flop come la fusione fredda. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Pd-flop-come-la-fusione-fredda>
574. Belpietro, M. (2008, dicembre 5). Italia, tanto ricca da buttare soldi al vento. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Italia-tanto-ricca-da-buttare-soldi-al-vento>

575. Belpietro, M. (2008, novembre 21). Indecente battaglia su un corpo. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Indecente-battaglia-su-un-corpo>
576. Belpietro, M. (2008, novembre 7). Sorprese di una bella favola. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Sorprese-di-una-bella-favola>
577. Belpietro, M. (2008, ottobre 10). Razzismo? La politica impedisce di vedere. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Razzismo-La-politica-impedisce-di-vedere>
578. Belpietro, M. (2008, settembre 26). Sindacato in picchiata. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Sindacato-in-picchiata>
579. Belpietro, M. (2008, settembre 12). Il federalismo responsabile. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-il-federalismo-responsabile>
580. Belpietro, M. (2008, agosto 14). Perché dico basta ai giornali assistiti. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Perche-dico-basta-ai-giornali-assistiti>
581. Belpietro, M. (2008, agosto 1). Tremonti dal pessimismo alla cura. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Tremonti-dal-pessimismo-alla-cura>
582. Belpietro, M. (2008, luglio 18). Lo spettro dei pm si aggira nel Pd. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Lo-spettro-dei-pm-si-aggira-nel-Pd>
583. Belpietro, M. (2008, luglio 4). Sfida all'OK Corral con i giustizialisti. Panorama, <http://opinionipanorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Sfida-all-Ok-Corral-con-i-giustizialisti>

584. Belpietro, M. (2008, giugno 6). Serve la crescita, anche degli imprenditori. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Serve-la-crescita-Anche-degli-imprenditori>
585. Belpietro, M. (2008, giugno 20). Torniamo all'immunità parlamentare. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Torniamo-all-immunita-parlamentare>
586. Belpietro, M. (2008, maggio 23). Rai, inutile cacciare i vinti. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Rai-inutile-cacciare-i-vinti>
587. Belpietro, M. (2008, maggio 9). Meglio il federalismo della gogna online. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Meglio-il-federalismo-della-gogna-online>
588. Belpietro, M. (2008, aprile 24). Perdono perché si sentono i migliori. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Perdono-perche-si-sentono-i-migliori>
589. Belpietro, M. (2008, aprile 11). Giudici, casta senza pena. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Giudici-casta-senza-pena>
590. Belpietro, M. (2008, marzo 28). Troppi cattivi maestri. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Troppi-cattivi-maestri>
591. Belpietro, M. (2008, marzo 14). Sguardo solo sul passato. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Sguardo-solo-sul-passato>
592. Belpietro, M. (2008, febbraio 29). I meriti di Walter. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-I-meriti-di-Walter>

593. Belpietro, M. (2008, febbraio 15). Meno stipendio per tutti (gli onorevoli). Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Meno-stipendio-per-tutti-gli-onorevoli>
594. Belpietro, M. (2008, febbraio 1). Il bene del paese è solo una scusa. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-II-bene-del-paese-e-solo-una-scusa>
595. Belpietro, M. (2008, gennaio 4). L'arte di tirare a campare. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-L-arte-di-tirare-a-campare>
596. Belpietro, M. (2007, dicembre 14). Il partito della sanità. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-II-partito-della-sanita>
597. Belpietro, M. (2007, novembre 16). Dagli amici mi guardi Iddio... Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Dagli-amici-mi-guardi-Iddio>
598. Belpietro, M. (2007, novembre 2). Il portafoglio vuoto della sicurezza. Panorama <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-II-portafoglio-vuoto-della-sicurezza>
599. Belpietro, M. (2007, ottobre 19). Buoni propositi? Meglio le notizie. Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Buoni-propositi-Meglio-le-notizie>
600. Belpietro, M. (2007, ottobre 30). Inclemenza sospetta per Clementina, Panorama, <http://opinioni.panorama.it/maurziobelpietro/Belpietro-Inclemenza-sospetta-per-Clementina>

INDEKS

- (in) quanto a, 57, 108
a differenza di, 94, 97,
139, 140, 186
a dire il vero, 135, 138
a dire la verità, 135, 138
a mio avviso, 66, 132,
133
a mio parere, 66, 130,
132
a proposito di, 57, 108
a questo riguardo, 108,
109
abbiamo (già) scritto,
57, 110
abbiamo già parlato,
110
abbiamo sintetizzato,
110
Ädel, 1, 9, 10, 12, 14,
42, 145
aditivni, 85, 86, 90, 181
aditivno e, 56, 86, 87,
88, 90, 187
afektivni, 35, 65, 179
akademski članci, II, 1,
2, 11, 13, 15, 41, 43,
54, 69, 74, 84, 97,
101, 109, 110, 111,
118, 133, 136, 143,
147, 152, 153, 154,
155, 156, 159, 163,
164, 165, 168, 170,
173, 183, 185, 186,
187, 188, 189, 191
akademsko pisanje, 1,
10, 13, 15, 17, 42, 68,
69, 120, 129, 132,
152
al contrario, 94, 97, 98,
186
alla stessa stregua, 93
allo stesso modo, 56,
91, 105, 186
allo stesso tempo, 56,
91, 92, 186
allora, 40, 57, 63, 78,
87, 101, 104, 149,
159
Allport, 145
almeno, 87, 95, 102,
127, 129, 130, 137,
155
altresi, 86
altrimenti, 57, 99, 148
Amirian, 44
anafora, 57, 79
anaforički, 106
analiza diskursa, II,
XVII, XVIII, 1, 2, 5,
13, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 51, 72,
182, 190, 191
analiza konverzacije, 46
analiza žanra, 12, 43
analogamente, 56, 91,
93
anche, 72, 79, 86, 89,
90, 92, 93, 95, 98,
100, 101, 102, 109,
112, 113, 116, 118,
128, 130, 131, 137,
138, 139, 141, 144,
148, 150, 152, 154,
155, 165, 169, 170,
175, 177, 221, 256,
282, 287
Anderson, 48
antropološka
lingvistika, 46
anzi, 72, 94, 95, 96, 98,
186, 187
appunto, 40, 135
argumentativnost, 41,
54, 183
assolutamente, 59, 135,
136

Bäcklund, 13
 Baker, 52
 Bakhtin, 43, 47
 Berretta, 39, 40
 Bazzanella, 39, 40, 215
 Bell, 81
 bensì, 94, 168
 Berruto, 74, 75
 Bhatia, 44, 47, 48, 51, 55
 Biber, 17, 29
 Biria, 44
 Blagojević, 44, 74, 80, 81, 107, 122
 Blakemore, 21, 24, 25
 Boggel, 17
 Bolasco, 68
 Bolivar, 82
 Bonomi, 78, 80, 81
 Bowker, 49
 Brannen, 49
 Brown, 7, 46, 121
 Brown & Yule, 7, 46
 Bugarski, 46
 Bunton, 13, 44
 Burke, 45, 49
 CARS, 43
 certamente, 59, 123, 134, 135, 136
 Chafe, 33
 Channell, 121
 Cheng, 11, 17
 cioè, 40, 58, 87, 115, 116, 150, 154, 161, 187
 ciononostante, 94
 circa, 127, 143
 Coates, 121
 Coffin, 44
 come abbiamo detto, 110
 come anticipato, 110
 come dicevo, 57, 110
 come è stato detto, 110
 come già detto, 110
 come ho/abbiamo/si è accennato, 57, 110
 Come si è discusso precedentemente, 63, 110
 comincio, 57, 111
 comunque, 40, 66, 92, 94, 96, 98, 101, 103, 105, 106, 126, 137, 186, 187
 Connor, 81
 contemporaneamente, 57, 91, 93, 186
 così, 40, 72, 99, 102, 104, 112, 133, 137, 140, 144, 154, 162, 165, 217, 268
 cosicché, 101
 Coulthard, 82
 Cresti, 39, 40, 215
 Crismore, 6, 8, 10, 11, 15, 19, 28, 30, 34, 35, 38, 60, 121, 133, 180
 d'altra parte, 94, 96, 98, 106, 186
 d'altro canto, 94
 d'altronde, 94
 Dafouz Milne, 12, 15, 53, 81
 dapprima, 88, 185
 Dardano, 73, 74, 78, 216
 davvero, 59, 79, 99, 135, 138, 153, 157, 265
 decisamente, 59, 135, 136
 definitivamente, 59, 99, 135, 136
 deiktički, 85, 98, 113
 deklarativi i performativi, 112
 del resto, 96, 186
 demarkativi, 39
 deontički, 33, 65, 125, 126, 145, 146, 147, 148
 di certo, 59, 135
 di conseguenza, 57, 101, 116
 di cui si diceva, 110

di fatto, 116, 135, 139
 di sicuro, 59, 135, 137,
 138, 165
 difatti, 59, 116, 135,
 139
 diskurs, XVII, 2, 6, 7,
 13, 19, 20, 21, 22, 23,
 24, 25, 26, 27, 29, 42,
 43, 44, 45, 46, 47, 48,
 49, 52, 53, 54, 55, 74,
 77, 78, 80, 106, 111,
 124, 159, 178, 180,
 186, 191, 192
 diskursni ciljevi, 106,
 107
 diskursni markeri, 6, 20,
 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 39, 179, 180
 diskursni planovi, 4,
 180
 diversamente, 57, 99,
 100
 dopo, 63, 85, 89, 92, 93,
 95, 109, 139, 142,
 143, 161, 165, 170,
 172, 175, 186, 243,
 282
 dovere, 104, 123, 125,
 126, 147, 148, 151,
 152, 244, 247
 dunque, 40, 57, 66, 72,
 98, 101, 103, 104,
 105, 106, 113, 129,
 137, 148, 152, 153,
 164, 187, 214
 Dustsadigh, 17
 ebbene, 98, 101, 113
 ecco il punto, 108, 109
 effettivamente, 59, 135,
 139
 egzemplifikatori, 39,
 114, 118, 181
 Ekman, 151
 emozioni, 145, 151,
 153, 156, 158, 159
 endoforični, 37, 106,
 110, 112
 English, 145
 epistemički, 64, 123,
 125, 126, 127, 129
 eppure, 57, 88, 94, 96,
 186, 259
 Erzi, 44
 esempio, 58, 92, 98,
 109, 118, 143, 158
 etnografija govorenja,
 46
 evaluacija, 26, 27, 29,
 65, 82
 Fairclough, 47, 48, 52
 Fallahi, 44
 Farnsworth, 10, 15
 Ferrari, 61, 101, 104,
 216
 Finegan, 17, 29
 Flowerdew, 47, 48, 52
 fokalizatori, 39
 forse, 95, 112, 123, 127,
 131, 159, 225
 Foucault, 47, 49
 Fowler, 47, 48
 Fraser, 21, 22, 23, 24,
 25, 121
 Fuertes, 12, 15
 Fuller, 44
 funkcijski, 6, 14, 26, 30,
 38, 47, 66, 181
 Gerbirg, 49
 Ghadessy, 45
 glagoli govorenja i
 komunikacije, 110
 glagoli u funkciji
 ilokucionog čina
 kojima se označava
 faza u izlaganju, 111
 govoreni diskurs, XVII,
 21, 22, 26, 39, 80, 82,
 127, 131, 179
 govorni činovi, 36
 Gumperz, 47
 Halliday, 4, 7, 8, 21, 44,
 47, 178
 hapax legomenon, 93,
 133, 136
 Harris, 5
 Hasan, 21, 44

Hawes, 36
 Henry, 44, 45
 ho ricordato, 110
 ho scritto, 110
 Hodge, 47
 Holmes, 44, 121
 Hunston, 26, 29, 30
 Hyland, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 26, 28, 29, 30, 36, 38, 41, 44, 53, 55, 60, 65, 68, 84, 106, 111, 114, 120, 121, 145, 180, 190, 192, 193
 Hymes, 47
 ideaciona funkcija, 8
 ideacioni materijal, 8
 ilokucioni markeri, 33, 35, 38, 106, 107, 111
 in aggiunta, 87, 88
 in caso contrario, 57, 99
 in effetti, 59, 135, 136, 139
 in fatto di, 57, 95, 108, 109
 in fondo, 59, 135, 140, 217
 in merito a, 108
 in più, 87, 88
 in pratica, 40, 59, 135, 139, 140, 141
 in primo/secondo luogo, 88, 185
 in realtà, 59, 93, 117, 129, 135, 139, 149
 in sostanza, 59, 135, 140
 in una/altre/poche parola/e, 58, 115
 in verità, 59, 135, 139, 140
 in/di più, 56, 86
 in/per aggiunta, 56, 86
 incisivi, 39
 indubbiamente, 59, 123, 134, 135, 136
 inevitabilmente, 88, 136, 137, 139
 infatti, 40, 58, 59, 61, 63, 92, 93, 104, 115, 116, 117, 118, 135, 136, 139, 140, 143, 154, 187
 infine, 89, 101, 113, 186
 innanzi tutto, 88, 89, 185
 innanzitutto, 88, 154
 innegabilmente, 59, 135, 136
 inoltre, 86, 88, 89, 112, 132, 149, 185
 insomma, 40, 58, 93, 96, 98, 101, 103, 105, 109, 115, 130, 133, 187
 intanto, 94, 97, 186
 Intaraprawat, 11, 17
 integrativne taksonomije, II, V, 1, 3
 integrativni, 1, 10, 14, 30, 41, 178, 179, 181
 intenzifikatori, 28, 29, 135
 interakcijska lingvistika, 46
 interakcioni, 36
 interaktivna dimenzija, 9
 interaktivni, 7, 36, 39
 interpersonalna funkcija, 8
 interpersonalni markeri, 54, 183
 interpersonalni metadiskurs, 1, 9, 15, 17, 18, 20, 22, 26, 33, 35, 54, 56, 83, 183
 invece, 72, 87, 88, 89, 94, 96, 98, 102, 103, 109, 117, 140, 144, 152, 175, 186

ipotassi paratattizzata,
     79
 Ivić, 46
 Jakobson, 4, 7
 Jefferson, 47
 Johnstone, 45
 Kaplan, 16
 katafora, 57, 79
 kataforički, 106
 Kinneavy, 45, 74
 kognitivni, 21, 26, 39,
     65, 93, 145, 146, 148,
     154, 160, 161, 162,
     179, 181, 189
 koherencija, 8, 21, 24,
     25, 26, 46, 47, 61,
     180, 192
 kohezija, 26, 46, 61,
     180
 komparativni, 85, 91,
     94, 99, 181
 konativni, 145
 konkluzivni markeri,
     85, 102, 185, 186
 kontrastivna retorika,
     10, 11, 12, 13, 191
 Koprivica Lelićanin, 1,
     2, 71, 72, 295
 korpusna lingvistika, II,
     XVII, 1, 2, 12, 42, 43,
     49, 51, 72, 182, 190
 Kress, 47, 48
 Krishnamurthy, 51, 53
 Kuhl, 17
 Labov, 20, 29, 47
 Lakić, 46
 Lakoff, 121
 laonde, 101
 Latour, 121
 Lautamatti, 5, 19, 20
 Lauttamati, 30
 Lee, 51, 55
 Levinson, 46, 121
 Lieflander-Koistinen,
     81, 209
 logički markeri, 56, 66,
     84, 85, 86, 91, 100,
     101, 181, 185
 ma, 57, 62, 63, 72, 79,
     90, 94, 95, 96, 97, 98,
     99, 102, 104, 105,
     110, 116, 118, 126,
     130, 133, 136, 139,
     140, 141, 143, 144,
     150, 155, 157, 158,
     160, 161, 167, 168,
     169, 170, 186, 221,
     234, 237, 239, 267,
     268, 277, 280, 281
 Mao, 10
 markeri angažovanja,
     36, 56, 66, 163, 164,
     166, 170, 181, 189
 markeri ogradijanja, 7,
     17, 24, 28, 29, 32, 33,
     34, 35, 36, 37, 54, 56,
     61, 64, 65, 66, 69, 79,
     120, 121, 122, 123,
     124, 125, 127, 128,
     129, 130, 134, 145,
     154, 181, 183, 188,
     189, 192
 markeri podudarnosti,
     91, 93
 markeri sigurnosti, 5, 6,
     17, 24, 28, 35, 54, 56,
     65, 79, 80, 116, 117,
     118, 123, 133, 134,
     135, 136, 141, 142,
     143, 145, 181, 183,
     187, 188, 189, 192
 markeri stava, 20, 27,
     29, 30, 33, 34, 35, 36,
     37, 48, 54, 65, 79, 80,
     99, 126, 128, 145,
     146, 147, 148, 151,
     154, 160, 162, 179,
     181, 188, 189
 markeri suprostavljanja,
     85, 94
 Markkanen, 10, 11
 Martin, 26, 27, 29, 30,
     85
 Mauranen, 9, 12, 13, 14,
     15, 16, 53, 180

Mautner, 49, 51
 McEnery, 49
 metadiskurs, I, II, V,
     XVII, 1, 2, 3, 4, 5, 6,
     7, 8, 9, 10, 11, 12, 14,
     15, 16, 17, 18, 19, 20,
     21, 22, 24, 25, 26, 30,
     33, 34, 35, 36, 39, 40,
     41, 42, 45, 52, 53, 54,
     55, 56, 60, 61, 62, 64,
     65, 66, 67, 68, 69, 79,
     83, 84, 86, 94, 114,
     145, 155, 178, 179,
     180, 181, 182, 183,
     185, 187, 188, 189,
     191, 192, 193
 Metadiskurs, 5, 6, 7, 9,
     14, 15, 16, 17, 26, 83,
     179, 191, 295
 metadiskursne funkcije,
     8
 metajezičke funkcije, 4
 metakomunikacija, 5,
     18, 178, 179
 metarazgovor, 13, 20,
     178, 179
 metatekst, 13
 metatekstualni, 39
 Meyer, 5, 18, 19, 47
 mi pare, 106, 123
 mi sa, 123
 Miglietta, 75, 213
 Mišković Luković, 21,
     22, 25
 Molino, 16
 Myers, 134
 nabrajivači, 31, 34, 36,
     37, 88, 106, 111, 185
 najavljiivači, 31, 35, 57,
     86, 88, 101, 106, 107,
     110, 111, 113, 174,
     181, 184, 185, 187,
     190
 Nash, 6
 nastavljači, 111, 114
 naturalmente, 40, 59,
     102, 111, 112, 135,
     137
 né, 56, 90, 99, 101, 102,
     106, 109, 164, 244,
     258
 neanche, 56, 90, 97, 165
 nel (precedente)
     paragrafo/tabella, 110
 nemmeno, 56, 90, 174
 neostandard, 75, 78,
     217
 neppure, 56, 90, 142,
     170
 nepropozicioni, 7, 20,
     21, 24, 25, 34, 36, 42,
     60, 178, 179, 181,
     182
 netematski materijal, 5,
     19, 178, 179
 Nigoević, 21
 nondimeno, 57, 94, 97,
     186
 nonostante ciò, 94
 nova retorika, 43, 45, 49
 novinski uvodnici, 1,
     12, 15, 41, 43, 54, 70,
     73, 74, 80, 131, 139,
     152, 171, 183, 188
 objašnjivači, 31, 34, 35,
     36, 56, 78, 84, 86, 94,
     98, 99, 101, 104, 114,
     115, 136, 181, 186,
     187
 ograđivanje sadržaja,
     121, 122, 123, 125,
     129, 181
 okvirni markeri, 36, 56,
     84, 85, 88, 106, 107,
     109, 181, 185, 186
 Olbrechts-Tyteca, 45
 oltre a ciò, 87, 88
 oltretutto, 56, 86, 87,
     88, 103
 oppure, 57, 99, 100,
     102, 171, 176, 177
 ora, 86, 87, 94, 95, 98,
     101, 106, 113, 143,
     150, 165, 168, 174,
     177, 187, 217, 233,

234, 237, 240, 242,
 254, 260, 262, 277,
 278, 279
 ossia, 58, 115, 171
 otkrivanje autora, 123,
 129, 181
 ovvero, 58, 87, 115, 116
 ovviamente, 59, 79,
 134, 135, 137, 157
 Paltridge, 45, 191
 Partington, 52
 Pearson, 49
 pedagoške implikacije,
 1, 42
 per concludere, 57, 89,
 111, 186
 per contro, 94
 per cui, 57, 101, 109
 per di più, 87, 88
 per la verità, 59, 135
 per quanto riguarda, 57,
 102, 108, 129
 per questo, 57, 101
 peraltro, 62, 94, 149
 perciò, 57, 90, 100, 101,
 102
 Perelman, 45
 però, 57, 91, 92, 94, 96,
 105, 118, 137, 147,
 151, 186
 persuazivnost, 14, 15,
 26, 45, 165
 pertanto, 57, 100, 101,
 103, 154
 Pike, 47
 pisani diskurs, XVII, 9,
 14, 22, 26, 39, 121,
 132
 podsetnici, 31, 34, 38,
 57, 106, 107, 109,
 110, 111, 181, 184
 poi, 85, 87, 89, 102,
 129, 139, 152, 156,
 186
 Polovina, 5, 46
 post scriptum, 113, 114
 potere, 92, 100, 123,
 125, 126, 129, 157,
 165, 246, 247, 271
 Powell, 121
 pragmatika, 11, 12, 46
 praticamente, 40
 precedente, 110
 pressoché, 80, 87, 127
 prikriivanje autora, 122,
 124, 125, 181
 prima di tutto, 88
 Prince, 121
 procena, 26, 178, 179
 procena, stav i
 evaluacija, 5, 178,
 179
 proposizioni, I, IV, 5, 7,
 8, 9, 20, 25, 30, 34,
 36, 37, 42, 56, 60, 62,
 64, 65, 114, 122, 178,
 179, 182, 186
 proprio, 40, 79, 88, 90,
 92, 96, 99, 131, 133,
 139, 147, 161, 174,
 175
 Puangpen, 11
 pure, 61, 79, 86, 89, 92,
 109, 140, 144
 quanto esposto, 110
 quasi, 72, 80, 89, 93,
 127, 150
 quindi, 40, 57, 98, 100,
 101, 148, 151, 154,
 167
 Redeker, 21
 riformulacija, 39, 104
 riformulatori, 99, 101,
 114, 115, 117, 181,
 187
 registrar, 1, 2, 41, 42, 44,
 67, 74, 77, 78, 80,
 132
 relativo/relativamente a,
 57, 108
 retorika, 6, 9, 16, 42,
 45, 135
 ricapitoliamo, 110
 Richardson, 48
 ricordiamo, 57, 110,
 175

Riediger, 132, 166, 168, 276
 riempitivi, 39
 ripetiamo, 57, 63, 110
 rispetto a, 57, 108, 168
 Rose, 26, 27, 30, 85
 Roseberry, 45
 Rossiter, 5, 18
 Rot, 145, 151, 160
 Rounds, 121
 Sabatini, 61, 73, 75, 78, 79, 175
 Sabatini Coletti, 61
 Sacks, 47
 Salager-Meyer, 17
 Samardžić, 61, 75, 78, 79, 86, 88, 94, 101, 103
 Sapir, 16, 49
 Savić, 5, 46
 Schegloff, 47
 Schiffrin, 5, 13, 20, 21, 22, 23, 24
 Schneider, 123
 Schourup, 21, 25
 scorso, 110
 secondo me, 59, 99, 123, 126, 132, 133, 165
 sennonché, 94
 Serianni, 39, 40, 78, 79, 80, 166, 168, 215
 Sharrock, 48
 sicché, 101
 sicuramente, 59, 92, 105, 123, 135, 137, 138, 152
 Sinclair, 4, 7, 49, 180
 sistemsko-funkcijska gramatika, 47
 sistemsko-funkcijska lingvistika, 8, 43, 44
 Skelton, 17
 Sobrero, 75, 213
 sociolingvistika, 46
 sopra, 57, 88, 103, 110
 soprattutto, 88, 105, 142, 157, 161
 Sperber, 24
 stav, 5, 6, 20, 26, 27, 29, 35, 37, 65, 72, 93, 99, 145, 153, 154, 155, 161, 169, 178, 179, 192
 Steffensen, 10, 11, 17
 Stević, 3, XVIII, 76, 80
 Stubbs, 44, 46, 48, 49, 51, 53, 121
 suddetto, 110
 Swales, I, IV, 5, 6, 43, 69, 74, 193
 Taavitsainen, 11, 17
 Tahririan, 44
 taksonomija, 2, 3, 19, 30, 33, 34, 36, 38, 53, 55, 56, 178, 180, 181, 190
 tekstualna funkcija, 8, 179
 tekstualna lingvistika, 13, 46
 tekstualni konektori, 61, 62
 tekstualni markeri, 8, 16, 54, 61, 95, 101, 179, 183, 185, 188
 tekstualni metadiskurs, 1, 22
 Telenius, 13
 Ten Have, 47
 teorija relevancije, 24, 25
 Teubert, 52
 Thomas, 36
 Thompson, 26, 29
 Thomson, 13, 30
 topikalizatori, 31, 34, 37, 57, 86, 101, 106, 107, 108, 181, 184, 187, 190
 Trajkova, 15, 81
 tranzacioni markeri, 36, 84
 Trew, 47
 Tribble, 45

Trikkonen-Condit, 81
tutto sommato, 101, 140
ugualmente, 57, 91, 116
vale a dire, 58, 115
van Dijk, 47, 81, 82
Vande Kopple, I, IV, 5,
8, 10, 28, 30, 33, 35,
38
Vassileva, 134
Veel, 44
veramente, 59, 135,
138, 158
White, 26, 27, 29, 30
Whorf, 49
Widdowson, 49
Williams, 5, 10, 30
Wilson, 24, 49
Wodak, 47
Woolgar, 121
Xiaoguang, 11
zaključno e, 101
žanr, II, V, XVII,
XVIII, 1, 2, 14, 15,
41, 42, 43, 44, 46, 49,
53, 54, 55, 56, 64, 67,
69, 70, 74, 80, 81,
110, 111, 124, 163,
179, 180, 181, 183,
186, 191, 192

BIOGRAFIJA AUTORA

Marija Koprivica Lelićanin je diplomirala 2002. na katedri za italijanski jezik i književnost sa prosečnom ocenom 9.00. Tokom studija kao stipendista Vlade Republike Italije odlazila je u Italiju na višemesečne studijske boravke. Pohađala je napredne kurseve italijanskog jezika u Rimu, Firenci, Peruđi, Torinu. Pošto je diplomirala, obučila se i za simultanog i konsektivnog prevodioca. U Trstu je završila master studije koje je potom nostrifikovala u Beogradu.

Nakon mastera posvetila se nastavnom radu. U Italijanskom institutu za kulturu predaje od 2005. do danas na kursovima svih nivoa. U školskom centru Udruženja stručnih i naučnih prevodilaca (pod upravom prof. Nadežde Vinaver) predaje na specijalističkom kursu Jezik elektrotehnike. Ovaj kurs pohađaju svršeni filolozi-italijanisti. Za potrebe istog kursa priredila je zbirku stručnih tekstova i vežbe za prevođenje. U zimskom semestru 2012/13. radila je kao nastavnik italijanskog jezika na Alfa univerzitetu u Beogradu, Velikoj Plani, Aleksincu i Trsteniku. Trenutno predaje kurs o savremenoj kulturi, medijima i socijalnoj semiotici na SAE Institutu, Middlesex univerziteta iz Londona. Ovaj kurs predaje na engleskom jeziku.

Uporedo sa nastavnim radom nastavlja da se stručno usavršava. Kao stipendista Italijanskog instituta za kuturu završila je jednomesečni kurs za nastavnike u Sijeni 2009. godine. U septembru 2010. sa izuzetnim uspehom stiće međunarodni certifikat za nastavnika italijanskog kao stranog jezika (*CEDILS, Certificazione in didattica dell'italiano a stranieri*) Univerziteta Ca' Foscari iz Venecije (prof. Paolo Balboni). Iste godine upisala je doktorske studije, smer Primenjena lingvistika. U roku je položila sve ispite sa prosečnom ocenom 9.87 i prijavila doktorsku tezu pod nazivom "Metadiskurs u savremenim italijanskim akademskim i novinskim člancima".

Autor je više naučnih radova objavljenih u naučnim časopisima (M24, M51, M52 i M53) i zbornicima radova sa međunarodnih i domaćih naučnih skupova.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Марија Копривица Лелићанин

број уписа 08012Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

МЕТАДИСКУРС У САВРЕМЕНИМ ИТАЛИЈАНСКИМ АКАДЕМСКИМ И НОВИНСКИМ ЧЛАНЦИМА

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 25.03.2014.

Марија Копривица Лелићанин

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Марија Копривица Лелићанин

Број уписа 08012Д

Студијски програм Наука о језику

Наслов рада МЕТАДИСКУРС У САВРЕМЕНИМ ИТАЛИЈАНСКИМ АКАДЕМСКИМ
И НОВИНСКИМ ЧЛАНЦИМА

Ментор професор Слободан Стевић

Потписани Марија Копривица Лелићанин

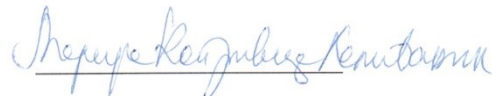
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 25.03.2014.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

МЕТАДИСКУРС У САВРЕМЕНИМ ИТАЛИЈАНСКИМ АКАДЕМСКИМ И
НОВИНСКИМ ЧЛАНЦИМА

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 25.03.2014.

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.